

SZACSVAY IMRE

AZ 1848–1849. ÉVI

ORSZÁGGYŰLÉS MÁRTÍRJAI

Sorozatszerkesztők

BELLAVICS ISTVÁN ■ KEDVES GYULA

SZACSVAY IMRE

AZ 1848–1849. ÉVI
ORSZÁGGYŰLÉS MÁRTÍRJAI

A kötet szerzői

DOBSZAY TAMÁS

KEDVES GYULA

FLEISZ JÁNOS

MELKOVICS TAMÁS

HERMANN RÓBERT

PELYACH ISTVÁN

© Szerzők, 2025

© Országgyűlés Hivatala, 2025

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz,
sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

A kiadásért felel ■ SUCH GYÖRGY

A kiadvány az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi
és Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült.

Igazgató ■ BELLAVICS ISTVÁN

Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora ■ PELYACH ISTVÁN

A kötetet szerkesztették ■ KEDVES GYULA, PELYACH ISTVÁN

Képszerkesztő ■ CSENGEL-PLANK IBOLYA

A kötetet tervezte ■ SZIGLIGETI MÁRIA

Tördelő ■ FODOR GÁBOR

Szöveggondozó: ■ MACSKÁSSY ZSUZSA

A borítón a Nagyváradon 1907-ben felállított Szacsvey Imre szoborról készült képeslap
látható, mely eredetiben színes (Zempléni Múzeum, Szerencs)

Nyomta és kötötte ■ ALFÖLDI NYOMDA ZRT., Debrecen

Felelős vezető ■ GYÖRGY GÉZA vezérigazgató

ISBN 978 615 6704 40 5

ISSN 2498 8065 (nyomtatott)

TARTALOM

Előszó ■ 7

MELKOVICS TAMÁS

**A bihari „kis Kossuth” és politikai közege,
Bihar vármegye ■ 11**

KEDVES GYULA

**Nagyváradról a képviselőházba, avagy választások régi
formák között új tartalommal ■ 47**

PELYACH ISTVÁN

**Szacsvay Imre a népképviselői országgyűlés
képviselőházában ■ 81**

DOBSZAY TAMÁS

**Jegyzők és szerepük a rendi diétán és az új
képviselőházban – a rendi alsótábla és az 1848–1849-es
képviselőház szerkezete és működése ■ 107**

HERMANN RÓBERT

**A Függetlenségi
Nyilatkozat és a trónfosztás ■ 127**

FLEISZ JÁNOS

Nagyvárad mártírja – Szacsvay Imre emlékezete ■ 159

ELŐSZÓ

Az Országgyűlési Múzeum 2015 októberében indította el az első népképviselési országgyűlés mártírjaira emlékező konferenciasorozatot azzal a szándékkal, hogy történelmi közgondolkodásunkban méltó helyet kapjon ez a vértanúk közösségeként számon nem tartott, méltatlanul háttérbe szorult, korszakos jelentőségű öt politikus. Első alkalommal a forradalom és szabadságharcot követő megtorlás elveiről és gyakorlatáról, illetve az aradi vértanúk mellett talán legjobban körülhatárolható csoport tagjairól, a vereséget követő megtorlás mártíromságát szenvedett képviselőiről emlékeztünk meg. Az elméleti és gyakorlati kérdéseket, valamint a Batthyány Lajos gróf, Szacs vay Imre, Jeszenák János báró, Perényi Zsigmond báró és Csány László életútját az adott keretek között áttekintő előadások anyagát tudományos igénnyel megírt tanulmányok formájában jelentettük meg komoly eredeti forrásanyaggal kiegészítve 2016 októberében, s ez volt sorozatunk elindító kötete.

A 2016 októberében megrendezett konferencián a csoport talán legjelentősebb tagjának, az első felelős és független kormány miniszterelnökének, a sárvári kerület országgyűlési képviselőjének, Batthyány Lajos grófnak a pályáját tekintettük át hat előadás keretében immár részletező alapos-sággal, s az ezekből megírt tanulmányokat – ugyancsak komoly forrásközlés kíséretében – e sorozat második kötetében tettük közzé.

A 2017 őszén tartott tudományos emlékülésünkön annak a férfiúnak az életpályáját vettük górcső alá, akinek a tevékenysége leginkább kötődött a népképviselés gyakorlati megvalósításához. Ő Szacs vay Imre, az első magyar népképviselési országgyűlésben Nagyvárad képviselője, az országgyűlés jegyzője, a Függetlenségi Nyilatkozat egyik aláírója. Szándékunkat erősítette az a tény is, hogy az öt vértanú közül Szacs vay mártíromsága (vagyis perbe fogásának indokai) kapcsolódott

leginkább az országgyűlésben folytatott tevékenységhez. S a konferencián elhangzott előadások tükrében kijelenthetjük azt is, hogy őt az 1848-ban megvalósuló modern parlamentarizmus tette országosan ismertté, hiszen mártírtársai már a reformkorban is közismertek, mi több, a magyar polgári átalakulás előkészítésének meghatározó alakjai voltak.

Szacsvay pályájának részletes elemzése és bemutatása alkalmat adott arra is, hogy megértsük és tudatosítsuk, mennyire fontos egy-egy határon túli magyar közösség számára azon '48-as hőseink, különösen mártírjaink emlékének ápolása, akik az adott térséghez kötődnek születésük, tevékenységük által. Az országgyűlés jegyzője, a személyéhez kötődő kultusz egyértelműen a partiumi magyarság nemzettudatának az egyik fontos eleme lett az eltelt másfél évszázadban. Először Nagyvárad '48-as hőseként kezdett kultusz formálódni körülötte az 1867-es kiegyezést követően szinte azonnal. Már ebben az évben tartott népgyűlésen követelték emlékének megőrkítését, s ezen nem csekély öntudattal tett határozott kijelentést a lokálpatriotizmus: „Szacsvey először a miénk, azután a hazáé”. A folyamat 1907-ben a város főterén leleplezett szoborral érte el talán első csúcspontját. A történelem vihara időlegesen ezt a szobrot is ledöntötte talapzatáról, de ma már újra, talán még nagyobb szellemi töltettel áll, hogy a partiumi magyarság kegyhelyeként szolgáljon. A konferencia tematikájának kialakításakor ez a tényező is fontos szerepet játszott, s e konferencia előadásainak anyagából írt tanulmánykötetet tartja most kezében a Tisztelt Olvasó.

Kötetünk első tanulmánya Szacsvey politikai pályájának indulását mutatja be. Azt a folyamatot, ahogyan a „bihari kis Kossuth” nevet és elismerést szerzett magának a vármegyei politikai küzdelmek során a liberális reformellenzék soraiban. Tevékenysége természetesen nem a magányos hős harca volt, szorosan illeszkedett az a korszak liberális nemesi politizálásához, és erősen kötődött a reformkori fiatal értelmiség politikai tényezővé emelkedéséhez, így a tanulmány beágyazza azt a reformkori országgyűlések és a vármegyei közélet eseménysorába.

A következő tanulmány a születő polgári Magyarország új politikai intézményrendszerét meghatározó, már népképviselési alapon lebonyolított országgyűlési választásokat mutatja be. Mint említettük, ez emelte Szacsveyt a bihari közéletből az országos politizálás középpontjába. Ismerteti az új választási szabályokat, a folyamat lebonyolítását különös tekintettel az időkorlátok és a régi szokások, a reformkori korteskedések hagyományainak továbbéléséből fakadó problémákra. Az első népképviselési választás rendszerének részletes bemutatása lehetőséget ad arra is, hogy összevessük a törvénybe foglalt szabályszerű választási folyamatot annak gyakorlati megvalósításával. Ebbe a keretbe illeszkedik a Szacsveyt képviselőházba juttató váradi választás, ami kellő súllyal jelzi hősünk törvényhozássá kerülésének jelentőségét, hiszen megválasztásának szervezettsége és lebonyolításának rendje átlagon felüli volt mind országos, mind pedig megyei összehasonlításban.

Szacsvay országgyűlési tevékenységét elemzi a kötet harmadik tanulmánya. Ismerteti az ifjú politikus országgyűlési felszólalásait, törvényjavaslatait, a vitákban kifejtett véleményeit. Rámutat arra, hogy a kezdetben még ismeretlen, névvel, kapcsolatokkal és befolyással nem rendelkező politikust 1849 januárjában érdemei elismeréseként (is) már jegyzőjévé választotta az országgyűlés, s ez komoly tekintélynövekedést bizonyít. A szerző kísérletet tesz arra is, hogy a gyakran eltérő, ellentmondó vélemények, visszaemlékezések tükrében kijelölje Szacsvay helyét 1848/1849 politikai palettáján.

Az előzőhöz szorosan illeszkedve, de önálló tanulmány mutatja be képviselőházi jegyzőként végzett munkáját. A hiteles kép kialakításához a szerző ismerteti a '48-as képviselőház szerkezetét, működésének szabályait, ezen belül is elsősorban a jegyzők feladatkörét és annak változásait. Szacsvayt 1849. január 14-én választották jegyzővé, már a debreceni ülésszak alatt, s ebbéli tevékenységét a legalaposabban látta el egészen a mindössze 11 képviselő megjelenésével Aradon augusztus 11-én megtartott utolsó ülésig.

Jegyzői tevékenységének részeként került a debreceni országgyűlés talán legnagyobb horderejű döntésének előkészítői közé, ami a tankönyvek által is jegyzett történelmi alakjaink körébe emelte. A Függetlenségi Nyilatkozat megalkotásában és országgyűlési elfogadtatásában játszott szerepét az ötödik tanulmány elemzi. Ebből kiderül, hogy nemcsak jegyzői feladatának részeként hitelesítette aláírásával a történelmi jelentőséggel bíró okmányt, de annak megszerkesztésében, tartalmi kialakításában is komoly részt vállalt. Az országgyűlés által erre a feladatra választott bizottságban Kossuth mellett messze a legaktívabb volt. Tehát nem „csak egy tollvonás volt bűne”, mint azt szoborfeliratán olvashatjuk, hanem Kossuth egyik legbizalmasabb munkatársaként történelmi szerepet játszott az áprilisi napokban Debrecenben. Ebben pedig a választóinak tartozó hivatás- és felelősségtudat mellett legalább olyan súllyal esett latba politikai hitvallása iránti hűsége és megalkuvás nélküli hazafisága.

A kötet záró tanulmánya Szacsvay Imre emlékének ápolását, a Nagyváradon kibontakozó Szacsvay-kultusz kiteljesedését mutatja be. Örömteli, hogy ez utóbbi tartósan bizonyult, s ha időszakos hullámzásokkal terhelve is, a folyamatosság napjainkig tart, köszönhetően a nagyváradi helyesen értelmezett lokálpatriotizmusnak és a megőrzött partiumi magyar nemzettudatnak. Határon túli és inneni közös szándék, azonos akarat vezetett oda, hogy a Szacsvay-szobor jelentette nagyváradi kegyhely mellett a magyar fővárosban is számos emlékére találhasunk. Az 1870-ben kialakított síremléke és múzeumokban őrzött relikviák mellett, bár mártíromságának helyszínét az évszázadnál régebben megfogalmazódó szándék ellenére mindmáig nem jelöli semmi, annak szomszédságában, a magyar törvényhozásnak otthont adó Országházban 2000 óta terem őrzi a nevét. Az országgyűlés jegyzői karának tárgyalója, a Szacsvay Imre terem 2017-es konferenciánk során névadójára emlékező kamarakiállítással gazdagodott.

A sorozatban eddig megjelent kötetek szerkezetét megtartottuk, azon semmit sem változtattunk. A hagyományörzés szellemében minden tanulmány elé egy tartalmában, gondolatiságában oda illő képet választottunk, s az írások végére a témához kapcsolódó forrásanyagot illesztettünk. Nem törekedhettünk itt a teljességre, de a közzétett források reményeink szerint segítenek abban, hogy Szacs-vay Imrét jobban megismerjük, s neve, gondolatai ne csak szűkebb pátriájában legyenek ismertek, hanem személyével együtt beépüljenek történelmi és múlt-tudatunkba.

A szerkesztők

A bihari „kis Kossuth” és politikai közege, Bihar vármegye

„Halottak napján, november 1-jén, mint mindig, ez évben is legnépesebb városrész volt Pesten – a halottak városrésze, a temető. A szeretet, emlékezés, kegyelet – és tegyük hozzá: a kíváncsiság, s részint a megszokás érzelmei (mindez együtt!) erősebb vonzerőt gyakoroltak, mintsem oly kellemetlen, esős, rossz idő is, minő az idei, visszariaszthatná fővárosunk lakóit a temető tömeges látogatásától. A csoportozás ezúttal legnagyobb amaz újonnan felállított síremlék körül volt, mely »a kilenc vértanú« közös sírját jelölte, s mely ez alkalommal volt a kegyeletnek és emlékezésnek ünnepélyesen átadandó. A közönséget a »rendezőség« a »kegyelet szent nevében« falragaszokkal hívta meg az ünnepélyre. S kik pihennek e közös sírban és hogy jutottak oda?” – teszi fel a kérdést a Vasárnapi Ujság 1870. november 6-ai számának A „kilenc” közös sírja címet viselő cikke, majd a következőképpen válaszol: „Az 1848/9-i függetlenségi harc és az arra következett gyászos időszak kilenc áldozata: kilenc vértélet halottja.” Ma is ezen közös síremlék alatt nyugszik újrateremtve Szacsvay Imre: „A kilenc közt kétségtől a legfényesebb név; észre, szívre, tehetségre, jellemre a legelső. Az igazi radikál és demokrat eszmék híve tiszta meggyőződésből. Ritka szép alak, szónoki hang és tehetség, sok tanulmány, megvesztegethetlen erkölcs és mocsoktalan jellem.” Jelen írás arra vállalkozik, hogy néhány csomópontot kiemelve bemutassa az 1840-es évek második felében már bihari „kis Kossuthként” emlegetett mártír politikus reformkori életútját és politikai gondolkodásmódját, valamint azt a közéleti és szellemi közeget, jelesül Bihar vármegyét, amelyben felnőtt, s amelyben megkezdte tragikus hirtelenséggel derékba tört pályafutását.

A bihari „kis Kossuth”

A Szacs vayra ragadt politikai becenév, a megközelítőleg tizenhat évvel idősebb Kossuth Lajossal való párhuzamba állítás, a két személyiség között kimutatható számos hasonlóságból táplálkozott. Az egyik legfontosabb közös pont családi hátterükben, társadalmi pozíciójukban keresendő, ugyanis mindketten elszegényedett, lényegében birtoktalan kisnemesi családban látták meg napvilágot. A székely eredetű katolikus Szacs vayak családfája Nagy Iván genealógiája szerint a 17. századig vezethető vissza, amikor is Szacs vay Mihály Bethlen Gábor erdélyi fejedelem jóvoltából adományként megkapta a mai Kovászna megye területén található Szacs vát. Mihály fiaiban a család két ágra szakadt: a lécfalvira és az esztelnekire. Az utóbbi ághoz tartozó Szacs vay István a 18. század második felében telepedett le Bihar vármegyében, s az ő unokája volt e tanulmány főszereplője. Szacs vay Imre 1818-ban született Kisürögdön, a szomszédos Sályi község plébániájának egyházi anyakönyve alapján november 1-jén. Szacs vay édesapja a nagyváradi káptalan uradalmának szolgálatában állt, ahol főerdészként, majd ispánként tevékenykedett. Összes vagyonának a – szintén kisnemesi származású feleségének hozományából származó – fél holdnyi érmelléki szőlőbirtok tekinthető, pedig a legidősebb Imrén kívül további három fiát és két lányát is el kellett tartania.

Szacs vay tehát különösebb családi örökség híján Kossuthhoz hasonlóan egész életében az eszéből, saját szellemi tőkéjéből tartotta el magát. Az édesapa természetesen meglátta tehetséges fiában a társadalmi ranglétrán való felkapaszkodás lehetőségét, így papi, esetleg hivatali pályára szánta. Szacs vay azonban a családi elvárás ellenére sem egyezett bele a tervbe, így a felemelkedés lényegében egyetlen úttaként az értelmiségi, jogi-politikai pálya kínálkozott számára. A hagyományosan latin–magyar jogi, közjogi és történelmi tényanyagra és retorikai készségfejlesztésre épülő tanulmányait az elégtelen anyagi háttér ellenére is kiváló intézményekben végezte el: a középszintű ismereteket az 1827 és 1833 között látogatott nagyváradi katolikus főgimnáziumban, míg a felsőfokú stúdiumokat a nagyváradi jogakadémián sajátította el, az iskolapadban eltöltött utolsó évét azonban már a kassai jogakadémián fejezte be 1836-ban. Az őt személyesen ismerő, 1820-as születésű publicista és lapszerkesztő Vahot Imre szerint a váltás hátterében személyes konfliktus húzódott meg. Szacs vay kiváló tanuló volt: „Tanulótársai közt folyton az elsők közt tündökölt, s mint ilyen közbecsülés tárgya volt.” Az eminensek közötti elsőségért egy arisztokrata ifjúval vetélkedett, társadalmi állása miatt azonban mindig ő húzta a rövidebbet, s ezt fejlett önérzete nem volt képes elviselni. Vahot tárgyi tudása és szorgalma mellett kiemelte olvasás iránti szenvedélyét is. Egyik az utókor számára rögzített anekdotája alapján Szacs vay még vadászat címszó alatt is inkább könyvei és gondolatai közé vonult vissza. „Emellett szenvedélye volt a vadászat, mi abból állt, hogy vállára vetvén a fegyvert, egyik zsebébe Cicerót, a másikba Horácot, a harmadikba valamely jeles publicis-

ta, az akkor szövétneket gyűjtött Széchenyi István munkáját dugdosá, miután ruhája mindig sok zsebbel volt ellátva; többi közt egyik felöltőjébe 12 zsebet varratott, s öccsét kézen fogva, a vadakat űzőbe vett kopók kíséretében a szabadba indult, s midőn már valamely szép, pázsitos, árnyas helyre jutott, itt puskáját letéve a gyöpre heveredett, s egyik vagy másik könyvéből kezdett olvasgatni, és a mi szórakozott kocavadásznak annyira elmélyedt a tudományba, hogy a kopók hajtását észre sem látszott venni.” Tanulmányai befejezését követően az ügyvédi vizsga letételéhez szükséges joggyakorlatát a Királyi Táblánál töltötte, így az 1838-as év végén Pestre utazott, majd az országgyűlések alkalmával az alsótáblán hagyományosan adminisztratív feladatokat ellátó bírói fórum tagjait az időközben megnyíló 1839–40-es diéta helyszínére, Pozsonyba is követte. Ügyvédi vizsgáját 1840-ben sikeresen, Vahot szerint kitűnő minősítésű oklevéllel abszolválta. Az 1819-es születésű, lényegében Szacs vayval egykorú Degré Alajos, aki 1838 és 1840 között volt a nagyváradi jogakadémia hallgatója, s így személyesen ismerte Szacs vayt, visszaemlékezésében szellemi képességei mellett határozott komolyságát emelte ki: „Komoly, mindenki által tisztelt, tudományos műveltséggel gazdagon megáldott ifjú, kinek minden szavát a jogászok kegyelettel hallgatták. Ő nem ragadott multságokba, tüntetésekbe, s nem izgatott senki ellen; ő épületes dolgokról beszélt, oktatott, s hazafias eszmék iránt iparkodott érdekltséget kelteni az ifúságban. Őt egész más szemmel tekintettük, mint a többi vezérferfiakat. Ha ő megjelent köztünk, a szilaj kedv azonnal korlátok közé szorult, a hangos társalgás mérsékelt színezetet nyert, s mindenki várta, ohajtotta, hogy Szacs vay beszéljen, s ha beszélt, elhallgattuk volna a végtelenségig. Szellem, hazafiság, költőiség áradozott ajkairól.”

A szűk értelemben vett reformkor egyik leghatásosabb szónoka Kossuth Lajos volt, s Szacs vay ezen a téren is közelített hozzá, hiszen a visszaemlékezők egyöntetű állítása alapján kiváló retorikai képességekkel rendelkezett. Későbbi rabtársa, Földy János egyenesen a „magyar Ciceróként” jellemezte, míg rokona és egyben bihari politikustársa, az 1800-as születésű Szárazberky Nagy József, aki mellett Szacs vay segédként kezdte meg ügyvédi pályafutását, a következőképpen nyilatkozott róla: „A magántársaságban nagyon szelíd és igénytelen viselete és gyenge testalkata mellett nem lehet leírni a meglepetést, melyet közép, de átható hangja, egészen szabatos nyelvű, döntő logikájú szónoklata szokott a hallgatókra gyakorolni. Első fellépésénél azonnal megjövendöltük, hogy az országban elsőrangú szónok fog belőle válni. Akár a művelt szónoklat, akár a tudományosság tekintében bámulni kellett, hogy csupán magyar és latin nyelvismerete mellett, hogy lehetett annyira kiemelkedni; iskolai pályája alatt mindig első tanulónak tartatott ugyan, de az ő szónoklata túlszárnyalta azt, amit az iskolában lehet tanulni. A szónoklatot gyakorlat által is meg lehet ugyan szerezni; a dadogó Demosthenes gyakorlat által híres szónok lett, mert neki csak a nyelvét kellett gyakorlat által ki képezni, de a tehetség vele született; arra is sok példa van, hogy hang és jó külső elpalástolják a tehetség hiányát; másoknál a stúdium állítja elő a szónokot. De

vannak született szónokok, kiknek nem kell bizonyos példányokat követni, hanem a tehetség igyekezet nélkül teremti a meglepő formákat, és akik mindig több tudományt és szebb alakban árulnak el, mint amennyit az iskolában szerezhettek. Ilyen volt Szacsвай Imre.” Tehetsége pedig a megyei ellenzék körében is kamatozott. Vahot szerint először 1837-ben, Bars vármegye híres ellenzéki követének, Balogh Jánosnak Nagyváradra érkezésekor kérték fel üdvözlésre kirendelt szónokoknak. 1840-ben ugyancsak őt érte az a megtiszteltetés, hogy az országgyűlési ifjak korábbi vezéregyéniségét, az éppen börtönből szabadult, bihari származású Lovassy Lászlót köszönthesse, 1845-ben pedig a Wesselényi Miklós báró meglátogatása okán átutazóban lévő, az ellenzék országos tekintélyű politikusának számító, Deák Ferencet üdvözölhette ünnepélyes keretek között.

Százazberky Nagy szerint Szacsвай szónoki talentumához erős önérzet és hajthatatlan makacsság társult: „a maga nézetét semmi tekintélynek alá nem vetette.” Ennél a pontnál ismételten nem nehéz felismerni Kossuth Lajoshoz rokonítható jellemvonásait: a markáns ellenzéki és reformszellemű elveket és értékeket mindketten határozottan és aktívan próbálták meg képviselni a kor kínálta rendi fórumokon, Kossuth és Szacsвай is a vármegyei politikai életben kezdte meg közéleti szerepvállalását. A hagyományos módon szinte áttörhetetlen tekintélyelvű rendszerben azonban kisnemesi társadalmi állásuknak köszönhetően csak alsószintű helyi pozíciók megszerzésére lehetett esélyük. A politikailag meghatározó alispáni, másodalispáni, vagy főszolgabírói, esetleg az országgyűlési követi státusz megszerzése eredendően nem volt releváns opció számukra. Szacsвайt az 1841. májusi megyei tisztújításon ellenzéki színekben a nagyváradi járás esküdtjévé választották meg, amely a legalacsonyabb, hagyományosan kisnemesek által betöltött, csupán szerény jövedelemmel járó megyei hivatali pozíció volt. Az 1845-ös restauráció alkalmával azonban nem csupán a helyi ellenzék, de velük együtt Szacsвай is elvesztette állását, s ezt követően egészen 1848-ig magánügyvédként tevékenykedett.

Kossuth először harmincévesen, 1832-ben lépett ki az országos közéleti porondra, s vett részt a legfőbb politikai fórum, az országgyűlés alsótáblájának munkájában, csupán még, mint szavazati joggal nem rendelkező, távollévő főrend követe. Szacsвай, ahogyan már említettük, fiatalabb korában, húsz-huszonegy évesen vett részt az 1839–40-es diétán, mint joggyakorlatát töltő jurátus ifjú, mint a híres bihari követ, Beöthy Ödön országgyűlési írnoka, s a hivatalos névjegyzék alapján, mint egy távol lévő főrend, jelesül Csáky József gróf alsótáblai követe. A pozsonyi országgyűlés minden valószínűség szerint életre szóló tapasztalatokkal, nem mellesleg értékes politikai és közéleti kapcsolatrendszerrel gazdagította Szacsвай pályáját. Jurátustársa, Vahot Imre szerint: „Nagy és a legfőbb iskola volt ez rá nézve, s e sorok írójával ő, a kitűnő tehetségű pályatárs is tagja volt az országgyűlési ifjúság olvasókörének, hol politikai, államgazdászati és szépirodalmi tanulságos műveket is szoktunk volt felolvasgatni, s mivel mi testesül-lelkestül a szabadelvű, úgynevezett liberális párthoz szíttottunk, az udvar- vagy

kormánypártiak, az úgynevezett aulikusok, pecsovicsek a fekete könyvbe írták neveinket, minek aztán jövőnkre nézve is kihatása volt.” Szacsvey tehát az országgyűlési ifjúság körében és Beöthy Ödön mentoráltjaként kóstolt bele az országos politikába, bár nem lett központi politikai tényező, mint ahogyan Kossuth Lajos egy országgyűléssel korábban az Országgyűlési Tudósításoknak köszönhetően kivívta ezt a pozíciót saját maga számára. Szacsvey életében a kitörési lehetőség, a jelentősebb, Kossuthéval természetesen nem összemérhető, politikai szerep szintén harmincéves korában, immár az új, polgári értékek alapján megteremtett társadalmi, politikai, gazdasági viszonyok között, a népképviselési alapokra helyezett országgyűlés kötelékében jött el, mint választott képviselő, illetve képviselőházi jegyző.

A társadalmilag determinált szerep túlszárnyalását és a rendi keretek között bezárt kapuk áttörését tehát az 1848-as tavaszi események teremtették meg Szacsvey számára. Ugyanakkor már ismertetett jellemvonásai, retorikai képességei és nem mellékesen éppen a Kossuth Lajos által megalapozott új típusú felemelkedési lehetőség, a modern értelemben vett politikai nyilvánosság – amelybe Kossuth legfőbb, iskolateremtő vállalkozásai, így az Országgyűlési Tudósítások, a Pesti Hírlap és a Védegylet hármassága illeszkedik – tette lehetővé, hogy az egyesületi alapokon szerveződő gazdasági-politikai mozgalom egyik bihari vezéralakja legyen. Szacsvey nem csupán az 1833-as alapítású bihari Nemzeti Kaszinó alelnöke, hanem az országos Védegylet nagyváradi fiókegyesületének elnöke lett. A Védegylet nem csupán a magyar termékek és iparcikkek érdekvédelmét vállalta fel, hanem a kiépülő fiókegyesületi rendszerével első ízben alapozta meg szervezett keretek között az ellenzék országos bázisát. Leszögezhetjük tehát, hogy Szacsvey már az 1840-es évek második felében a bihari ellenzék meghatározó és elismert tagjává vált, ami természetesen elősegítette, hogy 1848. június 24-én Nagyváradon elsőprő többséggel – 535 szavazattal, 54 ellenében – népképviselővé válasszák.

A reformkori Bihar vármegye

Bihar vármegye, vagy ahogyan hosszú időn keresztül, főként területi kiterjedése és jelentős lélekszáma miatt nevezték, Biharország a reformkori Magyar Királyság legnagyobb és Pest-Pilis-Solt lakosságát követően az ország legnépesebb vármegyéje volt. A Borovszky Samu nevéhez köthető, Magyarország vármegyéi és városai címet viselő sorozat 1901-ben megjelent, Bihar vármegyét bemutató kötetéhez a korábbi miniszterelnök, az öreg Tisza Kálmán írt előszót, amelyben a korábban divatozó Biharország elnevezést azzal is indokolta, miszerint: „Bihar vármegyében igen sokat fel lehet együtt találni azokból, amik magyar hazánk egyes részeiben elszórva találhatók.” Tisza egyfelől a földrajzi változatosságra alapozta véleményét: „Bél, Belényes vidékén és az erdélyi határ felé ott vannak a magas bércek, részint óriás erdők által borítva, részint ott, ahol az erdő el lett pusztítva, rideg sziklakkal

tarkítva s rejtve gyomrukban érceket és kőszemet. Még csak érdekes barlangokban sincs hiány. Nagyváradról kiindulva, az Érmelléken keresztül, egészen a Szilágy-ságig nyúlnak el az apróbb hegyek, jóformán csak dombok, melyeken sok jó bor termett s e között az Érmelléken a híressé lett bakator. Nem hiányoztak akkor a Sebes-Körös és a Berettyó által alkotott mocsarak sem és ma is gyönyörködteti a szemet a délibábos síkság, zöldellő kaszálóival, legelőivel és szántóföldséivel, melyeknek egy része vetélkedik az Alföld legjobbjaival, míg másik része szikes vegyületű vagy egészen homoktalaj. Ha valaki akár a békés megyei, akár az arad megyei határtól, akár Nagyváradról, a debreceni irányba néz, még csak szót érdemlő halom sem akad elébe! Szóval, egy nagy síkság terül el szemei előtt, egészen a nagy tokaji hegyig, mely úgy mered fel a magyar Alföld szélén, mintha a természet óriás határdombul tette volna oda, a magyar Alföld és a Felföld közé.” Másfelől azt is felemlítette Tisza, hogy a megye mind etnikai, mind vallási tekintetben kevert lakosságú volt. A csekély létszámú németiség és a körülbelül hétezer zsidó lakosság mellett Fényes Elek 1847-ben megjelent országleírásának adatai szerint két nagy etnikum határozta meg a kiterjedéséhez mérten nem a legsűrűbben lakott törvényhatóságok közé tartozó Bihar vármegyét: a megközelítőleg félmillió lakos nagyságrendileg hatvan százaléka magyar, míg negyven százaléka román származású volt. Egy szűk katolikus kisebbség mellett a magyarság döntő része a református, míg a románság megközelítőleg háromnegyede az ortodox, egynegyede pedig a görögkatolikus felekezethez tartozott.

A vármegye székhelye a mintegy húszeszes Nagyvárad volt, de itt terült el a körülbelül ötvenötezes lélekszámú szabad királyi város, Debrecen is. A birtokviszonyok tekintetében a megyében körülbelül huszonöt nagyobb uradalom helyezkedett el. Jelentős birtokok álltak az egyház kezelésében, amelyek a váradi katolikus, illetve görögkatolikus püspökséghez, valamint a váradi káptalanhoz és a váradhegyfoki premontrei prépostsághoz tartoztak. A világi földesurak részéről tekintélyes gazdasági erővel bírtak az Eszterházy hercegek, a Csáky és a Rhédey grófok, figyelemre méltó továbbá Almásy Alajos gróf, Batthyány József és Artúr grófok, Károlyi György gróf, Tisza Lajos és Zichy Ferenc gróf uradalma is. A fennmaradó területek pedig körülbelül kétszáz nemes család kezelésében álltak. Az összlakosságon belül Fényes adatai szerint 1845-ben megközelítőleg tízezer főt számlált a szavazó nemesség létszáma, amely országos szinten a népesebb szavazótáborok közé tartozott, ez azonban elsősorban a megye hatalmas kiterjedésének köszönhető.

Bihar vármegyét a reformkorban politikailag egyértelműen az ellenzéki, reformgondolkodású municípiumok közé sorolhatjuk: a rendek az 1832–36-os diéta előtt megvitatásra kerülő, úgynevezett operátumok kapcsán is haladó szellemiségű észrevételeket fogalmaztak meg, s mind a négy reformországgyűlés alkalmával az ellenzéki, tehát baloldali megyék sorát erősítették. Kecskeméti Károly összesítése alapján 1832–36-ban tizennyolc baloldalira két jobboldali, 1839–40-ben tizenkét baloldalira egy jobboldali, 1843–44-ben huszonnégy balol-

dalira csupán egyetlen jobboldali, 1847–48-ban pedig négy baloldalira két érvénytelen szavazat jutott. Érdeemes megemlíteni például, hogy 1839–40-ben, amikor a Deák Ferenc vezette ellenzéknek sikerült keresztülvinnie a korábbi diétán elbuktatott önkéntes örökváltság törvénybe iktatását, Bihar vármegye pótutasításában egyedülként jelentette ki, hogy a megoldást csak és kizárólagosan a jobbágyviszonyok teljes felszámolásában látja, s ezért a kötelező örökváltságot indítványozza. Más kérdés, hogy a földesúri kártalanítás teljes egészét a jobbágyokkal kívánták megfizettetni, s ráadásul mindezt csupán tíz év alatt. Amikor pedig az 1843–44-es diéta előtt a nemesi adózás kérdése foglalkoztatta a politikát, még az ellenzék vezérét, Deák Ferencet is sikerült megbuktatni Zala vármegyében, Biharban 1842-ben elfogadták a közadózás elvét. A látszattal ellentétben azonban a helyzet sokkal árnyaltabb és bonyolultabb, hiszen a megyében az egész reformkor tekintetében, de legfőképpen az 1840-es években állandó és heves politikai harc folyt a haladás és a kiváltságörzés táborá között.

Amennyiben a legfontosabb politikai szereplőket kívánjuk felsorolni, akkor a kormánypárti, konzervatív oldal részéről először a vármegye főispánját, Zichy Ferenc grófot említhetjük meg. Az 1774-ben született Ferenc öccse az a Zichy Károly gróf volt, aki Batthyány Lajos gróf apósa lett, féltestvérei között pedig megtaláljuk Zichy Domokos grófot, az ultraaulikus veszprémi püspököt, aki Deák zalai megbuktatásában kulcsszerepet játszott, valamint Ödönt és Edmundot, akik 1839–40-ben még a főrendi ellenzék oldalán tűntek fel, hamarosan azonban a kormánypárt oldalára álltak át, Ödön Fejér vármegye főispánhelyettese, úgynevezett adminisztrátora lett, s 1848-ban hazaárulás vádjával Görgei Artúr hadbírói ítélet alapján felakasztatta. Ferencet 1825. május 3-án iktatták be bihari főispáni pozíciójába, s az 1825–27-es diétán már ezen minőségében vett részt a felsőtábla ülésein. Az 1830-as koronázó országgyűlésen azonban már a zászlósurak közé emelkedett, s főlovászmesterként a pozsonyi szállások biztosításáért volt felelős, a következő három diétán pedig immár, mint főajtónállómester szerepelt az udvari méltóságok között. A titkosrendőrség 1830-ban és 1832–36-ban is a legmegbízhatóbb, szélsőjobb kategóriához sorolta, míg 1839–40-ben jobb besorolást kapott. Jellemzésében megjegyezték róla, hogy jelentős birtokokkal rendelkezik, az 1831-es kolerajárvány idején királyi biztосként sokat jótékonykodott, képzettsége viszont eléggé hiányos, hiszen sem latinul, sem magyarul nem tud, ráadásul a hazai jogban és törvényismeretben sem jártas. Kiemelték, hogy 1825–27-ben szónokként egyáltalán nem számíthatott rá az udvar, bár magánjelleggel sokat tett a legfőbb kormányérdekek előmozdítására. A következő három diétán viszont immár retorikai erővel is a kormánypártot támogatta, bár mindig csupán röviden és lényegre törően és így az országgyűlés menetére jelentős befolyással nem bírt. Zichy Biharban a diószegi uradalom ura volt, legfontosabb családi birtokai viszont Pozsony és Fejér vármegyében terültek el, így elsősorban Pozsonyban, illetve a Székesfehérvár melletti Seregélyesen tartózkodott. Nem volt tehát a legaktívabb főispán, de

nyelvi és jogi hiányosságai miatt nem is volt kifejezetten alkalmas egy vármegye vezetésére, bár általánosságban is megfigyelhető az a 18. században felerősödő tendencia, hogy a főispánok a vármegyével kapcsolatos ügyeket inkább az alispánra bízták és kevésbé szóltak bele a helyi ügyekbe, egészen addig, amíg az udvar érdekei ezt megengedték. Az 1832–36-os diéta után Zichy egy főispán-helyettes kinevezését kérte, s így a korábbi beregi, illetve zempléni országgyűlési követ, a későbbi beregi adminisztrátor, Lónyay János került Bihar élére, majd lemondását követően, 1841-től egészen 1848-ig Tisza Lajos töltötte be ezt a tisztséget.

Zichy a megyei küzdelmekben ismerte meg Szacsvayt, s a pesti hadbíróság fennmaradt iratai szerint ő volt az, aki szerepét eltúlozva felhívta a figyelmet arra, hogy a Függetlenségi Nyilatkozat szerzője került letartóztatásra. Az ítélet ugyan nem tulajdonította Szacsvainak a nyilatkozat szerzőségét, de a befolyásos főispán véleménye a vádlottra nézve kedvezőtlen irányban befolyásolhatta az eljárás kimenetelét. Megjegyzendő, hogy Zichy Ferenc gróf bihari főispán nem azonos azzal az 1812-ben született Zichy Ferencel, aki 1848. március 15-én a „sápadt és reszketni méltóztató” Helytartótanács ideiglenes elnökeként beleegyezett a forradalmi tömeg követeléseibe.

A kormánypárt másik bihari támasza a nagyváradi katolikus püspök volt. Ezt az egyházfői pozíciót 1827-től az 1772-es születésű, polgári származású, korábbi rozsnyói püspök, Laicsák Ferenc töltötte be, aki ráadásul a nagyváradi királyi tankerület iskolai és tanulmányi igazgatója is lett. Laicsák az 1825–27-es országgyűléstől kezdve négy alkalommal vett részt a pozsonyi felsőtábla munkájában, de leginkább vallási kérdésekben nyilvánított véleményt, s nem is tartották a legmegbízhatóbb és legbefolyásosabb személyek között: 1830-ban csak jobbközép, 1832–36-ban és 1839–40-ben pedig jobb besorolást kapott a titkosrendőrségtől. Debrecen városát is beleértve a református magyarság egyik legfontosabb bástyájául szolgáló Bihar vármegye politikai életére azonban sokkal aktívabban igyekezett hatást gyakorolni: a kormánypárti és lehetőség szerint katolikus vármegyei tisztviselők megválasztását támogatni és az ellenzékiekét ellehetetleníteni. 1839-ben arra a kormányzat által is szerencsétlennek tekintett lépésre szánta el magát, hogy a protestáns–katolikus politikai küzdelmek közepette egy olyan pásztorlevelet bocsátott ki, amelyben tájékoztatta az egyházmegye papjait, hogy a vegyes házasságok megkötését csak akkor engedélyezi, amennyiben a felek kötelezvényt, azaz reverzálist adnak arra nézve, hogy minden születendő gyermeküket katolikus hitben nevelik fel. Laicsák ezzel a tétével – országos botrányt kiváltva és elmérgesítve a megyei követválasztási harcokat – nemcsak a politikai puszkaporos hordót robbantotta fel, hanem nyíltan megsértette az 1791. évi XXVI. törvény-cikket is. Vahot Imre elbeszélése szerint egyébként éppen Laicsák püspök volt az, aki végérvényesen eltántorította Szacsvayt a papi pályától, mivel amikor édesapja bemutatta neki fiát, a főpap a következőképpen reagált: „Ez akar pap lenni? Hisz a szeme sem úgy áll, hogy papnak való volna.”

Laicsák 1840-ben agyvérzést kapott, így felmentését kérve hivatalából egy kolostorba vonult vissza, ahol 1843-ban elhunyt. Utóda az a Bémer László volt, aki 1843-as beiktatását követően címzetes püspöki pozícióból került a nagyváradi püspöki székhelyre. Bémer, aki kezdetben szintén a kormánypárt egyik helyi támasza volt, az 1843–44-es diéta ideje alatt állítólag hatalmas összeget, negyvenezer forintot mozgósított a bihari ellenzéki követek visszahívására és a követutasítások megváltoztatására; hamarosan azonban a megyei baloldalhoz kezdett közeledni. A Vahot szerint is igen „erkölcsös, áhítatos főpásztor” 1849-ben kihirdette a Függetlenségi Nyilatkozatot, tevékenysége miatt később halálra ítélték, amit húsz év várfogságra enyhítettek.

A bihari kormánypárt részéről végezetül a megye politikai életére legnagyobb befolyással bíró, 1798-as születésű, a dualizmus kori Magyarország két miniszterelnökének, Tisza Kálmánnak és Istvánnak az apját, illetve nagyapját, Tisza Lajost kell megemlítenünk. Tisza jó módú köznemesként a geszti uradalom révén jelentős birtoktesttel rendelkezett Biharban. Már egészen fiatalon, az 1825-ös tisztújításon aljegyzővé választották, majd hamarosan főjegyző lett, 1831-ben pedig a vármegye legfontosabb tisztségébe, alispáni pozícióba került. Ekkor még az ellenzéki erők tagjaként szerzett hírnevet magának, s 1832-ben az első reformországgyűlésen Pozsonyban a vármegye követeként jelent meg, a titkosrendőrség pedig az egyik legveszélyesebb, szélsőbal csoportba sorolta be. Követi megbízása viszont csak rövid ideig tartott, már 1833 tavaszán botrányos verekedésbe keveredett a beregi követtel és emiatt kénytelen volt otthagyni a diétát, sőt az alispánságtól is meg kellett válnia. Innentől kezdve a már korábban is konzervatív elköteleződésű, de református családi háttérét tekintve a sérelmi ellenzékhez csatlakozó Tisza a kormánypárti oldal irányába fordult. 1837-ben ismét alispáni címet nyert, immár a konzervatív, udvarhű erők és a katolikus klérus támogatásával. 1841-ben bihari adminisztrátorrá nevezték ki, s innentől egészen 1848 tavaszáig ő állt a vármegye élén. Az 1845-ben intézményesülő adminisztrátori rendszer idején, amikor a kormányzat számos megyébe nevezett ki főispánhelyettest, akik szinte teljhatalmú kormány megbízottaként tevékenykedtek, Tiszát megerősítették pozíciójában, s mivel minden szóba jöhető eszközt bevetett és semmitől sem riadt vissza a helyi ellenzék visszaszorítása érdekében, a rendszer egyik országosan hírhedt és egyik leggyűlöltebb figurája, jelképe lett.

Bihar vármegyének azonban volt egy országosan ismert és ünnepelt ellenzéki politikusa is, mégpedig a már említett, Szacsvey pályafutását is segítő és figyelemmel kísérő Beöthy Ödön. Az 1796-os születésű Beöthy katonaként kezdte pályafutását és a napóleoni háborúk idején huszártisztként szolgált. 1820-as leszerelését követően jó módú birtokos köznemesként a gazdálkodás, majd a vármegyei politikai élet felé fordult. 1826-ban nevezték ki bihari táblabíróvá, majd 1830-ban már ő képviselte a megyét a koronázó országgyűlésen, s követi pozícióját az első reformországgyűlés idején is megőrizte. A titkosrendőrség ekkor is és 1839–40-ben is az ultrabaloldalhoz sorolta, tehát a legveszélyesebb ellenzéki ve-

zések között tartotta számon. 1840-es jellemzésében kiemelték, hogy 1832–36-ban „egyike volt a leghevesebb és legforradalmibb ellenzéki embereknek és már akkor az egyik legkárosabb férfija volt az ultraellenzéki pártnak, és egyáltalán az ellenzéki párt egyetlen tárgyat nem hozhatott indítványba, amelyet ő a leghevesebben, szenvedélyesen, elfajultan ne védelmezett volna.” Ő volt „az egyik legnagyobb és legvakmerőbb támadója a kormánynak, különös ellensége a német kormánynak és leplezetlenül kimondta gyűlöletét a legfenségesebb Házszal szemből”, sőt katolikus létére „a katolikus klérus tomboló ellenfelének” tartották. A kortárs történetíró és politikus főpap, Horváth Mihály szerint Beöthy egyike volt a kor „legnagyobb rögtönző népszónokainak, mindig készen állva, megragadni a szőnyegen forgó kérdést, annak bármely fázisában. Előadásának rendkívüli tüze, beszédének gördülékenysége s rögtönző ereje, szónoki képeinek, melyeket nagyszerű körrajzokba szokott foglalni, meglepő változatossága; a megragadó, lélekemelő gondolatok mellett humorának csípőssége, gúnyjainak s élceinek az ellent megsemmisítő élessége által, ezen országgyűlésen kétségkívül valamennyi társai közt legtöbb tapsot aratott, valamint legtöbbször terjesztett rettegést is a kormány- és papi párt táborában, melynek ő, bár maga is katolikus, legélesebb ostromozója volt. E szónoki hatalom mellett jelleme tiszta, szilárd, megvesztegethetetlen. De bár a komoly helyzetekben sem mérséklet, sem engedékenység nem hiányzott benne, a társalgásban is örökké csipkedő, kihívó, gúnyos kedvcsapongásai, causticus modora, ingerlékeny, zsémbes természete oly sajátságok valának, melyek pártvezérben ritkán vagy sohasem türetnék. Mi azonban leginkább gátolá őt a vezéri szerep elfoglalásában, abban rejlett, hogy kora ifjúságát katonai pályán töltvén, a köztanulmányi rendszerünk fonákságából származott képzettséghiányt ideje nem volt kipótolni; az ifjúság mulasztásait pedig ritkán lehet eléggé jóvátenni.” A szintén bihari, jelesül nagyváradi születésű, híres centralista politikus és publicista, Csengery Antal pedig a következőképpen jellemezte őt: „Most is előttünk áll a kis ember, alacsony vaskos termetével. Korán öszült sárga-fejér hajszálai, fejér szemölde, kipödrött rövid bajusza, villogó eleven szemei oly tekintetet kölcsönöztek kerek arcának, mint egy oroszlánfő. [...] S midőn szónokolt, többnyire hátravetvé e kis oroszlánfőt izmos rövid nyakán. Keresztbe fonta karjait, mint Napóleon, s csak a szónoklat legszenvedélyesebb helyeit kísérték keze árnyazó mozdulatai. Éles tekintete egy szemletartó vezér önérzetével futott végig olykor a gyülekezeten. Érezé, hogy ő rendesen ura a gyülekezetnek, melyben szót emel, mint Neptun a haboknak. Senki sem volt nála biztosabb a hullámok között; senki sem bírt több mértéket tartani a szenvedély árhajai és szélvészai között. [...] Egyike volt Beöthy kora legnagyobb népszónokainak. S mint népszónok, legerősebb a rögtönzésben. Hangja nem érces, nem kellemes, de éles, erős, nagy terjedelmű s inkább harsogó, mint dörgő. Többnyire szónokolt, ritkán beszélt, még társalgásban is rendesen túlkibált a beszéden. Előadása rendkívül eleven, folyékony. Szónoki virágaiban sok költői kép. S e képekben változatosság. [...] Inkább a gondolat nagyszerűsége, mint a kivitel szabatosága. Őserő inkább, mint tanulmány.

[...] Mindez azonban csak egyik oldala Beöthy szónoklatának. A lélekemelő, megragadó eszmék mellett megannyi groteszk alakok, gúny, élc, humor, szatíra. Humor a szó legnemesebb értelmében. Keserű igazságok a mosoly leple alatt. [...] S szónoklatának e fegyvereitől még jobban féltek ellenei, mint harsány szavától. S az élénk kerek arc, e méltóságos kis oroszlányfő, ilyenkor torzalakot öltött. Szemeiben, mennyei tűz helyett, gúny villámai cikáztak, a taglejtés gyorsabb, elevenebb, jellemzőbb lett, gyakran egész a bohózat határig. S néha oly hirtelen követték beszédében torzképek a nagy gondolatokat, mint Shakespeare színműveiben, hol a tragikus személyek gyakran vegyülnek groteszk alakokkal. S ülőhelyén néha nem kisebb volt Beöthy, mint a szószerben. Danton fölkiáltásait, Mirabeau közbeszólásait csupán ő öröklé a magyar szónokok közt. Olykor egy fölkiáltása egész beszédre válaszolt. Egy közbeszólás megsemmisíté egész szónoklat hatását. [...] Hallani kelle Beöthyt; leírni lehetetlen volt. E nagy rögtönző szónokolva gondolkodott.”

Az első reformországgyűlést követően tehát a bihari politika végérvényesen kétpólusúvá vált, s innentől egészen 1848-ig az ellenzékétől elpártolt Tisza Lajos vezette konzervatív, kormánypárti és a Beöthy Ödön irányítása alatt álló liberális, ellenzéki tábor, sokszor botrányos esetekben kicsúcsosodó küzdelme határozta meg, amíg 1848 tavaszán Tisza Lajos az adminisztrátori rendszer bukásával együtt visszavonult a közéletől, Beöthy pedig a Batthyány-kormány megbízásából Bihar vármegye főispánja lett. A két tábor közötti első nagy összecsapásra az 1839–40-es országgyűlés előtt, a követválasztási küzdelmek alkalmával került sor. Beöthy Ödön újabb követi megbízatásának megakadályozása ugyanis országos érdekű ügy lett a kormánypárt számára: a választási hadjáratot nem csupán a helyi erők képviselte Tisza–Laicsák páros irányította, de közvetetten még József nádor is bekapcsolódott az események alakításába. Beöthy háttérbe szorításának igényét tovább tetézte, hogy az ellenzéki politikát a törvénytelen perek elleni tiltakozás, az úgynevezett szólásszabadsági ügy uralta, ami közvetlenül is érintette a bihari rendeket, hiszen a letartóztatott személyiségek között ott volt az a Lovassy László is, aki 1815-ben a Nagyvárad melletti Nagyszalontán jött a világra. Az 1832–36-os diétán a jelentős politikai tényezővé előlépő országgyűlési ifjúság 1834-ben és 1835-ben működő Társalkodási Egyletének egyik központi figurája volt, hazatérte után Biharban tartóztattak le öccsével, Ferencsel együtt. Lászlót 1837-ben tízévnyi börtönre ítélték, míg Ferenc büntetését a több mint nyolc hónapos előzetes fogsággal letöltöttnek minősítették. Lovassyn kívül ráadásul a perek legprominensebb személyisége, Weselényi Miklós báró is gyakran megfordult a megyében, s jó kapcsolatot ápolt Beöthyvel. Az 1832–36-os országgyűlés ideje alatt a helyi ellenzék ünnepélyes fogadtatásban részesítette, amikor személyesen támogatta a Beöthy által felkarolt tervet, miszerint a szatmári követségről lemondani kényszerülő Kölcsény Ferencet Biharban válasszák meg országgyűlési követnek.

A kiélezett helyzetet tovább súlyosbította Laicsák püspök már említett, márciusi pásztorlevele is. Beöthy ekkor is a protestáns érdekek egyik legfőbb támogatója

volt, amelyhez nem csupán a már 1832–36-ban is bizonyított elvi meggyőződése járult hozzá, hanem 1837-ben református menyasszonyával kötött házassága révén személyesen is érintett volt a kérdésben. Éles hangú szónoklatai után a püspök májusban levéllel fordult hozzá, Beöthy pedig válaszolt, majd júliusban még egy levélváltás történt. Az egyházpolitikai érvekben gazdag polémiának, amit mindkét szemben álló oldal referenciának tartott, számos kéziratos másolata készült, s így tartalmuk országosan ismertté vált. Beöthy esélyei a májusi követválasztáson a katolikus egyház jelentős pénzállozatai ellenére is pozitívnak mutatkoztak, Tisza alispán és Lónyay adminisztrátor háttéralkuinak és szervezkedéseinek köszönhetően azonban, Laicsák püspököt is félrevezetve, a közgyűlésen két református követet választottak meg. Beöthy megközelítőleg száz szavazattal maradt le az első követi pozícióról, a másodikért pedig nem mérettette meg magát. Tisza sikere azonban rövid életűnek bizonyult: a júniusban kezdődő diétán a két bihari követ már július folyamán ellentétesen szavazott, s miután a megye az ellenzéki második követnek adott igazat, Beöthy Ödön korábbi legyőzője beadta lemondását, amit a vármegye el is fogadott, s így a két tábor küzdelme ismételten fellángolt. Tisza és Laicsák erőfeszítései ellenére Beöthyt ezúttal nagy többséggel követte választották, s hamarosan az országgyűlési ifjúság ünneplése és követársai éljenzése közepette szinte diadalmenetben vonult be a pozsonyi ülésterembe, ahol többek között szárnyai alá vette a fiatal Szacsвай Imrét is.

A bihari ellenzék tehát ismételten erőfölénybe került, sőt az 1841-es májusi tisztújítás során közfelkiáltással Beöthy került az alispáni székbe is, továbbá az 1843–44-es diétára is nagy erőfölénnyel választották meg követnek immár negyedik alkalommal. Az időközben, 1841 áprilisában főispáni helytartóvá kinevezett Tisza megfelelő eszköztár hiányában sokáig csak a háttérből, tehetetlenül szemlélhette az eseményeket, azonban az 1844–1845-ös politikai irányváltást követően erős kormányzati támogatással és felhatalmazással újra megpróbálta a kormánypárt számára meghódítani Bihar vármegyét, amelynek következtében minden eddiginél nagyobb volumenű pártcsata vette kezdetét.

Az 1845. júniusi tisztújításon Beöthy nem indult el újra az alispánságért, Tisza viszont elérkezettnek látta az időt, hogy a megyei tisztikart saját embereivel töltsse fel: minden fontos pozícióba kormánypárti aspiránsokat jelölt, míg az ellenzék több tagját egyáltalán nem volt hajlandó kandidálni, mint például az alispánságra törő eddigi baloldali másodalispánt, Bernáth Józsefet sem. A liberálisok természetesen nem ismerték el érvényesnek a választást, s sérelmeik orvoslása érdekében egyenesen az uralkodóhoz fordultak felségfolyamodvány formájában. A királyi leirat a megye teljes nemesi közönségének döntésére bízta, hogy magáévá teszi-e a panaszt és ezáltal megkérdőjelezi-e a választás eredményét. Ebben a feszült hangulatban nyílt meg a december 15-i nagyváradi közgyűlés. Az ellenzék pontonként kívánta megtárgyalni sérelmi folyamodványát, a Tisza vezette kormánypárt azonban az odacsődített kisnemesség támogatásában bízva azonnali szavazást akart keresztülvinni, tervüket azonban a baloldal obstruálása lehetet-

lenné tette, mire Tisza távozott a teremből. Az ellenzék új elnököt kívánt választani, de időközben Tisza visszatért, kinevezte a szavazatszedő bizottságot, majd híveinek jelenlétében a megyeháza falain kívül lefolytatta a szavazást, bejelentette a panasz elutasítását és berekesztette az ülést, a katonasággal pedig kiűrtette a termet. A következő napokban zajos vita vette kezdetét, a két tábor abban sem tudott megegyezni, hogy melyik fél képviselőjét illeti meg az első szó joga. A botrány a negyedik napon tetőzött: miután Tisza büntetést helyezett kilátásba az első felszólalásra jelentkező ellenzéki szereplő ellen, az opposíció pedig az elnökölő adminisztrátorral szemben akart széksértési keresetet felvetetni, Tisza a kormánypárti tábor élén távozott a teremből, az ellenzékre pedig előreszegezett szuronyokkal rontottak rá a megyei hajdúk. A másik oldal szerint a hajdúk csak akkor avatkoztak be, amikor a két tábor már kardot rántott, s az egyik ifjú Tisza irányába vágott. A dulakodásnak végül a kivezényelt katonaság vetett véget, de így is tizenkét ellenzéki sebesültről van tudomásunk. Természetesen mindkét fél a másikat hibáztatta, az eset miatt a megyébe királyi biztost rendeltek ki, a hosszú vizsgálat azonban eredmény nélkül zárult, ugyanis közbeszólt az 1848-as törvényesített forradalom. A bihari esetről természetesen országos botrány keletkezett, számos sajtóhíradás számolt be a történetekről, több megye tiltakozott Tisza Lajos és az adminisztrátori rendszer kihágásai ellen, Wesselényi az Augsburger Zeitungban kezdett polémiába Tiszával, a Kossuthhoz köthető Hetilap pedig a bihari politikai incidensre hivatkozva sürgette az ellenzék egységesülését. A véres eseményeknek természetesen Szacsвай Imre is résztvevője volt, aki meg is sebesült a dulakodásban. Vahot Imre, bár a konfliktust tévesen a nemesi adózás körüli vitának tulajdonítja, frappánsan adja sérült főhősének szájába a kormánypárti alispánnak szánt alábbi sorokat: „a tekintetes úr elvét ütötték homlokomra.”

Az esetet követően, 1847-ben Tisza már csupán félsikert tudott elérni, keresztülvitte, hogy az országgyűlésre Beöthy helyett kormánypárti követeket küldjenek, az ellenzék erőfeszítései nyomán azonban baloldali utasításokkal látták el őket. Az 1848. márciusi események hatására Biharban ismételten heves viták zajlottak, s miután március elején elterjedt az a hír, hogy Pesten máris forradalmi megmozdulások robbantak ki, a bihari fiatalság akcióba lendült, március 13-án falragaszokkal és röplapokkal árasztották el Nagyvárad utcáit: „Le Apponyival, le Tiszával, vége a huncutok kormányának, éljen a szabad alkotmány és a népképvisélet! Éljen Kossuth!” Szacsвай egyik irányítója volt a fiatal ellenzékieknek. Radikalizmusára jellemző, hogy már egy március 6-i ellenzéki tanácskozáson azt javasolta, a megyegyűlés idejére hívják Nagyváradra a bihari parasztságot annak érdekében, hogy a megyei közgyűlés olyan követutasítást fogadjon el, ami a legfontosabb követelések azonnali életbe léptetését követeli, mivel vannak a parasztok között szép számmal olyanok, akik a kutyabőrre „sírba hantolni képesek” és akiknek kezébe a kasza „nem egyedül aratáshoz illő”, sőt a nemesség között is vannak olyanok, akik a jobbagyokkal „kezet fogván hajlamosak vívni a diéta ellen is”. Szacsвай maga és elvbarátai nevében fel is ajánlotta, hogy belekezd az akció

megszervezésébe, a következményekért pedig feleljenek azok, akik „a néppel rövid időn osztozni nem akarnak”. A tanácskozáson végül az a kompromisszumos megállapodás született, hogy egyelőre még a hagyományos eszközökkel próbálják keresztülvinni terveiket, de sikertelenség esetén bevonják a jobbágyságot is a politikai küzdelembe. Pozsonyba azonban hamarosan olyan hírek érkeztek, amelyek tényként kezelték Szacs vay felvetését, s elterjedt, hogy a bihari ellenzék radikálisai parasztsereg élén készülnek Pozsonyba vonulni a jobbágyszabadság kikényszerítésére. Valószínűleg ez az álhír adta meg a végső lökést március 18-án az úrbéri viszonyok felszámolásának azonnali deklarálásához.

Ugyanezen napon keltezett levelében Tisza Lajos arról értesítette az alispánt, hogy egészségügyi állapota miatt visszavonul a megye kormányzásától. Bihar március 20-án szinte népgyűléssé duzzadó tanácskozáson tette magáévá a pesti forradalom követeléseit, majd visszarendelte egyik konzervatív követét, s előírnyozta Beöthy Pozsonyba küldését és nemzetőrparancsnokká választását. Március 27-én a közgyűlés megerősítette a döntést, s Beöthy április 7-én megérkezett Pozsonyba, hogy részt vegyen az utolsó rendi diéta záróeseményein.

Szacs vay politikai eszmerendszere

Az eddig leírtakból is világosan kiderül, hogy Szacs vay mindvégig a liberális polgári értékek elkötelezett híve volt. Konkrét elképzeléseibe az 1848 tavaszán írt és Nagyváradon nyomtatásban megjelentetett, *Népkívánatok* címet viselő terjedelmes röpirata enged közelebbi betekintést számunkra. Munkájához függeléként csatolta az úrbéri viszonyok megszűnéséről, a papi tized eltörléséről, illetve a közteherviselésről szóló, éppen megszülető törvények szövegét is, így röpirata még az utolsó rendi diéta ideje alatt, de már a Batthyány-kormány kinevezését követően, az említett törvénycikk vitájának lezárása után, március végén, április elején születhetett. Szacs vay egy előszót és egy rövid bevezetőt követően a március 15-ei pesti forradalom tizenkét pontja alapján vette sorra és magyarázta el a legfontosabb változásokat közérthető és könnyen követhető nyelvezetben, mindemellett azonban további javaslatokat is tett, egyfajta programot adott az általa szükségesnek vélt továbblépéshez. Megjegyzendő, hogy Szacs vayt a szintén bihari születésű Irinyi testvéreken, Jánoson és Józsefen keresztül közvetlen kapcsolat is fűzte a pesti márciusi ifjakhoz.

Szacs vay szerint elérkezett az idő: „A nép szabadságának hajnala felderült. A nemzet egén öt csillag ragyog: szabadság, egyenlőség, testvériség, béke s egyetértés. Ez öt csillag tündöklése áthasítja a szolgaság nehéz levegőjét, annak ködeit és fellegeit szétkergette.” Alapgondolata tehát a minduntalan elismételt, Istentől származó és a természet örök érvényű törvénye alapján biztosított szabadság és egyenlőség eszméje, amelyekért minden népnek, így a magyarnak is küzdenie kell, hiszen: „Így fogjuk legbiztosabban elérni a célt, mi nem lehet más, minthogy

e hazában lakó minden embernek Istentől adott, és soha tőle el nem idegeníthető jogai nyilván megismertessenek és biztosítanak.”

Láttuk, hogy Szacsvey a célok elérése érdekében radikálisan gondolkodott, s a parasztság demonstráló tömegeit kényszerítő erőként kívánta felhasználni. A *Nép-kívánatok*ban azonban egyértelművé tette, hogy az átalakulás csak és kizárólagosan békés úton vihető véghez, s a nagy vívmányok életbelépését követően is egyik legfontosabb feladatként a rend fenntartását jelölte meg: „Kezdjük a szabadság munkáját a szeretet törvényének legmagasztosabb betöltésével; bocsássunk meg azoknak, kik eddig ellenségeink voltak. E közbocsánat legyen ravatal a múlt idők keserves eseményeinek sírja felett!”

Az átalakulás során a rendi nemesi konstitúció helyébe egy új polgári alkotmány lépett, de ez a folyamat Szacsveynál – a kor bevett retorikájához igazodva – a gyökeres reformok ellenére sem jelenik meg radikális változásként. Ő csupán a visszasságok megszüntetésére hívja fel a figyelmet: „Az alkotmánynak, hogy gyümölcseit megteremhesse, e nemzet kebelében készíttessék új és jó föld: téptetessék ki a régiből minden gaz; mert az újítás minden nemesebb ültetvényeit elborítani s előlni fogná.” A békés reformációt azonban egészen másképpen képzelte el, mint a vezető ellenzéki politikai elit tagjai, szerinte ugyanis az új törvényeket nem a rendi, hanem egy nyilvánosan lefolytatott „társadalmi vita” után a Budapestre összehívandó, népképviseleti alapon megválasztott új országgyűlésnek kellene elfogadnia. A Pozsonyban ülésező diéta munkáját csupán a törvényjavaslatok kidolgozására kellene szorítani, de korántsem jelenlegi formájában. Véleménye szerint az alsótábla betöltheti az „alkotmányozó tanácskozmány” szerepét, amelyen „minden követ, a tökéletes elrendezésig is, hatósága egész közönségét”, tehát nem csupán a vármegyei nemességet, hanem annak teljes lakosságát képviseli. A nem választás útján bekerült tagokat viszont Szacsvey kizárta volna a törvényhozásból, jelesen megszüntette volna a teljes felsőtáblát: „a születéses főrendi jogok s címek eltörlötnek.”

Szacsvey nemcsak az alkotmányozás módjában képviselt radikális álláspontot, hanem egyes népkívánatainak kifejtésében is sok esetben túllépett az április 11-én szentesített törvénycikkek konkrét tartalmán. Mint már láttuk, teljes egészében megszüntette volna a felsőházat, valamint – többek között – a Nemzeti Bank alaptőkéjének biztosításához államosította volna az egyházi birtokokat: „a papi jószágok eredetüknél fogva is státusbirtokká tetetnek”, s a szekularizáció jegyében a továbbiakban a „papoknak semmiféle politikai befolyás nem engedtetik” meg. A törvénybe foglaltnál sokkal radikálisabb sajtótörvényt, minden megkötés nélküli, teljes szólásszabadságot javasolt: „E szabadság minden embernek vele született joga: mert nem azért van az emberben gondolkozási tehetség, és kívánság gondolatait másokkal közleni, hogy gondolatait nyilván ki ne mondhasssa; és hogy érzelmeit – örömeit s fájdalmát ti. [tudniillik] – magába fojtani kényteleníttessék.” „A közvéleményben nyilvánul a nép akarata, melyet a törvényhozásban, közigazgatásban, végrehajtásban, a közélet minden ágaiban követni kell; ha a szabadsá-

got megsérteni, a közbékét s rendet feldúlni nem akarjuk.” Végezetül Szacs vay az 1848:V. törvénycikkkel ellentétben nem vagyoni, vagy műveltségi cenzushoz kötötte a képviselőválasztás lehetőségét, hanem lényegében általános választójog bevezetését követelte, s ezáltal túllépett az ellenzéki politikai vezetőréteg hagyományos liberális felfogásán: „Minthogy pedig a nép oly hazában, hol szabadság s alkotmány valósággal van, egyenlő jogú polgárokból áll, okvetlenül szükséges, hogy a követválasztásban minden polgár, ki ép elmével bír, s életének huszadik évét betöltötte, tetteges részt vegyen.”

A leírtak alapján Szacs vay 1848 tavaszán nem csupán a liberalizmusnak azt a változatát képviselte, amely nyitott volt a demokrácia irányába, hanem lényegében már meggyőződéses demokrata volt. A népfelség elvét alapvetőnek tekintette és számtalanszor hangsúlyozta, hogy minden hatalom a néptől ered: „Szóval, jelentse ki Magyarország népe, hogy magán kívül a jognak és erőnek más forrását nem ismeri és tűrni nem fogja; mivel a nép minden szellemi és anyagi tehetségeknek ama roppant élő tengere, melyből minden kifoly, s minden ismét bele visszafoly. A nép maga az álladalom. A nép maga a haza!” Ezt a megállapítást a hatalmi ágak esetében konkretizálta is: „A törvényhozás a hatalmak legfőbbike, forrása minden más hatalomnak, s mint ilyen, egyedül magát az egész népet illeti.”; „A kormány a maga hatalmát a néptől veszi, és munkálkodásaiban a népet képviseli.”

Szacs vay néhány esetben egyébként a liberális centralista csoport elképzeléseit is magáévá tette, leginkább ez a vármegyék autonómiájának radikális visszaszorítása terén figyelhető meg: „Amely nép magát szét daraboltatni hagyja, s azon hatalmat, mi az egész népet illeti, egyes részeknek, p. o. [példának okáért] megyéknek, tartományoknak adja, soha egész nép nem lesz, egyforma törvények alatt nem élhet; mert egyik megye egyféle, másik megye másféle határozatokat hozván, megessenék, hogy ugyanazon egy hazában lakó ember, két- s háromféle törvénynek is kényteleníttetnének engedelmeskedni.”

A tizenkét pont kifejtése végén még egyszer kihangsúlyozta az általa szentháromságnak tekintett három alappillért: a népfelség elvét, a személyi szabadság és a magántulajdon szentségét, illetve a polgári jogegyenlőséget. Az utószóban pedig ismételten a béke megőrzésére és a Batthyány-kormány támogatására hívta fel a figyelmet: „Polgártársak! Nyilatkozunk, és sürge ssünk erélyesen: de óvakodjunk a tetteges kitörésnek árnyéklatától is! Mert a polgári zendülés égháború és fergeteg az emberiség világában; mennykövei romokba döntenek a legszebb intézeteket, és e romok közül majdan – ha a béke idővel megtérend – az unokák lélekborzadva voncolják ki a küzdő apák sorából letiport áldozatokat. A jövő országgyűlés ideje nem messze; ez megadja a népnek igazságos kívánatait. Várjuk el a munkálatokat békében és nyugalomban!” Hiszen az irányítás jó kezekben van: „Hazámfiak! Batthyány Lajos, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Széchenyi István, Eötvös József, Klauzál Gábor, Mészáros Lázár állanak kormányunk élén. Mind oly férfiak, kiknek egész életükben tanúsított lángoló hazafi-

ságuk, fáradhatlan munkásságuk, a közügyérti tiszta lelkesedésük és szeplőtelen becsületességük kezeskednek, hogy a nemzet kívánatai megértve vannak, és jogai szentesítve s biztosítva lesznek.” Mindemellett viszont azt is megjegyezte, hogy: „És te Isten! Fent a magasban, hallgasd meg buzgó könyörgésünket. Add, hogy reformációval, békés átalakítással, létesítsük azt, miért máshol ezerek s milliók vére patakzott.” Fohászatát indokolhatja, hogy már bevezetőjében figyelmeztetett: „ha a nép szent nevét csak hiába vettétek fel, ha jog helyett pusztá ígérettel igyekeztek az emberek szemeit kitörölni, okvetlenül lázadásba sülyedünk, s e borzasztó szörny áldozatairól azok fognak számolni, kik a népeknek világszerte nyilatkozni kezdő követeléseit s igényeit hallgatják ugyan, de vagy nem értik, vagy teljesíteni nem akarják, kik a szabadságot, e minden ember tulajdonául adott kincset, újnemű kiváltságok alá temetik, kik a népnek útjait állják, s tőle az ég legnagyobb áldását, az egyenlőséget elrabolják.”

Kísérletet tettünk arra, hogy bemutassuk Szacsvey Imre életkorából és származásából fakadóan kevésbé adatgazdag, de szerencsére immár megfelelő feldolgozottsággal rendelkező reformkori pályafutását. Láttuk, miként érdemelte ki a bihari „kis Kossuth” jelzőt, s hogy valóban mennyi hasonlóság fedezhető fel közte és Kossuth Lajos között. Láttuk azt is, hogy Szacsvey szemei előtt számos helyi példa lebegett: leginkább az öt diétai írnokként alkalmazó országos hírű ellenzéki vezéregyéniség, Beöthy Ödön, de említhetjük Lovassy Lászlót is, akinek 1840-es hazaérkezésekor Szacsvey azt ígérte, hogy „Mit elejtettél, a fáklyát továbbvisszük”. S Szacsvey hű maradt ígéretéhez. A hagyományos pálya ugyan legfeljebb csak az 1841-től betöltött esküdti pozíciót jelölte ki számára, de ennek ellenére a bihari politikai életben a helyi ellenzék egyik fontos személyisége lett, s 1844-ben ő került a Védegylet helyi fiókszervezetének élére, amely nem csupán tekintélyét, mozgósítható kapcsolatrendszerét, hanem minden bizonnyal kitűnő szervezőkészségét is sejteti számunkra. 1848-ban pedig a fiatal, radikális Szacsvey előtt tágra nyílt a cselekvés tere, s őszinte rajongással és ügybuzgalommal helyi szinten minden tőle telhetőt megtett, hogy megroppanjon a rendi Magyarország és helyét a modern polgári világ vegye át. A *Népkívánatok* című röpirata épp annyira szolgálta Nagyvárad és Bihar lakosságának tájékoztatását és meggyőzését, mint saját demokrata nézeteinek kifejtését, s talán az országos politika hosszabb távú befolyásolását.

Szacsvay közéleti pályájának megértéséhez és elhelyezéséhez szükségesnek láttuk ismertetni Bihar vármegye reformkori politikai viszonyait, azt a közeget, amelyben 1848-ra érett politikussá vált. Természetesen csupán arra vállalkozhatunk, hogy vázlatosan, néhány csomópontot felvillantva mutassuk be a politikai szempontból kulcsfontosságú és rendkívül érdekes megye politikai harcait és az 1840-es években már markánsan elkülönülő két tábor legfontosabb személyiségeit. Reményeink szerint talán sikerült arra is felhívni a figyelmet, hogy a magyar történetírás még adós számos vármegye reformkori politikai életének alapos feltárával. Bihar ráadásul abból a szempontból is különleges, hogy Varga János

immár meggyőzően bizonyította, miszerint a magyar irodalom egyik leghíresebb és legismertebb történelmi regénye, *A kőszívű ember fiai* ezer szállal kötődik a vármegyéhez. A Baradlay család lakóhelye Biharral azonosítható, a regényben leírt botrányos közgyűlés legfontosabb eseményei szinte kivétel nélkül az 1845-ös biharival rokoníthatóak. A regénybeli megyei ellenzék, a „fehér toll” vezérében, Tormádyban Beöthy Ödön, a „fekete tollasok” vezetőjében, Rideghváry Bence adminisztrátorban pedig Tisza Lajos vonásai fedezhetők fel. Baradlay Ödön személyiségjegyeivel Beöthy Ödön, míg Baradlay Jenő külső és belső jellemvonásaival több ponton Szacs vay Imre állítható párhuzamba. Azt a tényt azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a Jókai által személyesen is ismert Szacs vay politikai tekintetben jelentősen eltér a regényhőstől, hiszen ő korántsem pusztán névcseré áldozata lett, hanem azok közé tartozott, akik tevékeny alakítói voltak az eseményeknek és akiknek mementóként szolgáló közös síremlékére költői szavakkal felvéssé áll: „Csatájuk a védelmezett Népjog csatája volt, melyet szent jog, szent kötés ellen zsarnok tiport.”

■ FÜGGELÉK

Szacs vay Imre: Népkívánatok

Nagyvárad, 1848. március vége – április eleje

Előszó

Átfontolt eszmék, miket e röpirat röviden előad. Az emberi elme mindenkori kívánatai azok. Ez eszméket kívívándók, a vén Európa legvallásosabb emberei Amerikába vándoroltak, s ott, új hazájukban, szűkölködés és viszontagságok közepeit, a szabadságnak diadalt szereztek: és e diadal szülötte lőn a közboldogság. – Ez eszmékérti tusában vérzett el a múlt század végén s a jelen elején a francia nép, azokért küzd és vív jelenleg is Franciaország. – Ez eszmékért támadt fel mai korban majd minden művelt nép: mert azokban a szabadságnak és egyenlőségnek – ez isteni adománynak – magva rejlik.

Ez eszmék kivitelében kell fáradoznunk nekünk magyaroknak is!!

*Oldassék meg a földnek bilincse,
A tulajdon szent legyen s örök
S leszen a föld népeidnek kincse,
Színarany az istenadta rög; –
Ami szárnya a madárseregnek,
A szabad föld az a nemzeteknek.*

Fékre vedd a víznek tombolóit,
A világnak nyisd meg kapuját, –
Öt világrész lássa lobogóid,
Lássa gályáidnak árbocát, –
Tenger a föld vére, – lüktetése
Népek- és hazáknak érütése.

És a nép, mely vér a régi vérből,
Nyerje vissza régi részjogát:
Osztalékát vízből és kenyérből,
És a törvény védő pajzsát;
S mert terhet visz, oszt a közhazáért,
Közjavából egyaránt vegyen bért!

És te isten, a védhetlen égben,
Magyaroknak védő istene,
Szentesítsd meg összes összeségben
A mi esküt a nemzet tevé,
Add hozzá az ember legfőbb kincsét:
Szabadítsd fel a szellem bilincseit.

Garay János

A harcos századok vérmezején a szabadság virágai meg nem teremhetének. Emberek és nemzetek életüket veszték a szabadság utáni vágyban, egy-két töredékeszme kivíthatásáért. De a véghetlen küzdelmeknek egyedül azon tanulsága maradt, hogy a valódi, az igazi szabadságot nem háborúk és lázadások, hanem az ész mindenható tüze termi meg.

Ész az isten, az ő szavára minden meghajol. Előtte hajoljunk meg hát mi magyarok is!

Nem szükség a már elmúlt s különben is hazugul írt történetek zavarában botorkáznunk. Tekintsük magát az örök változhatlan természetet, s ennek legremekebb művét az embert.

Isten minden embert egyformán saját képére, és szabadon alkotott. Minden ember érzi és tudja, hogy ami nála öröm, másnál is az; ami nála fájdalom, másnál is az; – érzi és tudja, hogy legfőbb törvény, minden törvénynek törvénye, az **emberszeretet**. Igenis, mert az emberszeretet imádja a szabadságot, és tiszteli az egyenlőséget.

A szeretet törvénye pedig, mit Jézus a megváltó, az emberek legnagyobbja, tanított, rövid, s e néhány szavakban foglaltatik: **szeresd felebarátodat, mint tenmagadat**.

Ezen egyszerű törvénynek hódoljunk mi mindenkor és mindenben. E törvény végrehajtásához nem kell sok olvasás, tanulás: tekintsen mindenki szívébe, azt abban lángható betűkkel bevésve találja.

Ha tudni akarjuk, minő jogai vannak minden embernek és polgárnak, nem azt kell néznünk, mik történtek eddig, s hogyan vélekednek mások; hanem csak azt, mi az ember, s mire rendelte őt az örök, változhatlan természet?

A történetek és vélemények sokféleképpen alakulnak; néha azon nap, melyben támadtak, már meghazudtolják magokat; születnek, elhalnak, s az idő sebes rohamába eltemetkeznek: de a természet örökké ugyanaz marad, soha magát meg nem tagadja.

Midőn hát társasági nagy épületünknek, az alkotmányunk fölállításában dolgozunk, ne függesszük szemeinket a percnként hulló csillagokra, hanem az örökkényű s mindig egy egyetlen ragyogó napra. A jogokat és kötelességeket az örök igazság kútfejéből merítsük: minek ismertető jeleinek az emberi természet rendeltettek.

Az emberiség legfőbb dísze a szabadság s egyenlőség. Dolgainkat egyenkint s egyetemleg ezekhez irányozzuk. Így fogjuk legbiztosabban elérni a célt, mi nem lehet más, mint hogy e hazában lakó minden embernek istentől adott, és soha tőle el nem idegeníthető jogai nyilván megismertessenek és biztosítanak.

A nép szabadságának hajnala felderült. A nemzet egén öt csillag ragyog: **szabadság, egyenlőség, testvériség, béke s egyetértés.** Ez öt csillag tündöklése áthatja a szolgaság nehéz levegőjét, annak ködeit és fellegeit szétkergette.

Valának pedig e sűrű köd és fellegek, melyek az éltető nap sugarait elboríták, **a kiváltások, a balítéletek, az önkéntes hatalom, az erőszak, a vak szenvedélyek, a babona, bigottság, a vallásos s egyéb visszaélések,** sat. [stb.] mind ugyanannyi sarjadékai amaz ördögi kedélynek, mely kárhozatos konoksággal szüntelen ármánykodik, hogy a népek boldogságának földjét meddő bitorlása alá kerítse, azt az elnyomás mérges burjánával úgy eláraszsa, hogy az emberszeretet gyöngéd növényei még csak gyökeret se verhessenek benne.

Isten lemosolygott magassága szent egéből. Mosolya áldáskint rezgő át az egész világot.

Ma már az emberek a megtisztult levegőben, bátran, felemelt fejjel, egymásnak kezet szorítva mondhatják: **testvérek! Mi mindnyájan egyenlők és szabadok vagyunk, nekünk egymást szeretnünk kell.**

És az, ki ezzel ellenkezőt tanít, megtagadja az emberszeretetet, s vétkes örültséggel magát az istent káromolja.

Polgárok, örvendjünk a mai nagyszerű időnek, **a népek megváltásának!**

Örömünknek közepette feledjük el, hogy voltak emberek, kik oktan kedvteléssel saját nemzetük kebelét szaggták: feledjük el, hogy voltak köztünk, kik a hatalmat s annak hiú csillogását legfőbb célnak tekintő oly becsvágytól vezéreltetek, amely becsvágnak forrását s okát a józan ész s emberszeretet világában föl nem találhatni: feledjük, hogy a hatalom régi bitorló, magokat az isteni gondviselés küldötteiül feltolván, a nép életfájának legnemesebb gyümölcseit önmagoknak – noha henyélő herék voltak – jó korán letépdesték; és a népet, bár őt saját lábai mindenkor legjobban bírták, mint valami bukdácsoló gyermeket, pórázon vezetgették: feledjük el azon hamis tanítást, melyet a bérért hízalgő rabszolgák ajkai hirdettek, hogy ti. [tudniillik] minden irtózta-

tó, minden kegyeletet és szentet megtagadó a nép kebeléből származik, s hogy népkormány mellett nem állhatnak fenn a béke, rend és szabadság.

Feledjük el mindezt, s nektek, a halálosan vétkezetteknek, hozzuk a kiengesztelődés nehéz, de egy szabad nép érzelmeihez nagyon méltó áldozatát. Kezdjük a szabadság munkáját a szeretet törvényének legmagasztosabb betöltésével; **bocsássunk meg azoknak, kik eddig ellenségeink voltak.**

E közbocsánat legyen ravatal a múlt idők keserves eseményeinek sírja felett! És most lássuk, miket kell tenni a népnek, minden embernek, hogy az alkotmányozás nagy munkálata célszerűen bevégeztesse.

Vannak kívánatok, melyeket az ész minden korban sürgetett, melyek magából a néptermészet értelméből merülnek fel. E kívánatokat határozottan és világosan nyilvánítsuk azért, hogy a törvényhozók azokat megértve alkotmányt készíthessenek, mely a szabadságot, egyenlőséget, rendet és békét, e haza minden polgárának ne csak ígérje, hanem valósággal meg is adja.

Mondjuk el tehát a közóhajtásokat, miket előttünk sokan már elmondottak, újakat nem mondunk, de mondunk szükségességeket, kivált hazánk jelen korszakában, midőn reform (békés újítás) küszöbén vagyunk, ha a nép kívánatai törvénybe mennek; ellenben ha a nép szent nevét csak hiába vettétek fel, ha jog helyett pusztá ígérettel igyekeztek az emberek szemeit kitörölni, okvetlenül lázadásba süllyedünk, s e borzasztó szörny áldozatairól azok fognak számolni, kik a népeknek világszerte nyilatkozni kezdő követeléseit s igényeit hallgatják ugyan, de vagy nem értik, vagy teljesíteni nem akarják, kik a szabadságot, e minden ember tulajdonául adott kincset, újnemű kiváltságok alá temetik, kik a népnek útjait állják, s tőle az ég legnagyobb áldását, az egyenlőséget elrabolják,

Tagadhatlanul igaz ugyanis, hogy amely népnek csak egyetlen egy tagja is szolgál, amelyben bármi névvel nevezendő úr van, annál az egyenlőség csak név, de nem valóság; annak szabadsága sem lehet; mert szabadság egyenlőség nélkül nem is képzelhető.

Legelőször is tehát jelentse ki e nép, hogy felségének tiszta öntudatával bír, jelentse ki, hogy a nemzet – miként Szemere Bertalan igen jól monda – habár egyéneiben kicsiny, alárendelt s engedelmes, de összességében gazdag és nagy, habár fejenként gyenge és erőtelen, de tömegében végtelenül hatalmas, koronákat foszt, fejedelmi széket dönt, s törhetlen derekának súlya alatt minden egyéb hatalom szétporlik. Szóval, jelentse ki Magyarország népe, hogy magán kívül a jognak és erőnek más forrását nem ismeri és tűrni nem fogja; mivel a nép minden szellemi és anyagi tehetségeknek ama roppant élő tengere, melyből minden kifoly, s minden ismét bele visszafoly.

A nép maga az álladalom. A nép maga a haza! Minden nép pedig, mely magát így ismeri, hivatva van, hogy szükségéi s érdekei felül önmaga gondoskodjék.

A népgondoskodás első anyaeszméje az alkotmány.

Az alkotmánynak, hogy gyümölcseit megteremhesse, e nemzet kebelében készíttesék új és jó föld: tépessék ki a régiből minden gaz; mert az újítás minden nemesebb ültetvényeit elborítani s előltni fogná.

Az alkotmánynak jogot kell biztosítani, egyenlőséget és szabadságot adni.

E szempontból mondassék ki minél előbb világosan: hogy

1-ször Alkotmányozó tanácskozmányul a nemzet alsótáblája bízatik meg, melyen minden követ, a tökéletes elrendezésig is, hatósága egész közönségét képviseli.

2-szor A mostani főrendi tábla megsemmítetik, a születéses főrendi jogok s címek eltöröltetnek.

3-szor A papoknak semmiféle politikai befolyás nem engedtetik, – a papi jószágok eredetüknél fogva is státusbirtokká tetetnek.

4-szer Minden egyéb birtok azé, ki most bírja. Birtok alatt pedig tulajdon, és nem bérleti, vagy záloghasználat értetik.

E határozatok helyességük bizonyító okait magokban hordozzák. Azokról terjedelmesen értekezni nem tanácsos: elég annyit megemlíteni, hogy az időnek sürgető alkalmát felhasználni az okos ész parancsolja, hogy csak a nemességet képviselő alsótáblával, a nagyon is szerfelett kiváltságolt főrendekkel, a birtokérdekek miatt igen veszedelmes papsággal, bizonytalan, tulajdonnak nem tekinthető, s azért mit sem érő földbirtok mellett az alkotmány meghozhatását csak reményleni is vakmerőség s botorság.

Hiszen, ha valaki egyenlőséget, szabadságot, rendet óhajt, s akar; lehetetlen, hogy ennek ellentéteit is, bármily rövid ideig, óhajtja, és akarja. Márpediglen mik most megnevezettek, az alkotmányos életnek merő ellenei, és ha nékiek ártalmas tengődésükre legkisebb tér s idő engedtetik, mint a gyom felsarjadzanak, és az alkotmányt, mint a folyóka fű, körülfonják, s azt vagy végképpen elsorvasztják, vagy az előállítandó zavarok, s megtámadások által sokáig terméketlenné teszik.

A fentebbi négy pontban foglalt határozatok után kezdetetik meg az alkotmányozás nagy munkálata: oly móddal, hogy azon pontokra nézve, melyek a nép által Buda-pestben a haza közszívében elfogadtattak, országszerte visszhangoztattak, és amelyeket az országgyűlés (a nemzet képviselő táblája ti. [tudniillik]) proklamált – kikiáltott – részletes, kimerítő törvényjavaslatok készíttessenek, s e törvényjavaslatok a népnél, eldöntő közvélemény előállítására végett közzé tétessenek. Azután pedig a legrövidebb idő alatt Buda-Pestre összehívandó országgyűlésen a magyar alkotmány, s a polgári jogokat s kötelességeket meghatározó törvények előteremtessenek.

Azon pontok, melyekben a magyar alkotmánya alapjait letétetni óhajtja, következők:

- 1. Sajtószabadság az előző vizsgálat eltörlésére.*
- 2. Felelős kormány Buda-Pesten.*
- 3. Évenkénti országgyűlés Pesten.*
- 4. Törvény előtti egyenlőség polgári, s vallási tekintetben.*
- 5. Nemzeti őrsereg.*
- 6. Közös teherviselés.*
- 7. Urbéri viszonyok megszüntetése.*
- 8. Esküdtszék: képviselőlet egyenlőség alapján.*
- 9. Nemzeti bank.*

10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.

11. A politikai státusfogylok szabadon bocsáttassanak.

12. Egyesülés Erdéllyel.

E pontok felett most jó korán értekezzünk, s bátran, őszintén nyilvánítsuk gondolatainkat, hogy a törvényhozás, – mely a kellő határon túl soha sem mehet, de azon innen nagyon könnyen elmaradhat, megérthesse a népet, melynek a nyilvánított pontok körül kiírt következő jelszavai, **legyen béke, szabadság, egyetértés, egyenlőség, testvériség**, nem üres hangok többé, hanem testté tételt követelő; istenigék.

És mi a pontokat következőleg értelmezzük.

I.

Sajtószabadság az előző vizsgálat eltörlésével

Sajtószabadság az, miszerint minden ember azt, amit gondolt s közzé akar tenni, leírhatja, kinyomtatathatja, s elárulhatja.

E szabadság minden embernek veleszületett joga: mert nem azért van az emberben gondolkozási tehetség, és kívánság gondolatait másokkal közleni, hogy gondolatait nyilván ki ne mondhassa; és hogy érzelmeit – örömeit s fájdalmát ti. [tudniillik] – magába fojtani kényteleníttessék.

A szabad sajtó minden nemzetnél jót szült. Természete ugyanis a nyomtatási szabadságnak, hogy az emberek közt mindent, jót s rosszat, nyilvánosságra hozzon, így senki azzal vissza nem élhet: mivel ha valaki hazudik és csábít, a hazugra és csábítóra éppen úgy ráismernek írásaiból, mint a harisra szavából.

Sőt, ha néha ártalmat látszik is okozni a szabad sajtó, azt azonnal mindjárt maga orvosolja.

Íme, olvassunk néhány példát, mit nekünk, az életből mások írtak ki.

1-ső példa. A szabad sajtó felfedezi, hogy egy tisztviselő a kezére bízott pénztárt megleopta. Ezen tolvaj tiszt elűzetik. Igaz, hogy miatta gyermekei s atyafiai is fájdalmat szenvednek, de leckét kap az egész közönség, hogy a nép erszényéből került közpénztárt senki a maga hasznára fordítani ne merje, különben múlhatlanul bűnhődni fog.

2-ik példa. A szabad sajtó felfedezi, hogy egy bíró a kezére bízott igazságot portékának nézte, és annak árulta, aki drágábban fizette. Ezen lelkiismeretlen bírót hivatalából kicsapják, s könnyen megeshetik, hogy családotul ínségre jut. Azonban a többi bírák okulva ennek sorsán ilyes vétket elkövetni nem bátorkodnak. S minő haszon? Sok családok, gyakran egész helységek, az igazságtalan részrehajlás miatt tönkretétetni, és nyomorúságba taszítani nem fognak.

3-ik példa. Egy pap azt papolja, minden vétket bizonyos mennyiségű pénzért megválthatni. Sok együgyű ezt elhiszi, és hogy a papnak lélekváltságba pénzt fizethessen, ökröt, lovat lop. A szabad sajtó megtámadja a papot, világosan megmutatja, hogy az ilyen ördögi hazugság nem isten igéje, mert isten azt tanítja, hogy a vétket csak úgy

válthatni meg, ha a bűnös ember megjavítja magát. – Lehet, hogy a pap megharagszik, mert zsákja nem telik, és erszénye laposodik: de nyer, kiszámíthatatlanul sokat nyer a nép; mert javul s nemesedik vallása, és erkölce.

4-ik példa. Egy oktató azt tanítja, hogy a fejedelem istentől van, és isten képét képviseli; azért annak minden legvétkesebb kívánatait is teljesíteni kell, s bármily zsarolásokat tesz, azért szót emelni nem szabad, hanem vakon engedelmeskedni kell. A szabad sajtó ismét előáll, bebizonyítja, hogy isten képét semmiféle halandó lény nem viselheti, megmutatja, hogy a fejedelem legelső polgár a hazában, mert legtöbb kötelességei vannak; de nem ura a többi polgároknak, mert ő is csak ember. E felvilágosítás miatt vesz a zsarnok rossz fejedelem, vesz a jó fejedelem udvarában a nép zsírján hízó szolgák renyhe csapatja: de nyer a nép, mert erejének, és rendeltetésének megismerésére jut.

Hasonló példákon okulva monda egy becsületes hivatalnok: **„Minden státus, melynek tettei bölcsességen, erőn, s jóságon alapulnak, nyilvánosság által mindenkor nyer. A nyilvánosság csak azoknak veszedelmes, kik homályos, s alattomos utakon járnak.”**

Egy másik nagy férfiú pedig azt monda: **„Elvehettek mindent, csak a sajtószabadságot hagyjátok meg nekem, és ezen emeltyűvel halomra döntöm a megvesztegetés egész épületét, s romjain a nép jogait állítandom fel.”**

Ilyen a sajtószabadság! Nélküle nem támadhat közvélemény, pedig a közvélemény az alkotmányos, s nyilvános életnek legelső elengedhetlen feltétele:

A közvéleményben nyilvánul a nép akarata, melyet a törvényhozásban, közigazgatásban, végrehajtásban, a közélet minden ágaiban követni kell; ha a szabadságot megsérteni, a közbékét s rendet feldúlni nem akarjuk.

A közvéleménynek, eme óriási hatalomnak, anyja, és dajkája a sajtószabadság.

A magyar nemzet imádságának tehát legelső, legfőbb tárgya legyen a teljes sajtószabadság.

II.

Felelős kormány Buda-Pesten

Kormány szó alatt értjük a nemzetnek egész végrehajtó közigazgatási tiszviselőségét, a legelső országos hivatalnoktól a község utolsó tisztéig: főképpen azonban értjük azon néhány férfit, kik a közigazgatásban legfelül állanak, kiket közönségesen minisztereknek neveznek.

A kormány a maga hatalmát a néptől veszi, és munkálkodásaiban a népet képviseli.

A kormány rendeltetése és kötelessége a törvényeket végrehajtani, mind a községek, mind egyes emberek jogait és szabadságát őrizni, a rendre s közbátorságra felvigyázni, nehogy a polgárok nyugalma, s jóléte akár külső, akár belső ellenségek által felzaklattassék.

A kormány szolgája a nemzetnek, és annak engedelmeskedni tartozik éppen úgy, mint a cseléd az ő gazdájának.

A kormány kötelességeit kiszabják, a törvények s alkotmány: ezeknek határain túl nem járhat, hanem magát minden eljárásában törvényhez s alkotmányhoz tartozik alkalmazni.

Ha a kormány törvény vagy alkotmány ellen cselekszik, vétket követ el, és ha a nemzet az ilyes vétket elnézi, könnyen megtörténhetik, hogy a kormány úr lesz a nép felett, s a szabadságot eltiporja.

A nemzetnek tehát a maga kormányát szemmel kell kísérni, tőle időnkint számot venni, s ha vétekben találta, szigorún megbüntetni: a kormánynak pedig kötelessége minden eljárásról számot adni a népnek, mert a nép nevében, s a népért működik.

Kormányunk tehát legyen felelős. És, mivel hazánk önálló, független ország, kormányunk lakása legyen benn hazánkban, Budapesten, Magyarország közepén.

Polgárok! Igen nagy és nehéz kötelességei vannak a kormánynak, melyeket nem teljesíthet másképpen, mintha a polgárok bizalmát bírja, s készségükre minden percben számolhat. Ajándékozunk meg hát a kormányt, s annak fáradozó munkás becsületes tagjait, szívünk, lelkünk egész bizodalmaival, és ha azon munkák s fizetések teljesítésére szólít fel, miket a törvény parancsol, s a haza közérdeke megkíván, fizessünk, és dolgozzunk egész készséggel, minden vonakodás nélkül. Mert a kormány csak úgy felelhet: ha azok, kiknek a törvény engedelmességet parancsol, nekie pontosan engedelmeskednek.

III.

Évenkénti országgyűlés Pesten

Országgyűlés annyit tesz, mint törvényhozás.

A törvényhozás a hatalmak legfőbbike, forrása minden más hatalomnak, s mint ilyen, egyedül magát az egész népet illeti.

Úgyde a sok millióból álló nép össze nem gyűlhet, s összesen együtt nem tanácskozhatnak: azért szükséges, hogy a nép képviselőket, vagyis követeket válasszon, kik az ő nevében s helyette összegyűljenek, tanácskozzanak, törvényeket alkossanak, s a kormány felett őrködjének.

Minthogy pedig a nép oly hazában, hol szabadság s alkotmány valósággal van, egyenlő jogú polgárokból áll, okvetlenül szükséges, hogy **a követválasztásban minden polgár, ki ép elmével bír, s életének huszadik évét betöltötte, tetteleges részt vegyen.**

Hogy minden polgár követválasztási jogát gyakorolhassa, az egész országot több egyforma kerületre kell osztani oly módon, hogy minden kerületbe körülbelül harmincezer lélek essék, s minden ilyen kerület az országgyűlésre egy követet küldjön.

Minden követ, noha bizonyos kerületből választatik, országos követ, azaz: nem csak küldőinek kerületét, hanem az egész nemzetet képviseli. – Követ nem lehet, ki bármi névvel nevezendő hivatalt visel.

Mivel pedig mind a haza szükségeit s érdekeit, mind a kormánynak s egyes embereknek jogait és kötelességeit törvény által kellek elintézni, s megállapítani; minden-

ki azonnal beláthatja: hogy országgyűlést minden esztendőben, bizonyos előre meghatározott időben, tartani szükség.

Szabad nemzet tagjait csak törvény kötelezhet; törvényt pedig egyedül az országgyűlés hozhat.

A nép az országgyűléseken él, s ott gyakorolja hatalmát. Amely népgyűléseket minden évben nem tart, s azokat hosszabb ideig nélkülözi, annak élettereje meglankad, s hasonló lesz az elgyengült beteg emberhez, ki néha-néha, akkor is nehezen, szinte fuldokolva lélegzik.

Amely nép magát szét daraboltatni hagyja, s azon hatalmat, mi az egészt illeti, egyes részeknek, p. o. [példának okáért] megyéknek, tartományoknak adja, soha egész nép nem lesz, egyforma törvények alatt nem élhet; mert egyik megye egyféle, másik megye másféle határozatokat hozván, megeskén, hogy ugyanazon egy hazában lakó ember, két- s háromféle törvénynek is kénytelenítettnek engedelmeskedni.

Ezekhez képest, ha akarjuk, hogy a magyar nemzet életerős, hatalmas és nagy legyen; ha akarjuk, hogy minden magyar embert ugyanazon egy törvény kötelezzen: lehetetlen nem akarnunk, az évenként Pesten tartandó országgyűlést, mely e nemzet dolgait folytonosan intézze, s melynek útjából a községi életet előlő megyei rendszer minél előbb elhárítandó.

IV.

Törvény előtti egyenlőség polgári s vallási tekintetben

Nincs szebb, s az emberi nyelvre jobban illő szó, mint ez, egyenlőség.

E szóval mondjuk ki legrövidebben, hogy minden ember isten képére alkottatott, hogy az emberek egyformák, azaz: testvérek.

Midőn isten embert teremt – bárha egyik szegény, másik gazdag szülőktől származik is – egyforma embernek rendeli őt; adván mindeniknek szívet, lelket és testet: szívet, hogy szeressen; lelket, hogy gondolkozzék; testet, hogy általa érzelmeinek és gondolatainak életet adjon.

Az embert szív, lélek s test teszi; mindent, mi ezeken kívül van, úm. [úgy mint] tudományt, vagyont, hivatalt sat. [stb.] a társaság ad.

Ugyanazon tudományt, vagyont adni minden embernek, kivihetetlen dolog; de ugyanazon jogot adni, nemcsak hogy kivihető, de elannyira szükséges, hogy mindaddig, míg a nép mindenik tagja egyenlő jogokkal nem bír, szabadságot, rendet s békeséget emlegetni, gúny és nevetség: mert oly társaság, melynek egyik tagja a másikonál több jogot bír, nem természet szerű, nem igazságos; hasonló azon családapához, ki egyik fiát tejben-vajban fürösztö, míg a másikat, és pedig a jobbat s dolgozabbat, mostohának tekinti, s azt jótéteményeiben nem részesíti.

A jogok kétfélék: emberiek s polgáriak.

Az emberi jogoknak két fő ága van: **az élet fenntartása, s a lélekismeret szabadsága.**

Az **élet fenntartása** megkívánja, hogy minden eszközt, mivel másnak személyes kára nélkül élhetünk, felhasználhassunk avégre, hogy életünket jobbá, kényelmesebbé tegyük.

Jogunk van tehát szabadon kereskedni, szabadon dolgozni.

E jognál fogva követelhetjük, hogy minden egyedáruság, milyenek a céhek, csapszék, mészárszék sat. megszüntetessenek.

A társaságnak megszeghetlen kötelessége, szabaddá tenni az embert, s az ember minden munkáját.

A **lelkismeret szabadsága** megkívánja, hogy mindenki gondolatait szabadon kimondhassa, s istenét azon áhítattal s hittel imádhassa, melynek igazságáról szívében meggyőződött.

A társaság fő kötelessége megismerni s biztosítani a vallási, szólási s írási szabadságot; és a társaságnak csak akkor van joga közbejöni, ha valaki ezen szabadsággal visszaélvén, a közjó vagy egyes ember ellen bünt és sérelmet követett el.

A polgári jogok akkor egyenlők, ha a törvény minden embert egyenlő polgárnak néz; jutalmat s büntetést mindeniknek – érdeméhez s vétkéhez képest – egyaránt mér s osztogat.

Szükséges tehát, hogy a hivatalok útja egy becsületes polgár előtt se zárattassék be, hanem mindenkinek nyitva álljon; hogy a törvénykezés – perlekedés s büntetés ti. [tudniillik] – minden emberre nézve egyformán gyakoroltassék; hogy a szegény a maga kis vagyonát éppen úgy tulajdon gyanánt s biztos joggal bírja, mint a gazdag a maga roppant terjedelmes jószágait; hogy a közterhekben ki-ki vagyonához képest aránylagos részt tegyen; hogy az országgyűlési követ s községi tisztviselők választásához hozzászólója s befolyása legyen.

Amely társaság a most mondott emberi s polgári jogokat tiszteletben tartja, midőn magának rendet s békét alapít, egyes tagjai iránt igazságos, mert tőlök meg nem tagadta, s el nem vette azt, mit ember születésével az istentől örökölt, az egyenlőséget.

Legyen tehát Magyarország minden embere egyenlő polgári s vallási tekintetben; mert csak így lehet rend és béke az igazán szabad hazában.

V.

Nemzeti őrsereg

Kinek lehet szorosabb kötelessége védeni e hazát, mint magának a népnek, mely azt bírja, mint magoknak azon embereknek, kiknek mindenök, ami kedves, e hazában van?

A hajdankorban is legerősebbek voltak azon nemzetek, melyek magokért önmagok állottak őrt, mint a szabad görögök s rómaiak.

Álljunk hát mindnyájan a nemzetőrseregbe. S ha bennünket belső veszedelem, például lázadás, vagy külső ellenség fenyeget, ragadjunk fegyvert, vérünkkel s életünkkel védelmezzük a hazát, magunkat s mieinket, ti. [tudniillik] házunkat, családunkat, nőinket és gyermekeinket!

Ne kételkedjünk, hogy a zsoldos szolgák csapatja, azon csekély bérért, mit nekik adhatunk, őszinte hű barátunk és tántoríthatlan védőnk soha sem lehet. Veszélyek közegett, ha más mód menekedni nincs, elárul, béke idejében pedig fejünkre nő, s amellet, hogy jövedelmeink jobb részét feleszi, zsarol is felettünk.

Fegyverkezz fel hát magyar! Őrt ki áll, ha nem te, magadért?

VI.

Közös teherviselés

A haza szükségei közösek; azok tehát közös erővel teljesítendőek.

Hogy egy országot költségek nélkül igazgatni s fenntartani lehessen, azt csak olyan együgyű mondhatja, kinek nincs elég esze belátni, hogy a legszegényebb családnak is sok venni s kifizetni valója van.

Miből fizetnők a hivatalnokokat, miből fedeznők az utakra, csatornákra, egyéb közlekedési eszközökre, a mindennemű iskolákra és a közélet más számtalan ágaiban megkívántató költségeket: ha az ország közpénztárába adót nem fizetnénk?

Fizessük tehát a haza adóját mindnyájan, közösen s aránylagosan, azaz: ki-ki birtokához képest; s ne legyen a közös tehernek oly neme, melyből bárki is kivonhassa magát.

Azonban csak annyit adózzunk, mennyit a haza közérdeke sürget.

Magyarországnak vannak közjövödelmei, ilyenek a só, a harmincad, bejegyzési taxák sat. [stb.] Ezeket előbb vegyük számba és csak azt fizessük, ami ezeken felül még megkívántatik.

VII.

Úrbéri viszonyok megszüntetése

Úrbéri viszonyok alatt értjük a földesúri hatóságot, s azon szolgálatokat, melyeket a jobbágy földesura részére teljesíteni tartozik, vagy az ezen szolgálatok és adózások helyébe (minők a robot, füstpénz, favágás, földesúri dézsma, sat. [stb.]) fizetést rendelő szerződéseket.

Nincs itt helye terjedelmes okokkal megmutatni azt, miért kell ezen úrbéri viszonyoknak végképpen megszűnniök: csak kettőt említünk meg.

1-ször Azon földig leverő, s az eddigi adózó népet szinte végínségre juttató fizetés és teherhordozás, melyet a jobbágyság, hazájának, megyéjének, helységének, földesurának – ide nem számítva a szenvedett zsarolásokat – munkában, készpénzben, termékekben, sőt vérében is, mert hiszen fiait katonának áldozni kényszerítetteti – utolsó megerőltetésével teljesített, a kezei közt lévő kis birtokot annyira sajátjává tette már, hogyha annak minden röge huszárt teremne is, mégsem volna benne egy talpalat kifizetlen.

2-szor A közbéke azt kívánja, hogy a földművelőnek, minden természetellenes nyűgöktől felmentett birtok adassék: mert csak szabad földben áldatik meg a szabad ember

szorgalmas munkája. Az örök igazság követeli, hogy azon föld, mely apáink vérével kövéredett; mely saját arcunk verejtékeivel nedvesedik, tulajdonunk legyen. Az örök igazság meg nem engedheti, hogy a föld termő s gyümölcsöző színének tovább is árendásai maradjunk, és hogy csak a halál sajátítson számunkra a föld rideg sötét méhében annyi kis helyet, hova, az élet fáradalmai között, megrongált testünk, végső nyugalomra, letakaríttassék.

Úgyvan, a jobbágyságnak elvitázhatlan jussa van követelni a hazától, hogy a kezei közt lévő földet az úrbér bilincseiből feloldja, nála szabad birtokul meghagyja és minden földesúri hatóságot megszüntessen.

És íme, kedves hazámfiak, a nép e kívánata már teljesedve van. A törvény, mely az úrbért megszünteti, mely a jobbágyság nevet megsemmíti, már meghozatott. És a honatyák, a törvényhozók, gondolkodtak a földesurak kárpótlásáról is, mégpedig úgy, hogy emiatt senki újabb méltatlan adózásokba nem keseredik.

Föl tehát térdeidről ó nép! Hálakönyös szemeidet függeszd mindenható istened égre, ki világrázó események közt a föld gyára s szűkkeblű urainak népek ajakán hirdetése szent parancsait, melyekre kezdről lehullottak a jobbágyság vérző bilincsei, s a sajátoddá lett szabad földben áldást és kenyeret, magadnak fog teremni a jól s gondosan művelt rög.

VIII.

Esküdtszék, képviselőlet egyenlőség alapján

Az esküdtszék nem egyéb, mint népbíróság: Hajdan, midőn a népek szabadok voltak, a népek gyűlése ítélte a nép vezérei, s minden egyes tagjai felett. Később tapasztalás tanított, miként a nagy számos gyülekezet sohasem lehet oly rendes és csendes állapotban, hogy az elébe terjesztett ügyet egészen beláthassa, s arról határozottan ítélhessen. Ez oknál fogva a nemzetek, melyek szabadságaikat megőrzék, a népgyűlés helyébe esküdtszéket alapítanak.

Nálunk magyaroknál az esküdtszéket a megyegyűlés képezi. Itt határoztatik el, lehet-e valakit per alá venni, s bíró elébe idézni, vagy sem? Fájdalom, hogy a törvény ezen jótékonyága, egyedül csak nemes születésű polgárookra terjesztetett ki.

Ezentúl, midőn a polgárok törvény előtt egyenlők leendének, midőn a nemzet hatalom, nem a megyék, hanem az országgyűlés által fog gyakoroltatni, midőn a bírói hatóság a közigazgatásitól egészen elválasztva leend, az esküdtszéket, mint a polgári szabadság egyedüli biztosítékát, nekünk is múlhatatlanul föl kell állítanunk.

És nehogy az intézet – mit különben sem elmélkedő bölcsek találtak fel, hanem maga az ész, s élet szült – előttünk idegen legyen, ismerkedjünk meg annak természetével, s lássuk, hogyan kell azt szerkeszteni?

Az esküdtszék, mint egy francia író igen helyesen meghatározza – tizenkét láthatatlan bíró, kiket a megvesztegető szeme nem talál fel, s a hatalom keze nem ér el; mert ők bár a nép közt vannak, de őket ki nem lehet mutatni azon pillanatig, melyben az

igazság mérlege kezökbe adatván, hallanak, fontolnak, határoznak, s ítéletet mondanak, ezután eltűnnek, s ismét elvegyülnek polgártársaik közönséges sokaságában.

Az esküdtszék legegyszerűbb szerkezete pedig ez: Az ország több kerületekre, p. o. [példának okáért] minden harmincezer ember után felosztatik, s minden kerületnek egy esküdtszék adatik.

Esküdt minden választópolgár, ki életének 24-ik évét betöltötte, s rossz magaviseletről nincs megjegyezve. Esküdtek nem lehetnek a papok, katonák, s közhivatalnokok.

Az esküdtek lajstroma minden esztendőben kiigazíttatik.

Az esküdtek lajstromából minden hónapra, sorshúzással harminchat esküdt választatik.

Az ekként választatott esküdtekből tizenkettőt a vádló, tizenkettőt a vádlott mindenkor visszavethetnek, vagyis azt kívánhatják, hogy az esküdti bíraskodásban részt ne vegyenek.

A megmaradt tizenkét esküdt meghallgatván a vádiratokat, s mentő okleveleket s próbákat, ítéel egyedül csak azon kérdés felett: valljon a vádlott bűnös-e vagy sem?

E kérdés felett pedig minden ember, ki józan ésszel, s becsületes lélekismerettel bír, habár nem oly tanult s kimívelt is, ítélni, s határozatot mondani képes.

Kire az esküdtszék azt mondja, hogy nem bűnös, azt senki perbe nem foghatja. S éppen ez a szabadság biztosítéka; mert a gazembert, akármily vagyonos, semmiféle hatalom ki nem csúsztathatja az alul, hogy a becsületes esküdtszék őt bűnösnek ne nyilatkoztassa; ellenben a fondorkodó hatalom ártatlant büntetés alá nem vonhat; mivel az esküdtszék kimondván rá a nem bűnös szót, őt a perbeli megrohanás alól felmenti, és az üldözések ellen ekképpen megvédelmezi.

Hogy az esküdtszék eljárásának a leggyorsabbnak kell lenni, az magában értetik.

Mielőtt az esküdtek munkálkodáshoz fognának, nálunk is, miképpen más országokban, következőkre lennének megesketendők: hogy sem a vádlottnak, sem a társaságnak, mely vádol, érdekeit el nem árulják, hogy nyilatkozásukig senkivel nem értekeznek, hogy félretévén gyűlölséget és gonosztságot, félelmet és kedvezést, a bizonyságok és védelem erősségei szerint, követve lélekismeretüket, s belső meggyőződésüket, határozni fognak részrehajlatlanul és szilárdan; miként becsületes szabad emberekhez illik.

Minden esküdtszék mellé egy bíróság rendelendő, amely az esküdtszék által bűnösnek nyilvánított emberre, a törvényben kiszabott büntetést ítélettel mondja ki.

Jól megjegyezzük, mi már felébb mondatott, hogy az esküdtszék a népnek, s a nép egyes tagjainak szabadságát azért biztosítja; mert senkit, kit az esküdtszék nem bűnösnek kimond, per és büntetés alá vonni nem lehet: és ismét senkit, kit az esküdtszék bűnösnek mond, a büntetőbírónak fölmenteni nem szabad. Amaz magános emberek, emez a társaság érdekeinek védelmében történik, melyeket, a különben nagyon könnyen becsúsztató vesztegetés a bírói ítéletek által veszélyeztetne.

Az egyenlőség alapjául képviselétről, ott, hol az évenkénti országgyűlésről volt szó, előterjesztetett az, mit e részben egy szabad népnek kívánni és sürgetni kell.

IX.

Nemzeti bank

E tárgyról, mely mélyebb fejtegetést, s többoldalú magyarázatot igényel e röpiratkában értekezni nem lehet. Elegendő lesz a következő töredékjegyzést tenni.

Nemzeti bank név alatt csak egyetlen pénzügyi intézet állhat fel, az ti. [tudniillik] melybe pénzét mindenki bátorságosan beteheti, és amelyből mindenki pénzt kap, ha annak biztosítására fekvő jószágában elegendő alapot ad.

Ezen banknak a státus fekvő birtokai, minők a kamarai, s papoktól elveendő ingatlan jószágok, legbiztosabb alapul szolgálnak.

Más, bármi névvel nevezendő bankok, részvények útján alakítandók. S mint ilyenek, magános vállalkozó társaságok feladatai: melyekről tehát nemzetileg intézkedni nem szükséges.

X.

A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, külföldieket vigyék el tőlünk

Miután a nemzetőrök, kik földmívelők, kereskedők, mesteremberek, s több másféle dolgokkal folytonosan elfoglalva vannak, sem lakhelyeiket el nem hagyhatják, sem szüntelen fegyverben nem állhatnak, látnivaló, hogy a hazának állandó hadsereget is kell tartani, oly katonákat ti. [tudniillik] kiknek fődolguk legyen a fegyverhordozás.

Minthogy pedig az állandó, vagyis sorkatonaság, az országnak temérdek költségébe kerül, csak annyi katonát tartsunk, mennyit országunk védelme megkíván.

Magyarország állandó katonasága legfelebb húszezer fej lehet.

A sorkatonaság magát ifjakkól, hatévi kapituláció mellett volna összeállítandó, s miután a katonáskodás életfeláldozással jár, becsületes zsolddal ellátandó.

A magyar katonaság a haza, s alkotmány iránti hűségre eskettessék meg, miszerint szoros kötelességének ismerje, semmi egyéb hatalomnak nem engedelmeskedni, mint az alkotmány és törvény által evégre felhatalmazott eljáróinak.

Miért kell ezen katonaságnak benn a hazában laknia, s miért kell minden nem magyar s így idegen katonaságnak tőlünk elvitetnie, tüstént meggyőződünk, ha meggondoljuk, hogy a katonaságot minden nép védő, nem pedig elnyomó eszközül használja. És vajon kitől várhat az ember lélekismeretes hű védelmet, ha nem saját fiaitól, kiket ezért illendően fizet? Idegen földön, habár az emberszív mindig haza vág, lassankint elmosódik a haza tiszteletteljes szent képe, s kivált a vak engedelmesség kényszerítő bilincsei között, el-elhuny a leglángolóbb honszeretet, azon jellemző nemes indulat, mely bő és tiszta forrása a polgári erkölcsnek, a szabadság, béke és rend lankadhatlan őrének, s fenntartójának.

XI.

A politikai státusfoglyok szabadon bocsáttassanak

Ama kárhozatos tévpolitika, mely az uralkodó hatalom érdekeit különválasztá a népekétől, gondolt és teremtett vétkeket, miket politikai vétkeknek nevezett.

Tévelygő hitének megerősítésére, kizsákmányolá a bíró lélekismeretét és sok embert, a népszabadság elveinek bátor szónokait az igazság s emberjog üldözött vértanúit, erőltetett és előparancsolt ítéleteknél fogva tömlöcre hányatott.

Ma, midőn a vesztegető és önérdékeitől elvakult hatalom nyomasztó kezei alul, az örök igazság, a népszabadságtól körülsugárzott arcát felemeli, illő a nemzetnek kívánnia, hogy a politikai foglyok szabadon bocsáttassanak; mert csak egy politikai bűnt ismer, a hazaárulást.

Most, mikor a közszabadság hajnali fénye mindenhová szétárad, ne legyen e hazában ember, a múltkori, sokszor nem valódi, csak képzelt vétségekért annyira lenyűgözve, hogy az általános nemzeti örömmek közepette, egyedül ő, láncok között, a sötét börtön fenekén lezárva, sínlődjék!

Élvezzék a szabadság legelső áldását azok, kik a szabadság előmunkásai voltak.

XII.

Egyesülés Erdéllyel

Erdély, míg Magyarország önálló és szabad volt, egy vala Magyarországgal. Zendülés és szolgaság szakasztának szét bennünket. És e szétvált állapot megtartatott; mert megosztva minden nemzet gyengébb.

Az erdélyi nép velünk egy eredetű testvér. Századokig közösen, egy szívvel érzett öröm, századokig együtt vitt harcok, együtt kiállott viszontagságok, még jobban összeforraszták öt velünk magyarokkal.

Azon kis töredéke a szabadságnak és jogoknak, miket a két haza megmenteni bírt, gyümölcse a két nemzet közös erőködéseinek, az egymásért s együtt viselt terheknek, szenvedéseknek és veszélyeknek.

Boldog isten! Két magyar haza?!

E hazának azért van két népe, mert hazáját erővel kettészakíjtátok, s két névvel nevezitek: holott ugyanazon szív dobog mindkettő kebelében, ugyanazon ész gondolkozik mindkettő fejében.

Töröljük el hát a két nevet: egyesüljünk és forrjunk össze az újra kivirradt szabadság kora reggelén egyetlenegy magyar hazává!

A magyar név legyen az, mely bennünket hazafiúi büszkeséggel töltsön el, mely tisztelve-szeretve említették a világ minden népétől, mint neve azon nemzetnek, melynek fiainál a szabadság, egyenlőség és testvériség közösen bírt szent kincs, óva és védeve, a polgárerkölcsben, alkotmányban és törvényekben mély gyökereket vert közbéke és rend pajzsa alatt s fegyverei által.

Az elsorolt tizenkét pontot ily értelemben kell törvénnyé emelnünk. Következésményei lesznek:

hogy minden hatalom a néptől veendi származását, s csak azon korlátok közt fog működni, melyeket a nép törvényhozása körüle kipécézett s előtte felállított;

hogy szabad leend az ember s annak minden munkája, és szabad leend a föld;

hogy egyenlő polgár leend mindenki. Hiába fogod kérdezni az úgynevezett jobb famíliákat, az alsó- és felsőnemességet. Ily nevek nem lesznek többé. Minden embernek lesz ezen egyszerű, legtisztességesebb neve, polgár.

A tisztviselők, bírák, földművelők, kereskedők, kézművesek, tudósok, katonák, papok, szóval a hivatal és munka bármi neveivel foglalkozók, mind polgárok.

Nem lesz privilégium, grófság, nemesség sat. [stb.], nem lesznek céhek, ordók, titulusok sat. [stb.], hanem lesz polgári egyenlőség, **egyenlő nevezet, egyenlő jog.**

Utószó

E röpirathoz mellékelt toldalékban olvasható három törvénycikk, az úrbér, s papi tized megszüntetéséről, és a közös teherviselésről.

E törvénycikkekből, s a többi az országgyűlésen munkálatban lévő törvényjavaslatokból meggyőződhetik mindenki, miképpen a jelen országgyűlés lélekismeretes tisztének ismerte, szét nem oszlani addig, míg azt, mi a szabadság s rend biztosítására tovább már nem halasztható, törvénybe nem iktatja.

Mi pedig polgárok, kik teljes reményben vagyunk, hogy a nemzet jogai alkotmány s törvény által életbe fognak léptetni, legyünk csendes megnyugvással is.

Időt s gondos eljárást kíván egy gyermek nevelése, egy fa elültetése, hát még az emberi mívek legnagyobbikának, az alkotmánynak elkészítése?

Virágot és gyümölcsöt ugyanazon rövid napban egy fa sem hoz.

Nem becsületes magyar, hanem hazaáruló gaz lélek az, ki most társait gyanúkkal riasztja, ki álhíreket kohol, ki a kedélyeket ingerli. Mindebből zenebona és zűrzavar támadhat. Zenebonában és zűrzavarban pedig, nemhogy valamit végeznünk, de egy mást értenünk sem lehet.

Hazámfiain! Batthyány Lajos, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Széchenyi István, Eötvös József, Klauzál Gábor, Mészáros Lázár állanak kormányunk élén.

Mind oly férfiak, kiknek egész életükben tanúsított lángoló hazafiságuk, fáradhatlan munkásságuk, a közügyérti tiszta lelkesedésük és szeplőtelen becsületességük kezességednek, hogy a nemzet kívánatai megértve vannak, és jogai szentesítve s biztosítva lesznek.

Ők voltak ugyanis hazánkban a szabadság igéinek gyakran félreértett s üldözött, de mindenkor szilárd és férfiasan küzdő apostolai. Lehetetlen csak feltenni is, hogy az ige apostola, magát első tetténél máris megtagadja s elhazudtolja.

Igen nagy s nehéz munka az övék, s hogy célt érhessünk, okvetlenül szükséges: miképpen mi, a nép, egyetértéssel, békés összetartással, közös erővel segítsük és gyámo-

lítsuk őket a haza törvényszerű átalakításának nagy munkájában, melynek áldásait és gyümölcseit, mi s maradékaink élvezendik.

Béke, rend és várakozó nyugalom ma, hogy szabadság legyen holnap. A jelen időe a remény, a jövőe a való.

Őrizkedjünk rohanásba hozni a különben is siető időt. Óriás kerekai, ha a vágásból kisodortatnak, lejárják és összezúzzák a közboldogságnak és közjólétnek dicső épületét, mit a férfias öntudatra jutott nép, őszintén nyilatkozva, s békésen bár, de szilárdan dolgozva, felemelni kezd.

Polgártársak! Nyilatkozunk, és sürgezzünk erélyesen: de óvakodjunk a tettleges kitörésnek árnyéklatától is! Mert a polgári zendülés égháború és fergeteg az emberiség világában; mennykövei romokba döntik a legszebb intézeteket és e romok közül majdan – ha a béke idővel megtérend – az unokák lélekborzadva voncolják ki a küzdő apák sorából letiport áldozatokat.

A jövő országgyűlés ideje nem messze; ez megadja a népnek igazságos kívánatait. Várjuk el a munkálatokat békében és nyugalomban!

Egyenlőség, szabadság, testvériség, béke és rend legyenek jelszavaink; s mindennapi imádságunk, hogy istennek e szavakban kimagyarázott országa minél előbb jöjjön el.

Mi azt kívánjuk, mit isten öröktől fogva rendelt, mit honszerző eleink megértettek, s azon időben, midőn a magyar nemzetet a magyar katonanép tevé, minden magyarnak megadták, mi **az egyenlőséget és szabadságot kívánjuk**.

És ha akadnának emberek, kik tőlünk isten adományát elrabolni, s minket a testvériség s emberszeretet szabályainak teljesítésében, e legnemesebb munkában, meggátolni szándékoznak, kik a régi országnyomorgató rendszert követni, a nemzetnek bármelyik egyes tagját szolgaságban tartani, s a kiváltságos osztályoknak egy újabb nemét, egy új arisztokráciát behozni iparkodnak, egyszóval, akik minden emberben az embert meg nem ismerni szívtelenek, s istennek e legremekebb földi művét megtagadni vakmerők lesznek, velők szigorú számot vetendünk.

Mi az egyenlőségért és szabadságért élünk, ezekért túrunk, munkálunk s áldozunk: következőképpen tudhatjátok, ha nem mondanánk is, hogy egyenlőségért és szabadságért, ha kell, élet-halál harcot vívandunk.

És te isten! Fent a magasban, hallgasd meg buzgó könyörgésünket. Add, hogy reformációval, békés átalakítással, létesítsük azt, miért máshol ezerek s milliók vére patakzott. Fordítsd el tőlünk haragodat, ments meg a lázadás s polgárháború iszonyatos vészeitől: ne hadd, hogy a szabadság szent törvényeit vérrel írjuk meg. Engedd, hogy véghetetlen kegyelmed mosolyában, a szelíd békében rakjuk le alapjait a közboldogság díszes épületének, és e felett a földi nemtők legdicsőbbike, a szabadság s egyenlőség elveit, soha meg nem szűnő fénnel, átsugárzó igazság örökdíjé és virrasszon mindörökké!

(if. Szacs vay Imre: Népkívánatok. Nagyvárad, 1848.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai. Szerkesztette Borovszky Samu. Budapest, 1901.
- Csengery Antal: *Magyar szónokok és státusférjak*. Pest, 1851.
- Degré Alajos: *Visszaemlékezéseim*. Budapest, 1983.
- Erdmann Gyula: *Szabadság és tulajdon. Az 1839–40. évi országgyűlés története*. Budapest, 2014.
- Fazekas Csaba: *Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök és Beöthy Ödön két levélváltása a vegyes házasságokról (1839)*. Sárospataki Füzetek, 2009. 1. szám. 11–32. p.
- Fejős Imre: *Az országgyűlési ifjak társalkodási egyesülete*. Századok, 1989. 3–4. szám. 442–488. p.
- Fényes Elek: *Magyarország leírása*. 1–2. kötet. Pest, 1847.
- Fleisz János: *Egy tollvonás volt a bűne. Szacs vay Imre (1818–1849), az Országgyűlés vértanú jegyzője*. Budapest, 2009.
- Fleisz János: *Szacs vay Imre*. In Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerkesztette Pálmány Béla. Budapest, 2002. 807–810. p.
- Fleisz János: *Szacs vay Imre*. In Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854. Szerkesztette Hermann Róbert. Budapest, 2007. 258–261. p.
- Fónagy Zoltán: *Szacs vay Imre. Az elvhűség „példa-áldozata”*. In Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai. Szerkesztette Kedves Gyula, Pelyach István. Budapest, 2016. 137–163. p.
- Hegyesi Márton: *Bihar vármegye 1848–49-ben*. Nagyvárad, 1885.
- Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből: 1823-tól 1848-ig*. 1–2. kötet. Második, bővített és javított kiadás. Pest, 1868.
- Kecskeméti Károly: *Magyar liberalizmus 1790–1848*. Budapest, 2008.
- Kossuth Lajos Összes Munkái. Arcanum DVD könyvtár, III. Történelem. Budapest, 2003.
- Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. 1–13. kötet. Pest, 1857–1868.
- Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja. 1825–1848*. 1–2. kötet. Budapest, 2011.
- Petró Leonárd: *Tisza Lajos, a bihari adminisztrátor*. In Bihari Diéta VI–VII. A 2007. évi és 2009. évi tudományos ülések egybeszerkesztett előadásai. Berettyóújfalu, 2010.
- Szárzberky Nagy József (1800–1878) emlékjegyzetei. Budapest, 1931.
- Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848/49-ből*. Pest, 1850.
- Szószték és csatátér. Politikusi naplók és visszaemlékezések 1848–1849. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert. Budapest, 2000.
- Takáts Sándor: *Beöthy Ödön, Lajcsák püspök és Tisza Lajos harcai*. In uő: *Hangok a múltból*. Budapest, é. n. [1930.] 291–292. p.
- Vahot Imre: *Szacs vay Imre Országgyűlési képviselő és jegyző*. In Az 1848- és 1849-es magyar szabadságharc kitűnőbb vértanúinak emlékkönyve. Halász István kiadása, Pest, 1873.
- Varga János: *„A köszív ember fiai”-nak történeti mintái és forrásai*. Irodalomtudományi közlemények, 1964. 5–6. szám. 614–642. p.
- Varga János: *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*. Budapest, 1971.
- Varga János: *Szacs vay Imre (1818–1849)*. Élet és Tudomány, 1959. 1. szám. 3–6. p.
- Világostól Josephstadtig. 1849–1856. Földy János naplótöredékeiből közreadta Balassa Imre. Budapest, 1939.

Nagyváradról a képviselőházba, avagy választások régi formák között új tartalommal

AZ ELSŐ NÉPKÉPVISELETI VÁLASZTÁSOK MAGYARORSZÁGON 1848-BAN

Az első népképviselési országgyűlés mártírjaiként számon tartott politikusok között leginkább Szacsvey Imre különbözik a többiektől. Már csak életkora miatt is, hiszen messze a legfiatalabb a maga 30 évével. A vele együtt kivégzett 66 éves Perényi Zsigmond báró az országos politizálásban több évvel rendelkezett, mint legfiatalabb mártírtársa életével. Míg a többiek országos ismertséggel és Csány Lászlón kívül komoly országgyűlési tapasztalatokkal is bírtak, Szacsvainak a forradalom nyitotta meg ennek a lehetőségét. Paradox módon mégis ő az, akinek a mártírsága ötük közül legszorosabban kötődik az 1848-ban megválasztott népképviselési országgyűlésen folytatott tevékenységhez. Képletesen szólva az új korszak politikai gyermeke lett. 1848 ugyanis a magyar parlamentarizmus fejlődésében is korszakválasztó határkő, mert olyan parlamentáris kereteket alakított ki, amelyek már az új korszak jellemzői, a népfelvilágosítás elvének érvényre jutását tették lehetővé. Korszakalkotó jelentősége mellett különösen figyelemreméltó még az a tény is, hogy az általa meghaladott társadalmi berendezkedés törvényhozása alkotta meg ezeket a kereteket, s a törvényalkotó folyamatot végül uralkodói szentesítés zárta, amely így törvényesítette a forradalmi változásokat. Nem véletlen, hogy a magyar polgári átalakulás alapjait jelentő törvénycsomagban, a legendás áprilisi törvények között talán a legrészletesebben kidolgozott, de mindenképpen a legnagyobb terjedelmű „Az országgyűlési követeknek népképviselés alapján választásáról” címet viselő, 57 §-ra tagolt V. törvénycikk. Ahhoz, hogy Szacsvey Imrének a törvényhozásba kerülését a kellő súlyával mérlegeljük, érdemes megismerni részletesebben is az első népképviselési választás rendszerével, s összevetni a törvénybe foglalt szabályszerű választási folyamatot a gyakorlatban megvalósult „átlagossal”, illetve hősünket a képviselőházba juttató nagyváradival.

A modern parlamentarizmus megszületésének jogi szabályozására az említett törvény mellett az 1848. évi IV. törvénycikk szolgált, ami a folyamatosság biztosítására az országgyűlés évenkénti üléseztetéséről rendelkezett, s egy-egy országgyűlési ciklus időtartamát 3 évben szabta meg. Jogkiterjesztéssel élve nem csorbította a rendi országgyűlésekben képvisellel bírók addigi jogait, így a korábbi felsőtábla lényegében komolyabb változtatás nélkül megmaradt az országgyűlés egyik kamarájaként, immáron felsőház néven. Annál nagyobb lett a változás a másik kamaránál, amely – azon túl, hogy súlya egyértelműen meghaladta a felsőházét – már nem a rendi képviselőt követküldési módszerét követte. A képviselőház már egyértelműen az új korszaknak megfelelő elven, a népképviselőten alapult, ami teljesen új választási gyakorlat megvalósítását követelte meg. Ennek szabályozását látta el az 1848. évi V. törvénycikk, amely teljesen új és a korabeli legmodernebb elveknek megfelelő módon határozta meg a választók és választhatók körét.

Ebben a kérdésben is a fent említett jogkiterjesztés elve érvényesült, ami értelemszerűen növelte az elégedettséget, és a korabeli Európa egyik legszélesebb választójogát eredményezte. A választói névjegyzékbe felvettek arányát az összlakossághoz képest 6,5–7% közé becsülhetjük, de maga a választójog még nagyobb arányt biztosított, csak sok helyen (különösen Máramarosban, de az Alföldön is) vonakodtak a jogosultak felvétetni magukat a névsorba, „mert tudja az ég mit hisz alatta rejleni” – panaszolta a Közlöny tudósítója. A nemzetiségi vidékeken uszítás rejlett a dolog mögött, Temesben és Máramarosban azt terjesztették, hogy „aki feliratik, annak katonának kell lennie”. Az Alföldön már praktikusabb gondolkodásból fakadó hiedelem járta, ott az esetlegesen megnövő adótehertől tartottak, mint ahogy egy nyitrai tudósító is megállapította a vonakodókról: „ha vagyonát bemondja, nagyobb portiótól fél”.

A választói jog ugyanis vagyoni cenzushoz volt kötve. Eszerint választópolgár lehetett az a 20 évesnél idősebb (gyámság vagy köztörvényes büneljárás alatt nem álló) férfi, aki $\frac{1}{4}$ jobbágytelek nagyságú földtulajdonnal, vagy városokban 300 Ft értékű ingatlannal bírt; kézművesként saját műhellyel, kereskedőként saját teleppel rendelkezve legalább egy segéddel dolgozott, vagy gyárat működtetett; saját vagyonból eredő évi 100 Ft tiszta jövedelmet tudott felmutatni. E vagyoni korlátozások alól két esetben volt mentesség: ha korábban választójoggal rendelkezett az illető (így a rendi országgyűlések korteshadjárataiban kétes hírnevet szerző vagyontalan bocskoros nemesek és a városi polgárjoggal bírók) vagy megfelelt a műveltségi cenzusnak. Ez utóbbi alapján vagyoni helyzetétől függetlenül választójogot kapott az orvos, sebész, gyógyszerész, ügyvéd, tanár, mérnök, az akadémiai művész és a Magyar Tudós Társaság tagja, a lelkész, községi jegyző és iskolatanító. Választható volt minden 24. évét betöltött választópolgár, ha beszélt a „törvényhozási nyelven”, vagyis magyarul.

A választójog a fentiek alapján elméletileg vélhetően megközelítette az összlakosság 10%-át, amelynél magasabb csak 3 német államban (Württemberg, Ba-

den, továbbá az alig nagyobb arányt felmutató Szászország), és az 1848 tavaszán általános férfi választójogot bevezető forradalom utáni Franciaországban volt. Ez a viszonylag széles körű választójog annál is inkább figyelemreméltó, mert a megszülető polgári Magyarország biztonságát szolgáló nemzetőrség felállítását szabályozó törvény szigorúbb vagyoni cenzust határozott meg. Ez kifejezetten a kortársak által a „föld népe” elnevezéssel illetett felszabadított jobbágyokat érintette, akiknek fél jobbágytelek nagyságú földtulajdonnal kellett rendelkezniük ahhoz, hogy a nemzetőrök sorába lépjenek. Úgy tűnik, a törvényhozók kevésbé tartották veszélyesnek a szegényebb rétegek bevonását a politikai jogok gyakorlásába, minthogy fegyvert adjanak a kezükbe. A városokban azonban már másként alakult a dolog, ott a nemzetőrségi szolgálati kötelezettség olyan férfiakat is érintett, akik a vagyoni korlátozás miatt nem rendelkeztek választójoggal. A 300 Ft ingatlanértékben meghatározott választói cenzussal szemben ugyanis a nemzetőri cenzus csak 200 Ft volt. A „föld népe” tehát politikagyakorlási szempontból megbízhatóbbnak tűnt az új államhatalom számára, mint a városlakók szegényebbjei. Ez a dolog erőteljesen érvényesült Szacsvey Imre választókerületében.

Az erkölcsi botlással szemben megbocsátóbb volt a választójogot szabályozó törvény. Csak a köztörvényes bűncselekmény miatt büntetés alatt állókat zárta ki, míg a nemzetőri törvény azokat is, akik valaha büntetve voltak ilyen okból.

Sajátos módon alakult 1848-ban az első népképviselési alapon lebonyolított választás menete. Bár a törvény részletesen tárgyalta, az idő szorításában nehéz volt az előírásoknak mindenben megfelelő módon lebonyolítani azt. A közvélemény nyomásának engedve ugyanis a kormány május 19-én döntött a népképviselés gyakorlati megvalósításának felgyorsításáról, és másnap a nádor már össze is hívta az új alapokra helyezett országgyűlést, akkor még július 2-ára. Ez az eljárás azonban időkorlátok közé szorította a választás menetét, így a hagyományos korteskedésre viszonylag kevés idő, a későbbiek során megszilárduló választási kampányra pedig még annál is kevesebb maradt.

A törvény szerint a választásokat az országgyűlés megnyitása előtti 6 héten belül kellett lebonyolítani. Viszont addig fel kellett állítani egy korábban nem ismert, az addigihoz képest viszonylag bonyolult választási rendszert. A törvény szentesítését követő 20 napon belül kellett összehívni a vármegyék és egyéb törvényhatóságok közgyűlését, hogy kijelölje a hatáskörébe utalt területen az egyes választókerületek kiterjedését. Ezt követően kellett megalakítani a másodalispán elnöke alá helyezett „középponti választmánynak” nevezett választási bizottságot. Ez a bizottság vezényelte le a választást. Megalakítását követően 1 héten belül kellett összeülnie, hogy 3 tagú bizottságokat küldjön ki mindegyik választókerületbe a választópolgárok összeírására, amelyre 14 nap állt rendelkezésükre. Az összeírás megkezdésének időpontját leghamarabb a középponti választmány megalakítását követő 21., legkésőbb 30. napra lehetett kitűzni a választópolgárok megfelelő tájékozódása és felkészülése érdekében. Az elkészült névjegyzéket a választási bizottsághoz kellett felküldeni, ahol 1 hét állt rendelkezésre az össze-

állításával kapcsolatos panaszok megvizsgálására és elbírálására. Ezt követően kerülhetett sor a választói névjegyzék hivatalos kihirdetésére és a választás időpontjának kijelölésére, amit 15 nappal a választást megelőzően kellett kihirdetni a lehető legnagyobb nyilvánosság biztosításával.

Ez a 15 nap voltaképpen a választási kampány lebonyolítására, vagyis a korteskedésre szolgált volna, de a legtöbb helyen, különösen a nagy kiterjedésű, aprófalvas kerületekben képtelenség volt a feszített tempót tartani, így ezen az időszakon spórolták meg a máshol „elszaladt” időt. Ráadásul a 24. § előírta, hogy a választásnak legalább 4 héttel az országgyűlés megnyitása előtt meg kell történnie, s bár időközben július 5-re helyezték a megnyitó időpontját, azzal együtt június 8-ig be kellett volna fejezni a választást. Ezt az időpontot csak a választókerületek töredékében tudták tartani, miután ehhez elengedhetetlen volt az egyes előkészítő feladatok időtartamát a törvény által engedett minimumra korlátozni, és a szervezést, felügyeletet ellátó testületek gyors megválasztását és zökkenőmentes működését biztosítani. Ez még a városokban sem ment könnyen, így az első népképviselői választások sikeres lebonyolításához döntő mértékben járult hozzá az azt felügyelő belügyminiszter, Szemere Bertalan rugalmassága. A törvényhatóságok egy része az eljárásrend betartását, másik része a választás időpontjának a meghatározását tartotta fontosabbnak. Így történt, hogy Esztergomban már június 2-án, Pesten pedig csak (amihez már külön engedély volt szükséges) július 2-án választották meg országgyűlési képviselőiket. A legtöbb választókerületben június 20. körül tartották meg a választást, amit csak úgy érthettek el, hogy 1 hétnél is kevesebb idő telt el a választói névjegyzék kifüggesztésétől számítva. A képviselő-választás és az országgyűlés megnyitása között megkövetelt 4 heti időkülönbséget pedig alig tucatnyi választókerületben tudták csak betartani.

Nagyváradon az átlagosnál kedvezőbb körülmények között tudták előkészíteni az országgyűlési választást. Itt lévén Bihar vármegye székhelye a gyorsabb információáramlás és a szakavatottabb törvényértelmezés segítette a szűk időkerettel való jó gazdálkodást. Azonban még így sem tudtak mindenben megfelelni a szabályos eljárási követelményeknek, s az előírt 4 hét helyett kevesebb, mint 2 héttel előzte meg a képviselő-választás az országgyűlés megnyitását. Pedig nagy gondossággal végezték az előkészítést. A frissen főispáni kinevezést kapott Beöthy Ödön, a bihari szabadelvű tábor országszerte tisztelt vezére maga felügyelte a folyamatot azzal a szándékkal, hogy a polgári átalakulás vezényletét vállaló Batthyány-kormány minél nagyobb parlamenti támogatást kapjon megyéjéből.

A bihari választásoknak nagy volt a tétje, hiszen 13 választókerülete messze az átlag feletti mandátumszámot adott, amit a „vezér vármegye” Pest-Pilis-Solt is csak a területéből kivált szabad királyi városokkal tudott felülmúlni. A nagy megye persze nagyobb szervezést is igényelt, így az indulás nem volt túl gyors. A választásokat lebonyolító megyei középponti választmány felállítását és a települések választókerületekbe való besorolását elvégző közgyűlés összehívása

éppen csak belefért a törvény szentesítésétől számított 20 napba. Ez a közgyűlés ugyanis már az új rend szerint alakult, s a nemesség mellett a községek képviselői is részt vettek a munkájában a vármegyék népképviseleti átalakítását szabályozó 1848. évi XVI. törvénycikk előírásainak megfelelően. Az új önkormányzatosság képviselőit nagyszámú érdeklődő is kísérte, így a május 1-jére összehívott megyei közgyűlés Várad-Olasziban gyakorlatilag népgyűléssé vált. A szabad ég alatt összegyűlt többezres tömegnek az új törvényeket és a népképviselet elveit magyarázták a szónokok, köztük a polgári átalakulás hívei körében egyre elismertebbé és a tömegek előtt komoly népszerűsége szert tevő Szacsvey Imre. Az érdemi munka csak másnap kezdődött a vármegyeházán, ahol már gyorsan eredményt mutattak fel. Sánta György másodalispán ugyanis már napokkal korábban intézkedett a választókerületek beosztásáról, amit az ezt elkészítő „küldöttség” április 29-én már be is nyújtott. Bár a közgyűlés ezen a beosztáson kisebb módosításokat végzett, elégedettségüket jelzi, hogy az előkészítést végzők lettek jórészt a középponti választmány tagjai. Elnöke Sánta lett, aki május 11-re hívta össze a választmányt, „hogyan az 5-ik törvénycikk által reájuk ruházott teendőket, a kijelölt határidő alatt, kellőleg teljesítsék”.

Szacsvey Imre ebben az időszakban a megyei közgyűlés szervezésében tevékenykedett, és a liberális köznemesség egyik véleményformáló szónokaként a tömegtámogatás megszerzésében szerzett elévülhetetlen érdemeket. Képviselőjelöltként azonban nem merült fel a neve. Pedig mentora, Beöthy Ödön több választókerületben is maga jelölte ki a forradalmi átalakulást szolgálni képes jelölteket, és a többi kerületben is meghatározó szerepet játszott a kiválasztásban, a helyszínen részletekbe menően tárgyalva az érintettekkel. Úgy tűnik Szacsvey-nak a vármegyei közéletben szánt komolyabb szerepet. Erre utal a fiatalember május 10-i kinevezése is a nagyváradi kincstári uradalom ügyészévé. A források nem nyújtanak pontos adatot arra nézve, hogy mikor merült fel képviselőjelöltsége, de az bizonyosan nem korábbi június második dekadjánál.

Beöthy ugyanis olyan nagy fontosságúnak tartotta a nagyváradi választást, hogy a város képviselőségéért maga szándékozott indulni. Erre sarkallta különben a városi polgárság hangadó részének ilyen irányú kérése is. Mindazonáltal nem volt biztos abban, hogy főispánságával összefér-e esetleges képviselősége, ezért Szemerétől kért erre vonatkozó instrukciót a választási előkészületek bihari állását ismertető június 7-i levelében. Ebben határozottan kijelentette, ha olyan konzervatív jelölést tapasztal, amely az új kormány politikáját támogató képviselő megválasztását veszélyezteti, ott maga lépne fel jelöltként. Sürgős választ kért tehát a „megválaszthatom-e vagy sem” kérdésre legkésőbb június 15-ig.

Szemere választát nem ismerjük, de a kormány számára fontosabb volt Beöthy koordináló (s nem utolsósorban felügyelő) szerepe a bihari választásoknál, mint képviselősége. Főispánként amúgy is országgyűlési tagság várta a felsőházban, így a nyugtalan természetű, ingerlékeny embert, „kivel nehéz volt egykönnyen megférni”, célszerűtlen volt kitenni egy korteskedés során előfordulható inzul-

tusnak. Beöthy alighanem maga is belátta, hogy bár népszerűsége szinte garancia a választási győzelemre, pontosan ez a felbecsülhetetlen értékű népszerűség szenvedhet csorbát egy ilyen esetben. Mert valóban nehéz természetű volt, ha vitába keveredett, amit egy munkatársa így jellemzett. „Szenvedélyes, mérges és gunyos természet, ki ha más nem volt, tükör elé állva önmagát gúnyolta ki.” Ezek után sürgősen megfelelő jelöltre kellett gondoskodni, hiszen volt ahol már a választásra is sor került. A főispán közvetlen hívei, munkatársai között találta meg az ideális képviselőjelöltet Szacsvey Imre személyében, aki ekkor már az elakadni látszó nagyváradai képviselő-választás előkészítésében jeleskedett. Kiderült ugyanis, hogy a legegyszerűbb lebonyolításának látszó városi választás más előkészületet igényel, mint a megye többi 12 kerülete.

Június elejéig a megye vezetése úgy vélte, hogy mind a 13 választási kerületben egyformán szervezik meg a voksolást, hiszen valamennyi település Bihar vármegye törvényhatóságának képezte a részét. A törvény azonban a városi jogon „az egyes községek által küldendő” képviselők választására jogosítottak csoportjába sorolta Nagyváradot. A dolgot bonyolította, hogy a város ekkoriban négy önálló közigazgatással rendelkező részből állt. A Nagy-Váradként emlegetett voltaképeni vármegyeszékhely Várad-Újváros széles körű öngazgatással s komoly városi kiváltságokkal rendelkezett, de nem volt szabad királyi város, mert 1848 tavaszáig földesúri jogokat gyakorolt felette a váradai káptalan. A püspök jogai a legnagyobb népességű Várad-Olaszira és a legkisebb Várad-Velencére terjedtek ki. A várat és környékét felölelő Várad-Váralja a kincstárhoz tartozott. Bár felmerült az egyesítés gondolata, a kusza igazgatási-jogi helyzetben ez nem volt olyan egyszerű. A törvény a városi választókerületet „N. Várad, Várad-Olaszival” néven jelölte meg, és előírta, hogy képviselője megválasztásához önálló középponti választmányt kell alakítania. Ez utóbbit nem vették figyelembe a vármegyei közgyűlésben, és úgy vélték, hogy „egy kalap alatt” a külön nevesített kerületben is (hiszen az is a törvényhatósága alá tartozik) a megye középponti választmánya vezényli le a választást. Nem lehet tudni, hogy központi utasítás, vagy immár helyesebb helyi törvényértelmezés ébresztette rá a megye vezetését a mulasztásra, az viszont bizonyos, hogy csak június 5-én alakult meg a városi képviselő-választás lebonyolítására jogosult helyi középponti választmány, majdnem négy héttel a megyei után. Bihar többi választókerületében ekkor már javában folyt a választói névjegyzékek összeállítása, a Nagyváradhoz hasonlóan négy különálló igazgatási egységre tagolt Esztergom pedig már törvényesen megválasztott képviselővel büszkélkedhetett.

A választási folyamat kései elindítása Nagyváradon kezdetben kapkodást és egészen sajátos megoldásokat eredményezett. Mindezt persze az is magyarázhatta, hogy a város vezetői szerették volna mind a négy városrészt a városi választókerületbe helyeztetni, ami nyilván a tényleges egyesítés ügyét is előmozdíthatta volna. Erre azonban nemigen nyílt esély, mert az uralkodó által szentesített törvény szövegén nem lehetett változtatni, a Batthyány-kormány

pedig ragaszkodott a törvény betű szerinti betartásához, hiszen ez képezte legitimitásának és az országszerte való teljes támogatottságának az alapját. Így végül Várad-Újváros és Várad-Olaszi képviselő-testületei által delegált 20-20 emberből alakult meg a választást lebonyolító testület. Legalábbis papíron, mert ténylegesen kevesebben vettek részt a középponti választmány munkájának elindításában. Szacs vay Imre Várad-Olaszi delegáltjaként volt ott az alakuló ülésen, ami teljesen rendhagyó volt és eltért minden más választókerületétől. A választmány két felét ugyanis külön-külön és még csak nem is ugyanaznap hozták létre, eltekintve a tisztségek betöltésétől is. Csupán arról állapodtak meg előzetesen, hogy egyenlő létszámmal képviselteti magát a két város.

Várad-Újváros képviselő-testülete már június 3-án megválasztotta, illetve két személy esetében delegálta tagjait. Várad-Olaszi másnap tette ugyanezt, miközben fontosnak tartotta jegyzőkönyvben rögzíteni, hogy csak az országgyűlés közelgő megnyitása miatti kényszerhelyzetben egyezett bele a külön választásba „ezen egy esetre, minden jövőformálható következtetés nélkül”. (Jogfenntartásként a nagyobb népességből következő több képviselő jelölésének lehetőségére egyéb bizottságokban.) A tisztségviselők megválasztása a tényleges alakuló ülésre maradt június 5-én, nem mindennapi körülmények között. Távol volt ugyanis a központi választmány jó néhány tagja, mint Bende Péter Várad-Újváros polgármestere, aki mégis a legtöbb, 16 szavazatot kapta az elnökválasztás során. Az idő sürgetése miatt ezt figyelmen kívül hagyva közfelkiáltással, a 4 vokssal lemaradt Tar Imre, a másik város főbírója lett az elnök. A jegyző megválasztásánál az addigi 30 helyett már csak 29 érvényes szavazatot számoltak össze. Itt 10 vokssal Szacs vay Imre kapott bizalmat, aki azonban „számos elfoglaltatásai tekintetétől ezen teher alól magát felmentetni kérte”. Ezek után az előző metódus szerint közfelkiáltással a 8 szavazatot kapott Hoványi Lajos váradi jogakadémiai tanár lett a választmány jegyzője. A legkülönösebb azonban az volt, hogy bár folyamatosan az idő szorításáról beszéltek, a legsürgősebb tevékenységet, a választásra jogosultak összeírását végző bizottságot nem választották meg.

Szacs vay vonakodását is csak találgathatjuk. Az szóba sem jöhet, hogy idegenkedett volna a népképviselési rendszer kialakításában való vezető szerepvállalástól, ezt az előző és a következő hónapokban végzett tevékenysége és környezetének róla alkotott véleménye is kizárja. Ebből fakadóan kézenfekvő lenne az a magyarázat, hogy ekkor már a képviselőség megpályázása lebegett szeme előtt, de láttuk Beöthy leveléből, hogy legalábbis június 7-ig maga a főispán készült, kifejezetten a város bizalmára építve erre a szerepre. Szacs vay pedig rendkívül bizalmas viszonyt ápolt korábbi mentorával, ezért még abban az esetben is kizárhatjuk ezt a verziót, ha a váradi polgárok közül meg is keresték volna a képviselőséggel. Ezen a vonalon addig talán elmehetünk, hogy éppen bizalmas kapcsolatuk révén Beöthy jelezhetette Szacs vaynak, ha a kormány helytelenítené képviselőségét, őt szánja indítani Nagyváradon. Valószínűbb lehetőség Szacs vay realitásérzékében és egyenes jellemében keresni a magyarázatot. Felmérve az elkövetkező hetek

elsősorban a jegyzőre háruló hatalmas munkasorát, felelősséggel nem vállalhatta a feladatot egyéb megbízatásai mellett. Együttal nemes gesztust is gyakorolt a két város közötti harmonikus együttműködés fenntartása érdekében, mert visszalépése nyomán a választmány két legfontosabb pozícióján megosztozhattak, hiszen Hoványi Várad-Újváros küldötte volt.

A választók összeírása azonban tovább már semmiképpen nem várhatott, így dönteni kellett az összeíró bizottság nyitva hagyott kérdésében. Erre a központi választmány következő ülésén, június 7-én megint csak rendhagyó módon, ugyanakkor nagyon kreatívan került sor. Állandó bizottságot erre a feladatra vállalkozók híján nem alkottak, viszont a 14 napon át folyamatosan működő összeíró küldöttség munkáját szétosztották a választmány tagjai között. Utcák szerint mérték fel, majd regisztrálták a választójog kívánalmainak megfelelő férfiakat, akik délelőtt 9–12 és délután 3–5 óra között jelenthették szándékukat a választói névjegyzékbe való bekerülésre. Szacsvey két napon át bizonyosan részese volt ilyen bizottsági tevékenységnek június 8–21. között. A választmány ugyanis „az összeírási egység eszközlése tekintetéből” meghatározta a „naponként változó összeíró küldöttséget úgy rendezni, miszerint legalább egy tag a négy közül olyan legyen, ki már előbbi napon az összeíró küldöttségnek tagja lévén, az összeírásnak egy gyakorlati módját elsajátította”. A döntéssel a nagyvárad központi választmány önbizalma is megjött, mert bár az összeírást még el sem kezdték már meg is határozta a választás időpontját. Másnap már hirdetmények adták tudtul a városlakóknak, hogy a nagyvárad képviselő-választás június 24-én reggeli 7 órakor veszi kezdetét. Ezzel ugyan figyelmen kívül hagyták a választói névjegyzék korrigálására vonatkozó kérelmek benyújtására és elbírálására a törvényben meghatározott 1 hetes időtartam biztosítását, de úgy vélhették, egy gondosan végzett összeírással elejét lehet venni a nagyobb számú reklamációnak.

Ebben tulajdonképpen nem is csatlakoztak, mert miután az előírt határidőn belül, június 21-én a nagyvárad városháza tanácstermében kifüggesztették a regisztrált választók utcánként összeállított névsorát, alig érkezett észrevétel. Ezeket a középponti választmány két nap múlva tárgyalta meg, s három embert törölt, míg kettőt pótlólag felvett a névsorba. Mindez a választás előtti napon történt! A törlések oka a 300 Ft ingatlanérték birtoklásának hiánya volt, amiről bejelentés nyomán bizonyosodtak meg. Egy zenetanító viszont „100 ezüst ft-nyi évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képes lévén” választójoghoz jutott, míg a másik pótlólag választói névsorba vett férfi betegsége miatt nem jelentette választói szándékát, amit – egyébként szabálytalanul – helyette egy barátja tett meg a választmány előtt. Összevetésként érdemes megnézni a Bihar többi 12 választókerületét felügyelő megyei középponti választmány gyakorlatát a névjegyzék véglegesítésében. A vármegyeházán már június 15-én kifüggesztették a névjegyzékeket, s már másnap tucatjával törölték a neveket, ami kitartott egész héten át. Ez a választmány csak a kifüggesztés napján hirdette ki a választás napját június 26-ra. A város így a jóval későbbi indulás ellenére

megelőzte a képviselő-választással a megyét, s maga a választás is rendezettebben zajlott le.

A nagyváradai választókerület hivatalos választói névjegyzéke viszont meglehetősen kurta lett, ami bár nem egyedülálló az 1848-as választások során, mégis gyanút kelt a kutatóban. Mégsem volt minden rendben a választás megszervezése körül? Bizony úgy tűnik, hogy a városi központi választmány tevékenységének a kései megindulása nem tette lehetővé a teljességre törekedést. A választmány megalakulása és az összeírás megkezdése között előírt 21 napos idő Nagyváradon a kapkodás, illetve a kései választástól való félelem miatt 3 napra korlátozódott, ami nyilvánvalóan nem lehetett elegendő a polgár megfelelő tájékozódására minden esetben, még a gyors információáramlást lehetővé tevő városi közegben sem. Ez magyarázhatja a választmány voltaképpeni törvénysértését is, amikor a kötelező személyes bejelentkezés nélkül is pótlólag a választói névsorba iktatott olyan közismert személyt, akinek a cenzust megütő vagyoni helyzetét senki nem vitathatja. Sok hasonlóan megfelelő ember a városban viszont bizonyosan lemaradt a választójog gyakorlásáról. Erre mutat elsősorban az a tény, hogy a nagyváradai választókerület választói névjegyzékbe vett polgárainak a népességszámhoz viszonyított aránya messze az országos átlag alatt maradt, de még Biharban is csak négy, a legszegényebb településeket magában foglaló román többségű kerületet tudott felülmúlni. A választói jogosultságot szerzett 616 fős szám roppant kevés Nagyváradon! Fényes Elek nagyszerű statisztikai munkájában Várad-Újvárosban 299, Várad-Olasziban 622 polgárt mutat ki, mellettük 311 nemes. Ebből az 1232 emberből, ha nem is felelt meg valamennyi a census követelményeinek, kizárt dolog, hogy a fele kihullott a vagyoni megmérettetés rostáján. Ráadásul a nemesek mindegyike választójoggal rendelkezett. Fényes különben Várad-Újváros lakói között 680 kézművest és 35 kereskedőt is nyilvántart, körükből további választójogra képes férfit lehet feltételezni. A nagyszámú értelmiségi foglalkozású ember pedig ebben a vonatkozásban még ígéretesebb kört jelent.

Hasonló eredményre juthatunk, ha Nagyváradot összevetjük a hasonló városokkal. Talán Eger erre a legalkalmasabb, miután az hasonló főpapi joghatóság alatt fejlődött vármegyeszékhely és regionális piacközpont, egyúttal iskolaváros volt ebben az időben. Az alig magasabb lélekszámmal rendelkező városban 2062 főt vettek fel a választói névjegyzékbe, ami a nagyváradinak több mint a háromszorosa! A közel azonos népességű Pécsen 1234 választójoggal rendelkező férfit regisztráltak. Egy Nyíregyházáról küldött jelentés pedig megerősíti arra vonatkozó sejtésünket, hogy nem egy városban akár százak is kimaradtak a választásokból. Az 597 főt felmutató elsődleges választói névsorhoz magyarázatként fűzték hozzá, hogy a 18 ezres városban legalább 1500 ember felel meg a választójoghoz előírt cenzusnak. Nagyváradról nem ismerünk ilyen magyarázatot, a csekély választói létszám okait csak további, elsősorban helytörténeti kutatásokkal lehet majd napvilágra hozni. Az bizonyos, hogy Szacs vay Imrének így az egyik legkisebb létszámú választó közönséget kellett megnyernie magának. Biharban

egyébként a székhelyhídi választókerületben kapott a legtöbb ember választójogot, ott 3184 férfi került választói névjegyzékbe, ami ötszöröse a váradinak. 1000 választónál kevesebb Nagyváradon kívül csak a magyarcskéi kerületben volt, mindössze 583.

Nem tudjuk, hogyan kampányolt Szacsvey Nagyváradon, csak hasonló helyzetek analógiái segíthetnek a dologban, bár ezzel is óvatosan kell bánni, mert nem igen állt elegendő idő a rendelkezésére. A törvény hivatalos kampányidőszakot nem jelölt ki, s a fentiek alapján látható, hogy arra a legtöbb helyen csak néhány nap juthatott. A szokások is inkább a reformországgyűlések választásainak korteskedését helyezték előtérbe, az emberek ahhoz voltak szokva. Így aztán a népképviseleti parlamentarizmus megszületése jobbára a régi kulisszák között történt, s az új típusú törvényhozó testület, a képviselőház megválasztása a hagyományos formák, a kortesbandák közreműködésével zajlott le, nem ritkán azoknak a rendiség korszakában kifejlődött vadhajásaival megspékelve.

A politikai program kifejtésére leginkább a népgyűlésen kínálkozott mód, ahol a tartalomnál gyakran többet nyomott a latban a képviselőjelölt fellépése, személyiségének varázsa, tekintélye s nem utolsósorban támogatói. Ez különben az új társadalmi rend kialakításáért szorgoskodókat segítette, hiszen a forradalom győzelmének a tekintélynövelő hatásával élhettek. A konzervatív erők nem is igen érvényesültek, vezetőik teljesen háttérbe húzódtak, mint Biharban a rettegett híru egykori adminisztrátor, Tisza Lajos. Mások a forradalom szolgálatába szegődtek, mint a másodalispán Sánta György, aki láthattuk, milyen hathatósan segítette a népképviseleti választások megszervezését. Ennek ellenére Beöthy élt vele szemben a gyanúperrel, és el is határozta, hogy maga lép fel ellene, ha indulna a választásokon. Erre végül nem került sor, s az egykori konzervatív alvezérből a szabadságharcot tisztességgel végigszolgáló közigazgatási vezető lett.

A választások nyílt szavazással történtek, sőt, a törvény megengedte, egyetlen jelölt esetén a közfelkiáltással történő szavazást is, ami igen kedvező lehetőséget adott a választók befolyásolásához. Ezt a legnagyobb hatásfokkal a kortesgazdák tudták megvalósítani. Bejárva a vidéket jó szóval, de itallal, muzsikával is toborozták jelöltjük eljövendő szavazóit. Mindez a reformkori követválasztások során már rutinná vált gyakorlat alapján történt, amelynek a legfontosabb elemei a szavazók felvonultatása a választás helyszínére, ottani egyben tartásuk a voksok leadásáig (beleértve megóvásukat az ellenjelölt csábításaitól, vagy fenyegetésétől), s végül, de egyáltalán nem utolsósorban az ellentábor esetleges erőszakosságától való védelem megszervezése voltak. Komoly logisztikai feladatokat kellett emiatt megoldani a kortesgazdáknak, s itt nem feltétlenül a leitatásról, jóllakatásig menő „lekenyerezésről” volt szó, hanem a néha félnapi-napi járóföldről érkező emberek ellátásáról, elszállásolásáról. Rendszerint már a választás napján tömegben vonultak a szavazóhelyre, ahol – elsősorban a fizikai atrocitások elkerülésének a szándékával – úgy igyekeztek elkülöníteni a jelöltek szimpatizánsait, hogy előbb az egyik, majd a másik, esetleg a választáson induló további jelöltre szavazókat

hívták voksaik kinyilvánítására. A bizottság feljegyezte az egyes jelöltekre szavazók neveit, s így történt meg a szavazatszámolás. A végeredményt jegyzőkönyvbe vették.

Politikai programnyilatkozatokra így a legtöbb esetben csak a választás előestéjén volt mód az egybesereglettek népgyűlésszerű tömege előtt. Országos hírű jelöltek esetében a legtöbbször még erre sem került sor, hiszen általában nem jelentek meg a választók körében. Igazi pártcsatákról pedig végképp nem beszélhetünk, hiszen a politikai közvéleményt felmérve konzervatív jelölt csak elvétve indult. Legtöbbször az Ellenzéki Párt mérsékeltebb és radikális hívei között zajlott választási küzdelem, ahogy az Nagyváradon is történt.

Jellemző módon alig akadt kinyomtatott program, még a választást utolsóként megtartó Pesten is csak a szavazás előtt 5 nappal készült el Irányi Dániel programnyilatkozata, amikor gyakorlatilag már országos szinten véget ért a választás. Szacsvey Imre sem készített nyomtatott politikai programnyilatkozatot. Már csak azért sem, mert képviselőjelöltségének felmerülésétől a választás napjáig kevesebb, mint 2 hét maradt, ami erre a célra kevés volt. Ha klasszikus formában nem is tudott ilyen választóihoz eljuttatni, politikai programját Nagyváradon széles körben ismerhették, mindenképpen jobban, mint a legtöbb bihari képviselőjelöltét. Nemcsak szónoklataiból, hanem abból a márciusban elkészített politikai vitairatából is, amit *Népkívánatok* címmel a nagyváradi Tichy Nyomda adott ki. Ebben a 60 oldalas könyvecskében meglehetősen radikális nézetek is megjelennek, mint az egyházi birtokok államosítása, de összességében egy világos érveléssel alátámasztott politikai okfejtésre találhat benne az olvasó. Az alaphangot a népszuverenitás magyarázata adja meg imígyen: „A nép maga az álladalom. A nép maga a haz! Minden nép pedig, mely magát így ismeri, hivatva van, hogy szükségsei s érdekei felül ön maga gondoskodjék. A népgondoskodás első anyaeszméje az alkotmány.” Szacsvey emellett elsősorban a 12 pontban összefoglalt forradalmi programot magyarázta munkájában a kevésbé iskolázottak befogadóképességére is tekintettel, amely gyakorlatilag a magyar kormányprogram népszerűvelő érveléssel való alátámasztását jelentette. Az olyan gondolatok pedig, mint „Béke, rend és várakozó nyugalom ma, hogy szabadság legyen holnap” vagy „Őrizkedjünk rohanásba hozni a különben is siető időt” kifejezetten vonzó lehetett a forradalmi túlzásoktól idegenkedő városi polgárság számára. Az viszont sokat jelentő tény, hogy Esterházy Pál herceget kihagyta az új rendszert kiformáló vezéregyenisegeknek tekintett miniszterek sorából!

Programnyilatkozatok hiányában a legtöbb helyen a forradalom győzelméért végzett tevékenységet értékelték a jelölteknel, így egy hiteles név felvetése egyöntetű támogatást eredményezett. Ezzel magyarázható, hogy a választókerületek közel felében egyetlen jelölt volt, akiket szinte mindig közfelkiáltással választottak meg. Emiatt a legnépszerűbb reformpolitikusokat több helyen is megválasztották távollétükben is. Kossuth Lajost öt helyen választották képviselővé, s a kormánytagok többsége is két, Szemere Bertalan három helyen kapott bizalmat.

Biharban három kerületben került sor közfelkiáltással történő képviselő-választásra. Bárádon Miskolczy Károly első alispán, Székelyhídon Bernáth József főszolgabíró, Tenkén Ambrus József személyében a megye liberális nemességének vezéralakjai kaptak mandátumot elsőprő közakaratból. Mindazonáltal tanulni kellett az egész országnak a parlamentarizmust, sok volt a félreértelmezés. Ebből a szempontból a legkülönösebb Táncsics Mihály kettős győzelme volt, mert mindkét mandátumot elfogadta, s csak a választási törvény értelmeztetése után látta be, hogy az egyikről le kell mondania. Még érdekesebbé tette a dolgot a közbizalom anyagi áldozatvállalásig elmenő, egyébként fölösleges megnyilvánulása, amellyel el akarták érni, hogy Táncsics biztosan megfeleljen a választójogi feltételeknek. Siklói választói a meglévő műveltségi cenzus mellé a hiányzó vagyont is biztosították számára: a választókerülethez tartozó Nagyharsány bírójának $\frac{1}{4}$ teleknyi földterületet ajándékozott a vagyontalan néptanítónak. A szintén vagyontalan, akkoriban közismertté váló Arany János és választói a nagyszalontai mandátumért indulva megelégedtek a műveltségi cenzus felmutatásával is – igaz, nem is lett a *Toldi* költőjéből népképviselő. De hogyan vált azzá a Biharban nem csupán népszerű, hanem egyértelműen a hiteles és irányadó politikusok közé sorolt Szacs-vay Imre?

Ehhez érdemes áttekinteni a választási procedúra szokásait 1848-ban. Az átlagos, szabályszerű választás során annak előestéje adott helyet a kampánynak. A jelölt leglátványosabb kampányeszköze a nevével feliratozott nemzetiszínű zászló volt, amely alatt felvonultak hívei a választásnak helyet adó településen. A tömeg, amelyben nem csak a választópolgárok vonultak fel, fáklyás zenével nyilvánította ki tiszteletét jelöltje iránt, amit – többnyire a kortesgazda által felkért – szónokok fokoztak. Ezt követően – mintegy válaszként – szólalt meg a képviselőjelölt, politikai hitvallást téve. Ebben többnyire általánosságokról esett szó, veretes mondatokba öntve, ahogyan azt az oráció szabályai és divatja megkövetelték. Besze János Esztergomban a tudósítás szerint „a vallásszabadság, nemzetiség, törvényesség bajnokának, a kormány – míg törvények nyomán halad – hív támaszának, a népnevelés, ipar, kereskedelem és a hon minden érdekei barátjának nyilvánítá magát a nagy tömegek zajos tetszésére”. Másnap meg is választotta a „zászlók alatt, vidám zene mellett” a főtéren összegyülekezett 1586 választópolgár – közfelkiáltással. A választás egyik legfontosabb, már az új elveknek megfelelő momentumát a választási bizottság elnökének a szavazás megkezdése előtt elmondott beszéde jelentette, amelyben ismertette a választás szabályait. Erről a legtöbben itt hallottak először. Sok elnök fontosnak vélte azt is leszögezni, hogy a megválasztott képviselőt immáron nem kötik a régi rend szerint küldőinek utasításai, a reformkor vármegyei közgyűlésein oly sok politikai csatározást kiváltó követutasítások, hanem saját lelkiismerete szerint fogja képviselni választóinak érdekeit.

A leírtak mintájára bonyolított választás rendben és gyorsan lezajlott, igazi ünneppé válva a születő népképviselői parlamentarizmusnak. Az említett esztergo-

mi képviselő-választás során „az egész tény körülbelül csak egy óráig tartott, s példás renddel ment végbe”. A nagyváradai képviselő-választás lefolyásáról csak szegényes adatokkal rendelkezünk. Szacs vay nem folytatott különösebb kampányt, így nem került sor a választás napját megelőző esti fáklyás menetre, illetve az ahhoz kapcsolódó népgyűlésre és szónoklatokra sem. Hívei felvonulása csak június 24-én reggel történt meg az újavárosi városrész piacterére, hogy a városháza előtt rendben várakozzanak a választás lebonyolítására. Rendhagyó módon kortesnótát sem daloltak, és „Máriás zászlók alatt” gyülekeztek, ami azért érdekes, mert a ránk maradt hitelesen 1848-ban használt korteszászlók feliratos, vagy jelszavas nemzeti trikorok. A választási jelszavuk „aki magyar, velünk szavaz” volt.

A tömeget, amelyben szemmel láthatóan erős túlsúlyban voltak Szacs vay párt-hívei, a választási bizottság elnöke, Tar Imre köszöntötte, hogy a „két testvérváros közönsége törvényben nyert jogánál fogva követét megválassza”. Ezt követően felszólította az ajánlókat, hogy tegyék meg a választók színe előtt hivatalos képviselő ajánlásukat, illetve delegáljanak a bizottság mellé a jelöltjük érdekeit a szavazás során őrző két embert. Szacs veyt Baróthy Pál ajánlotta, amit „örömkialtások között” fogadtak, így az elnök, bár előző nap többen is ajánlást jeleztek, már arra készült, hogy közfelkiáltással választassa meg a fiatal politikust. Nyilván a közhangulat tartotta vissza a mászt ajánlani készülőket, de végül Váry József ajánlást tett szárazberki Nagy József személyére. Ez fura helyzetet eredményezett. A Szacs vaynál 18 évvel idősebb esküdt hasonló politikai nézeteket vallott, és pályájuk is hasonló volt, így Beöthy őt már június elején képviselőségre szánta, de nem Nagyváradon, hanem az ugrai kerületben. Ott két nap múlva elsőprő fölény nyel meg is választották, így nagyváradai jelölése teljesen felesleges volt. Ajánlás érkezett még Bende Péter képviselőjelöltségére is, de a polgármester a választók előtt „kinyilatkoztatá miként semmi szín alatt követségre fellépni nem kíván”. Két jelölt között kellett tehát választani, ilyenre még a megye két másik kerületében került sor, a többi hétben hármas, négyes, sőt a berettyóújfaluiban ötös jelölés volt. Nagy József hívei közül tízen kijelentették a választási bizottság elnöke előtt, hogy ragaszkodnak a szavazatok megszámlálásához, ezért a Sas fogadó nagytermében a délelőtt folyamán a választói joggal rendelkezők közül 589 ember voksolt. 535 férfiú Szacs vay Imrét választotta, amit az elnök a népgyűlésé dagadt tömegnek hivatalosan is bejelentett. Az elkészített jegyzőkönyv első példányát a népgyűlésbe hívott, immáron népképviselő fiatalember kapta hivatalos országgyűlési megbízólevél gyanánt. Ezt követő beszédében nemcsak megköszönte a bizalmat, de igazi felelősségteljes politikusként „a jelen kor igényeiről s hivatásának feladatáról alaposan elmélkedvén” részletes politikai szándéknyilatkozatot tett. Nagyváradon tehát a késlekedés és a választói névjegyzék összeállításánál gyanítható hiányosságok ellenére rendben, a választópolgárok megelégedésével zajlott le Szacs vay Imre megválasztása.

Ez azért is nagy jelentőségű volt, mert a népképviseleti választásokra vonatkozó új szabályok más-más értelmezése, vagy ismeretének hiányosságai sok helyen

nézeteltérésekhez vezettek, s a kampányoló hívek véres verekedésig fajuló összecsapását hozták. Ezen a téren Székesfehérváré a legérdekesebb eset, mert itt a vita kiváltó oka egy nagyon is előremutató forma, a titkos szavazás alkalmazása volt. A választás pünkösdhétfőre esett, így a botránnyá fajulásban nyilván szerepet játszott, hogy a 2022 őszei választó az ünnepre való tekintettel a jelöltek és korteseik „magyar szokásos vendégszeretetének örülhetett, bor is bőven teremve”. Így a vasárnapi kortesfelvonulások már összetűzést hoztak, s „a földmívelők számosabb tagú serege a másik párt egyik zászlóját némi ütlegetés közt elvette”. A feszültség másnap a választás során tovább nőtt. A választási bizottságnak cédulákon adták át a választók jelöltjük nevét, s több „megfáradt” gazda is rábízta társára, vagy fiára cédulája leadását. Ebből lett a baj: „egy iparost, ki két cédulát akart adni, megöklözött” az ellenpárt szavazóbizottság körül ellenőrködő aktivistája, majd a jogosságot emlegető választási elnököt is „némi tetteleges bántalommal illette”. Erre felfüggesztették a szavazást, de aztán hamar megbékéltek a felek, hiszen „nem elvre, de személyre nézve” volt csak különbség közöttük. A hazament elnököt visszahívták, s be lehetett fejezni a választást, majd kihirdetni a győztest. Az affért a Közlöny tudósítója úgy értékelte, hogy a megválasztott képviselő „ismeretes becsületessége, és a forradalomkor tanúsított szabadelműsége a kisebbségben maradt pártot is, mely a választás ellen petitiót rebesget, megnyugtathatja”.

Voltak azonban ennél komolyabb kimenetelű összetűzések is, amelyek aztán a képviselői mandátum megsemmisítéséhez és új választás elrendeléséhez vezettek. A szintén Fejér megyei Bodajk választókerületében 4 halott és 14 súlyos sebesült lett a tömegverekedés áldozata. A megújított választás eredményét is megsemmisítették a szabálytalanságok miatt, s csak augusztus közepén tudtak harmadszori nekifutásra eredményes képviselő-választást tartani itt. Különösen Nyitra megyében volt sok tettelegesség és törvénytelenység vagy szabálytalanság miatt megsemmisített mandátum. Itt zajlott le a legnagyobb szabású verekedés, ami a régi nemesi követválasztások „szokásainak” megfelelő valódi ütközetté fajult. A számos halottat és többtucatnyi sérültet eredményező összecsapás-sorozat Vágvecsén történt. A reformországyűlési választási emlékeknek megfelelően testi erővel igyekeztek a szavazástól elszorítani egymás híveit a jelöltek. A verekedések már a kampány során elkezdődtek az ellenfél zászlájának szétszaggatásával. Az egyik kortesgazda, Hosszúfalu bírása igazi „hadvezérként” készült a szavazásra, s az ellenfél panasza szerint „két szekér nyírfa és fűzfa karót vitetett verésre [...] melyekkel közülünk számosabb népet koldussá vertek”.

Biharban is több választókerületben történtek atrocitások, ha azok nem is közelítették meg a fentiekben ismertetettek súlyosságát. A 13 kerületből kettőben mutatkozott kisebb zavar, további kettőben azonban olyan mértékű összetűzés keletkezett a választók között, hogy nem lehetett lefolytatni a választást. A kiváltó okok különfélék voltak, országszerte előfordulók és speciálisan helyi problémák egyaránt akadtak közöttük. Élesden rendben lezajlott választást rögzítet-

tek a jegyzőkönyvben, júliusban azonban már az országgyűlés megalakulása után 24 helység által támogatott panasz érkezett a képviselőházba a választók megvesztegetéséről és egy állítólagos verekedésről, amelyben egy embert agyonütöttek. A Ház vizsgálata nem talált ezekre bizonyítékot, így helybenhagyták a választási eredményt, ami különben Haller Sándor gróf elsőpró sikerét hozta. Az 1484 rá adott szavazat a kerület összes regisztrált választópolgárának az 58%-át jelentette, amit megnyugtatónak vélt a vizsgálóbizottság arra vonatkozóan, hogy érvényesült a népakarat. Bizonyított halálos áldozata egyébként nem volt a bihari választásoknak.

Margittán már igazolhatóan komoly sérüléseket eredményező összetűzéssel járt a választás, de az elnök határozottsága megmentette a helyzetet, s este 10 órára szabályszerű körülmények között zárták le a voksolást, s hirdették ki Dobozy Mihályt képviselőnek. A verekedés valószínűleg helyi kakaskodás következménye volt. A szavazatok leadása közben is korteszászlókat lengető, botokkal hadonászó, zajongó albisi román ajkú választók közé rendteremtési céllal margittai nemzetőröket vezényeltek, akiknek a tömegbe való benyomulásuk során „hirtelenséggel a zaj vérengzéssé fajult”, s két ember maradt életveszélyes sebbel a földön. A sérültek ellátása és rövid vizsgálat után a szavazás folytatódott, mert a láthatóan reménytelen hátrányban lévő ellenjelöltek óvását az elnök visszalépésnek minősítette, mire azok visszavonták a felfüggesztésre vonatkozó igényüket. Az eredményt aztán minden érdekelt elfogadta.

A legkomolyabb atrocitás Belényesen történt, ahol a vérengzés miatt el sem kezdődhetett a választás a kitűzött napon. Itt a román többségű választók nem támogatták Beöthy jelöltjét, az egyik legtekintélyesebb bihari liberális nemes Csengery Imrét, s nemtetszésüknek azzal adták a jelét, hogy a korteskedés közben kitört verekedés során megrohanták a választási elnök szállását, az ablakzsárukát betörve köveket dobáltak a házba. Ezek után a választási bizottság elmenekült a helyszínről, ahová a középponti választmány vizsgálata nyomán katonaságot vezényeltek a rend helyreállítására és a július 2-ára kitűzött új választás nyugalmának biztosítására. Ez már teljesen rendben lezajlott, de Beöthy jelöltjét (egyedül a 13 kerületből) ekkor sem választották meg, így itt a következő évben a magyar–román megbékélés mártírjává váló Ioan Dragos lett képviselő.

Hosszúpályiban is egy ismert ’48-as személyiség körül forrtak olyan indulatok, hogy az véres verekedést eredményezett. Március 15. pesti hőse, a bihari születésű Irinyi József indult itt mandátumért, akivel szemben azt az országszerte gyakorolt fogást alkalmazták ellenfele kortesei, hogy azt terjesztették, a kormány semmiképpen nem akarja képviselőségét, mert „a király ellen van s communista”. Az állításon vitatkozók között a kocsmában délután kitört (állítólag egy ember halálát okozó) verekedés a piacon szavazásra felsorakozott nagylétaiak között is folytatódott, amibe a helyi nemzetőrség is belefolyt, de nem mint rendfenntartó közeg, hanem vélemény nyilvánító érdekelt fél. Az addig rendben zajló választást az elnök kénytelen volt felfüggeszteni, mert a verekedés egyre véresebbé vált és

„többeknek a faluból lett kiűzésével” folytatódott, amiről két véresre vert választópolgárnak a választási bizottság előtti megjelenése adott ékes bizonyítást. A rend helyreállítása reménytelen volt. Ennek oka a középponti választmány elé került vizsgálati jegyzőkönyv szerint Hosszúpályi nemzetőrsége volt, mert „a rend és csend fenntartása helyett éppen fő tényezők voltak a vérengzés előidézésében”. Emiatt a július 2-án folytatni rendelt választás rendjének biztosítására egy teljes lovas századot rendeltek a faluba. Nem rendeltek el új választást, hanem a felfüggesztett forduló folytatására került sor oly módon, hogy a szavazatukat június 26-án leadni nem tudó települések választópolgárai voksolhattak. Ilyen döntést nem hozhatott volna a középponti választmány, mert a törvény világosan meghatározta, hogy a szavazást „félben szakasztás nélkül” kell lebonyolítani, vagyis nem lehetett többnapos szünet a szavazatok leadása között. A törvénysértés fölött azonban szemet hunytak a központi szervek, mert Irinyit végül is túlnyomó többséggel választották képviselővé, és a rendhagyó szavazás ellen nem tiltakozott senki a választók részéről.

Akadt tehát gyermekbetegsége bőven a születő népképviseletnek a választások tekintetében. A negyvenet is meghaladó pótválasztások elsőre soknak tűnnek, de ebből tizenkilencet a több kerületben is megválasztottak mandátumról való lemondása eredményezett. A megválasztott képviselőház pedig tisztességgel betöltötte a történelemformáló küldetését, ahol akkor még kevésbé a pártok, sokkal inkább a személyiségek domináltak. Szacsvey Imre, ha a képviselőházba történő belépése pillanatában még nem is volt egyértelműen meghatározó személyiség, kifejezetten azzá vált a szabadságharc folyamán, a bihari képviselők között pedig kétségtelenül tekintély volt a kezdetektől fogva. Az első népképviselő megválasztása Nagyváradon pedig mind a megyei, mind pedig az országos összehasonlításban kiállta a próbát, elsősorban lebonyolításának rendje és szervezettsége vonatkozásában.

■ FÜGGELÉK

A Batthyány-kormány kiáltványa az országgyűlés összehívásáról

Budapest, 1848. május 19.

Hazafiak!

Épen most vettük futár által azon tudósítást, hogy felséges Királyunk Bécs városát váratlanul elhagyta s útját Innsbruck felé vette.

Sietünk ezt a közönséggel tudatni, nehogy e hír más alakban s tán elferdítésekkel terjesztve, okot adjon nyugtalanságra, s eszközül szolgáljon izgatásokra, melyeket a haza jelen körülményei között kerülni és távoztatni minden honpolgárnak legszentebb kötelessége.

Meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzet legforróbb óhajta teljesülne, ha ő felsége Bécsből távoztával, egyenesen hű magyarjai közé jött volna, hol szentséges személyét buzgó lelkesedéssel környezné azon nép, mely szabadsághoz s törvényes fejedelméhez szeretetben, hűségben ingadozni soha nem fog. S nem is késtünk a nemzetnek ezen forró óhajtatását azonnal ő Felsége elejbe terjeszteni, bizodalmat kérve s remélve a jó Királytól azon néphez, mely századokon keresztül e bizodalmat épen a veszélyek legnehezebb óráiban oly igen megérdemlette, s mely azt megcsalni bizonyosan képes nem volna soha. És mivel azon alkotmányos viszony, azon hűség és ragaszkodás, mely nemzetünket törvényes Királyunk személyéhez s az uralkodóházhoz köti, változást nem szenvedhet azáltal, hogy ő Felsége birodalmának valamely más részébe tette által tartózkodása helyét, hg. Eszterházy Pált mint ő Felsége személyéhez rendelt felelős magyar minisztert utasítottuk, hogy Urunkat Királyunkat mostani tartózkodása helyére azonnal kövesse s törvényszabta állásában magas személye mellett maradjon.

Polgárok! Európai események segítették elé hazánkban is az egész nemzet rég óhajtott szabadságának létrehozását; de az egész nemzet egyesült ereje s osztatlan közremunkálása szükséges arra, hogy az európai mozgalmaknak sokféle irányban zavargó rohama veszélybe ne döntse hazánkat, nemzetünket s annak kivívott szabadságát. – Mi erőnk s tehetségünk szerint teljesítendjük a reánk bízott kötelességet, de hogy nehéz feladásunkban eljárhassunk, a nemzet buzgó s erélyes támogatására van szükségünk.

Szükségesnek tartottuk az országgyűlésnek minél előbbi összehívását, s annak határnapjául f. é. július hónapnak 2-dik napját tűztük ki, s azt Ő Felségéhez is felterjesztettük. De rendkívüli körülményeink között addig is minden egyes polgárnak szent kötelessége mindent elkövetni, hogy a hazát fenyegethető veszélyek megelőztessenek.

A hazának szent nevében szólítjuk fel tehát a honnak minden polgárát, legyenek erősek és állhatatosak a hon és szabadság iránti szeretetben s a törvényes fejedelem iránti hűségben; legyenek egyetértők, s mellőzve minden viszálykodást, mi erőnket megtörhetné, egy célra egyesülve munkálódjanak a haza megmentésén. – Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkéntes seregnek, mely iránt a rendelet már kibocsátatott,

minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő. – Felszólítjuk végre, hogy midőn most a hazát vész fenyegeti, tegyék a haza oltárára áldozatul vagyonuknak is valamely részét, s adjanak a hon védelmére – kitől egyébként nem telik – kölcsönképpen pénzt vagy egyéb oly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet fordítani.

Bízunk a nemzet lelkesedésében és azon honszeretetben, mely e hazát a legsúlyosabb körülmények között is megmentette; hisszük, hogy e felszólításunk nem fog siker nélkül elhangzani; ugyanazért a Belügyminister e mai napon kelt rendeletében közhírré teszi az ajánlatok beszédésének módját és helyeit.

Budapest, május 19-én 1848.

Gróf Batthyány Lajos
Klauzál Gábor

Deák Ferencz
Gróf Széchenyi István

Szemere Bertalan
B. Eötvös József

(Nyomtatvány, Hadtörténeti Múzeum, Plakát és Aprónyomtatvány gyűjtemény.
Közli Pesti Hírlap, 1848. május 21. [62] 461. p.)

István főherceg nádor hivatalos felterjesztése az uralkodóhoz az országgyűlés összehívásáról kibocsátott nyilatkozat jóváhagyásáról

Buda, 1848. május 20.

Őfelsége! Felséged!

A véstetjes viszonyok, amelyek Szerbia, de Horvátország részéről is Magyarország köznyugalmát érintik, és a vele egyesült tartományok integritására egyre nagyobb fenyegetést jelentenek, csakúgy, mint más részről az ehhez járuló legutóbbi bécsi események, a magyar minisztérium teljes meggyőződése szerint ahhoz a kikerülhetetlen szükségyszerűséghez vezetnek, hogy a magyar országgyűlést azonnal össze kell hívni. Főképp arról kell tanácskozni, milyen eszközök szükségesek ahhoz, hogy a Szent Koronának és a királyságnak, egyúttal Felségednek az őt megillető módon és törvényes keretek között újoncokat és pénztámogatást biztosítsanak.

Az összes magyar minisztérium jelen javaslatával a mostani oly végzetes idő tekintetében az én véleményem is megegyezik, ezért az ügy sürgősségére tekintettel annál is inkább szükséges a Felségedtől számomra legkegyesebben megadott teljhatalmat foganatosítani, az országgyűlés összehívását a legfelsőbb utólagos jóváhagyás reményében folyó év július másodikára Felséged nevében és a legújabb törvény szellemében Pestre elrendelni, ahogy ilyen körülményekre a korábbi országos törvények, nevezetesen az 1618. évi 56. törvénycikk is mint előzmény emellett szólnak. Ennélfogva az egybehívó irat másolatát mellékelve a legtiszteletteljesebb értesítést teszem, azzal a

legalázatosabb kéréssel, hogy részemre e vonatkozásban a legmagasabb utólagos jóváhagyás a megfelelő kihirdetéshez mielőbb eljuthasson.

Buda, 1848. május 20.

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, N31. Náadori levéltár, országgyűlési iratok 1848:1233. Német nyelvű fogalmazvány. Közli a német nyelvű eredeti szöveggel *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai* [a továbbiakban Batthyány iratai], 1–2. kötet. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Budapest, 1999. 1. kötet 573–575. p.)

István nádor és Szemere Bertalan belügyminiszter közös rendelete az összehívott országgyűlés képviselőinek megválasztására

Budapest, 1848. május 20.

Azon legfontosb eseményeknél fogva, melyek Európa-szerte mind kedves hazánk körül, mind annak kebelében naponként változó és napról napra aggasztóbb alakban mutatkoznak, úgy a korona és az ország s kapcsolt részek épségben maradásának, mint a legközelebb múlt törvényhozás által megállapított szabadság biztosításának érdekében, elkerülhetetlenül szükségesnek itélem, ő fölsége nevében, az országgyűlést már e folyó esztendő sz. Jakab hava második vasárnapra, Pestvárosba sietve összehívni.

Az országos tanácskozás tárgyai főképen azon eszközök felállítása és megszerzése leendő, melyek által a véstől környezett királyi koronának s hazának díszes, szilárd és független fennállhatása biztosíthatatik: Önöknek ezzel meghagyom, hogy a fölébb kitett helyre és időre, az 1848-ik V-ik törvénycikkelyben meghatározott számban és módon választandó és az országgyűlés tanácskozásain részt veendő képviselőiket pontosan elküldeni, a köztörvényekben megrendelt büntetés terhe alatt, kötelességüknek ismerjék.

Budapest, május 20. 1848.

István, nádor kir. helytartó

Szemere Bertalan belügyminiszter

(Litografálással sokszorosított körrendelet, Complexul Muzeal Arad egykori ereklyemúzeumi gyűjteménye MR 141/c. Közli Pesti Hirlap, 1848. június 6. [75] 517. p.)

Szemere Bertalan belügyminiszter körrendelete az önálló választókerülettel rendelkező városokhoz a népképviselési választások lebonyolításának szabályairól

Budapest, 1848. május 22.

A törvényhozás közigazgatási viszonyainkat lényegesen megváltoztatta. A szabadság és fejlődés világszerte divatozó biztosítékai a magyar korona alatt élő népek számára is megszerezettek. Amily rögtön és váratlanul lepte meg a nemzetet e változás, oly mélyen és terjedelmesen hatott az alakítási mozgalom a társaság minden rétegeibe. Tanácsos vala a szabadság, az egyenlőség, a testvériség magasztos érzetét eleve a családi körben, a községekben, a megyékben ébreszteni és ápolni; tanácsos vala, a szokatlan érzelem első nehezkesebb mozdulatait figyelemmel kísérni ott, hol a végrehajtó hatalom a tévedéseket könnyebben igazíthatá, a túlcsapongásokat könnyebben fékezhette, és hol mindkettő, habár magán vagy helybeli viszonyokon sérelmet ejthetett is, a nemzetélet irányára tartós kártékony befolyást nem gyakorolhatott.

A megyék, városok és kerületek átalakulása, kevés kivétellel és érezhető rázkódtatás nélkül, eszközölve van. A nemzet tanúságát adta, hogy a szabadságra érdemes, hogy azt gyakorolni képes is. Edzettebb erővel jelenik meg az első kísérlet után, az elégedettség, az öntudat büszke örömeivel.

Azért megérkezettnek hiszem idejét, hogy a legfőbb, a legszentebb jog érvényesítésére szólíttassék fel, ti. országos képviselőinek megválasztására.

Ha nem borulna is felettünk a politikai láthatár, szükséges volna mégis az országgyűlés minél előbbi egybehívása; mert a nemzet ön-létszerítését voltaképpen csak az országgyűlésben éri el, mely jogai felett őrködni, és a veszély rohamainak diadalmasan ellentállani legalkalmasabb.

Ennélfogva, miután az országgyűlés kezdetének határnapja folyó évi július 2-ára van kitűzve, mennyiben a követválasztási előzmények kebelükben eszközlésbe még nem vétettek;

rendelem;

- 1) *A választás napja jelen rendeletnek vétele után, az 1848. XXIII. tc. szerint szerkesztett közgyűlés által azonnal megállapíttatik és közhírül adatik.*
- 2) *A város, ha egynél több követnek megválasztására jogosíttatik, a népszám arányos felosztása szerint, az 1848: V. tc. 6. §. értelmében annyi kerületre osztatik fel, mint a hány követ választandó.*
- 3) *Mindegyik kerület, önálló választótestület gyanánt, követét maga választja; azért egy választó több kerületben nem szavazhat.*
- 4) *A közgyűlés választja meg a középponti választmányt, ennek elnökét és jegyzőjét szavazattöbbség útján, oly számban, hogy ez a választók összeírását minél előbb bevégezhesse.*

- 5) *A középponti választmány alakítva levén, a hatóságnak, mint olyannak, intézkedési joga megszűnt; egyedül a 7. §. értelmében szerkezendő jegyzőkönyvet fogván nekem haladéktalanul megküldeni.*
- 6) *A középponti választmány külön 3 tagból állandó annyi választmányt küldend ki kebeléből, mint amennyit a helybeli körülményekhez képest szükségesnek ítéland.*
- 7) *Hogy jogától senki el ne üttessék, a 13. §. értelmében előrebocsátandó szabatos fegyelmeztetések után, az alválasztmány előzetesen hirdetendő helyen legfőljebb 14 napig összeül, és a megjelenők bejegyzését, a törvény értelmében eszközli.*
- 8) *Ezen alválasztmányok a 15. §-ban is említett polgári lajstromok, úgy céhbeli bizonylatok, birtoklevelek és egyéb hiteles okiratok nyomán, a kétségtelen választókat a 1. alá mellékelte minta szerint készítendő jegyzőkönyvbe beírandják.*
- 9) *Ha a jelentkező választónak képessége iránt kétség van, ez miben áll, az észrevételek sorozatában feljegyzendő.*
- 10) *A határidő eltelte után, az alválasztmányok összeírási jegyzőkönyveiket a központi választmánynak azonnal átadják.*
- 11) *A középponti választmány pedig, az országgyűlési határidő közelsége miatt, tisztí feladásban a 21. §. rendelete szerint lélekismeretesen, de egyszersmind lehető gyorsan fog eljárni, teljes nyilvánosság mellett.*
- 12) *Bevégeztetvén a kp. választmány munkálata, a jegyzőkönyvek egy példánya nekem azonnal elküldendő.*
- 13) *A választók száma ilyenképpen megállapítva levén, a kp. választmány a követválasztás napját meghatározza, és a 25. §. rendeletéhez képest közhírré teszi, egyszersmind, ha több követ választandó, minden kerületi választmányhoz elnököt és jegyzőt, előre nem látott esetekre pedig helyetteseket is nevez.*
- 14) *Megérkezvén a választás napja, az elnök a kitűzött órában és helyen a választási gyűlést megnyitja, és azon választókat, kik valakit követül ajánlani szándékoznak, s ebbeli szándokukat nékie előzetesen bejelentették, ajánlatuk ünnepestélyes megtételére sorra felszólítja; a választmány és csendtisztek segedelmével iparkodni fog, valamint az ajánlók, úgy az ajánlottak előadása alatt a csendet háborítlanul fenntartani.*
- 15) *Az ajánlások megtörténvén, a választás a 3. §. rendeletének megtartása mellett, aszerint eszközöltetik, valamint ezt a 28–45. §-ok világosan elrendelik.*
- 16) *A választás befejeztetvén, a folyamáról vezetett és egy példányban a megválasztottnak kézbesítendő jegyzőkönyvnek másik példánya nekem haladék nélkül bemutatandó.*

Bízom, hogy a városok tanúságot fognak adni, miképpen a míveltség, melynek kitűnően sajátuknak kellene lenni, rendben és az eljárás méltóságában nyilatkozik. Bízom, miképpen minden választó, őre lesz egyszersmind a csendnek, őre azon alkotmányos jognak, melyet most először gyakorol nem várt mértékben, őre a szabadságnak és egyen-

lőségnek, melyet csak akkor élvezünk biztosan, ha a jogot másban is tiszteljük, és a mindnyájunkat védő törvények sértetlen fenntartásában, a testvériség érzetében közremunkálunk.

Kelt Budapesten 1848. május 22-én.

*Szemere Bertalan
belügyminiszter*

(Közli Pesti Hírlap, 1848. június 6. [75] 517. p.)

Esterházy Pál herceg külügyminiszter jelentése arról, hogy uralkodói kihallgatáson szóbeli ígéretet kapott az országgyűlés összehívásának jóváhagyásáról

Innsbruck, 1848. május 26.

Méltóságos Gróf Miniszterelnök Úr!

Ő felsége urunk királyunk, hivatalom és királyi helytartónk ő fensége s a magyar miniszteri tanács külön meghagyása következtében ideérkeztemről tegnap estve értesülvén, ma délutáni egy órakor különös meghallgatás végett kiváló kegyelemmel fogadni méltóztatott.

Díszteljes megbízatásom s keblem sugallata szerint a magyar nemzetnek ő felségéhez s dinasztiahozi hű ragaszkodását, tőlem kitelhetőleg tolmácsolandó, bizonyossá tevém ő felségét, miszerint a mostani magyar nemzedék, méltó ivadéka elődeinek kész életét s vérét áldozni királyáért. Ezen hódolatteljes kinyilatkoztatással összekapcsolám a magyar nemzet abbéli kérelmét, miszerint ő felsége felséges családjával együtt Magyarország székvárosába jönni, s ezáltal a nemzet nem körülmény szülte, hanem régi, az uralkodóház magyar trónjával egyidős óhaját teljesíteni méltóztatassék, jóállván, hogy fiúi szeretettel s nyílt karokkal fogadtatni fog. Mert valamint erős a magyarnak hite, miszerint királya felkent személyében hazája dicsőséges jövődjének legbiztosabb zálogát bírandja, úgy büszkén elmondhatja, hogy az uralkodóház a magyar névtől elszakíthatlan hű és hűségben legszilárdabb oszlopát lelendi.

Ő Felsége kegyelmesen s legbensőbb köszönettel fogadá ezen egy szabad, nagylelkű s a hűség esküjétől áthatott nemzethez illő nyilatkozatot, forrón óhajtván azon pillanatot, mely hű magyarjai közé vezetendheti, de meghatározását a jelen körülmények még nem engedik.

Nádor s királyi helytartó ő fensége július 2-ra kitűzött országgyűlés iránt tett intézkedéseit (illetően) előlegesen Ő Felsége csak szóbeli jóváhagyását közölhetem, az írásbeli reményem, holnap fog következni.

*Többnyire megkülönböztetett tisztelettel vagyok
Méltóságos Gróf elnök úrnak
Innsbruck, május 26-án 1848.*

*alázatos szolgálja
H. Esterházy Pál*

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H2. Miniszterelnök, elnöki iratok
1848:247. Közli Pesti Hírlap, 1848. június 1. [71] 499. p.)

**Az uralkodó István főherceg nádorhoz intézett kéziratban jelenti be,
hogy az országgyűlés közelgő megnyitása alkalmából szándékában áll az
országba jönni és ott hosszabb ideig tartózkodni**

Innsbruck, 1848. május 29.

Kedves öcsém István főherceg!

Midőn a hűség és ragaszkodás érzelmeit, melyeket kedveltséged a magyar nemzet nevében előmbbe terjeszt, azon örömteljes meggyőződéstől áthatva fogadnám, miszerint magyarjaimnak századok óta állandóan tanúsított hűsége jelen idő viszonyosságai közt is helyt álland, ezennel felhatalmazom kedveltségedet, Magyarországom s hozzá kapcsolt részei lakosainak kinyilatkoztatni, hogy ezen érzelmek keblemben hő visszhangra találtak, s erősen el vagyok határozva, azonnal, mihelyt lehetséges, mindenestre a legközelebbi magyar országgyűlés megnyitására családommal együtt, hű magyarjaim körébe jöni, s hosszasb ottmaradás által a nemzet ebbeli óhajtásának megfelelni.

Innsbruck, május 29-én 1848.

Ferdinánd

(Közli Közlöny, 1848. június 8. [1] 1. p.)

**Az uralkodó István főherceg nádorhoz intézett leiratában
tudomásul veszi az országgyűlés összehívását**

Innsbruck, 1848. június 5.

Kedves öcsém István főherceg!

Abban a feltevésben, hogy a Kegyed 1848. máj. 20-i előadásában érzékeltetett körülmények a valóságban oly fenyegetően és szorongatóan alakultak, hogy csak egy országgyűlés sürgős összehívásával lehetett velük szembeállni, szándékomban van e különös esetre, s a legújabb törvények által elismert, az országgyűlést egybehívó felségjogom megsértése nélkül, minden jövőbeni esetre vonatkozóan az országgyűlés ez év július

2-ára Kedveltséged által jóváhagyott kiírását utólagosan jóváhagyni. Együttal az adott esetben is teljes határozottsággal fenntartom és megőrzöm a törvényhozásban az elnapolás és a felosztás engem illető felségjogait, különösen pedig az országgyűlési határozatok szentesítése, valamint a főrendiház elnöke és alelnöke kinevezési jogát, mely utóbbihoz Kedveltséged mihamarabb terjesszen elő egy terno-javaslatot.

Egyébként azon nyomban terjessze elem jóváhagyására javaslatát a következő magyar országgyűlésen előterjesztendő királyi proposícióról, valamint az összehívandó összes királyi meghívott és a törvényhatóságok teljes jegyzékét.

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, N31. Nádori levéltár, miniszteri iratok 1848:1393. Német nyelvű tisztázat. Közli a német nyelvű eredeti szöveggel Batthyány iratai, 1. kötet 669–670. p.)

Beöthy Ödön főispán jelentése Szemere Bertalan belügyminiszterhez a választások előkészítéséről

Hosszúpályi, 1848. június 7.

Miniszter úr!

A közelgő országgyűlésre fellépendő követjelöltek irányában keletkezett véleményeket kipuhatólandó, és hol a miniszteriális érdekek szükségelnék, célra vezető irányt mutatandó, noha e részben a Minisztériumtól semmi utasítást sem vettem – folyó hó 5-én a választókerületi főhelyek s hozzájuk tartozó jelentékenyebb községek meglátogatása végett útnak eredtem. Elsőben is Tenkén megállapodván, úgy találtam, hogy itt a vélemény összpontosulása Ambrus József főszolgabíróra háramlik, mely ha sikerülend, benne a miniszteriális nézetek pártolót fognak találni. E kerületben azonban alispán Sántha György is készült föllépni, bízva e vidéken folytatott főszolgabírói múltjában, [az] időből számos oly községi jegyzők léteznek, kik hivatalukat néki köszöni[k]. Ha ezen egyén fellépésével Ambrus József választását kockáztatni látandom, amennyiben a kerület több választói bizalmánál fogva sejtenem lehet [...] saját fellépésem Sántha György megválasztását meg semmisítheti, úgy [e] lépés elkerülhetetlenné váland. De hogy erre nézve határozott és biztos [hely]zetbe tehessem magamat, multhatatlan szükség, hogy Önnek az iránt: felléphetek-e mint követjelölt, s meg választhatom e vagy sem? Tudósítás[át] folyó hó 15-ig vehessem. Mivel folyó hó 16-án Tenke vidéki oláh lakosok közti nyugtalanságok eloszthatása végett az oláh főbb lelkészekkel oda kimenvén, e tárgyban ugyanez alkalommal intézkedni legkedvezőbb alkalom nyíland. A Szalontai kerületet tisztán találtam, ott még senki nem lépett fel. Általam tehát Topertzer Ödön ajánltatott, s egész készséggel, valamint itt, úgy a hozzá tartozó népesebb községekben felkaroltatott.

Az Ugrai kerületben ugyancsak Topertzer és Nagy József – miniszteriális nézetű jeles tag – pártoltatik. Vagy egyik, vagy másik remélem meg is fog vála[szta]tni, s ekkor

Szalontán más alkalmas egyénről fogok gondoskodni – miről ez illető helységeket f. hó 13-án értesítendem. Innen átmenvén B. ujjfalusi választó kerületben, itt főleg Gázsy Imre és Csanádi István főszolgabíróról van szó. – Bármelyik választassék, bennök veszteség nem leend. – A Bárándi kerületben egyik jelölt alispán Miskolczy Károly, másik Nadányi Imre múlt korszak embere. – Remélem, hogy az elsőbb bírandja a többséget. Továbbá a H. pályi kerületben idősb Fényes Károly, Váradi Andor és Irinyi József léptek fel. Mindhárman a minisztérium érdekében működők, azonban reményem lehet, hogy főjegyző Csengery Imre nyerend többséget, kit bővebben kifejtendő körülményekhez képest ajánlani fogok. Ma itt foglalkozom. Holnap innen a Székelyhídi választókerületbe veendem utamat, hol még eddig Bernát József egyedül áll jelöltül. A Margitai kerületbe a három, úm. ifjabb Miskolczy Károly, Klobusiczky Ágoston és Dobozy Mihály jelöltek közül bármelyik választassék el, a miniszteriális érdekek bennük biztosítva leendének. A Bihari kerület egyedül Ertsei Sigmond miniszteriális érdekű egyént nézte ki követül. Élesdi kerületben gróf Haller Sándor és alispán Thurzó János emlegettetnek. Bennök sem lenne veszteség, mindamellett e hely betöltésére is gondot fordítandok. A Magyar Csékei kerületben Vertán Endre sz. bíró van jelben, ki jó hajlamú egyén ugyan, én mindazáltal Csengery Antalt szándékozom felleptetni s elválasztását eszközölni. A Belényesi kerületben, ha Csengery Imrének H. pályiban célba vett megválasztása nem látszanék sikeresíthetőnek, őt van szándékom kijelölni. Mindenesetre ide is alkalmas egyén kitűzésére irányzandom törekvésemet. Valamint végre N. Várad s Olaszi Városokban, hova én magam szólíttattam föl jelöltnek, s hol megválasztásom Ön minél gyorsabban elvárando tudósításától van függőbe[n]; – mindenesetre kedvező eredményre számíthatunk.

Egyébiránt az egész megye békés és rendes állapotban van. Azon nyugtalanságok, mik az összetolult különféle összeírások miatt az éretlen s azok súlyát felfogni nehezen tudó oláh lakosok között mutatkoznak, remélem, személyes működésem útján rövid[e-sen] meg fognak szüntetni. Mindenesetre bármely mozgalmak történnének, figyelme-et el nem kerürendik, s azoknak elejét venni, s minden lehető kicsapongásokat elfojtani, kötelességemnek tartom.

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára H13. Belügyminisztérium, ország-lászáti osztály iratai 1848-2-9. Közli Ruszoly József: Az országgyűlési népképvis-elet kezdetei Bihar vármegyében. In Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXII. Fasc. 17. Szeged, 2002. 10–11. p.)

Esterházy Pál herceg politikai elemzése a király megbetegedésével kialakult helyzetről, különös tekintettel az országgyűlést az uralkodó nevében megnyitó személyére

Innsbruck, 1848. június 15.

A Külügyminiszter a Miniszterelnök Úrnak.

Folyó évi június 8-ik és 10-én a tisztelt minisztérium által Ő Felségéhez intézett két rendbeli kérelem folytán, miszerint Ő Fölsége minél előbb Buda városában hív magyar-jait legmagasabb jelenlétével szerencsétlenni méltóztatnék, az e tekintetben szükséges lépéseket megtettem, és midőn már e forró kíváнат teljesülését bizonyosnak tartottam, tegnapi napon azon szomorú hírrel lepettem meg, hogy Ő Császári Királyi Fölsége gyengélkedő állapota miatt Innsbruck városát el nem hagyhatja. Miután tudniillik az e napokban Ő Fölségéhez küldött számos követségek közül az egyik bécsi választmány-nak megígérte volna, hogy kevés napok múlva avégett, miszerint Bécshez közelebb legyen, innét elinduland. Az akár ezen ígéret, akár az egymást felváltó követségek ki-hallgatása folytán fölgerjedt idegrendszer Ő Fölségének többnyire is gyöngélkedő álla-potát annyira fölzavarta, hogy már tegnap a morvai követséget el nem fogadván, mai napon az orvosok tanácsára ágyában maradt, úgyhogy több hetek, talán hónapok is múlni fognak, míg ő Fölségének egészsége helyre állhat. – Ezen szomorú körülmények-ben Ő Császári Királyi Fölsége az ausztriai miniszterek javaslatára Fenséges Öccsét Főherceg Ferenc Károlyt az ausztriai országgyűlés megnyitására, de egyszersmind ideiglenesen az ausztriai tartományoknak saját legmagasabb nevében átveendő kormányszására, mint „Alter Ego”-t felhatalmazni méltóztatott. – Az ez iránt tartott ta-nácskozások alkalmával oda nyilatkoztam, hogy miután a fennálló törvények szerint Magyarország és az ahhoz kapcsolt részekre nézve Ő Fölsége gyöngélkedése esetében más „Alter Ego” nem lehet, mint az ország Nádora, kit mint királyi Helytartóját az 1848:3-dik tc. által Ő Fölsége máris a végrehajtó hatalom gyakorlatával megbízni méltóztatott: az érintett ideiglenes királyi felhatalmazás csak az ausztriai tartományokra terjedhet, fenntartván magamnak, hogy a Magyarország ez idő alatti kormányzására nézve a magyar minisztériumnak jelentésemet megtenni, és további rendeleteit be fo-gom várni. – Mi ellen kifogás nem lévén, kettő már most a kérdés, mely iránt határozott utasítást kérek. Első az: vajon a magyar országgyűlés megnyitására Főherceg Ferenc Károly, mint királyi biztos küldetessék-e ki, (mire igen is késznek nyilatkozott) vagy ha ezen megnyitási szertartás a Fenséges Nádor mint „Alter Ego” tulajdonihoz tartozik, erről csak a Fenséges Nádorhoz szóló királyi leiratban említés történjék? E tekintetben azért haboztam, mert meglehet, hogy hazánknak Horvátországhoz mostani viszonyai-ban a tisztelt minisztérium éppen Főherceg Ferenc Károlyt királyi biztosnak kívánandja, ki a minisztérium által készítendő megnyitó beszédjében a horvátországi álhíreket valóságos rágalmaknak nyilvánítván, egyébiránt is, mint koronaörökös a felzavart kedélyeknek megnyugtatósához járulhat.

Második kérdés az: vajon a tisztelt minisztérium abbeli nézeteimet osztván, miszerint hazánkra nézve más „Alter Ego” nem lehet, mint az Ország Nádora, az ez iránti k. k. leiratot Ő Felsége aláírása alá terjesszem?

Ha Főherceg Ferenc Károly kir. biztosnak neveztetik, két rendbeli, ha nem, csak a Főherceg Nádorhoz intézendő egy rendbeli k. k. leirat kívántatik. Mind a kettőnek elkészítésére a tisztelt minisztériumot azon észrevétellel megkérem, hogy azt a minisztérium minden tagjának egyenkénti ellenjegyzésével ellátván, haladéék nélkül nekem elküldeni méltóztassék, vagy általam és Ő Felsége által aláíratván a Fenséges Főhercegnek, vagy egyedül a Fenséges Nádornak átküldhessem.

Továbbá jelentem, hogy a kapcsolt részekből tegnap és ma két rendbeli követség jelent meg itten. Az egyik Szerém vidékéről a karlovici érsek vezérlése alatt, mely a karlovici lázas választások helybenhagyásáért esedezik, a másik Horvátország részéről, mely amint hallom, báró Jellachich elnöksége alatt a horvátországi viszonyok iránt Ő Fölségének akar udvarolni. Jellachich még eddig nem érkezett meg, hitelesen sem az egyik, sem a másik követség szándokáról értesítve nem vagyok; – Ő Felsége által semmi esetben el nem fogadtathatnak – örködni fogok, hogy az eddig Ő Felsége által kibocsátott rendeletekhez képest utasíttassanak el. Azonban a tisztelt minisztériumnak június 10-én Ő Fölségéhez intézett felterjesztése nyomán, mely szerint Főherceg János, mint közbenjáró kérettetett ki, ezúttal jelenthetem, hogy Főherceg János azon esetben, ha a magyar minisztérium és Horvátország küldöttjei a fennforgó zavaroknak barátságos kiegyenlítése végett ide, Innsbruckba fölhatalmazott követeket küldenének, Ő Császári kir. Főhercegsége a közbenjárást elvállalná. Én eleve azon feltételeket megtudni, és afelől biztosságot szerezni akartam, vajon Horvátország részéről ezen kiegyenlítés – és mely alapon – kívántatik; miután azonban Jellachich még ide nem érkezett, és a többiek is tartózkodva nyilatkoznak, biztos tudósítást nem adhatok, amelyet nyervén, azonnal Andrássy István által jelentésemet elküldeni, és a fennforgó körülményeket be fogom jelenteni. Mindenesetre szükséges, hogy Főherceg János, a minisztérium érintett felterjesztése nyomán a horvátokkal beszéljen, mi különben elmaradt volna. Azon vagyok, hogy az általam készített javaslat szerint értekezzék. A hadügy-minisztériumhoz szóló rendelet, melyről az ausztriai hadügyminister is értesítettett, és az erdélyi országgyűlés által felterjesztett 3-ik tc. iránti k. k. leirat, az ide mellékelt alakban mai napon Ő Fölsége által még aláíratott.

Innsbruck városában Június 15-én 1848. estve 7½ órakor.

H. Esterházy Pál

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H2. Miniszterelnök, elnöki iratok 1848:512. Közli Batthyány iratai, 1. kötet 735–737. p.)

Hírlapi cikk a választási szabálytalansággal parlamentbe jutott képviselők visszahívásáról

Pest, 1848. június 21.

Nem hivatalos rész,
Pest, június 18-án

Azon boldog időkben, mikor még egyedül pipázva, dictiózva és nem adózva éltünk a hon javára: gyakran értekeztek lapjaink a verificációról.

Hasztalan. A balul értett municipalitás ügyvédeivel nem sikerült a dolgot megértetnünk. Fennhangon hivatkoztak a megyék autonómiájára; s míg a törvényhozástól elvitatták a jogot, hogy saját tagjait igazolhassa: a törvényhatóságokban kormánybiztosok teljesíték a választási kicsapongások fölötti vizsgálatot. S most a kormány tiltá el megjelenéstől a követet; majd az ifjúság verificált, miként az Uray esete tanúsítja.

Azóta változtak az idők. S e változás következtében meghozatott az új képviseletről szóló törvénycikk 47. §-a, mely szerint azon választások iránt, melyeknek törvényessége bármely tekintetből kérdésbe vétetnék, a képviselő tábla intézkedendik.

A képviseleti országgyűlés ennél fogva a verificációt többé nem mellőzheti.

A képviselők háza nem csupán követi névsor készítésével foglalkozandik többé. Joga van a törvénytelen választást megsemmisíteni.

S mi földolognak tartjuk, hogy a legelső képviseleti országgyűlés legelőször is e téren alapítsa meg tekintélyét.

Küldje vissza oda, ahonnan jöttek, azon úri embereket, kik a választóhely határán vetélytársuk választóinak vasvillákkal és dorongokkal készítettek szíves baráti fogadást.

Hasonló szigorral lépjen fel nemcsak a nyílt erőszak, hanem az ámtás és erkölcsi kényszerítés mindazon nemei ellen, melyeket még a boldog emlékezetű kortesvilágban némelyikünk annyira betanult, hogy e szép mesterségből másoknak leckéket adhatna.

E téren, úgy látjuk, lesz elég tennivalója.

Halljuk, hogy több vidékeken magok a szolgabírák a legotrombább ijesztgetések által igyekeznek rábírní a népet oly emberek választására, kik teljes éltőkben minden reformnak esküdt ellenei voltak, s ha rajtok állana, most is szívesen játszanák az ál-mózesi szerepet, hogy vezessék a népet, nem az ígérlet földére, hanem vissza az egyiptomi sötét szolgaságba.

Halljuk, hogy némely helyeken a választásra oly qualificációt gondoltak ki, miről a törvény mit sem tud; s azzal ámtják az ilyesekben még újonc népet, hogy A. vagy B. nem választható, mert az illető választókerületben a választók közé nincs beírva. Ezen elvnel fogva Deák sem választathatott volna el Debrecenben.

Óhajtjuk, hogy a sajtó minden ilyes ármányt napfényre hozzon.

De még inkább óhajtjuk, hogy a képviselők háza minden ily választásnál a legszigorúbban éljen verificationális hatalmával.

S mindazon esetre nézve, midőn a választás törvénytelenége a választóhely viszonyai vagy lakosaihoz van kötve; reméljük, hogy az új választásra más választóhely fog kijelöltetni az illető kerületben.

(Közli Pesti Hirlap, 1848. június 21. [87] 572. p.)

Szacsvay Imre, Nagyvárad országgyűlési képviselőjének választási jegyzőkönyve

Nagyvárad, 1848. június 24.

Jegyzőkönyve az 1848-ik évi június 24-ik napján Nagyvárad és Várad-Olaszi városok részéről az 1848. V. tc. értelmében tartott követválasztási népgyűlésnek.

Követválasztási elnök Tar Imre, a választásra előlegesen kitűzött helyen, a Városház téren összesereglett néphez ilyenképpen szól: Polgárai a két testvérvárosnak, eljött az idő melyben a népképviselőt alapján megnyitandó Országgyűlésre, e két testvérváros közönsége is törvényben nyert jogánál fogva, követét megválassza. Ezen eljárásban fő feladatunk oly férfit elválasztanunk, kinek mind erkölcsi mind politikai jelleme előttünk ismeretes, és tiszta, hogy utasítás nélküli pályáján, mint szilárd becsületes hazafi jogaink és a nemzet jogai felett hű őr legyen. Én bízom önöknek többször tapasztaltott ügyes előrelátásokban, és ezennel a követválasztási gyűlést megnyitottnak nyilvánítani kijelentem, miszerint a törvények értelmében, követajánlókul magukat nálam többen is jelentették azonban szándékuknál csak ügyvéd Baróthy Pál és Váry József maradtak meg.

Ezek után Baróthy Pál örömkialtások között követül ifjabb Szacsvay Imrét ajánlván, küldöttségi tagokul Bakáts Sándor és Zilahy Lajost nevezte ki. Továbbá Váry József követül Nagy Józsefet ajánlván küldöttségbe Mallász József és Vernes Lászlót nevezte és végre, a nép között Grazel Antal, követül Bende Pétert jelölvé ki, küldöttségi tagokul Kováts Frigyes és Majláth Rudolfot nevezte, ezen ajánlat folytán azonban Bende Péter felszólalván róla tett megemlékezéseit polgártársának megköszönte, s kinyilatkoztató miként semmi szín alatt követségre fellépni nem kíván.

És miután az összesereglett nép közül több ajánló nem jelentette magát, a nép nagy többsége pedig Szacsvay Imre nevét harsogó éljenek között kiáltotta: választó elnök Tar Imre, a törvények értelmében fölhívta a népet, van-e tíz egyén ki szavazatot kíván? És minekutána szavazatot a nevenkénti feljegyzés szerint tíznél több egyén kívánt, választó elnök előterjeszté e körülményt, s felkérdezte a népet, ha vajon e kijelentésében meghisznek-e, vagy kívánják a neveknek felolvastatását. Miután úgy vette ki, hogy jelentése hitelt nyert, ünnepélyesen kijelentette, hogy a követválasztás szavazat útján fog megtörténni és a szavazati helyet kijelölvé, a küldöttség szavazatbeszedési mun-

kájához, a követválasztási választmány meghatározása szerint kezdett, s azt szakadatlanul mindaddig folytatta, míg csak magát szavazni kívánó jelentette.

Összeolvastatván pedig egész nyilvánosságában a szavazatok mennyisége ifj. Szacs vay Imre – 535

Nagy József – 54 szavazatot nyertek.

Mely eredményt választó elnök a népgyűlés előtt kijelentvén, a nagy többséggel elválasztott követ Szacs vay Imre, a gyűlés körében meghívatott s az elnök által követté lett megválasztásáról tudósíttatván annak jeléül s magának az Országgyűlésen teendő igazolásául, az eredeti szavazatszedő jegyzőkönyvnek első példánya kezébe átadtott.

Minek következtében az elválasztott követ a jelen kor igényeiről s hivatásának feladatáról alaposan elmélkedvén, magát a választópolgárok további jószívűségébe ajánlotta.

Ifjú Szacs vay Imrének követté lett választása s a szavazati jegyzőkönyvének első példányának az Országgyűlésen maga igazolásául lett kezéhez adása kedves tudomásul vétetvén; a jegyzőkönyvnek másodlata Magyarország Belügyminiszterének mielőbb megküldetni, harmadlata pedig levéltárba tétetni rendeltetik.

Mezey Mihály – választási jegyző.

(Eredeti tisztázat, Archivele Nationale ale Romaniei, Directia Judeteana Bihor, Nagyvárad polgármesteri hivatal iratai 141. t. 179/1848. cs. 61. Közli Fleisz János: Egy tollvonás volt a bűne. Budapest, 2009. 250–251. p.)

Képviselői mandátumról való lemondás több választókerületben történt megválasztás miatt

Pest, 1848. június 26.

a) Batthyány nyilatkozata kiscelli választóihoz

Kis Czell választó kerületéhez

Tisztelt választó kerület, kedves polgártársaim!

Mély meleg örömmel vettem az ezen kerület képviselőjévé lett elválasztatásom iránti kedves hírt, ezt e kerülethez folyó hó 24-kén bocsátott soraim híven tolmácsolák. – Miután azonban Vas megye első alispánjának mai napon hozzám érkezett s másolatban ide zárt tudósításából azon bár meglepő, de szinte kedves felhívás intéztetett hozzám, miszerint Vas megye polgárjai – tekintve a haza irányában tett csekély érdemeimet – a Sárvári kerületben is megválasztottak, s a Sárvári kerület képviselőségének általam leendő elfogadása esetében a Kis Czelli kerületben képviselőül B. Mesznil Viktor úr fogna elválasztatni. Teljesen meg lévén győződve, hogy a fényes és kitűnő állást, mely-

lyel és e kerület bizalmánál fogva megtiszteltetem, B. Mesznil Viktor úrnál, mint a szabadság ösmeretes régi bajnokánál s az annyi ízben tanúsított hazafiúi buzgalmánál fogva e kerület méltóbb s érdemesbre alig ruházhatná. Azon minden jó hazafitól pártolást érdemlő körülménynél fogva, hogy a kerület képviselőségi állásának a közbizalmat nagymértékben bíró B. Mesznil Viktorra leendő átruháztatása által a népképviselői testület tagjainak száma a szabadság s értelmiség egy derék s lelkes bajnokával szaporodandik, e kerületnek személyemre ruházott képviselőségét ezennel hálás köszönetem mellett visszanyújtom, s B. Mesznil Viktort a kerület kedvezéseibe újjólag is ajánlván e kerületet tiszta hazafiúi indulatomról továbbra is biztosítom.

b) Batthyány válasza Vas megye alispánjának

Noha a Kis Czei választó kerület képviselőjévé lett elválasztásom következtében folyó hó 24-kén intézett s másolatban ide rekesztett válaszsom értelme szerint a képviselőséget már elvállaltam, s annak az irántam tanúsított bizalomért meleg hazafiúi köszönetemet kijelentettem. Tekintve azonban Alispán Úrnak folyó hó 24-éről hozzám intézett soraiban a Kis Czei kerületben lett megválasztásom következtében általam eszközözendő lemondást s a képviselőségnek B. Mesznil Viktor úrra leendő átruházása, általam pedig a Sárvári kerületnek képviseltetését tárgyzó felhívását: még egy részről a Sárvári kerületnek személyem iránt tanúsított bizalmáért hálás és őszinte köszönetemet ezennel kifejezem, egyszersmind a képviselőségnek elfogadását ígérem. Elfogadom főleg azon oknál fogva is, hogy B. Mesznil Viktor úrnak a Kis Czei kerületben ígért elválasztása által, a hon javára s érdekében munkálódók száma a Nemzeti gyűlésen szaporodjék, és én néki, mint a szabadság egyik kitűnő bajnokának a közjó közremunkálása végett helyet adhassak

Politikai hitvallásom bevallásának szükségét nem látom, arrúl a múlt idők tesznek tanúságot, jelenleg csak röviden s ünnepélyesen kijelentem, hogy azon elvek mellett, melyeknek mindenkor egyik hű bajnoka talán én is valék, ezentül is hazám s a nép érdekében küzdeni soha meg nem szűnök. Mit is választó kerületnek polgári üdvözetem kijelentése mellett tudtul adatni kérek.

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H2. Miniszterelnök, miniszteri iratok 1848:348. Közli Batthyány iratai, 1. kötet. 805–806. p.)

Az uralkodó felhatalmazza István főherceg nádort a pesti népképviselői országgyűlés megnyitására

Innsbruck, 1848. június 26.

Kedves unokaöcsém, István főherceg!

Mivel hű Magyar Királyságom és Erdély, valamint a vele kapcsolt királyságok és országhatárterületek számára elrendelt, ez év július 2-ára királyi szabad városomba, Pestre kiírt országgyűlés megnyitását betegségemtől akadályoztatva nem tudom – mint az kívánságom és akaratom volt – személyesen elvégezni; ezúttal megbízom Kedveltségedet, mint e célból kinevezett királyi meghatalmazottamat, hogy nevezett országgyűlést a legünnepélyesebben nyissa meg.

Kívánom, hogy biztosítsa Kedveltséged ez alkalomból mind saját, mind dinasztiam valamennyi tagja nevében királyságom, Magyarország-Erdély és társországainak országgyűlésre összegyűlt hű képviselőit arról, hogy a Horvátországban, Szlavóniában és a határőrvidék egy részében, akárcsak a szerb törzsű alattvalóim által lakott Alsó-Magyarország néhány vidékén kitört lázadó mozgalmakat felettébb és a legszigorúbban elítélve, változatlanul szigorúan el vagyok határozva királyi magyar koronám épségét, királyi Magyarországom és az ahhoz tartozó királyságok, illetve országok törvényes kapcsolatát, akárcsak a törvények és a törvényesen újonnan bevezetett kormányzási forma erejét és tekintélyét megőrizni, és a lázadó rendbontókat, amennyiben nem térnének vissza kötelességeikhez és a törvényességhez, a fennálló törvényekkel szembeni engedelmességre minden szükséges szigorral visszavezetni.

Miután a továbbiakban atyai jóindulatomból és kegyelmemből kifolyólag, mellyel minden hű népem jóléte felett öröködöm, elszántam magam, hogy azon időre, amíg megtámadott egészségem nem teszi lehetővé a kormányzási feladatok ellátását, nagybátyámat, János főherceget császári örökös tartományaim számára császári királyi helytartómnak kinevezzem és beiktassam. Éppúgy hű magyar királyságom és a vele egyesített Erdély, valamint a hozzá tartozó királyságok és országrészek, hozzáértve a határőrvidéket, számára Kedveltségedet, mint a fenti királyság nádorát az itt csatolt királyi irat tartalma szerint teljhatalmú királyi helytartómnak kineveztem. Egyúttal két mellékelt királyi iratot kap Kedveltséged: egyet a magyar országgyűlés Kedveltségére bízott megnyitására vonatkozóan, a másodikat az Ön, mint ideiglenes királyi birodalmi kormányzóm beiktatására vonatkozóan – mindkettőt Magyarország, Erdély és a hozzákapcsolt királyságok országgyűlésére összegyűlt, hozzám hű képviselőinek címezve, melyek átadásával és a jelenlétükben történő kihirdetésével ezáltal megbízom Kedveltségedet.

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára N31. Nádori levéltár, miniszteri iratok 1848:1620. Német nyelvű tisztázata. Közli a német nyelvű eredeti szöveggel együtt Batthyány iratai, 1. kötet 798–800. p.)

Nyilatkozat képviselői mandátum elfogadásáról – Batthyány Lajos gróf sárvári választóihoz

Pest, 1848. június 30.

Tisztelt választókerület, kedves polgártársaim!

Minthogy ezen kerület bizodalmánál fogva képviselői állomásra lett emeltetésem következtében ezen díszes helynek elfogadása tárgyában folyó hó 26-án Vas megye alispánja Széll Józsefhez intézett soraimban a bennem helyezett bizalomért nem csak hálás hazafiúi köszönetemet nyilvánítottam, de ezen kerület részéről képviselői állásomnak elfogadása iránt már szavamat is adtam volna – arra kérem fel a tisztelt választókerületet, hogy képviselői állásom igazolásául a megválasztásomkor folyó hó 23-án kelt kerületi választmány jegyzőkönyvét nékem minél hamarabb megküldeni szíveskedjék. – Ki polgári üdvözetemet nyilvánítva, magamat újólaz hazafiúi indulatokba ajánlom.

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, H2. Miniszterelnök, elnöki iratok 1848:370. Közli Batthyány iratai, 1. kötet. 832. p.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikkek. Pozsony, 1848.

Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerkesztette Pálmány Béla. Budapest, 2002.

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. I–II. kötet. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Budapest, 1999.

Bukovszky László: Népképviselői választások Nyitra megyében 1848-ban. In Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv XIV. Szerkesztette Galambos Sándor és Kujbusné, Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2000. 39–50. p.

Csengery Antal: Történeti tanulmányok és jellemrajzok. Pest, 1870.

Csizmadia Andor: A magyar választási rendszer 1848–1849-ben. (Az első népképviselői választások.) Budapest, 1963.

Erdős Ferenc: Forradalom és szabadságharc Fejér megyében (1848–1849). Székesfehérvár, 1998.

Fényes Elek: Magyarország leírása. Pest, 1847.

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851.

Fleisz János: Egy tollvonás volt a bűne. Szacsavay Imre (1818–1849), az Országgyűlés vértanú jegyzője. Budapest, 2009.

Fleisz János: Nagyváradi közigazgatási egyesítése (1850) és fejlődésének néhány sajátossága a XIX–XX. században. In Erdélyi várostörténeti tanulmányok. Szerkesztette Pál Judit és Fleisz János. Csíkszereda, 2001. 254–273. p.

Hegyesi Márton: Bihar vármegye 1848/49-ben. Nagyváradi, 1885.

Hermann Róbert: I. Ferenc József és a megtorlás. Budapest, 2009.

- Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben*. 1–3. kötet. Genf, 1865.
- Kacziány Géza: *Magyar vértanúk könyve*. Budapest, 1906.
- Kedves Gyula: *Régi formák új tartalommal – az első népképviselési választások 1848-ban*. In: Parlamenti választási kampányok Magyarországon. Szerkesztette Feitl István. Budapest, 2016. 18–34. p.
- F. Kiss Erzsébet: *Az 1848–1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek*. Budapest, 1989.
- Kossuth Lajos *Összes Munkái XII. Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban*. Sajtó alá rendezte Sinkovics István. Budapest, 1957.
- Kossuth Lajos *Összes Munkái XIII–XIV. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*. I–II. kötet. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1952–1953.
- Közlöny 1848. évfolyam
- Mészáros Lázár *emlékiratai*. I. kötet. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja Szokoly Viktor. Pest, 1867.
- Olvasókönyv – Esztergom és Komárom megye az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt*. Komárom-Esztergom Megye Önkormányzatának Levéltára Évkönyvei 6. Válogatta és szerkesztette Bencze Cs. Atilla. Esztergom, 2000.
- Papp Dénes: *A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban*. I–II. kötet. Pest, 1866.
- Pesti Hírlap 1848. évfolyam.
- Ruszoly József: *Az országgyűlési népképviselés kezdetei Bihar vármegyében*. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXII. Fasc. 17. Szeged, 2002.
- Ruszoly József: *Az országgyűlési népképviselés bevezetése Magyarországon (az 1848:V. tc. létrejötte)*. Társadalomtörténeti tanulmányok. Miskolc, 1996. 227–299. p.
- Ruszoly József: *A választási bíráskodás Magyarországon 1848–1948*. Budapest, 1980.
- Szacsvay Imre: *Népkíválatok*. Nagyvárad, 1848.
- P. Szathmáry Károly: *Emlékeim*. Szilágyssomlyó, 1894.
- Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848/9-ből*. Pest, 1850.
- Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai, 1848–1854*. Szerkesztette Hermann Róbert. Budapest, 2007.

Szacsvay Imre a népképviselői országgyűlés képviselőházában

*Ifjú s szerény lévén kevesen ismerék
Az ős Bihar e szép, ragyogó szónokát,
De fénye, mint a napé, folyvást emelkedék,
S szava a hont dörgve kezdette zúgni át.
Nem azért, mit tettél, hanem mit érzettél,
Azért érdemléd te a zsarnoktul a halált,
Nem nézte, mi valál, hanem mi lehetél,
Hívebb honfi szívet pallosa nem talált.
S meghaltál nemesen együtt a hazával,
Ő nyugszik kebleden, te nyugszol kebelén,
Mint hű anya nyugszik szeretet fiával,
Nem halhatván egymás nélkül, s nem élhetvén.*

A szabadságharc leverése után emigrációba kényszerült magyar politikusok és katonatisztek jó része komoly anyagi problémákkal küzdött. Szembe kellett nézniük a feszítő kérdéssel: miből fognak megélni, miből fogják eltartani családjukat. Többen közülük kihasználva a korabeli európai közvélemény érdeklődését és szimpátiáját a magyar ügy iránt úgy döntöttek, megírják és kiadatják emlékirataikat, élményeiket, s az azok kiadásából befolyt összegből kezdenek új életet. Az emlékiratok megírásának természetesen volt más oka is. Valamennyien szükségesnek tartották, hogy értékeljék, elemezzék az eseményeket, magyarázatot adjanak arra a megváltoztathatatlan tényre, hogy a sikerek, a nemzeti összefogás ellenére mégis kudarccal ért véget a nagy vállalkozás. S így saját szerepüket, tevékenységüket, felelősségüket is megmagyarázhatták. Ezt az utat választotta a Franciaországba emigrált Szemere Bertalan is.

Szemere a reformkor és 1848/1849 történetének egyik meghatározó szereplője. A reformkorban Borsod vármegye alispánja és országgyűlési követe, 1848 tavaszától a Batthyány-kormány belügyminisztere, 1849 májusától pedig az immár független Magyarország miniszterelnöke volt. Ilyen előélet után lett emigráns. Mint a lefolyt eseményeket egykor irányító, szervező politikusnak volt tehát mondanivalója, de minden bizonnyal volt felelőssége is a bekövetkezett kudarc-

ban. Természetes tehát, hogy Párizsba történő megérkezése után azonnal elhatározta, megírja a szabadságharc történetét, választ ad a bukás okát kereső mindenkit érdeklő kérdésekre, s egyúttal tisztázza saját szerepét is. Szemerében azonban nemcsak történetírói, de szépírói képességek is szunnyadtak, ezért elhatározta, versekben is „emléket állít” 1848/1849 szereplőinek. 1854-ben Párizsban meg is jelent a munkája *Lombok és töviskék. Forradalmi jellemképek* címmel. Ha számba vesszük a megírt jellemképeket, megállapíthatjuk, hogy Szemere kettős mércével mért. A megtorlás áldozatainak minden esetben megadta a kellő tiszteletet, a túlélők esetében azonban véleményformálását az határozta meg, hogy az adott politikus vagy katonatiszt milyen viszonyt ápolt az általa ősellenségnek tekintett Kossuth Lajossal. Mert bevallva, vagy bevallatlanul, minden írásának, minden megnyilatkozásának az volt a célja, hogy az európai közvélemény előtt lejárassa, hiteltelenné tegye Kossuthot, s kivegye kezéből az irányító szerepet.

A Szacs vay Imre jellemképe talán az egyik legsikerültebb alkotása Szemerének, annak ellenére, hogy ő valóban Kossuth politikájának egyik legmegbízhatóbb követője volt. A rövid, tizenkét sorba tömörített rajz hat évvel fiatalabb volt követő társa lényegét ragadta meg: ifjú, tehetséges szónok volt, nagy jövő előtt állt, s mártíromságának oka nem az, amit elkövetett, hanem a lehetőség, a tehetség, ami benne rejtett. Tisztelgés, főhajtás ez persze inkább a mártíromságot szenvedett politikustárs előtt, akinek fiatal kora ellenére is létező főképp vármegyei tevékenységét nemigen ismerhette. Kapcsolatuk élővé, kézzelfoghatóvá 1848 nyarán válhatott, amikor Szacs vay követként megjelent az első népképviselői országgyűlésen, ahol nagyon is aktívan fejtette ki véleményét az egyre súlyosabb kérdésekben.

Nem lett ő természetesen azonnal a képviselőház meghatározó tagja, tekintélyét, súlyát a következő hónapokban kellett megalapoznia. A bizalom, az elvárás kétségtelenül nagy volt iránta, hiszen képviselővé választása után a Pesti Hírlap június 30-i számában már így jellemezte őt: „Sok ismerettel bíró, határozott jellemű reformer, s igen jeles szónok, ki a nemzetgyűlés egyik díszé lesz”. Az országgyűlés munkájának megkezdése után fiatal kora ellenére mindazonáltal nem lehetett korjegyző, hiszen voltak nála fiatalabbak, s a július 10-i ülésen, ahol megválasztották a törvényhozó hatalom jegyzőit, a jelöltek között volt ugyan, de mindösszesen egy szavazatot kapott. Szinte napra pontosan fél évvel később azonban már elmondhatta magáról, hogy választás útján hivatalosan a népképviselői országgyűlés egyik jegyzője lett. Mivel érdemelte ki a bizalmat? Érdemes végigtekinteni azokon a fontosabb kérdéseken, amelyekben véleményt nyilvánított.

Tevékenységét azzal kezdte, hogy augusztus 5-én három törvényjavaslatot nyújtott be. Az *egyházi személyekről s azoknak kezei közt levő vagyonokról* beadott tervezete kimondta az egyház javainak teljes körű szekularizálását. Véleménye szerint a bevett vallásfelekezet lelkészeit az államnak kell fizetnie, s ugyancsak az állam kötelessége és feladata a templomok, lelkészlakások, lelkészkepző intéz-

mények fenntartása. Hasonlóképpen „minden bevett vallások egyházainak fő- s allelkészei az országos pénztárból fizettetnek”. Ezeket nagyon pontos kategóriákba sorolta, s minden esetben meghatározta a jövedelmeiket is. S mivel így ők is állami alkalmazottakká válnak, nem fogadhatnak el fizetést a keresztelesekért, temetésekért, esketéseikért sem. Fontosnak tartotta, hogy az állami adminisztráció átlássa Magyarországon és a kapcsolt részekben az egyház szolgálatában álló személyeket, megbízható nyilvántartással rendelkezzen róluk, ezért javasolta a közoktatási miniszternek, hogy az országot „egyházi megyékre ossza, s ezekről, valamint a bennök megkívántató fő- s allelkészek számáról a jövő törvényhozás elébe jelentést adjon”. Javaslatában még az egyház kezelésében lévő levéltárakra is gondolt, s azt kérte a közoktatási minisztertől, hogy azoknak a fővárosba történő áthelyezéséről és jövőbeni kezeléséről készítsen elő törvényjavaslatot.

Az egyházi szervezetekről címmel benyújtott javaslata a magyarországi szerzetesrendeket vette célba, s javasolta azok eltörlését, s hogy „mindennemű vagyonaik az álladalmi kincstár birtokába s kezelése alá” adassanak. A jozefinizmus eszmekörét felelevenítve a szerzeteseket tanári vagy lelkészi feladatok ellátására irányította volna át, ahol a továbbiakban immár az állam alkalmazottaiként fizetést kapnak. Az „elaggodt” szerzetesek számára nyugdíjat biztosított volna, s elképzelése szerint a szerzetesrendek kezelésében lévő iskolákat és kórházakat az állam veszi kezelésbe. E két törvényjavaslat szorosan összefüggött egymással, s talán szokatlan és megdöbbentő, hogy a katolikus hitéhez és világképéhez ragaszkodó, azt mélyen megélt Szacs vay nyújtotta be azokat. Kétségtelen ugyanis, hogy kimondva kimondatlanul, mindkettő legnagyobb vesztese megszavazásuk esetén a katolikus egyház. A demokratikusan gondolkodó ifjú politikus ugyanakkor csak így tartotta megvalósíthatónak, hogy a különböző vallásfelekezetekhez tartozó egyházi személyek valóban egyenlő anyagi megbecsülésben részesüljenek. A szekularizáció a komoly földbirtokokkal rendelkező katolikus egyházat sújtotta volna, s fős számolta volna azt az anomáliát, hogy a katolikus klérus tagjai sokkal nagyobb jövedelemmel rendelkeznek, mint a többi bevett vallásfelekezethez tartozó társaik. „...általános axióma a nép életében, hogy az erkölcs többet ér a törvénynél, s annak egyedüli alapköve a vallás. Ezen axiómánál fogva a státusnak érdekében van az egyenlő jogokkal felruházott vallások szolgáit állásukhoz méltólag egyenlően ellátni”. A korban már nem szokatlan radikális elképzelésének természetesen voltak előzményei, hiszen az 1843–1844-es országgyűlésen már felvetődött az egyházi javak szekularizációjának kérdése, s igen komoly támogatásban részesült, habár természetesen többséget nem kapott. S az egyházpolitikai küzdelmeket annak idején Szacs vay testközelből élhette meg, mert ennek egyik fő színtere Bihar vármegye, élharcosa pedig Beöthy Ödön, e vármegye reformellenzékének elismert vezetője volt, akinek írnokaként ismerkedhetett meg a nagypolitika sajátosságaival és útvesztőivel az 1839–1840-es országgyűlésen, s aki a későbbiekben is egyik mentora volt. Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy minden demokratikus tartalma és vonása ellenére nem volt túl szerencsés ezeket

a javaslatokat éppen augusztus elején a képviselők elé tárni, az országgyűlés és a kormány ugyanis súlyos konfliktusok közepette folytatta munkáját. A kibontakozó, s immár fegyveres formát öltő nemzetiségi mozgalmak, az udvar egyre nyíltabb ellenséges magatartása egységes, határozott fellépést követelt meg mind a törvényhozó mind a végrehajtó hatalomtól, s Szacsvey törvényjavaslatai komolyan veszélyeztették ezt. Érthető tehát, hogy augusztus 10-én az országgyűlés lényegi indoklás nélkül mellőzni rendelte azokat.

Nem volt nagyobb sikere a harmadik benyújtott törvényjavaslatának, *Az itál- és húsmérésről* címet viselőnek sem, melyben az úrbéri viszonyok egyik jelentős maradványának tekintett, a földesurak kocsmáltatási és mészárszéktartási jogának kárpótlás nélküli eltörlését indítványozta. „Italt mérni, húst vágni s árulni Magyarországon és a kapcsolt részeken valamint minden egyes lakosnak, ki házzal vagy más fekvő vagyonnal bír, úgy egész községnek is joga és szabadsága van” – fogalmazta meg javaslatában, de csak engedéllyel, amelyet évente meg kell újítani, s természetesen „mind a csapszéktől, mind a mészárszéktől az ország pénztárába adó fizettetik”, mégpedig a befolyt jövedelem 5%-a. Hasonló indítványt több képviselőtársa is tett, de azokat – Szacsveyével együtt – elnapolták mindaddig, amíg Deák Ferenc igazságügyi miniszter az úrbéri viszonyok maradványainak tárgyában elő nem terjeszti a kormány átfogó javaslatát. Ugyanakkor e törvényjavaslatáról is megállapíthatjuk azt, amit az előző kettőről: beterjesztésének időpontja nem volt a legszerencsésebb. A kialakulóban lévő háborús helyzetben mindennél fontosabb volt, hogy az országgyűlés és a kormány megőrizze a társadalom, köztük a birtokos nemesség széles körű támogatottságát, s az 1848 tavaszán a jobbágyfelszabadítást és az úrbéres szolgáltatások eltörlését egy majdani, bizonytalan kárpótlás ígéretével elfogadó nemesség újabb komoly vesztesésként könyvelte volna el, ha e megmaradt jogairól is le kell mondania. Megjegyzendő ráadásul az is, hogy az országgyűlés képviselői karának nagy része éppen e társadalmi rétegből került ki. A források alapján nem tudjuk eldönteni, de elképzelhető, hogy javaslatainak sikertelensége lehetett az oka, hogy ezt követően önálló törvényjavaslatot nem terjesztett be a szabadságharc végéig, igaz, módosító indítványokat több alkalommal is tett. A ház munkájában azonban aktívan részt vett, rendszeresen felszólalt, s beszédei a fennmaradt megjegyzések tükrében többnyire sikert arattak.

Még augusztus elején több alkalommal is felszólalt az Eötvös József báró oktatási miniszter által benyújtott elemi népoktatásról szóló törvény tárgyalásán. Ebben a legnagyobb vitákat a felekezeti iskolák, továbbá az egyházak oktatási célú vagyonának kérdése robbantotta ki. A miniszter javaslata – józan politikai megfontoltságból – nem intézkedett az egyházi javakról, a képviselők radikális csoportjának tagjai ezzel szemben elsősorban a vallási ellentétek megszüntetését szem előtt tartva csak a „közös”, felekezetenként semleges iskolák működését engedélyezték volna. Az ellentétek olyan mélyek voltak, hogy sokan a törvény egészének elejtését tanácsolták. Szacsvey augusztus 4-i felszólalásában ezért felhívta

képviselőtársai figyelmét arra, hogy a miniszternek „kötelességül van téve, hogy kimerítő javaslatot készítsen” arról, hogy a „népnevelés álladalmi költségen esz-közöltessék”, majd így folytatta: „Az oktatási miniszter úr azt nyilatkozta, hogy azon törvényjavaslatot elkészíthesse, szükséges e törvényhozásnak némely elveket kimondani, ha tehát akarjuk a célt, lehetetlen, hogy az eszközöket is ne akarjuk. Egyik eszköz arra az előttünk fekvő javaslatnak tárgyalása [...] Hogy a nevelés oly sürgetős és nem halasztható dolog, miszerint életbeléptetésére minden percet meg kell nyerni, úgy hiszem, okokkal támogatni nem szükséges, ez oknál fogva kérem a házat, tárgyalja ezen cikket, s észrevételeinket a javaslat szakaszonként tárgyalása alkalmával adjuk elő”. Pár nappal később a „közös” iskolák, az oktatás világi jellegének, az állam befolyásának erősítése mellett érvelve leszögezte, hogy „a múlt időben érdekében állott az egyháznak ellensúlyozni a nevelést, mert a múlt időkben uralkodó vallás volt. Most azonban, midőn a vallások egyenlők, midőn a vallás az iskolából kizárva van, nem tudom, micsoda okkal lehet felhozni, hogy az egyház ellensúlyozza az iskolát, mely a valláshoz nem is szól”.

Az országgyűlés ülésein azonban szinte megalakulásától fogva elsősorban katonai, hadügyi kérdések kerültek terítékre, többnyire ezek mentén alakultak ki olykor jól körülhatárolható, de sokszor nehezen magyarázható nézetkülönbségek. Ilyen volt mindjárt június közepén az olasz segély ügye. Az udvar már a Batthyány-kormány hivatalba lépése óta sürgette, hogy Magyarország tegyen eleget a Pragmatica Sanctióból eredő feladatának, a közös védelmi kötelezettségnek, s küldjön újoncokat az észak-itáliai hadszíntérre az ott kirobbant forradalom leverésére, amelybe külső hatalomként a Szárd-Piemonti Királyság is beavatkozott. Az országgyűlés a segítségnyújtást június 22-én 233 szavazattal 36 ellenében megszavazta, s a név szerinti voksoláson Szacsvey is igennel szavazott, habár liberális nézeteivel minden bizonnyal ellenkezett ez, mert „nem lehet szabad az a nép, mely más nép elnyomásában közreműködik”. Ez esetben azonban a józan politikai megfontolás, a (rövid távú) érdek határozta meg a többség véleményét. Egyrészt az uralkodó ettől tette függővé, hogy székhelyét Bécsből Budára tegye át, s nagyon sokan ebben látták biztosítékát, megerősítését az áprilisi törvényekben nyert jogoknak, másrészt mindennél fontosabb volt az udvarral való jó viszony fenntartása, hiszen az országban már polgárháború dúlt a Délvidéken, s a dinasztíát feltételek nélkül komoly katonai erővel is támogató Horvátországgal is megromlott a kapcsolatunk. Igaz ugyan, hogy a támogatást a határozat értelmében feltételekhez kötötték (pl. csak akkor küldünk újoncokat, ha Magyarországon helyreáll a rend és a béke), az igennel szavazó Szacsvey is érezhette, hogy az erkölcsei igazság a nemmel szavazó radikális kisebbség oldalán áll.

A következő komoly polémia a katonaiállítási törvényjavaslat vitája során bontakozott ki, s Szacsvey ennek kapcsán mondta el első hosszabb beszédét. Az alapvető kérdés ezzel kapcsolatban az volt, hogy „magyar lábra” állítsuk-e a hadsereget, s a több mint 40 000 újoncot az 1848. május végétől felállított első tíz honvédszászlóalj mintájára honvédszászlóaljakba sorozzuk-e be, avagy a császá-

ri-királyi hadseregben szolgáló Magyarországról kiállított ezredek zászlóaljaiba, azok pótlására, kiegészítésére fordítsuk. Az udvar érdeke természetesen ez utóbbi volt, s a magyar hadügyminiszter Mészáros Lázár vezérőrnagy által benyújtott törvényjavaslat is ezt irányozta elő, már csak azért is, mert az áprilisi törvények az ország számára önálló magyar hadsereg szervezését nem tették lehetővé. A baloldal, hangsúlyozva a közvélemény császári hadsereggel szembeni bizalmatlanságát természetesen amellet érvelt, hogy az újoncokat kivétel nélkül magyar alakulatokba kell besorozni, magyar vezényleti nyelv alá kell helyezni, vagyis a honvédszászlóaljak számát kell növelni. Az ellentétek szinte feloldhatatlannak látszottak, ezért a házbizottság egy kompromisszumos javaslatot dolgozott ki. Ennek értelmében a császári-királyi hadseregnek csak az országban állomásozó zászlóaljait kellene feltölteni az újoncokból (ez mintegy 12 000 főt jelentett), a többiekből honvédalakulatokat lehet szervezni. Szacsvey itt (még) a kormánytagok többsége és Kossuth által is elfogadott kompromisszumos megoldást támogatta. Elöljáróban leszögezte, hogy midőn „törvényjavaslatot teszünk a nemzet-erő legnagyobbikáról, a haderőről, a képviselőháznak csak az alkotmányosság kívánságát szabad nézni”. Azért (is) kell erre tekintettel lenni, mert „bírnunk mi felséges V. Ferdinánd királyunktól a legközelebb lefolyt országgyűlésről, ha nem egészen kimerítő alkotmányt is, de bírnunk egy alkotmányos életet biztosító törvényünket. Ezen törvénycikknél fogva meg van adva a magyarnak a független, felelős, különálló kormány, s az által életbe van léptetve az, mit az 1791:10. törvénycikk mindig csak ígért”. A haderőnek meggyőződése szerint természetesen nemzetinek kell lennie, „általános meggyőződése” ez a ház minden tagjának, „de hogy miképp, a modorra nézve van különbség.” Ezt követően felhívta képviselőtársai figyelmét arra, hogy ha teljesen új hadsereget kellene felállítani, „akkor lehetne azt mondani: legyen az magyar, mert ha van a tudománynak oly neme, melyet más nyelven elő lehet adni, azt magyar nyelven is”. A helyzet azonban az, hogy a katonaság jó része a kormány hatalmán kívül van, más tartományokban állomásozik, egy része ráadásul éppen harcban áll. „S ha kimondanók, magyar legyen az egész sereg tüstént mindjárt lehetetlent kívánnánk, ha pedig az újoncokat külön választanók a régi katonáktól, a kivihetőséget tekintetbe vevén, nem egy szabály alá kívánnók vetni mindnyájokat, elosztanók tetteleg a sereget, miben pedig szerfelett nagy veszély rejlik. Kívánom tehát a haderő magyar lábboni kiállítását a központi osztály javaslata szerint, mert a meglevő katonaság egy része oly körülmények közt van, hogy magyarul nem tanulhat, a hazáért érdekeltséget, és így óhajtatását, vihetőségét nem szóval, de tettel és életáldozattal tanúsítja. Ez ezredeknek azon zászlóaljszámban, melyben most vannak, kiegészítettetniük szükséges, s ha ez törvényben nem menne is, a minisztérium feladatának tekinteném, hogy a harcoló ezredek zászlóaljait egészítse ki. Ami fennmarad, arra nézve kívánom, hogy mindjárt az első percben magyarrá váljék, kívánom pedig azért, mert ne legyen bár több, csak egy ezred mely magyarrá alakíttatik, ez lesz magva azon magyar seregnek, mely a lázadások megszüntével okvetlenül előáll, előáll pedig

azon nemzeties egyesülésében, melynél fogva a harcedzette veterán ezredek, az újan alakított egészen magyar ezredekkel egy erős, független nemzeti hadtestté forrasztatnak.”

Az egyre hevesebb vitát a politikai s katonai érvek mellett szinte első perctől kezdve az érzelmek uralták, így természetesen nehéz volt e politikailag kényes helyzetben józan kompromisszumot elfogadtatni. Szacs vay okfejtésével is érde mes párhuzamba állítani a képviselőház alelnökének, Udvarhelyszék országgyű lési képviselőjének, Pálffy Jánosnak a vitában elmondott érzelmi húrokat pengető érveit: „Kilencévi katonai szolgálat, 12 évi működés a polgári pályán gyökeresíték meg keblemben azon kiirthatlan meggyőződést, melyet kimondani akarok, és ez az: hogy semmi áron nem akarok más hadsereget a magyar hazában, csak teljesen magyar lábra állítva. (zajos éljenzés) Ha volt lelkemnek szép álma, az volt, midőn hazám bátor fiait magyarul, magyar köntösben viszik az ellenség elébe, s a kato na meg fogja gondolni azt, hogy előbb született polgárnak, azután lett katona, s ha katona lett is, az, azért csak a haza polgára, ki életét a hazáért, és semmi egyé bért feláldozni nem tartozik. S midőn általléptem a polgári, s rögtön a politikai pályára, akkor keblem mélyebben vérzett, mert azt mondták nekem, s olvastam a történetekben és törvénykönyvben is, hogy a magyar szabadsággal bír, hogy neki alkotmánya van, sőt függetlenül kormányozzák, s mindezt az életben sehol, de sehol nem találtam. Eljött a megszabadítás órája, függetlenek lettünk, nem mon dom teljesen, de éppen azért, mert kormányunk s nemzetiségünk nem teljesen független, minden erőnket szükség megfeszíteni, hogy a célt, melynél magasztosabbat nem látok, kivívjuk. És kérdem: miben áll a függetlenség garanciája? Pénz ben és katonában. A pénzt annyira, mennyire megkaptuk, s reményelem a többi is megkapjuk, de a haderőt, mely nélkül kivívott szabadságunk el fog enyészni, kezeink közül ki ne bocsássuk, mert siratni fogjuk a napot, melyen az alkalmat elszalasztottuk. [...] Meg vagyok győződve, hogy nincs e házban senki, ki szívének jobb véré t kész ne volna ezért odaadni. (helyes) Itt nem az elvben van különbség, hanem csak a kivitel módjára nézve. E tekintetben azon véleményt pártolom, mely mindazt, mi az ország határain belül van, s mi most az ellenség előtt nem áll, teljesen magyar lábra akarja állítani. S hogy ez kivihető legyen, a 3. zászlóal jakat nem egészíti ki, hanem a kiállítandó 40 000 katonából teljesen magyar se reget akar alkotni, mert nekem erős meggyőződésem, hogy itt van az alkalom, melyben magyar hadsereget alakíthatunk, s ezen alkalmat elszalasztani nem akarom. [...] Kimondom, noha 9 évig szolgáltam, de örömmel fognék most is a hazáért kardot, de német kommandó alatt soha.”

Augusztus 23-án végül a törvénycikk utolsó paragrafusát is elfogadták, s ha jellemezni szeretnénk a megszavazott törvényt, elmondhatjuk róla, a törvényes séget minden áron védeni akaró hadügyminiszter elérte a maximumot, ugyan akkor eleget tett Kossuth kérésének is, miszerint „hozza meg azon áldozatot, mely áldozattal a haza megmentőjévé válik”. A kölcsönös engedmények eredmé nyeként az újonclétszám felét sorozták volna be a császári-királyi zászlóaljak

kiegészítésére, a másik feléből pedig honvédszászlóaljakat szerveztek volna – ha az uralkodó szeptember elején szentesítette volna a törvényt, erre azonban már nem került sor.

Szeptember elején még Szacs vay is bízott abban, hogy folytatni lehet az udvarral való együttműködést, habár szeptember 4-e után, miután V. Ferdinánd visszahelyezte hatalmába Jellačić horvát bánt, mintegy szabad utat biztosítva ezzel számára Magyarország megtámadásához, ez már kétségtelenül illúzió volt. Ezért támogatta azt a javaslatot, hogy az országgyűlés egy 100 tagú küldöttséget menessen a császárvárosba, hogy az őfelségével tárgyalva helyreállítsa a jó viszonyt, s az uralkodót rávegye az augusztus végén megfogalmazott Államirat visszavonására, melyben az önálló had-, pénz- és kereskedelmi politika feladására szólította fel a törvényhozó hatalmat és a kormányzatot. Természetesen támogatta volt mentorának, Beöthy Ödönnek teljhatalmú kormánybiztosi kinevezését a Délvidékre, illetve Beöthy beadványát az országgyűléshez, amelyben feladatai ellátása érdekében eltávozási engedélyt kért a háztól. Többször is felszólalt a nemesek úrbéri kárpótlásának módjáról és mértékéről szóló vitákban is, s többnyire azokat az elképzeléseket részesítette előnyben, amelyek az állam számára kisebb terheket, a volt földesurak szempontjából pedig kisebb kárpótlást jelentettek volna. Ha mérleget vonunk Szacs vay országgyűlési tevékenységéről 1848. december végéig, megállapíthatjuk, hogy mind a Batthyány-kormány, majd pedig az október első napjaitól helyébe lépő Országos Honvédelmi Bizottmány – s ezáltal Kossuth politikájának – elkötelezett, megbízható támogatója volt. Ha voltak is illúziói az udvarral való békés viszony fenntarthatóságával s az 1848. áprilisi törvényekre alapozott alkotmányos Magyarország kiépítésével kapcsolatban, azok nemcsak őt jellemezték, hanem az országgyűlés képviselőinek többségét. Ebből az illúzióból 1848/49 fordulóján a főváros császári haderő általi elfoglalása, és az országgyűlés által Windisch-Grätz herceghez menesztett békeküldöttségnek adott határozott elutasító válasz kezdte kigyógyítani.

Az országgyűlés 1848. december 31-én, utolsó Pesten tartott ülésén döntött Batthyány Lajos gróf javaslatára arról, hogy az egyezkedés fonalának felvétele érdekében békeküldöttséget meneszt a császári fővezérhez. „Ez bolondság, mert sikere nem lesz, nem lehet, de épp azért ártalom sem lehet belőle” – írta róla Kossuth, s szavait az események beigazolták. Windisch-Grätz altábornagy a küldöttség tagjaként megjelenő Batthyányt nem volt hajlandó fogadni sem, a többiek előtt pedig kijelentette, a feltétel nélküli megadás esetén hajlandó csak a hadjáratot félbeszakítani, s fegyverszünetet biztosítani. A küldöttség beszámolója útjuk sikertelenségéről január 12-én érkezett meg Debrecenbe, az új „fővárosba”, s a képviselőház aznap először zárt, másnap nyílt ülésen tárgyalta meg azt. Egyes képviselők még továbbra is amellet érveltek, hogy a küldöttség megbízatását a tárgyalások folytatására fenn kell tartani, hogy az „kísértsen meg tovább is mindent, mit a nemzet becsületének, jólétének és szabadságának alapján megkísérthet”.

Szacsvay beszédében viszont világossá tette, hogy a nemzet egyértelmű választás elé érkezett. Felszólalását a múltra hivatkozó történelmi érveléssel kezdte. A magyar nemzet évszázadok óta töméredek áldozatot hozott annak érdekében, hogy megmutassa a királya iránti hűségét, s „bebizonyítsa azon szent kegyeletet, melyre neveltetett”, s a hűséget a legnehezebb történelmi körülmények között is megtartotta. Soha nem kívánt egyebet, mint az uralkodótól nyert jogokat, törvényeket megtartani s azokkal élni. A képviselőház ennek szellemében járt el most is, s nem kértünk egyebet, mint „megtartani azon törvényeket, melyeket nekünk a múlt év első hónapjaiban királyi eskü biztosított”. Benyújtott törvényjavaslatainkat azonban az uralkodó nem szentesítette, s alkotmányunk védelme érdekében háborúra vagyunk kényszerítve. Ezt ugyan a kamarillapolitika szám-lájára írják, „de én nyíltan kimondom, mert nyílt szó a férfi dolga, hogy mindezeket a hitét megszegett, kötelességéről megfeledkezett és lázadásba keveredett királyi hatalom tette”. A nemzet tehát rá van kényszerítve az önvédelmi háborúra, s a képviselőház kötelessége, hogy a kormány számára előteremtse azokat az eszközöket, amelyekkel a védelmet biztosítani tudja. Meggyőződése szerint mindennek előfeltétele, hogy „legyünk egymás iránt bizalommal, feledjük el némi személyes érdekeinket, bennünket maga a kötelesség és a veszedelem érzete már összeforrasztott. Ha mi összetartók leszünk, és nem feledkezünk meg azon szent kötelességről, melyet az újabb törvény kezünkbe adott; ha nem feledjük el azt, hogy mindnyájan harmincezernyi népnek küldöttei országos képviselői tisztet viselünk, erről lemondani nem szabad: megfeleltünk hivatásunknak.” Ha azonban a képviselőház a ráruházott hatalommal nem él, az a nemzet vesztét jelentheti, mert a „nemzetnek hatalma most a képviselőházban, és a ház bizodalját bíró abból kifolyt kormányban van”. Rendelkezünk már hadsereggel is, „melynek kevés szervezésre van még szüksége, hogy ezen elszánt sereg diadalhoz vezesse a szabadság ügyét”. S beszéde végén kitért arra is, hogy nemcsak a rendelkezésünkre álló eszközök s a nemzet erejébe vetett hit okán kell visszautasítanunk Windisch-Grätz feltétlen behódolásra felszólító üzenetét, hanem a keresztyén hit legfontosabb parancsa, az önfenntartás parancsa is erre utasít bennünket. „Ha az öngyilkolás partjára leszünk szorítva, a kötelesség ott is önfenntartást parancsol, akkor is kötelességünk magunkat védelmezni.” Szacsvay beszéde, logikája már-már forradalmi logika. Nincs már itt szó V. Ferdinándról, kinek „becsületességét mindenki ismeri”, abbéli meggyőződésről, hogy az uralkodó a nemzet kívánatainak eleget téve az alkotmányosság hű őrzője marad. Szertefoszlott a jó királyba vetett hit, s nem a kamarillapolitika, a reakcionáriusok felelősök immár az udvar magyar és alkotmányellenes politikájáért, hanem maga a dinasztia. Ugyanakkor többször kihangsúlyozza még, hogy az országnak meg kell maradnia a törvényesség talaján, s ennek biztosítéka a képviselőház munkájának folytonossága.

Az országgyűlés Debrecenbe történő átköltözése befolyásolta karrierjét is. Az 1848 júliusában megválasztott országgyűlési jegyzők közül ugyanis időközben

többen más megbízást kaptak, s nem tudták ellátni feladatukat. Zákó Istvánt, Bács-Bodrog vármegye ókanizsai kerületének képviselőjét még október közepén kinevezték honvéd őrnaggyá s egy frissen szervezett honvédsászlóalj parancsnokává, s ezt követően ő a hadszíntéren vitézkedett. Keller Jánost, Székelyudvarhely képviselőjét Batthyány Lajos gróf ügyvezető miniszterelnök szeptember közepén bízta meg kormánybiztosi teendőik ellátásával Udvarhelyszék és Székelyudvarhely területére azzal a felhatalmazással, hogy szervezze a honvédtoborzást s próbálja kezelni, lecsillapítani a magyarellenos nemzetiségi megmozdulásokat. Ludvig Jánost, Szepes vármegye iglói és a XVI. szepesi város kerületének képviselőjét már az ősszel számtalan feladattal – többek között kormánybiztossággal – bízta meg a honvédelmi bizottmány, s mivel sokat volt távol az országgyűléstől, december végén lemondott jegyzői állásáról. Záborszky Alajos, Somogy vármegye szigetvári kerületének képviselője – halálosan beteg feleségét Pesten hagyva – követte ugyan az országgyűlést Debrecenbe, s megszervezte a jegyzői munka folytatásának feltételeit, de jelezte a háznak, hogy a családi tragédiától sújtva képtelen jegyzői hivatásának betöltésére. Riskó Ignác, Szatmár vármegye nagykarolyi kerületének képviselője – aki 1848. november 21-én választottak jegyzővé – az első Debrecenben tartott képviselőházi ülésen lemondott tisztségéről. Az ugyancsak november 21-én jegyzővé választott Bezerdj László, Vas vármegye kőszegi kerületének követe pedig betegsége miatt január első napjaiban nem követte az országgyűlést Debrecenbe, hanem Pesten maradt, s miután a megadott határidőre sem jelent meg ott s nem igazolta távolmaradását, május végén megfosztották mandátumától.

A szükséges hat jegyzőből tehát mindösszesen három kezdte meg tevékenységét január elején, ezért a ház három új jegyző megválasztását határozta el. Az 1849. január 14-én megtartott választáson Szacsvoyt 69 szavazattal – Gorove István és Hunfalvy Pál mellett – jegyzővé választották, s ez eddigi országgyűlési tevékenységének elismerését is jelentette. Megválasztásával az országgyűlés egyik tekintélyes tagja lett, hiszen jegyzőként komoly erkölcsi felelősséggel (és fizikai megterheléssel) járó feladatot kellett rendszeresen ellátnia. (Tekintélyének növekedését mutatta az is, hogy március elején beválasztották az országos számadást vizsgáló választmányba, melynek feladata a kormány által benyújtott zárszámadás ellenőrzése lett.) Az ülésekről szóló jegyzőkönyveket pártatlanul, hitelesen, mindenki számára elfogadhatóan kellett megfogalmazni és véglegesíteni, ezt követően a házzal hitelesíttetni, mert azokat a kormánylap, a Közlöny a közvélemény tájékoztatása érdekében pár nap múlva közölte. (Szacsvoy a szabadságharc végéig összesen 17 ülésen látta el jegyzői feladatát.) Érdemes azonban felfigyelnünk arra is, hogy jegyzővé választása után sokkal aktívabb tagja lett a törvényhozásnak, felszólalásainak, javaslatainak a száma sokszorosára nőtt a pesti időszakhoz képest. Aktivitását természetesen magyarázhatjuk azzal is, hogy 1849 tavaszán sorsdöntő események zajlottak az országban, s ezek gyakoribb állásfoglalásokra készítették a képviselők egy részét.

A törvényesség betartására az immár jegyzővé választott Szacs vay felszólalásai alkalmával továbbra is nagy hangsúlyt fektetett. A rögtönítélő hadi és polgári vegyes bíróságok felállításáról szóló törvény vitájában például azt javasolta, hogy a ház küldjön ki egy választmányt azok kinevezésére, s ne a honvédelmi bizottmány hatáskörébe tartozzon ez, „mert nem akarom ugyan feltenni, de valamint minden hatalom terjeszkedni iparkodik, úgy itt is megtörténhetnék, és szenvedélyek fognák játszhatnia bevádlásnál a szerepet, s nem lesznek biztosítva az egyes polgárok”. Ez lehet a garanciája annak, hogy „midőn egyes bűntényeket büntet, midőn az ártatlanokat a vád alól felmenti [...] a másik két hatalom [vagyis a törvényhozói és a végrehajtói – P. I.] a maga körén túl ne csapongjon”. Február végén határozottan ellenezte, hogy a Debrecenbe meg nem érkező, s távollétüket semmivel nem igazoló képviselőket töröljék a képviselőház tagjainak sorából. Az indítványt a radikális Madarász József nyújtotta be még január 22-én, s ez komoly jogi, erkölcsi kérdéseket vetett fel. Joga van-e a háznak kizárással szankcionálni a távolmaradtakat? Célszerű-e kizárni őket? Ha nem zárják ki a távolmaradásukat nem igazolókat, milyen hatással van ez a ház munkájára? Szacs vay felszólalásában kihangsúlyozta, hogy a kizárás „sem szükséges, sem célszerű, sem kivihető”. Nem szükséges, mert a ház munkájának folytatásához rendelkezik megfelelő számú képviselővel. Nem célszerű, mert „elő fogják venni a listát, egyik tagról van tudomásunk hírlapok útján, de nem hiteles, másakra nézve, kit védelmezni akarunk, van tudomásunk, de ez sem hiteles: mi történik ekkor”. S ha a kitörölt képviselőt választókerülete újra megválasztja, a ház azt kénytelen úg yis elfogadni, ekkor pedig a törvényhozó hatalom tekintélye is csorbul. A legnagyobb gondot egyébiránt az okozza, hogy azon választókerületekhez, melyek jelenleg a császári csapatok megszállása alatt vannak (s ez az ország nagy része), el sem lehet juttatni a határozatokat. Javaslat a tehát az, hogy ha egy választókerület, melynek képviselője távol maradt Debrecenből, engedélyt kér új választás megtartására, azt kapja meg, de Madarász indítványának kizárásra vonatkozó részét vessék el.

Képviselői pályafutásának egyik legérdekesebb, politikai nézeteire, (meggyőződésére?) talán – ekkor már – legjellemzőbb beszédét mondta el április 2-án. Az ülésnap egy konkrét kérdéssel indult. Gorove István, Temes vármegye orczyfalvi kerületének képviselője, a ház egyik jegyzője aziránt érdeklődött, van-e a honvédelmi bizottmánynak tudomása arról, hogy a hadseregben „bujtogatások történnek, és az országgyűlés tagjai ellen rágalmak szórattak el”. A válaszoló Nyáry Pál kijelentette, hogy általában véve a kormánynak nincsenek ilyen információi, egy speciális esetről van csak értesülése. A táborban egy főtiszt megkérdezte Kossuthról, tud-e arról, hogy Debrecenben már párt is alakult az ellenséggeli alkudozások lefolytatására, sőt már a megegyezés legfőbb pontjaiban is megállapodtak, s erre vonatkozó értesüléseit az Esti Lapokban megjelent cikkekből merítette. Kossuth természetesen felvilágosítást kért ez ügyben, minek következtében egy kormánytag a lap „minden számaint újra meg újra megolvastatta”, s nem talált

ilyen tartalmú írásokat, ezért az ügyet lezártak tekintik. A látszólag kielégítő válasz azonban nem nyugtatott meg több képviselőt sem, s éles vita keletkezett a sajtóban megjelent tudósítások tartalmáról, s azok hatásairól. Bárczay Albert, Abaúj vármegye alsómislyei kerületének képviselője egyenesen azt indítványozta, hogy miután némely hírlapoknak „az utóbbi napokban minden törekvései nemcsak egyes pártok és személyek, hanem egyenesen az országgyűlés ellen irányozvák, melyek nemcsak némely személyeit az országgyűlésnek, hanem az egész országgyűlést pellengérezik, és annak működését bevágni törekszenek”, s ez komoly károkat okoz a törvényhozó hatalom tekintélyének, a ház „a sajtótörvények értelmében elkövetett sajtóvétségekre nézve az intézkedést megtenni méltóztatásék”. A polémia jól érzékelhetően a képviselőház egyes politikai csoportjai közötti szóváltás színterévé vált, s csak másodsorban szólt a sajtószabadság lényegéről. A vitában Szacsavay mértéktartó, ugyanakkor némiképp a radikálisok véleményét és érdekeit szem előtt tartó beszédet mondott. Bevezetőjében leszögezte, hogy ha valaki abban a helyzetben, amikor a nemzet soha nem látott egységben védi a jogait, amikor olyan kivételes egyéniséget bízhat meg akaratának formulálásával, mint Kossuth, amikor a képviselőház közegyetértéssel azon iparkodik, hogy előteremtsen mindent, mi a hadsereg s az ügy számára fontos „ez ellen izgat, nevezheti magát hazafinak, de én azzal a hazafiság iránt nem vitatkozom, nem azért, mert hazafinak tartom, hanem mert látom, hogy midőn hazafinak mondja magát, haszontalan vesztegetem a szót, hogy meggyőzzem arról, miként ő nem hazafi”. Bárczay indítványára utalva kijelentette: a sajtószabadság igen sok rosszal jár, „de ha a szabadságot akarjuk, a rosszat tűrni kell”, mert az emberiség még nem találta meg azokat a helyes korlátokat, amelyek közé vonhatná a véleményeket. „Nincs egyéb hátra, mint vagy teljes eltiltás, vagy teljes sajtószabadság.” Ez természetesen nem zárja ki, hogy ha a képviselőházat, vagy annak egyes tagjait a sajtóban igaztalan vádak, rágalmak érik, ne lehetne élni a sajtóper eszközével. Azokban az esetekben azonban, amikor „specifikus megsértését a ház a lapokban fel nem találhatja”, erősen kétséges, hogy érdemes élni ezzel az eszközzel. A képviselőház a népet képviseli, s ha az esküdszék felmenti a vádlottat, „azon hatalom, mely a vád alá vételt elrendelte, egyenesen a nép nevében mondott bírói ítéletnél fogva lesz kárhoztatva”. A sajtó kötelessége, hogy véleményt formáljon, hogy magyarázatot adjon az olvasók számára fontos ügyekről, s tájékoztassa őket. S ha ennek nem tud méltósággal, hivatásának megfelelően eleget tenni, sújtani fogja a józan ítéletű emberek megvetése, s elveszíti hitelét. Meggyőződése szerint ez lett a sorsa a Marczius Tizenötödikének és a Debreceni Lapoknak is, melyekbe „a polgári társaságban magának csak némi becsültetést is kivívott” emberek csak akkor írtak, ha becsületüket megtámadták. Egyébiránt a kormány kötelessége, hogy a méltatlan, igaztalan vádakkal szemben megvédje azokat a testületeket, amelyek érdekében dolgozik, s helyreigazíttassa azokat a véleményeket, amelyek megtévesztenék a közvéleményt. Ezt követően érdekes logikai fordulattal meghatározta, hogy szerinte melyek egy demokrata gondolkodású ember jellemvo-

násai, s mit ért demokrácián. Úgy vélte, a demokrata ember a hatalomban mérhető meg legteljesebben. Először is cselekvőnek s elveiben kitartónak kell lennie. Ha hatalmat kap, s gyakran változtatja nézeteit, elveit sokszor megtagadja, elveszti a közbizalmat, s ezért csak magát okolhatja. Egy demokratának kötelessége a polgári jogokat védelmezni, s kötelessége az országgyűlés tekintélyét, „mely a nép akaratának kifejezésére hivatva van” megőrizni. Gondolatainak figyelmeztető összegzése pedig a következő: „Én a demokratától különösen megvárom, hogy a demokráciát ott keresse, ahol van, az egész népnél, annak minden tagjainál; és ne higgye senki, hogy azért, mert szerencséje jutott apja szorgalma után iskolákat járhatni, és egy-két könyvtárt módjában volt átforgatni, ne higgye, hogy a judícium kizárólag az ő fejébe, mint valami monopolizált raktárba szorult. Ne higgye egyetlenegy demokrata se, hogy Magyarország népe Pesten, mégpedig Pesten is egy szerencsétlen megtévedésével az ítéletnek talán csak utcai zavargók és élheteretlen lézengők tömegében van.” Éppen ezért azt a meggyőződését fejezte ki, hogy nem érdemes foglalkozni a sajtóban megjelent általánosító rágalmozó cikkekkel mindaddig, amíg azok nem konkrét vádakat fogalmaznak meg. Meggyőző s közhelyeslést kiváltó beszéde hatására a „képviselőház méltó indignációval fogadván a felhozott cikkeket, a napirendre tért át”.

Pályafutásának, jegyzői karrierjének egyik jelentős állomása a Függetlenségi Nyilatkozat létrejöttében betöltött szerepe. Előzménye ennek, hogy 1849 tavaszán Szacs vay politikai megnyilatkozásaiban érezhető hangsúlyeltolódás érhető tetten. Minden bizonnyal oka ennek az uralkodó által március 4-én kiadott olmützi oktrojált alkotmány, amely Magyarországtól még az 1848 előtti rendi alkotmányban biztosított jogokat is megtagadta, s egyértelművé tette, hogy a dinasztia mereven elzárkózik minden megegyezési kísérlettől. Ez erősen behatárolta a magyar politika mozgásterét, s ennek következtében egyre többen fogalmazták meg a trónfosztás, a függetlenség kimondása, sőt a köztársasági államforma megteremtésének lehetőségét is. E radikális politikai csoport egyik tagja lett Szacs vay is, neve ott szerepel az április 5-én zászlót bontó Radical Párt 97 alapítójának nevét tartalmazó listán. A politikai csoportosulás programja az egy és oszthatatlan Magyarország függetlenségének megteremtése, demokratikus köztársasággá alakítása, s ennek érdekében „minden félrendszer szabály” elvetése, határozott, bátor politika követése lett. Törekvéseik sok ponton megegyeztek Kossuth céljaival, aki a tavaszi hadjárat első szakaszának sikerei hatására (is) a képviselőház április 13-i zárt ülésén terjesztette be indítványát a Habsburg-dinasztia trónfosztásáról és Magyarország függetlenségéről. A vita során az indítványt Szacs vay „hevesen” pártolta, s az másnap a debreceni Nagytemplomban megtartott ülésen a város polgárainak hathatós támogatásával határozattá vált, s a Függetlenségi Nyilatkozat megszerkesztésére, megszövegezésére egy öt főből álló bizottmányt küldtek ki. Ennek tagjai a képviselőház részéről Kossuth Lajos, Szacs vay Imre és Gorove István, a felsőháza részéről Horváth Mihály és Hunkár Antal voltak. A szöveget végső formába Kossuth öntötte, bizonyítja ezt a nyilatkozat fennmaradt fogalmaz-

ványa, amely szinte végig az ő keze írása. A befejező rész kétségtelenül Szacs vay munkája, ezek viszont Kossuth 14-i beszédének időközben határozattá emelkedett, s jegyzőkönyvben rögzített egyes pontjai, tehát nem a jegyző saját gondolatai, megfogalmazásai. A megszövegezett s a bizottmány által előterjesztett nyilatkozatot április 19-én az országgyűlés két házának együttes ülésén fogadták el, hirdették ki, s azt Almásy Pál a képviselőház alelnöke, Perényi Zsigmond báró a felsőház alelnöke és Szacs vay Imre jegyző látták el kézjegyükkel. Horváth Mihály visszaemlékezése szerint Szacs vay „a ház elnökétől különös kedvezésül kérte volt ki magának, hogy ő jegyezhesse alá s olvassa fel az ünnepélyes ülésen a Függelenségi Nyilatkozatot”. Az életpályájával s a korszakkal foglalkozó írá sok nagy része szerint ezzel „írta alá” a halálos ítéletét.

Az ezt követő időszakból fennmaradt megnyilatkozásai azt igazolják, hogy elkötelezett híve volt az áprilisi törvényekben rögzített liberális nemesi program demokratikus továbbfejlesztésének. Erre ösztönözhet te az a felismerés is, hogy az immár függetlenségéért harcoló nemzet jövőbeni sikerének záloga a tökéletes nemzeti összefogás, illetve a társadalom áldozatvállalásának további fokozása lehet csak. Ennek érdekében július 2-án a képviselőház immár Pesten tartott ülésén javasolta az úrbéri maradványok teljes eltörlését, hogy ezzel is erősítse a volt jobbágyok elkötelezettségét a szabadságharc mellett. Ugyanakkor még Debrecenben az adótörvény vitájában elfogadta a progresszív adózás elvét, vagyis hogy „az adó igazságosan, aránylagosan s egyenlően vettessék ki”, hiszen nincs „a nemzetnek nagyobb s jelentékenyebb ereje, mint a pénzérő, mert pénzérő nélkül a többi erő semmi”, de teljes körű bevezetését még nem tartotta célszerűnek, mert ezzel a nemességet, amely eddig semmilyen adót nem fizetett, ugyanakkor 1848 tavaszától nagyon sok áldozatot hozott, eltántorítaná az ügytől. Kiállt az áru lókkal szemben eljáró rögtönítélő bíróságok felállításával szemben. A képviselőház Szegeden tartott utolsó ülésén pedig felszólalásában támogatta a Szemere Bertalan miniszterelnök által beterjesztett, a nemzetiségek egyenjogúsítását kimondó törvényjavaslatot. Határozott erkölcsi elveket követve vett részt a kormánytag Madarász László ellen folytatott eljárásban. Madarászt az 1848. szeptember végén hazaárulás vádjával felakasztott Zichy Ödön gróf értéktárgyainak hanyag kezelésével, illetve egy részük elsikkasztásával vádolták. Az ellene indított eljárásban Szacs vay volt az, aki a vizsgálóbizottság jelentésére válaszoló miniszter védekezését olyan meggyőző erővel cáfolta pontról pontra, hogy még hívei egy része is elhatárolódott a radikális párt vezetőjétől. Május 8-án pedig erélyesen támogatta, hogy a ház fogadja el a tekintélyét és politikai hitelét is elvesztő képviselőtársa lemondását. Szacs vay következetes magatartását hitelesíti, hogy ott volt azon tizenegy képviselő között – jegyzőtársai közül egyedül –, aki részt vett Aradon augusztus 11-én a képviselőház utolsó ülésén.

Áttekintve – korántsem a teljesség igényével – legfontosabbnak tartott felszólalásait és javaslatait, s megismerve több kérdésben leadott szavazatát felmerül a kérdés, hol is jelölhetjük ki a fiatal jegyző helyét 1848/1849 politikai palettáján.

Pályatársai közül visszaemlékezéseikben többen kísérletet tettek erre, persze nagy kérdés, hogy mennyire befolyásolta őket mártíromsága. Szilágyi Sándor szerint a Nagyváradot képviselő Szacsвай a „pártokat kibékítő szellemben működék [...], s valóban, volt is beszédében valami szelíd kedélyesség, mi igen alkalmas vala csendesíteni a zúgó viharokat”. Debrecenben „az elsők közé tartozott, ki határozottan a reszpublika ügyéhez állt, s maradt mindvégig annak híve [...] A reszpublikai bombákat e szelíd ajkáról hallgatni oly sajátságosan jött az embernek”. Irányi Dániel is a mérsékelt harciasak táborába sorolta. „A mérsékelt harciasak közül meg kell említenünk [...] főként Szacsвай Imrét, a kiváló szónokot, aki semmivel sem volt kevésbé ékesszóló, mint Kossuth.” Véleménye szerint Szacsвай a katonai sikerek hatására csatlakozott csak a radikális párthoz, korábban a bal-közepet erősítette, igaz, Madarászt nem kedvelte. Horváth Mihály a fiatal képviselő radikális nézeteit hangsúlyozta, s e párt egyik vezérének tartotta, aki „ellen-sége minden félszabálynak, hatályos szavával, erős logikájával s majd az értelmet meggyőző, majd a szív idegeit megragadó szónoklatával mindig és mindenben a legradikálisabb véleményt támogató”. Véleményét osztotta Vukovics Sebő is, aki Szacsвайt szintén a radikálisok egyik legmarkánsabb alakjának tartotta.

Van-e erre a sajátos kettősségre magyarázat? Vagy inkább arról beszélhetünk, hogy Nagyvárad képviselője az országgyűlésre kerülve egy természetes „fejlődési” folyamaton ment keresztül? S ha igen, hogyan írható ez le? Meggyőződésünk szerint Szacsвай 1848 nyarán és őszén a Batthyány-kormány és Kossuth őszinte támogatójaként és híveként többször kerülhetett „konfliktusba” önmagával. Több alkalommal is szavazott (szavazhatott) úgy, hogy az nem fedte politikai meggyőződését. Oka ennek a szolidaritás, annak elfogadása lehetett, hogy az elért eredményeket biztosítani akaró kormányzatot nem akarta nehéz helyzetbe hozni, nem akart annak újabb gondokat okozni. S miközben társadalmi téren az elért eredmények továbbfejlesztésén dolgozott, lényeges közjogi kérdésekben megal-kudott önmagával, s minden bizonnyal ezért szavazott igennel az olasz segély kérdésében, vagy az újoncállítási törvényben ezért állt ki a kompromisszumos megoldás mellett. 1849 tavaszától viszont egyértelmű helyzet állt elő az ország-ban. A kényszerhelyzetben kimondott trónfosztás és a függetlenség deklarálása után igazi demokrataként immár valóban nemzeti politikát képviselhetett. Nem kellett tekintetbe venni az udvar érdekeit, mert eltorlaszolták a megegyezés le-hetőségeit. Elveinek megfelelően lépett a radikálisok táborába, s lett a társadalmi reformok folytatásának, kiteljesítésének egyik szószólója. A szabadságharcot követő megtorlás azonban elvette tőle a lehetőséget, hogy befussa a tehetségének kijáró pályát.

■ FÜGGELÉK

A Szacsвай Imre által 1848. augusztus elején benyújtott három törvényjavaslat

1. Az egyházi személyekről s azoknak kezei közt levő vagyonokról
1. §. Magyarországon és a kapcsolt részekben az egyházi személyek kezei közt levő vagyonok, mint álladalmi javak, az álladalmi k. kincstár birtokába s kezelése alá rendeltetnek.
2. §. Minden bevett vallások egyházainak fő- s allelkészei az országos pénztár-ból fizettetnek.
3. §. Egy főlelkésznek – mint az érsek, püspök, superintendens, sat. – évenkin-ti fizetése 4000 frt.
4. §. Az allelkészek vagy egyházi népészek, vagy segédék.
Az egyházi népészek háromosztályú:
 - a. esperesek;
 - b. első rendű népészek, kik tudniillik a papi növeldékben a szükséges hittani tudományokban rendesen oktattattak s megvizsgáltattak;
 - c. másodrendű népészek, kik főlebb említett oktatásban nem részesültek.
5. §. Az esperesek évi fizetése 1200 frt-tól 2000 frt-ig, első rendű népészeké 600 frt-tól 1000 frt-ig, másodrendű népészeké és a segédlelkészeké 300 frt.
6. §. A keresztelésért, esketésért, temetésért, sat. eddig fizettetni szokott já-randóságok és mindenféle papi bérek ezennel megszüntetnek.
7. §. A káptalani tagoknak – milyeneket ezentúl nevezni nem lesz szabad –, esztendei fizetése 1600 frt.
8. §. Imaházakról, paplakokról s lelkési növeldékről az álladalom gondoskodik.
9. §. A közoktatási miniszter megbíztatik, hogy Magyarországot és a kapcsolt részeket a bevett vallások népeit s érdekeit tekintetbe vévén, egyházi megyékre ossza, s ezekről, valamint a bennök megkívántató fő- s allelkészek számáról a jövő törvényhozás elébe jelentést adjon; egyszersmind a papnöveldékről a nevelési rendszerrel kapcsolatosan, a káptalanok őrzése alatti levéltáraknak Budapestre leendő áthelyezéséről s jövőrei kezeléséről pedig külön törvényjavaslatokat ter-jesszen elő.
2. Az egyházi szervezetekről
1. §. Magyarországon és a kapcsolt részekbeni egyházi szervezetek feloszlát-tatni, és mindennemű vagyonaik az álladalmi kincstár birtokába s kezelése alá adatni rendeltetnek.
2. §. A felszentelt egyházi szerzetesek (atyák) vagy lelkészi, vagy közoktatói minőségben alkalmaztatni, s állomásaikhoz mért fizetéssel ellátatni fognak.
3. §. Az elaggodt atyáknak évenkénti nyugdíja 400 frt lesz.
4. §. A nőszerzetbeliek 300 frt évi fizetést kapnak.

5. §. A szervezetek gondviselése alatt volt iskolákat és kórházakat az álladalmi kormány fogja rendezni és kezeltetni.

3. Az ital- és húsmérésről

1. §. A csapszék s mészárszéki kir. kisebb haszonvételeknek eddigi kizáró joga megsemmisítettetik.

2. §. Italt mérni, húst vágni s árulni Magyarországon és a kapcsolt részeken valamint minden egyes lakosnak, ki házzal vagy más fekvő vagyonnal bír, úgy egész községnek is joga és szabadsága van.

3. §. Aki csapszéket nyitni vagy mészárszéket állítani akar, tartozik azt mindenkor előre a helybeli előjáróknál bejelenteni.

4. §. A bejelentés évenként az esztendő első napján megújítandó.

5. §. A bejelentettekről rendes névkönyv vezetetik.

6. §. Nem népesített pusztákon vagy helységen kívül a határban csapszéket vagy mészárszéket állítani csak akkor szabad, ha a minisztériumtól arra engedelem adatott.

7. §. Mind a csapszéktől mind a mészárszéktől az ország pénztárába adó fizetetik.

8. §. Csapszék- és mészárszékadóul a csapszékből és mészárszékből befolyó jövedelemnek 5%-a fizetetik.

9. §. Annyiszor, amennyiszor 20 frt bírságot fizet az országos pénztárba az:

a. ki az előleges vagy évi bejelentést megtenni elmulasztja;

b. ki a mérésnél hamis mértéket használ;

c. ki egészségtelen húst vagy ártalmas kevert italt árul;

d. ki a csapszék és mészárszék iránt kiadott rendőri szabályoknak nem engedelmeskedik.

10. §. A most elősorolt kihágások bármelyikének ismétlése esetében az illető a bírságon felül fogsági büntetéssel is fenyítettetik, sőt mérési jogát elveszti.

11. §. Aki nem népesített pusztán, vagy kint, a helység határában csapszéket vagy mészárszéket engedelem nélkül állít, az ilyes csapszék vagy mészárszék lerontásán, s a benne talált holmik elkobzásán felül 100 frt büntetéspénzt fizet, egyszersmind csapszék s mészárszéki jogától megfosztatik.

(Közli Fleisz János: *Egy tollvonás volt a bűne. Szacs vay Imre, az Országgyűlés jegyzője*. Budapest, 2009. 243–245. p.)

Szacsvay Imre beszéde az országgyűlés képviselőházában, melyben megindokolja az általa beterjesztett törvényjavaslatokat

Pest, 1848. augusztus 5.

Azt hiszem, hogy az újabb és a múlt kor tanúsága után kötelesség követnünk azon politikát, mely a nép érdekeit védi. Ezen politika abban áll, hogy e nép életéből kitépések, és biztosíttassék a nép minden tagjának joga, melyet a természet és igazság egyszerű felfogása ad. Tudom, hogy a politika az exigenciák tudománya, de nem tartom azt politikának, amely képzeletbeli bajokat teremt, és azt mondja, hogy azok le nem győzhetők. Azt hiszem, midőn valaki a ház előtt törvényjavaslattal akar fellépni, kötelessége tekintetbe venni a jövőt. A múlt kormánynak egyik legnagyobb hibáját abban látom, hogy a státusvagyonok olyan emberek kezében hagyták, kik azokat státuselleni célokra használták, és amellet, hogy ezen vagyonok saját rendeltetésüket eltévesztették, a múlt törvényhozás által az eddigi uralkodó vallással egyenlő jogokban részesített vallásokon súlyos teher hagyatott. Ezen terheket könnyíteni, a vagyont eredeti rendeltetésére visszavinni, és a vallások minden szolgálait abban egyformán részesíteni kell; mert általános axióma a nép életében, hogy az erkölcs többet ér a törvénytől, s annak egyedüli alapkőve a vallás. Ezen axiómánál fogva a státusnak érdekében van az egyenlő jogokkal felruházott vallások szolgálait állásukhoz méltólag egyenlően ellátni. Ez okból törvényjavaslatot terjeszték elő az egyházi személyekről és azoknak kezei közt levő vagyonokról. Továbbá egyes emberek jogait biztosítanunk kell, mert a jogot nem veszem egyébként, mint a társaságba átvitt erény eszméjének. Olyan jogokat biztosítani kell, melyeket a természet adott, melyeket e néhány szóval fejezek ki: szabad föld, szabad ember. A föld nyomasztó súlyát eltörölni eddig is iparkodtunk, de van a szabad embernek – mert a szabadság az embernek munkájában mérlegeltetik – egy nehéz terhe, melynek megszüntetése iránt Madarász úr egy javaslatot adott be. Én az általam elkészített javaslatot, mint különállót adom be. Ez nem a kisebb haszonvételekről szól, hanem arról, hogy az ital- és húsmérési jog minden emberre kiterjesztessék.

(Közli Közlöny, 1848. augusztus 7.; Fleisz: Egy tollvonás volt a bűne, 216. p.)

Szacsvay Imre beszéde az országgyűlés képviselőházában az újoncállítási törvény vitájában

Pest, 1848. augusztus 17.

Kettőt érzek e percben. Először, hogy az idő sietős, másodsor, hogy a tárgy nagyon fontos, mert a nemzet élete forog kérdésben. E két érzelem kötelességemmé teszi melőzni a hasztalanul áradozó elméleti okoskodást, de kötelességemmé teszi másfelől cá-

folatába ereszkedni oly nézeteknek, melyek ha meg nem cáfoltatnának, gyengítenék azon indokokat, mikre e tárgybani meggyőződésemet alapítám, mert e cáfolatban egy-szersmind ok fog rejleni, hogy kifejezzem azon meggyőződést, miszerint körülményeink közt a központi bizottmány által javasolt törvény irányzata egyedül az, mit ésszerűleg követni lehet. A király vagy úr, mint sokan hiszik, vagy legelső a polgárok közt, mint én hiszem. Ha úr, akkor tévesztett lépés volt a jobbagytól provokálni az urat, hogy észlelje azon hatalmat, melyet gyakorolni nem akarhatott. Ha polgártárs, akkor még tévesztet-tebb lépés volt egyik polgárnak preoccupálni a másik polgár véleményét. Mit fog mon-dani a király, azt senki sem tudja. De mit lehet, mit kell mondania egy alkotmányos királynak, azt minden, ki Ferdinánd becsületességét ismeri, ki hazáját szereti, alkotmá-nyát és törvényeit tudja, előre tudhatja. Bírunk mi felséges V. Ferdinánd királyunktól a legközelebb lefolyt országgyűlésről, ha nem egészen kimerítő alkotmányt is, de bírunk egy alkotmányos életet biztosító törvénycikket. Ezen törvénycikknél fogva meg van adva a magyarnak a független, felelős, különálló kormány, s azáltal életbe van léptetve az, mit az 1791:10. törvénycikk mindig csak ígért. Midőn tehát törvényjavaslatot teszünk a nemzeterő legnagyobbikáról, a haderőről, a képviselőháznak csak az alkotmányosság kívánatát szabad nézni. A törvényjavaslat, melyet a központi bizottmány előad, magvát szórja el egy állandó, független magyar hadseregnek, s ki ezen törvényjavaslatra szavaz, ha érti a királyi hatalom természetét, ha ez nem egyéb, mint a népfelségnek a törvények korlátai között kimutatott képviselője, ki érzi, hogy valamint minden magyar ember, úgy állásánál fogva a magyar király hivatva van, hogy a nemzeterőnek minden csíráját a reform és törvények útján erősítse, nem tagadhatja meg azon reményt, hogy a király a nemzet erősítésére intézett ily törvénytől szentesítését megvonja. Én az ország körülményeiből okoskodva ezen reménybe vagyok. S ha ezen reményben nem volnék, ha nem hinném, hogy mindazon nemzeti kívánatok, melyek a törvény által a nemzet megerős-ítésére irányozvák a király által szentesítést fognak nyerni, ha azon meggyőződésben volnék, hogy nem a nyílt hűség, őszinteség szava, hanem a kamarilla és reakcionáriusok szava fog meghallgattatni, akkor úgy hiszem két út van előttünk. Tenni, miként az erőshöz illik, vagy pedig beérezzük gyengeségünket, ha csak mondjuk, hogy szabadok és függetlenek vagyunk, azok lenni azonban nem bírunk, adjuk meg magunkat a hatalom-nak, s mondjunk fel a csak úgynevezett alkotmányossággal, mert ha nekünk csak névben van alkotmányunk, függetlenségünk, de valójában nincs, s ha mindig csak kérkedünk a szabadsággal és függetlenséggel, az első kérdésnél megadjuk magunkat, akkor politikai szabadságot nem bírunk, akkor a constitutio nem egyéb, mint csalóka kép, s midőn az ember hívén, hogy szabadsággal bír, a közügy iránti vonzalom felhevíti keble érzelmeit, a közjólét előmozdításáról a gondolkozó elme munkája bátor szavakban fejlik le ajakán, és utána nyúl a hideg hatalom leső keze, s talán mint nem oly régen történt a haza legnemesebb fiainak fejét tépdesi le áldozatul. Ily politikai szabadságnak martaléka lenne a polgári, mit más kormányformák közt biztosan élvezhetni. Ha politikai szabad-ságot nyerni akarunk, s azt biztosítani akarjuk, nincs egyéb teendőnk, mint a politikai szabadság minden kútfőjét megnyitni a reform és törvények útján elhatározottan és szilárd kitartással. A legelső erő, mivel a nemzet szabadságát biztosíthatja, a haderő.

Hogy ennek nemzetinek kell lenni, az általános meggyőződése e háznak, de hogy miképp, a modorra nézve van különbség. Méltóztassanak felvenni, ha egy egészen új sereget kellene felállítani, akkor lehetne azt mondani: legyen az magyar, mert ha van a tudománynak oly neme, melyet más nyelven elő lehet adni, azt magyar nyelven is. De nem a nyelvben van a hiba. A katonaságnak egy része a kormány hatalmának határán kívül van, a másik része pedig harcban van. S ha kimondanók, magyar legyen az egész sereg tüstént mindjárt lehetetlent kívánnánk, ha pedig az újoncokat külön választanók a régi katonáktól, a kivihetőséget tekintetbe vevén, nem egy szabály alá kívánnók vetni mindnyájokat, elosztanók tetteleg a sereget, miben pedig szerfelett nagy veszély rejlik. Kívánom tehát a haderő magyar láboni kiállítását a központi osztály javaslata szerint, mert a meglevő katonaság egy része oly körülmények közt van, hogy magyarul nem tanulhat, a hazáért érdekeltséget, és így óhajtasát, vihetőségét nem szóval, de tettel és életáldozattal tanúsítja. Ez ezredeknek azon zászlóaljszámában, melyben most vannak, kiegészíttetniük szükséges, s ha ez törvényben nem menne is, a minisztérium feladatának tekinteném, hogy a harcoló ezredek zászlóaljait egészítse ki. Ami fennmarad, arra nézve kívánom, hogy mindjárt az első percben magyarrá váljék, kívánom pedig azért, mert ne legyen bár több, csak egy ezred mely magyarrá alakíttatik, ez lesz magva azon magyar seregnek, mely a lázadások megszüntével okvetlenül előáll, előáll pedig azon nemzeties egyesülésében, melynél fogva a harcedzette veterán ezredek, az újan alakított egészen magyar ezredekkel egy erős, független nemzeti hadtestté forrasztatnak. Ezen okoknál fogva pártolom azon irányzatot, mely a központi bizottmány törvényjavaslatában lefektetve van, fenntartván, hogy észrevételeimet, ha mik lennének, a szakaszonkénti tárgyalásnál előadhassam.

(Közli Közlöny, 1848. augusztus 19.; Fleisz: Egy tollvonás volt a bűne, 218–219. p.)

Szacsvay beszéde az országgyűlés képviselőházában a császári csapatok főparancsnokához, Windisch-Grätz herceghez küldött követség jelentésének felolvasása után

Debrecen, 1849. január 13.

Képviselőház!

Nehéz perceit éljük az elszánt hazafiúi kötelességnek. S mikor e nehéz perceket éljük, illő, hogy visszatekintsünk a múltba és saját szívünkbe, mert Isten mutatoujja először az emberi szívbe, másodszor a történetbe írta meg ítéleteinek igazságát. Nem megyek vissza százados szenvedéseire a nemzetnek, azok írva vannak a történetben; tudja az egész világ, hogy a magyar nemzet semmit nem tett egyebet, mint évek hosszú során tömérdek áldozatát hozá vérnek és erőnek, hogy megmutassa királya iránti hűségét, bebizonyítsa azon szent kegyeletet, melyre neveltetett, mely kegyelet előítélete, hibája volt azon kornak. A hűség útját megtartotta a képviselőház az ellenkörülmények leg-

sürgetősbjei között is. Méltóztassanak a legújabb kor történetét végiggondolni. Mit kívántunk mi egyebet, a nemzet bizodalmaival felruházott képviselők, mint megtartani azon törvényeket, melyeket nekünk a múlt év első hónapjaiban királyi eskü biztosított? Mit kívántunk mi egyebet, mint megtartani a háromszázados kötésekét? És megnyertük-e? Nem, felterjesztett törvényjavaslataink máig is királyi helybenhagyás nélkül hevernek, országunk vérbe és lázadásba keverve. Adtak ugyan e kornak nevet, kamarillát sat., de én nyíltan kimondom, mert nyílt szó a férfi dolga, hogy mindezeket a hitét megszegett, kötelességéről megfeledkezett és lázadásba keveredett királyi hatalom tette. (Úgy van!) És ily körülmények között a magyar nemzet, nem mondom, lealáztatásával, de tette azért, hogy megmutassa, miképp a képviselőház kötelességének tartotta, ha még lehetséges, kímélni a polgári vért, ily nehéz körülmények után is, mondom, megpróbálta utolsó stádiumát a kiegyenlítésnek. És arra kaptuk ezen feleletet: feltétlen megadás. E szavakat magyarázni nem szükséges. A feltétlen megadás útja, kilincse a bizonytalan kegyelemnek. Mit adhat nekünk a kegyelem, tanítja a múlt. És mikor e feltétlen megadás semmi sem volna egyéb, mint kinyíló kilincse a szolgaság ajtajának s a nemzet elsüllyedésének, azon a percben vagyunk, melyben a honfinak mindent fel kell számítani, s a jövőre nézve teendőjét a múltból meríteni. Ha a nép, a magyar nép gyáva lett volna; ha szabadsága védelmében ahányszor vész fenyegette, s a jelenben is fel nem kelt volna; ha a nemzeti erőnek kútforrását nem látnám; ha a nemzet jogát nem érezné azt mondanám: adjuk meg magunkat. De nem úgy van. A nemzet erős, erősebb most, mint volt valaha, mert százados elpuhulása után oly erőt fejtett ki néhány hónap alatt, minővel nemzet a történetben nem dicsekedhetik. Hadseregünk kész, ha leszorítva is egy térről, de együtt tartva maradtak. A nemzet képviselőinek ezen együtt tartásában hadseregünk vitézségében, és a nemzeterőnek még rejlő, de erélyes eljárás után kifejtendő kútforrásaiban lelem a biztosítékot, minél fogva nekünk a feltétlen feladásról még csak hallani sem szabad. (Helyes!)

Tisztelt Képviselők! Legyünk egymás iránt bizalommal, feledjük el némi személyes érdekeinket, bennünket maga a kötelesség és a veszedelem érzete már összeforrasztott. Ha mi összetartók leszünk, és nem feledkezünk meg azon szent kötelességről, melyet az újabb törvény kezünkbe adott; ha nem feledjük el azt, hogy mindnyájan harmincezer nyi népnek küldöttei országos képviselői tisztet viselünk, erről lemondani nem szabad: megfeleltünk hivatásunknak. Ugyanis ha a képviselőház ezen polgári és képviselői kötelességét a legnagyobb következetességgel s a legszilárdabb kitartással mindenkor meg nem tartja: a nemzet azon percben fel van oszolva, mert a nemzetnek hatalma most a képviselőházban, és a ház bizodalma bíró abból kifolyt kormányban van. Ez azon kútforrás, melyhez a nép teljes reménnyel viseltetik; ez azon kútforrás, melyre a hadsereg teljes reménnyel tekint, mert innen várja fennmaradása eszközeit. És ha e ház ezen kötelességet érzi, ha a kölcsönös bizalmat fenntartja, ha egyetértő lesz, és tartson bár s üldözzön a veszély, de magát soha sehol fel nem adja, hanem ezen ösvényen menni fog: a nemzet constituált hatalma megvan, és míg a hatalom megvan, a Honvédelmi Bizottmány is a neki adott hatóságnál fogva ki fog fejteni mindent, hogy a hiányok pótol tassanak, a szükségek fedeztessenek, a hadsereg elláttassék, a törvény-

hatóságok engedelmességre szorítottassanak, egyszóval, ha törvények és eddig hozott határozatok értelmében minden el fog követetni arra, hogy tiszteltessék a jó, és resz-kessen a nemzet kebelében minden gonosz, vitéz hadseregünknek kevés szervezésre van még szüksége, hogy ezen elszánt sereg diadalhoz vezesse a szabadság ügyét. E reménye a diadalnak nem pusztán képzeleteken alapul. A mi ügyünknek győzni kell. Ezen remény alapul a múlt időknek adatain. De a reményről lemondani még az utolsó esetben sem volna szabad, mert én a keresztyén hitnek egyetlenegy parancsát ismerem, mely röviden e szóból áll: önfenntartás. Még a halálra ítélt embernek sem szabad magát megölni, és nincs a hatalomnak joga valakit arra kényszeríteni, hogy saját életének ő maga vessen véget. Ha az öngyilkolás partjára leszünk szorítva, a kötelesség ott is önfenntartást parancsol, akkor is kötelességünk magunkat védelmezni. De ily esetben nem vagyunk. Tekintsünk a nemzet erejére. Ne hallgassunk a kósza hírekre. Mikor a nemzet teste összetart, mikor a rosszat büntetni fogjuk, mikor mindent elkövetünk arra, hogy a védelemnek egyetlen tere se adassék fel, akkor a pártos hatalomnak vagy a háborúnak szele e nemzetet elseperni nem fogja. Összevonva véleményemet azt mondom, hogy nekünk kötelességünk együtt maradni, hogy meg hozzuk azon határozatokat, melyeket a végrehajtó hatalom, azaz a kormány az előforduló körülményekhez képest hozandóknak vél; egy szóval arra hatni, hogy e constituált nemzeti hatalom a végrehajtó hatalom intézkedéseinek tekintélyt adjon, és a nemzet, mely eddig is kész volt áldozni, a kormány rendeleteit teljesítve a védelmi harcot diadalhoz vezetendő. És majd akkor lesz ideje beszélni arról, miként formuláztassék, miként biztosíttassék a kivívott szabadság, de addig maradjunk a védelmi téren, s e téren semmit el ne mulasztunk. Adjunk a kormánynak az általunk képviselt nemzet tekintélyével hatalmat, őrizzük, és ne szakasszuk meg az egymás iránti bizodalmat. A kormány bizonyára kifejtendő s megszilárdítani fogja azon erőt, mellyel hadseregünk e nemzeti szabadság s védelem közös harcának diadalt küzdend ki. Az erő, mely éltünket fenntartja, tisztelt képviselők, saját tekintélyünk, kormányunk megedzett bátor karjai.

(Közli Közlöny, 1849, január 17.; Fleisz: Egy tollvonás volt a bűne, 220–222. p.)

Szacsvay beszéde az országgyűlés képviselőházában a sajtóban megjelent rágalmozó cikkekkel kapcsolatban

Debrecen, 1849. április 2.

Én az előttem szólóknak azon modorát, hogy történelmi következtetések, gyanúsítások és a szenvedélyesség mindig gyászos térre vitték a kérdést, követni nem fogom, még akkor sem, midőn némely egyes hibákra szorítkozom előadásomban. Kérem, vajon miben van a képviselőháznak történelmi élete, ha nem a háznak határozataiban. A képviselőház határozataiban él, és aki e határozatok ellen akar fellépni, maga a határozatok által cáfoltatik meg. Hogy élt e nemzet nagyszerű pillanatokat, és adta férfias el-

határozásnak tagadhatlan jeleit, e képviselőháznak örökké maradó betűi tanúsítják. Ha tehát valaki a történeti igazságot, csak hogy egy-két cikket firkáljon, meg akarja tagadni, az igazság iránti vonzalmát különösnek találom, de nem osztom. Ha a nemzetnek azon szerencse adatik, mint nekünk, hogy az összes népnek, mely e házon kívül van, és a képviselőknek véleményét és érzeményeit egy oly hatalmas, saját érdemeinek babérjain nyugvó egyéniség támogatja, mint Kossuth; ha egy népnek azon szerencse adatik, hogy a legnehezebb körülményekben megbízhat egy férfit, hogy a nemzet akaratát formulázhatja, és a képviselőház azon nagyszerű hatalommal, mit egy nemzet bizalma kezébe tett, nem a pártszerű versengésekkel, nem a hely s idő nélküli, sőt a jövődőről nem is biztosítható célszerűtlen tanácskozásokkal vissza nem élt, hanem közegyetértéssel azon iparkodik, hogy mindaz, mit a szükséghez képest teendőnek a nemzet és képviselő akaratát egy ember ajkának szavaival mond megtestesíttessék: akkor azt mondani, hogy a ház csak gép, csak portéka, mely szavaz, megengedem, hogy ily embereknek mély belátása van, s nagy politikai bölcsességgel bír, de egyiket sem osztom. Miután a képviselőháznak és a kormánynak minden gondjai oda vannak fordítva, hogy a védelmi téren semmi hely fel ne adassék, s hogy minden megtétessék, mit a jelen körülmények sürgetnek, s hogy még a jövődő iránti intézkedések célszerűsége most, midőn a mindenik nap sorsától függő események bizonytalanságai közt vagyunk vétethessék kérdésbe, midőn a nemzet a védelmi téren így összetartva áll, ha akkor valaki ez ellen izgat, nevezheti magát hazafinak, de én azzal a hazafiság iránt nem vitatkozom, nem azért, mert hazafinak tartom, hanem mert látom, hogy midőn hazafinak mondja magát, haszontalan vesztegetem a szót, hogy meggyőzzem arról, miként ő nem hazafi. (Helyes!)

Ezt előrebocsátván méltóztassanak megengedni, hogy áttérjek magára az indítványra. A sajtószabadság számtalan sok rosszal jár, de ha a szabadságot akarjuk, a rosszat tűrni kell, mert az emberi ész még nem találta fel az eszközöket, mikkel meghatározza azon korlátokat, melyek közt akár előlegesen, akár utólagosan a véleményeket bíráló szék elébe vonhassa. Nincs egyéb hátra, mint vagy teljes eltiltás, vagy teljes sajtószabadság. De méltóztassanak megengedni, hogy ezen teljes sajtószabadságot ne úgy értelmezzük, mintha a szabadság levegője olyan volna, melyben a bűn, melyben a zűrzavar, a becsület rágalmazása s a gyanúsítás megélhetne; a szabadság, amint egyes embereknek, úgy egész testületnek is vádolhatását is megengedi, de megengedi a történeti igazsággal, a vádak egyenes megnevezésével és nem az alacsony rágalom fegyverével. Most csak az a kérdés, hogy mikor specifikus megsértését a ház a lapokban fel nem találhatja, ha a ház meggondolja a sajtópernek nehéz következeit, hogy maga nem ítélhet, hanem csak elrendelheti az esküdszék által hozandó ítéletet, a nép nevében tanácsos-e ezt tenni? Azon ember, kit a per fegyverével támadunk meg, a védelemnek azon terére van szorítva, hogy maga iránt a szánakozók részvétét gerjeszti fel pártjában nem csak itt, hanem az egész nemzetben. S felteszem azon esetet, hogy az esküdszék elmarasztalja a vádlottat, még a gondolat maga nincs elfojtva, csak a gondolatnak teste, a kifejezés, a gondolat elment, de nem magával, hanem kíséretében azon védelmi eszméknek, melyeket vádlott saját állásának erősítésére hoz fel; ha pedig azon

kedvetlen esetet veszem fel, hogy az esküdszék felmentést mond, azon hatalom, mely a vád alá vételt rendelte, egyenesen a nép nevében mondott bírói ítéletnél fogva lesz kárhozzátva. És ezen okok azok, melyekért én a sajtóperre soha nem szavazok.

Ha egyes bűntények követtetnek el, ott van a rendes törvény, hajtásuk végre az általa szabott ítéletet oly szigorral, mint a köztörvény kívánja. A sajtó nagy hivatással bír, de hogy ezen hivatást teljesíthesse, elveket kell neki fejtegetni, s az ügyek magyarázatára szorítkozni; s ha a sajtó kezelője nem tudván ügyekről beszélni, akár készületlenségből, akár tudatlanságból, akár rossz szándékból nem talál egyebet írni valót, mint holmi botanikus kerti nugákat, minutiákat, ha nem tud egyebet, mint valakinek kondor haján, vagy pedrett bajuszán fennakadni, az ily sajtókezelés első pillanatra magában hordozza saját veszélyét. (Helyes!) Mert a sajtó rossz kezelőjét sújtja maga a sajtónak természete, de sújtja a józanabb ítéletűeknek megvetése is. Mióta nálunk a sajtósza-badság létezik tapasztaltuk, hogy minden ember, ki a polgári társaságban magának csak némi becsültetést is kivívott, ezen haszontalan lapokba csak akkor írt, ha becsülete megtámadtatott. Ez magának a sajtónak büntetése. De lehetett még tapasztalni annyit, hogy a nép véleményében a Marczius tizenötödike lapnak halála meg van írva; a Debreceni lapok pedig semmire sem bírtak vergődni, mert még ezen első kelléket sem tudta sajátjává tenni, hogy a nép megérthesse. (Tetszés.) Ezeknél fogva a sajtói visszaélések ellen én a szert magában a sajtóban találván, engemet, mint képviselőt, a sajtónak ilyes, bármi határtalan kihágásai egy szikrát sem indítanak meg, mert nekem a becsületről azon fogalmam van, hogy ha sikerül is egy embernek egy napig valaki véleményét az én jöttem iránt megingadoztatni, két nap múlva megmutatom, hogy hazudott, és neki többé hitele nincsen. Ha a sajtó részéről részletes kihágások történnek, a kormánytól igenis megvárom, hogy a törvények értelmében intézkedjék. A múltra nézve is kívántam volna, és kívánom most is, hogy ha a sajtó valamely magyarázó nézeteket fejteget, melyek a véleményeket a közdolgok iránt megteveszthetnék, akkor a kormánylap teljesítse egyik hivatását, tudniillik védelmezze azon testület nézeteit, melynek érdekében dolgozik, s mely az ország közdolgait viszi. (Helyes!) Méltóztassanak nekem egy kérdést engedni. Én a demokratát a hatalomban mérlegelem legelőször. Elmúltak már azon idők, mikor valakinek magát nép emberének kellett nevezni, mert ezen megnevezés denunciatio volt a hatalomnál; ma már a hatalom a népnél van. Ma nem elég azt mondani, hogy népszerű, hogy hazafi vagyok; és ha azt kérdik, mutass elő tetteket, nem elég azt mondani, hogy cifra beszédek tartottam, hogy a márciusi revólúciót én idéztem elő. Ezen éretlen beszédek még nem alapjai a hazafiságnak. (Helyes.) Ha valaki a demokráciát abba helyezteti, hogy saját elveit sokszor megtagadja, mikor tudniillik a hatalom kezelésére lépett, ha valaki a nép filléreinek gazdálkodását sürgeti, s mikor arra módja van, nem gazdálkodik, (tetszés) nevezheti magát nép emberének; de midőn a beszélő embert meghazudtolja a cselekvő ember, senki mást ne okoljon, mint magát, ha a nagy és üres szavak a józan véleményt többé nem téveszthetik. Én a demokratától különösen megvárom, hogy a demokráciát ott keresse, ahol van, az egész népnél, annak minden tagjainál; és ne higgye senki, hogy azért, mert szerencséje jutott apja szorgalma után iskolákat járhatni, és egy-két könyvtárt módjában volt átforgat-

ni, ne higgye, hogy a judícium kizárólag az ő fejébe, mint valami monopolizált raktárba szorult. Ne higgye egyetlen egy demokrata se, hogy Magyarország népe Pesten, mégpedig Pesten is egy szerencsétlen megtévedésével az ítéletnek talán csak utcai zavargók és élheterlen lézengők tömegében van. (Tetszés.) A nép érdekeit a nép maga kezeli, és ha nem az igazság lángszavával kezeltetnek, hanem a hatalomra vágyás érdekétől vezetve rendeztetnek, akkor igenis megtörténik az, hogy a nemzet akár anarchiába süllyed, akár önkény alá esik, a március óta kivívott jogok nem a nemzet javára lesznek, hanem a határtalan hatalom érdekében történtek. (Helyeslés.) Egy igazi demokratának kötelessége a polgári társaság minden jogait védelmezni, kötelessége legfőképpen az, hogy ha a törvényhozásnak, mely a nép akaratának kifejezésére hivatva van, a ránehezedett körülmények nem engedik is meg azt, hogy háború idején intézzon el oly dolgokat, melyek háború utánra valók, kötelessége a zavargókat s az emiatt békétlenkedőket lecsillapítani, kötelessége a nép kérdezősködő embereit felvilágosítani, hogy ez és ez miért nem történt meg, hogy nem azért nem, mert öltönyös embereket választott; de ami, miként állítottatott, nem is igaz, mert hogy a felvett tárgyak félben maradtak, annak oka az, hogy az ellenség reánk rohant; és a történet ezen igazságát tagadni nem mutat demokráciái hajlamra, hanem egészen másra, mit nem irántuki, hanem a ház iránti tiszteletből nem nevezek meg. (Tetszés.) Én, uraim, látom, hogy az ily demokraták képesek lesznek egy kis szellőcskét támasztani, mely a tengernek, a népnek egy-két hajját talán ingadozásba hozza, de ők dülől fergeteg nem lesznek soha; csak mi vigyázzunk, és ne engedjük, hogy azon egy-két hasonló nézet, mely itt körülöttünk dong, a nép kebelébe is magának utat kapjon, mert igenis akkor feltámad a fergeteg, mely elsodor ugyan bennünket, de elsodorja őket is. (Köztetszés.) Nem kell megengedni a fergetegeket keletkezését. Ha már annyi vért adtunk – mert higgyék meg ezen urak, hallgatnak azon emberek, kiknek testvéreik és fiaik a szabadságért elvérzetek, mert azok hazafisága meg van írva a szívek fájdalomában, meg van írva a történetben –, ne tegyük üres hetvenkedések s aljas zavargások martalékává a hazafiság szent érzetét. (Növekvő tetszés.) Ha bajunk van, támadjuk meg a nézetet, a személyt nyíltan s egyenesen megnevezve, de az alacsony gyanúsítás és rágalmozás fegyverét hagyjuk el, őket e zavaros térre lépni engednünk nem lehet. Nekünk a szabadság fényét, mely a fegyverek fényét is felülmúlja, egyes vélemények köde miatt elborítani engedni nem szabad (helyes!). Teljesítsük a hazafiság szent kötelességét, az ily demokratákat pedig eresszük a vészes úton, melyen elindultak. (Kacaj.) Én itt úgy állok, mint képviselője a magyar népnek; állásomra sohasem hivatkoztam, de hivatkozom most, és ezen állásról nevében a népnek, melyet képviselek, irántuk, mint igen kicsinyek iránt, minden intézkedést szükségtelennek tartok. Ha éretlenség, ügyetlenség, vagy magávoli számot nem vetés oka ily tetteknek, hozom rájuk a szánakozás mosolyát; ha pedig megfontolt, előre számított zűrzavart okozni akarás volt az indítóok, mert ez nagyobb ellensége a szabadságnak az önkénynél, akkor hozom nekik azon utálatot, melyet egy polgár hozni tartozik a hazaárulónak. (Éljenzés, taps, köztetszés.)

(Közli Közlöny, 1849. április 7.; Fleisz: Egy tollvonás volt a bűne, 226–229. p.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- A szabadságharc fővárosa Debrecen. 1849 január–május.* Szerkesztette Szabó István. Debrecen, 1948.
- Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés.* Szerkesztette Beér János és Csizmadia Andor. Budapest, 1954.
- Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja.* Szerkesztette Pálmány Béla. Budapest, 2002.
- Csengery Antal: *Magyar szónokok és státusférfiak.* Pest, 1851.
- Degré Alajos: *Visszaemlékezéseim.* Összeállította, szerkesztette, a bevezetést és a jegyzeteket írta Ugrin Aranka. Budapest, 1983.
- Fleisz János: *Egy tollvonás volt a bűne. Szacs vay Imre, az Országgyűlés vértanú jegyzője.* Budapest, 2009.
- Fónagy Zoltán: *Szacs vay Imre. Az elvhűség „példa-áldozata”.* In *Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai.* Szerkesztette Kedves Gyula és Pelyach István. Budapest, 2016. 137–163. p.
- Hegyesi Márton: *Bihar vármegye 1848–49-ben.* Nagyvárad, 1885.
- Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben.* I–III. kötet. Pest, 18971–1872.
- Hunfalvy Pál: *Napló 1848–1849.* A szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Urbán Aladár. Budapest, 1986.
- Irányi Dániel – Charles-Louis Chassin: *A magyar forradalom politikai története 1847–1849.* I–II. kötet. A szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Spira György. Budapest, 1989.
- Közlöny, 1848. és 1849. évfolyam.
- Mészáros Lázár emlékiratai. Pest, 1871.
- Mészáros Lázár: *Eszmék és jellemrajzok az 1848/9. forradalom eseményei- és szereplőiről.* Pest, 1871.
- Pap Dénes: *A parlament Debrecenben. 1849.* I–II. kötet. Lipcse, 1870.
- Pap Dénes: *A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban.* I–II. kötet. Pest, 1866.
- Szárzberky Nagy József (1800–1878) emlékjegyzetei. Budapest, 1931.
- Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848/49-ből.* Pest, 1850.
- Szós zék és csatátér. Politikusi naplók és visszaemlékezések 1848–1849.* Sajtó alá rendezte Hermann Róbert. Budapest, 2000.
- Vahot Imre: *Szacs vay Imre Országgyűlési képviselő és jegyző.* In *Az 1848- és 1849-es magyar szabadságharc kitűnőbb vértanúinak emlékkönyve.* Pest, 1873.
- Varga János: *Szacs vay Imre (1818–1849). Élet és Tudomány,* 1959. 1. szám. 3–6. p.
- Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. Sajtó alá rendezte Katona Tamás. Budapest, 1982.

Jegyzők és szerepük a rendi diétán és az új képviselőházban – a rendi alsótábla és az 1848–1849-es képviselőház szerkezete és működése

Szacsvay Imre nem tartozott – sorsa folytán nem tartozhatott – a nagy, jelentős történelemformáló személyiségek közé. A korszakkal foglalkozó legszűkebb történészszakma és a lokális emlékezet kivételével jószerivel talán csak annak a Függetlenségi Nyilatkozatnak az aláírójaként tud róla a szélesebb közvélemény egy csekély része, amely okot adott tiszteletre méltó mártíriumára, az önkényes hatalom ellene forduló bosszújára.

Nem mintha nem lett volna ígéretes személyiség. A reformmozgalom nemes-ségének utolsó nemzedékéhez tartozott, ahhoz, amely már messze jutott a rendi gondolkodástól, s amely az érdekegyesítő jogkiterjesztés szabadságelvű, tehát liberális gondolatának olyan továbbfejlesztésén, továbbépítésén gondolkodott, amely már nemcsak a jogot akarta megadni a társadalom minél szélesebb rétegeinek, hanem azt a lehetőséget is, hogy azok a megadott joggal ténylegesen élni is tudjanak. Így nemcsak a módszerek radikalizmusában ment túl a reformkori derékhad gondolkodásmódján, hanem a törekvések célját illetően is. Szacsvay kevesedmagával a liberális nacionalizmus demokratikus válfaját képviselte. Hirdette a korlát nélküli sajtószabadságot, célul tűzte az általános választójogot, híve volt nemcsak az úrbéri rendszer, de a feudális világ maradványai felszámolásának is. Ilyennek tartotta a korábbi földesurak ital- és húsmérési monopoljogait, valamint a főnemesség és a katolikus egyház megmaradt előjogait, különösen a klérus földbirtokon nyugvó javadalmait. Ez utóbbi vagyont ugyanis más kortársakkal együtt úgy tekintette, hogy az valójában közvagyon, amelyet adott történelmi helyzetben bizonyos feladatok ellátására az ország célvagyonként bocsátott az egyház kezelésébe, de nem valódi tulajdonába, ezért szorgalmazta az egyházi

vagyon és szervezet államosítását, a szerzetesrendek eltörlését. A széles körű megyei önkormányzatban hívó nemesi többségtől eltérően támogatta a nemesi túlsúllyal működő vármegye hatalmának korlátozását.

Érdekes viszont, hogy a társadalmi és ideológiai téren a forradalmi átalakulásban messze jutó elgondolásai ellenére Szacs vay Imre nem lépett be az ezek megvalósítását célul tűző formálódó politikai alakulatba. Az 1848–1849. évi első magyar népképviselési országgyűlés képviselőháza majdani baloldala egyelőre politikai klubként működő szervezetének, az 1848. július 1-jén, az első népképviselési választások nyomán megalakult Egyenlőségi Társulatnak az alapítói közt nem találjuk a nevét, s az e politikai oldal monográfusai sem szokták a csoport soraiban emlegetni a nevét. Ennek oka minden bizonnyal az, hogy Szacs vay – a pénzügy-miniszter Kossuth híveként – az elért eredmények konszolidációjáért dolgozó kormányt támogatta, s nem akart az amúgy is számos nehézséggel küzdő első felelős minisztériumnak további gondot okozni. Ezért – miközben a társadalmi reformok továbbvitelét célzó javaslatok benyújtói és támogatói közt találjuk – az elsődlegesen közjogi jelentőségű politikai ügyeknek az ellenzék és a kormány közötti töréspontnak számító kérdéseiben a kormány támogatói között s nem annak radikális ellenzékében találjuk. A kormány javaslata szerint megszavazta, hogy az ország segítséget adjon az olasz háborúban a dinasztíának, az újoncozás mikéntjének kérdésében pedig támogatta, hogy az újoncokból elsőként a régi seregredeket egészítsék ki, s csak a fennmaradó létszám kerüljön új honvédalakulatokba.

Szacs vay csak a politikai küzdelem élesedése folytán és akkor került lassacskán a nézeteivel egybevágó politikai oldalra, amikor a politikai palettának a kettős – az ideológiai–társadalmi és a Bécs–Budapest ellentéte szerinti – megoszlása jelentőségét veszítette, s a szabadságharc és a nemzeti önvédelem ügye már nem követelte meg tőle a korábbi Batthyány-kormány óvatos politikája melletti kiállást. Kossuthnak az élre kerülése, az egyezkedésre nyitott politika lehetőségeinek megszűnése után már nyugodtan állhatott a szabadságharc vezetője mellé, s a kormányzóelnök államjogi és társadalompolitikájának radikalizálódása folytán már korábbi terveinek a megvalósulása is elérhető közelségbe, a politikai vezetés szándékaival egy irányba került. Csak ekkor, 1849 áprilisában, Debrecenben lépett be a megalakuló Radical Pártba, amely az ország függetlensége mellett a társadalmi érdekegyesítés továbbvitelének ügyét képviselte.

Szacs vay eszméi tehát nem voltak ugyan teljesen egyedülállóak a korban, de a hazai legjelentősebb, vezető politikusok közül talán csak Kossuth vallotta őket magáénak. A szabadságharc győzelme esetén egy kialakuló új politikai rendszerben minden bizonnyal egy később oly nagyon hiányzó modern demokrata parlamenti pártalakulat jelentős politikusává nőhetne volna ki magát. A sors azonban nem engedte befutni a pályát, ígéret kellett maradjon.

A legfontosabb, és a sorsát meghatározó történeti szerepe viszont így arra a szintre hivataltól tett cselekményére korlátozódik, amely az országgyűlés működésére, szerkezetére, azon belül tisztikára, jegyzőinek működésére irányítja figyelmünket.

A jegyzői tisztség

A parlamenti életet és a politika intézményeit felületesen ismerők szemében a jegyzők gyakran tintafoltos ujjú, lúdtollat billegető, alárendelt helyzetű kisegítőkkal azonosulnak, akik az írásbeli teendőket végzik. Az írnokokkal veszik őket egy kalap alá, pedig egykorúan még a szóhasználat is megkülönbözteti e szerepköröket egymástól. Fontos, kiemelt tisztségviselői a jegyzők a képviseleti intézményeknek. A feladat jelentőségét mutatja, hogy Kölcsey a pályáját kezdő Kende Zsigmondnak – aki később a dicstelen Bach-huszárságig jutott – azt tanácsolta, hogy ha komolyabb politikai-igazgatási karriert akar, akkor a megyei jegyzőséget célozza meg elsőként. A jegyzőségen keresztül tudtak a kortársak legteljesebben rálátni az politikai testület és hivatalai működésére, mind a politikai, mind az igazgatási kérdésekre, mind az intézmény működési mechanizmusára. A jegyzők kezén átfutó ügyek nagyszerű beletanulási lehetőséget nyújtottak, hozzásegítettek a döntésekben szükséges ismeretek, tudás, készségek és kellő tapasztalat megszerzésében.

Mi hát a jegyző feladata az országgyűlésben, ha nem vagy nem elsősorban a napló és más írásos anyagok fizikai előállítás? Szacsvey jegyzői tevékenységének értékeléséhez át kell tekintenünk, össze kell vetnünk a régi, rendi és az új, népképviseleti országgyűlés szerkezetét és működését is.

Résztevők a rendi diétán – az országgyűlés szerkezete

Az 1848-ban frissen, újonnan megalakult népképviseleti országgyűlés, amelynek Szacsvey Imre tagja lett, az 1848. évi áprilisi törvényekben a forradalom eredményeként rögzített jogszabályi kereteknek megfelelően működött. Az 1848. évi IV. és V. törvények gyökeresen átalakította az országgyűlés összetételét, működését, s ezzel egészen új alapra állította a testületet, azt nemesi-rendi alakulatból valóban az osztályadalmi és nemzeti szuverenitás legitim kifejezőjévé, megjelenítőjévé és gyakorló aktorává tette. A két törvény közül az utóbbi módosította a választásokat és az országgyűlés összetételét. A választásokkal jelen kötetben más tanulmány foglalkozik, ezért itt csak annyit jegyzünk meg, hogy sokban ennek volt következménye a testület szerkezeti átalakulása is.

A Magyar Királyság 1848 előtti országgyűlése rendi társadalmat képviselt, sőt szorosabb értelemben – a rendi beszédmód szerint – maguk a rendek alkották az országot. A kiváltságokban nem részesülők csak alattvalónak számítottak, s pusztán földrajzi és biológiai értelemben képezték részét az országnak, a politikai értelemben vett „népet”, Magyarország politikai társadalmát a rendek alkották. A rendi diéta így a lakosság nagy részét kitevő nem nemes népességet csak fiktív módon, közvetve, a kiváltságosok által és azok érdekeinek alárendelten jelenítette meg. Ám a rendi diéta nemcsak abban különbözött az új népképviseleti országgyűléstől, hogy a kiváltsággal nem bíróknak nem volt szavuk, hanem további két jellegzetességben is.

Egyrészt a rendi logika a kiváltságosok között is érvényesült: a gyűlés rendi kiváltságok által mélyen tagolt társadalmat képviselt. Az eltérő jogokkal bíró (különböző jogrendszerek érvénye, más és más bíróságok hatásköre alá tartozó) csoportokból álló hazai népesség eltérő és ellentétes érdekei a politikai intézményekben, így az országgyűlésben is látványosan megmutatkoztak, ami a testület szerkezetét, egyes tagjainak és csoportjaiknak politikai lehetőségeit is különféleképpen befolyásolta. Másrészt a diéta a kiváltságosokat sem közvetlenül képviselte: a rendiség ugyanis nem az ország egyenjogú lakosainak egy azonos területen élő meghatározott számú lakosát, még csak nem is választókat, hanem rendi testületeket részesített képviseletben.

A diéta tagjait ezért nem is vagy csak ritkán nevezték képviselőnek, akiket választanak, hanem a kor szóhasználatának megfelelően a rendi testület, a törvényhatóság közönsége a diétára követeket küld. A követek státusát az is megkülönböztette az 1848 utáni népképviselőkétől, hogy a küldők kötelező erejű utasításai szabták meg, hogy a felmerülő kérdésekben miként is kell szavazniuk, a megye vagy város milyen kívánatát is kellene egyáltalán szóba hozniuk. Az egymást is ellenőrző két-két követnek közösen volt egy voksa, s ha eltérően, ellentétesen szavaztak, a megye véleményét nem vették figyelembe.

A nem egyes állampolgárokon, hanem kiváltságos testületeken alapuló képviselet hatalmas aránytalanságokat is eredményezett, akár egyazon jogállással bíró kiváltságos csoportok egyes testületei, még inkább azok tagjai között is. Az óriási Pest vagy – Szacs vay megyéje – Bihar ugyanannyi súllyal bírt, mint a kicsiny Ugocsa vagy Torna. Ugyanígy a városi rend esetében nemcsak a több tízezres Szeged vagy Debrecen, de az 1848 előtt már százezres Pest sem bírt nagyobb országgyűlési képviselettel, mint az ezret alig meghaladó lakosságú Ruszt vagy a két-háromezres kicsiny szabad királyi városok, mint Bakabánya vagy Szentgyörgy. De ha nemcsak az egész lakosságot, hanem csupán a kiváltságosokat tekintjük, még a nemesség körében sem létezett arányosság, hiszen a több tízezres nemességgel bíró Vas, Zala, Veszprém, és Máramaros vagy Szatmár és Pozsony megyék sem kaptak nagyobb képviseletet vagy több szavazatot, mint a néhány száz főnyi kiváltságos vármegyék, Moson, Esztergom és Csanád, vagy az ezer nemest alig meghaladó Békés.

A régi rendi országgyűlés a rendi tagoltságnak megfelelően két „táblára”, azaz kamarára tagolódott. A „tekintetes Karok és Rendek” táblája képviseleti jellegű volt. Tagjai, a nemesi megyék, a szabad királyi városok, a katolikus káptalanok, valamint a kiváltságos kerületek követei döntési, szavazati jogú résztvevői voltak az országgyűlésnek. A saját jogon vagy betöltött tisztségük alapján meghívott főrendek tőlük elkülönülten a „méltóságos Főrendek” tábláján foglaltak helyet, ahol joguk volt személyesen részt venni. A főpapság, azután az országos és udvari méltóság- és tisztségviselők, továbbá a főispánok mellett, a családjuk főnemesi státusa, bárói, grófi, hercegi címe alapján jogosult „teljes korú” férfiak kaptak személyre szóló meghívót a királyi kancelláriától.

A jelenlévők között azonban további olyan csoportok is voltak, akik nem valamely rendi testület megbízásából kerültek a diétára. Ezek éppen amiatt, hogy nem képviseltek rendeket, csak résztvevői, de nem döntési jogú tényezői voltak a Karok és Rendek együttesének. Ennek megfelelően nem volt szavazatuk, sőt – bár ezt nem rögzítette jogszabály – a szokások szólási jogukat is korlátozták. Ilyenek voltak a távol lévő főrendek követei, akik megbízóikat tudósították a történetekről. Fontos szerepük volt a diéta nyilvánosságában, hiszen kéziratos beszámolóik segítségével kiterjedt kör szerzett tudomást az országgyűlésen folyó vitákról. Ez volt az eredete Kossuth nevezetes Országgyűlési Tudósításainak is, amelyek négy megbízójának írt tudósító levelei továbbmásolásából nőttek ki. Mindenképp említésre érdemesek, mert bár nem voltak hivatalos jellegűek, szabad sajtó híján, valamint a hivatalos napló készültének alább ismertetendő módja miatt hiánypótló szerepet tölthettek be.

A jegyzői feladatok szempontjából, a tisztség előzményeként azonban fontosabb szerepe volt az ország kétfokozatú felsőbírósága, a kúria egyik intézményének, a Királyi Táblának, amely – ahogyan a korban mondták – kiegészítő részét képezte a Karok és Rendek táblájának. Vezetője, a királyi személyes bírói jelenlét bíróságának feje (*personalis praesentiae in iudiciis locumtenens*), rövid megnevezéssel a személynök (*personalis*) volt, aki egyben az alsótáblának és országos üléseinek hivatalos elnöki tisztét is betöltötte. További tagjai a két táblabáró, az alnádor és az alországbíró, két főpap, négy protonotárius, azaz ítélmester (közülük egyet a nádor, egyet az országbíró, kettőt a személynök nevez ki), további 2 érseki, 4 királyi és néhány „számfeletti” ülnök, végül a fiscus, azaz jogügyigazgató (a főállamügyésznek megfelelő tisztség) és a bányászati ügyek előadója voltak. A Királyi Tábla személyzete a tárgyalásban és a döntésekben a gyakorlat szerint nem, illetve csak közvetve vettek részt, amennyiben az ő feladatuk volt a hivatalos, de csak az országos ülések írásbeli teendőinek elvégzése, a dokumentumok megfogalmazása, gyorsírók segítségével történő vezetése. A rendi diétán tehát ők végezték a későbbi népképviselési országgyűlés jegyzői feladatainak egy részét. De csak egy részét; ugyanis, mivel mind vagy a király vagy a király emberei általi kinevezéssel nyerték el hivatalukat, az udvar híveinek számítottak, s a Rendek mélységes bizalmatlansággal viseltettek velük szemben, s ezért – alább tárgyalandó módon – maguk is gondoskodtak a dokumentumok szövegének ellenőrzéséről.

A rendi országgyűlések írásbelisége – a jegyzői teendők előzményei

A rendi diéta a kora újkor óta törekedett arra, hogy ne csak a törvények, dekrétumok pusztá szövege kerüljön írásban rögzítésre, hanem megszületésük körülményeit, annak törvényességét is ellenőrizni lehessen. Ennek érdekében a szöveget kialakító diétai tárgyalások, a tractatus diaetalis fontos mozzanatait is

hivatalos formában megörökítették. A 18. század végére három eltérő jellegű, műfajú és funkciójú dokumentumtípus alakult ki.

Az elsőnek, a tárgyalások során és a döntés nyomán keletkezett *iratok* csoportjának több alfaja is létezett. Ilyen voltak az alsótábla és a felsőtábla egymásnak szóló, 1791 óta írásban (is) közölt s indoklást, érveket tartalmazó üzenetei (*nuncium*), az alsótábla által készített a reformkorban általánossá váló konkrét jogszabálytervezetek (*projectum articuli*). Ide sorolhatók továbbá a királynak szóló, a két tábla üzenetváltása nyomán kialakult feliratok (*repraesentatio*), az uralkodó „kegyelmes királyi válaszai” és határozatai (*benigna resolutio*), végezetül a mindezek szövegéből készült, egységes oklevélbe (*decretum*) foglalt törvényszövegek. Az iratokat vagy irományokat a diéta elejétől kezdődő folyamatos, üléseken átnyúló sorszámozással készítették, de a könnyebb kereshetőség érdekében mindig az adott irat elfogadásának ülése számához sorolták be.

A második dokumentumtípus, a *jegyzőkönyv* igazolta, hogy a határozat megfelelő körülmények között, szabályszerű ülésen született. Tartalmazta ezért a tanácskozást folytató vagy határozatot hozó ülés sorszámát és típusát (pl. országos ülés a méltóságos főrendeknél, vagy a Karok és Rendeknél), az adott ülés dátumát, az ülést vezető elnök, valamint a 19. században már a hitelesítő személyét, a tanácskozás tárgyait és a megszületett határozatot, valamint esetleg a felmerült érveket és ellenérveket nagy általánosságban, de névhez nem kötve. Magukat az elhangzott felszólalásokat azonban részletesen nem közölte.

A harmadik típusú dokumentum, a *napló* tartalmazza a tárgyalás pontos menetét, a névvel megjelölt szónoklatokat, azok teljes szövegét vagy bő, legalább az érvekre kiterjedő kivonatát, de olykor a stílusra is kiterjeszkedő ismertetését. A három közül politikai jelentőségével a rendi időszakban a napló emelkedett ki: a követküldés és -utasítás körülményei közepette ez tudta (volna) bizonyítani, hogy miként képviselték a követek küldőik utasításait. A követek ugyan kötelesek voltak rendszeres, általában kéthetenkénti jelentéseket küldeni megbízóiknak, s egymást is szemmel tartották, de nem volt könnyű a megyéknek a folyamatos ellenőrzés biztosítása. Mivel a kormányzat gyakorta élt a követek megvesztegetésének vagy megfélemlítésének politikai eszközeivel, nem ritkán sikerült a páros tagjai közötti összhangot megbontani, valamelyiküket a neki tetsző álláspont támogatására és megyéje utasítása álláspontjának feladására rábírní. Ez bizalmatlanná is tette a megyéket saját követekkel szemben, akik viszont a napló segítségével igazolhatták magukat küldőik előtt. Jól mutatja a napló funkcióját, hogy azt sokáig csak a delegátusok tábláján, az alsón vezették, míg a csak saját magukat képviselő főrendek 1840-ig nem érezték szükségesnek annak készítését. A főrendi napló íratását csak ekkor tudta a liberális reformellenzék nyomása kikényszeríteni Széchenyi és Batthyány Lajos tevékeny részvétele mellett.

A három típusba sorolható dokumentumok megszerkesztését és megszövegezését tehát a Karok és Rendek táblájának kiegészítő részét képező királyi tábla

hat tagja végezte el hivatalból, amiben fizetett „sebes-írók”, a gyorsírók elődei voltak segítségükre. Továbbmásolásukat a követek és küldöik részére a királyi táblánál gyakorlaton lévő, ügyvédi vizsgára készülő joghallgatók, a követeknek a megye által melléjük segítségül és tapasztalatszerzésre rendelt kiskövetek, írnokok végezték, hiszen nyomtatásban csak tetemes késéssel, gyakran csak a diéta vége felé jelentek meg.

A dokumentálás azonban, mint tudjuk, mindig politikai kérdés, a vetélkedő politikai erők mindig igyekeznek a hivatalos szövegek elkészítése felett ellenőrzést szerezni. A rendi dualizmus rendszerében, amikor is a király és a rendek hatalmi vetélkedése adta a politikai élet dinamizmusát, ugyanígy tétje volt annak, hogy melyikük szempontjai érvényesülnek, ki és milyen formában rögzíti az országgyűlésen történeteket.

A királyi tábla tagjainak az uralkodóhoz kötődő pozíciója miatt a rendek okkal, de olykor ok nélkül is úgy érezték, hogy a naplóban nem minden, vagy nem abban a formában szerepel, ahogyan elhangzott. Valóban előfordult olykor, hogy a hivatalos naplóban pl. olyan beszédelem vagy fordulat nem szerepelt, amely pedig kortársi emlékezések, levelek szerint ténylegesen elhangzott. A reformkorban ezért a Karok és Rendekek táblája úgynevezett cenzorokat választottak. Ebben az esetben tehát ez az elnevezés nem a sajtószabadságot korlátozó „gondolatrendőröket” jelöli, az országgyűlési cenzorok nem azonosak a királyi hivatalokban működő és valóban a sajtótermékek szövegének és eszméinek gyomlálásával foglalkozó kormányhivatalokkal. A reformkor későbbi szakaszában sokszor nem is korábbi megnevezésükkel illették, hanem inkább a feladatuk és tevékenységük tartalmát pontosabban kifejező „naplővizsgálóknak” nevezték őket. Tevékenységük iránya is ellenkező a szó általánosan ismert értelmében vett cenzorokéval: nem kihúztak-letiltottak egyes szövegeket a megjelenéstől, hanem éppen azt ellenőrizték, hogy *minden* szerepeljen a dokumentumokban, ami a diétán történt, ne hallgassák el, ne finomítsák szokásuk szerint azokat a részeket az udvari bíróságok tagjai, amelyek az udvarra nézve kínosak. Az országgyűlési cenzorok ezért átvizsgálták, s ha megfelelőnek találták, hitelesítették az elkészült jegyzőkönyveket, naplókat, a törvényszövegeket pedig egy választott bizottság egyeztetette a diéta végén a kancellária tagjaival; utóbbi végső szövegezési folyamatot nevezték koncertációnak.

A dokumentumok elkészítése és megszerkesztése tehát a királyi tábla személyzetének, viszont valóság-hű szövegük, tartalmi pontosságuk és hitelességüknek az igazolása az országgyűlés maga választotta hitelesítő cenzorainak volt a feladata. E két szerepkör tekinthető a jegyzői tevékenység egy része rendi előzményének. A későbbi jegyzőknek azonban az ülések vezetésében is komoly szerep jutott, amit részben ismét mások láttak el a rendi diéta egyes ülésein.

Kerületi jegyzők – a bizottsági és javaslatkészítő üléstípusok segítői

A diéta azonban nemcsak plenáris formában, országos üléseken dolgozott. Ennek fontosságát a későbbi parlamentáris gyakorlathoz képest is megnövelte az a tény, hogy a kormányzat 1847-ig nem dolgozott ki konkrét törvényjavaslatokat. A királyi előterjesztések csak a tanácskozás tárgyait jelölték meg, s ezeket a rendeknek az utasításokban szereplő további sérelmei és kívánatai gyarapították. A tanácskozás alapjául szolgáló javaslatcsövegeket vagy maga a diéta, vagy a két diéta közötti országos küldöttségek (*regnikoláris deputációk*) dolgozták ki.

Mivel több száz ember nem tud hatékonyan tanácskozni, és nem érthet minden résztvevő mindenhez, kialakult az a gyakorlat, hogy egyes kérdéseket, az ahhoz értő, adott területen tapasztalt, valamint néhány nagy tekintélyű, általános érdeklődésű vezérpolitikus alkotta bizottságok készítettek elő és szövegeztek jogszabálytervezetté, s a követi kar egésze ezeket tárgyalta meg és ezekhez fűzte véleményét. Voltak csak adott törvényjavaslat fogalmazására létrejött, ma úgy mondanánk, „ad hoc”, tehát eseti bizottságok, de némelyek működése csaknem állandósult egy-egy diéta folyamán, mert több hasonló ügyet bíztak rájuk a követek, s így a mai szakbizottságokhoz hasonlóan ténykedtek.

A két diéta között dolgozó országos bizottságok mellett voltak ugyanígy országosnak hívott, de valójában inkább országgyűlésinek nevezhető választmányok, amelyek a diéták *folymata alatt* dolgoztak, s amelyekben mindkét tábla tagjai részt vettek. Az alsótábla ezekbe többségében követeket választott, néhányukat (káptalani és szakértő tagokat) az elnöklő személynök delegálta, a főrendek köréből kikerülőket többnyire a körükben elnöklő nádor nevezte ki.

De mind nagyobb szerepet kaptak azok a választmányok, amelyeket csak az alsótábla hozott létre kifejezetten azért, hogy a főrendek és a kormányzat beleszólását a törvényhozási folyamatban csak a két tábla üzenetváltására és az uralkodói szentesítés kitárgyalására korlátozza, s ezáltal legalább a törvényhozási folyamat kezdetén biztosítsa a képviseleti tábla kezdeményezésének lehetőségét. Ilyen szerepe volt a nagy jelentőségű kerületi üléseknek is, amelyekbe a reformkorra a tulajdonképpeni tanácskozás és döntés átkerült. Ezek eredetileg az egymáshoz közel fekvő megyék követeinek a területi megoszlás alapján, a négy országos nagyrégió, a két dunai és a két tiszai kerület szerint szerveződő előzetes egyeztető tanácskozásai voltak. A reformkorra azonban már a kerületenkénti egyeztetések összeolvadtak, és az egész alsótábla nem hivatalos ülésévé váltak. Ezekre a többi alsótáblai szereplőt, a városokat és a káptalanokat is meghívták, igaz, csak közös, tehát a városoknak járó egyetlen és a káptalanoknak jutó szintén egyetlen, inkább csak informatív célú szavazattal. A kerületi ülés így tagjait tekintve nem különbözött az országos üléstől, tulajdonképp annak informális, nem hivatalos tanácskozásává fejlődött, jelentőségében azonban felzárkózott a plénum mellé. Ennek oka, hogy a küldőik utasításaival lekötött és a királyi személynök elnöklete mellett dolgozó követek hiányát érezték a szabad mandátumnak és

szabad tanácskozásnak. A kormányzat beleszólása, ellenőrzése, de az eszmecsere, a kölcsönös „kapacitáció”, egymás meggyőzésének szükségessége is növelte még a kerületi ülés intézményének jelentőségét.

A kerületi ülést a rendi dualizmus uralkodói oldala, a királyi hatalom és szövetségesei egyszerű magántanácskozásnak minősítve, soha nem ismerték el közjogi tényezőnek, ám az alsótábla mindig is igyekezett azt annak tekinteni, és akként szervezni, működtetni. A rendek itt szabadabban tanácskozhattak, és itt munkálták ki, hozták gyakorlatba a modern parlamentarizmus népképviselési szerveiben használatos intézményi kereteket és eljárási rendet. A kerületi ülésen még csak nem is választott elnök vezette a tanácskozást, hanem az *elnöklés* az ülésrendhez igazodóan heti ciklusban sorra járt a megyék követei között. Az ülés eredetére ment vissza hogy minden ülésen egyszerre ketten, egy tiszai és egy dunai követ elnökölt; egyikük vezette a tanácskozást, másik a szavazatokat szedte. Melléjük féltucatnyi *kerületi jegyzőt* választottak a megyei követekből, akik egymást váltva az elnököt segítették a tanácskozás vezetésében, másrészt a születő szövegeket megformálták. 1843-ban mellettük további hat szintén tag *naplószerkesztőt* is választottak, akik a kerületi napló összeállítását végezték. A személyzet kiegészült a tényleges írnokokkal, akik viszont nem a követek, hanem titkárai, a kiskövetek közül kerültek ki; pontosabban a jegyzők és a naplószerkesztők a saját kisköveteiket bízták meg az írnoki teendők végzésével, ők csak az összeszerkesztést véglegesítették és hitelesítették az elkészült szövegeket. A kerületi napló heti ciklusban szerkesztett szövegén pl. nagyon jól kivehető az egy szerkesztő alatt működött két-három írnok eltérő kézvonásának különbsége.

Korábbi tanulmányunkban a kerületi ülést a brit *Committee of the whole House* munkaformához hasonlítottam, amely hasonlóképp a szabadabb, kötetlenebb tanácskozás érdekében alakult ki. A brit összbizottság is csak abban különbözött a plénumtól, hogy ilyenkor a király által kinevezett *speaker* – jelezve, hogy informális tanácskozás következik – levette díszes botját az asztalról, esetleg ki is ment, de a képviselők ugyanabban a teremben, ugyanúgy a helyükön maradvá dolgoztak tovább, és ha eredményre jutottak, a *speaker* visszaült, és pálcáját az asztalra téve folytatták a hivatalos ülést.

A tárgyalások tehát az alsótáblán indultak: a bizottságok által előkészített javaslatokat először a követek által vezetett kerületi ülés vitatta meg és fogadta el, ezt fogalmazták törvényjavaslattá. A Karok és Rendeik hivatalosnak elismert országos ülése a személynök elnöklete és a királyi tábla közreműködése mellett, ezt emelte határozattá vagy módosította. A hivatalossá vált alsótáblai javaslatot üzenettel kísérve bizottság vitte át a főrendekhez, akik megtárgyalva azt, véleményüket válaszüzenetben adták a Karok és Rendeik tudtára. A két táblának konszenzusra kellett jutnia, mert sem jogszabály, sem a szokások nem korlátozták, hogy a főrendek meddig szegülhetnek szembe a képviselési tábla többségének. Ha konszenzus alakult ki, a javaslat a királyhoz került felirat formájában, aki jóváhagyhatta vagy további tárgyalásra utasította a tárgyat, s ilyenkor a folyamat

újrakezdődött a kerületi ülésben. Sem a főrendek ellenkezésének, sem a király vétőjogának nem volt korlátja, noha az alsótábla számtalanszor hangsúlyozta, hogy képviseleti jellege folytán nála kellene lennie a kezdeményezés jogának, ám jogszabály híján eredménytelenül. Különösen sérelmezték a rendek, hogy a főrendek tulajdonképpen szintén vétőjogot vindikálnak maguknak, noha az parlamentarizmus rendszerekben csak az államfőnek járna.

Az ülés levezetésében az elnöknek segítséget nyújtó, az országos ülések elé terjesztendő szövegek elkészítését végző, valamint a szövegek hitelesítését teljesítő kerületi jegyzők és naplószerkesztők tevékenysége emlékeztet leginkább – talán még teljesebben, mint a hivatalos ülésekben közreműködőké – a modern parlamentarizmus jegyzőinek szerepére.

Az új, népképviseleti országgyűlés szerkezete

Az áprilisi törvények gyökeresen átalakították az országgyűlés működését, népképviseleti alapra állítva megszüntették annak rendi jellegét. A király jogkörét ugyan a szentesítésben nem, de egyebekben az áprilisi törvények jelentősen korlátozták. Az országgyűlésnek az eddigi három helyett minden évben össze kellett ülnie, s nem az uralkodó tetszése szerinti színhelyre, hanem az ország központjába, Pestre volt köteles meghirdetni a tanácskozást, amely megszerezte az ellenőrzés és döntés jogát minden fontos kérdésben. Különösen erős fegyver volt az önrendelkezéshez jutott társadalom kezében a költségvetés és a zárszámadásnak az országgyűlés hatáskörébe jutott joga, minthogy ennek befejezése előtt a királynak az országgyűlést sem elnapolni, sem felosztatni nem volt joga.

A képviselőház egészen új összetételt és jelentős részben módosult működést nyert a jogegyenlőségen alapuló népképviselet bevezetésével; mindenki automatikusan politikai jogot nyert, aki egy bizonyos vagyoni cenzusnak megfelelt. A népképviseleti országgyűlés, minden esetleges érdekellentét dacára így a korábbi rendi előjogokra tekintet nélkül jelenítette meg a társadalmat. A résztvevőket sem az eltérő jogállású csoportokat egyenként tömörítő rendi testületek delegálták immár, hanem mostantól az egyenlő jogú, egyazon helyen élő állampolgároknak egy-egy mechanikusan, földrajzi alapon és az ott élő a lakosok közel azonos száma szerint kialakított választókerülete volt jogosult a képviseletre. Ennek választói nem rendenként, hanem közösen döntöttek a képviselők személyéről, a képviselőház összetételéről. Megszűnt az utasítás is, a képviselő szabad mandátuma alapján, lelkiismerete szerint nyilváníthatott véleményt és szavazhatott. A rendiség maradványaként csak az 1848-ban már jogokkal bírók választójoga őrződött meg, amelyet a jogkiterjesztés logikája értelmében akkor sem vontak meg, ha az illető nem felelt meg a választójog gyakorlásához előírt cenzusnak. A főrendek ugyan megtarthatták személyes részvételüket, és testületüket, a főrendiházzá alakuló felsőtáblát, ennek látogatottsága és súlya azonban az új államrendszerben jelentősen csökkent.

A választási rendszer ismertetése más szerző feladata, de a változás horderejét jelezniük kell azzal, hogy Bihar megye az 1848. évi áprilisi törvények értelmében immár nagyságához, népességéhez mért súlyt szerzett a képviselőházban: választói a közös szavazattal bíró eddigi kettő helyett most egyenkénti szavazattal bíró tizenkét képviselőt választhattak meg 1848 júniusában. Az ekkor még a megye területén fekvő szabad királyi város, Debrecen az eddigi kettő helyett három, szintén külön szavazattal bíró képviselőt küldhetett. S végül további egy mandátumot kapott az eddigi képviselettel nem rendelkező püspöki város, Nagyvárad is, ahonnan Szacsвай a felhatalmazását elnyerte.

A népképviseleti országgyűlés képviselőházában már csak választott tagok vettek részt; a főrendek követei ezután nem kaptak ülésjogot. Az államhatalmi ágak elválasztása felvilágosult és szabadságelvű elvárásának megfelelően az elsődlegesen bírói szerepkörű királyi tábla is megszűnt az alsóház kiegészítő része lenni, így végre a képviselőház működése is átalakulhatott. Az azelőtt is oly sokat bírált, a szabad vitát korlátozó gyakorlat, amely szerint a kormányzat által kinevezett személynök elnökölte az üléseket, átadta helyét a korábban is kívánt, s a képviselet eszméjéhez jobban igazodó rendnek: a tárgyalásokat innentől a ház által, saját tagjai közül választott saját tisztségviselői vezették. Ugyanígy alakult át a dokumentálás is: a királyi tábla szerepét e téren is a háznak saját tagjai közül választott jegyzői és a ház maga által alkalmazott segédszemélyzete vette át. A működés rendjét a képviselők által alkotott házszabály határozta meg.

A képviselőház mindig a legidősebb képviselő, a korelnök, valamint a legifjabb tagok mint korjegyzők segítségével tagjai igazolási eljárásával, azaz a képviselői megbízólevelek és választási jegyzőkönyvek vizsgálatával és jóváhagyásával kezdte a munkát, majd kellő számú tag igazolása után kezdte szervezetének kialakítását, működési kereteinek megteremtését. Első lépésként immár maga választotta meg elnökét és két alelnökét, akik az üléseket és a ház egészének munkáját a továbbiakban vezették. Ezután választották meg, többnyire a ház fiatalabb, de már jelentős személyiségei közül a ház hat jegyzőjét. Ennek során a parlamenti illem megkívánta, hogy a különböző politikai irányok mindegyike lehetőséget és szerepet kapjon a hitelesítő tevékenységből. A képviselőház segédszemélyzetet kapott, amelyet a háznagy vezetett, ennek voltak témánk szempontjából fontos tagjai a gyorsírók.

A királyi tábla törvényhozási szerepének megszűnésével a szabadabb tanácskozás normává válása szükségtelenné tette a kerületi ülés intézményét. De meghatározta ezt az egyszerűsödést a kormány és az országgyűlés kapcsolatának átalakulása is: megszűnt az uralkodót képviselő kormányzat és a rendek dualisztikus szembenállása, az ellenzékiiség már nem társult automatikusan az egész alsótábla szerepével. Az ellenzékiiség ugyan megmaradt, sőt kifejezetten elismert, szükségesnek tartott eleme lett az új parlamentáris rendszernek, ám a képviselők kisebbségére korlátozódott. A minisztérium felelőssége folytán a kormány a parlamenti többséggel szoros kapcsolatban működött. Ezért a háznak sem magának

kellott a megtárgyalandó ügyekhez, készítendő törvények és határozatok megalkotásához minden szükséges feladatot elvégeznie, hanem a kormány vagy az egyes képviselők terjesztettek kész szövegjavaslatokat a ház elé, s ha azokat a ház napirendre tűzte, a kormány tagjai minden szükséges adatot és felvilágosítást kötelesek voltak megadni a tárgyaláshoz.

A tárgyalások menete így jelentősen módosult. Noha bárki tehet indítványt, de immár a parlamentáris gyakorlat szerint ugyanazon tárgyban tett kormányindítványnak elsőbbsége van, a máshonnet jövőket módosításképpen kell megvitatni, de leggyakrabban félreteszik. Így járt Szacsvey javaslata is a földesúri monopóliumok felszámolásáról, mivel e tárgyban már készült Deáknak mint igazságügyi miniszternek a kormány javaslataként tekinthető indítványa, ezért Szacsveyé nem, illetve Deákéval együtt került napirendre. A javaslatokat egyébként most már kerületi ülés helyett francia mintára, kilenc, sorsolással összeállított „osztályban” nézték át először, ezekről az osztályok elnökeiből álló „középponti bizottmány” tett jelentést, és a javaslatot indokoló kormánytag után ő volt a ház részéről az előadó is. A véleményezés folyamata sokkal gyorsabb volt mint a korábbi bizottsági, majd azt követő kerületi előkészítés. A képviselőházban lefolytatott általános tárgyalás után a vitatott pontokat „igen–nem” válaszokkal eldöntendő kérdésekké formálva kellett szavazás alá bocsátani, így megszűnt a szavazatoknak az utasítások korában szokásos szétszóródása. A megszavazott javaslatot elvben a főrendiházhoz kellett küldeni, majd a két ház konszenzusa után jutott volna a király elé. A szabadságharc megbolydult közjogi állapotai közepette azonban az elkészült javaslatok és határozatok nem járhatták végig ezt a parlamenti rendszerekben szokásos utat, az uralkodó 1848-ban a népképviselési országgyűlés egyetlen törvényjavaslatát sem szentesítette.

A jegyzőknek a tárgyalás és a döntéshozatal során is jutott szerep. Az ülés levezetésében ők segítették az elnököt, az ő dolguk volt a szavazatok összeszámálása, ők készítették a jegyzőkönyveket és iratokat. Legfőbb felelősségük azonban továbbra is – a korábbi naplőhitelesítő választott cenzorokéval egyező módon – minden országgyűlési dokumentum valóságtartalmának ellenőrzése, majd hitelesítése volt. Az írásbeli teendők és a jegyzői munka tehát itt is szétvált, a tartalmi munka a jegyzőké, az iratok fizikai előállítás a gyorsíróké és írnokoké volt. Ám utóbbiak ellenőrzése a jegyzők fontos és felelősségteljes feladata volt, akárcsak a dokumentumokat őrző irattár felügyelete.

A jegyzők feladatai a népképviselési országgyűlésben

A képviselőház maga alkotta házszabályai adták meg a jegyzők hatáskörét és kötelességeit.

1. Az egymást váltó jegyzők az *ülést vezető elnök legfontosabb segítői*. A felszólalásra jelentkezők náluk iratkoznak fel, a jegyző vagy az általa vezetett lista alap-

ján az elnök hívja fel azokat e sor szerint a beszéd megtartására (A házszabály 44. pontja). A tanácskozást követve a jegyzők figyeltek a házszabály és ügyrend megtartására, a szabályosságra, de annak betartatása – a jegyzők figyelmeztetései alapján – az elnök jogköre.

2. Az egyes ülések kezdetén a jegyző felolvassa az előző ülés jegyzőkönyvét (nem a naplóját!), s megszavazott kifogás esetén korrigálja azt (52. pont). Ilyen egy esetben Szacsvayval is előfordult.

3. Ezután a befutott kérvényeket – csak a cím és tartalom, de nem teljes szöveg szerint – ismerteti és a kérvényi bizottsághoz átteszi, ahol azokat bármely képviselő megtekintheti. Hasonlóképp ismerteti a házhoz intézett jelentéseket és más iratokat (54. és 79. pont).

4. A napirendre vett ügyekben a jegyző olvassa fel az indítványokat, javaslatokat (61. pont).

5. A meginduló vita során a jegyző követi nyomon az indítvány szövegének alakulását, változásait, változatait.

6. Ennek alapján ők fogják az így a megszületett határozatot is írásba foglalni.

7. Kiemelkedően fontos és felelősségteljes feladatuk, hogy amikor a döntés eléri, az elnök által elrendelt szavazás során ők számolják össze a szavazatokat.

8. A jegyző készíti el az ülés jegyzőkönyvét, amely szó szerint csak a tárgyalásra vett indítványokat és szavazásra feltett kérdéseket, a szavazás eredményét és a megszületett határozatot, de nem a vitát tartalmazza. A jegyző által készített dokumentum tehát nem napló, azt a gyorsírók készítik. A napló lehetőleg szó szerint, a *vita* menetét az érvelést, indoklást tartalmazza, tárgyát az egyes felszólalások képezik.

9. Viszont minden dokumentum, így az iratok, a jegyzőkönyv is az elnök mellett az ülésen soros jegyző aláírásával lesz hitelesítve. Ez a felelősség – tehát, hogy az egész ház nevében kell a határozatot névvel vállalni – nagy súlyt adott szerepüknek.

A képviselőház jegyzői 1848–1849-ben

Szacsvay Imre nem volt sem a korjegyzők, sem a képviselőház elsőként megválasztott jegyzői között. Bár a legfiatalabb képviselők közé tartozott, de így is akadt nála hat fiatalabb (Dedinszky József, Irányi Dániel, Vojnits Lukács, Simonyi Lajos, Mánich Péter, Dániel Pál), akik az alakulás során munkálkodhattak. Országos ismertséggel Szacsvay még nem bírt, s frissen kerülve a politikai élet központjába Pestre, még maga sem szerzett olyan tájékozottságot és ismereteket, amelyekkel a formálódó politikai csoportosulások között elhelyezkedve a helyét egyértelműen megtalálta volna. Utóbb benyújtott radikális szellemű törvényjavaslatai ellenére nem illeszkedett pl. a kialakuló radikális csoportba, annál is inkább, minthogy kormánytag Kossuth híveként nem szívesen társult a hevesen ellenzéki

csoportosulás akcióihoz. Lojalitását erősítette, hogy a pénzügyminiszter kinevezte a nagyváradi kincstári uradalom ügyészévé. A többség balszárnán helyezkedett el, így sem itt, sem a radikális kisebbségnél nem volt akkora támogatottsága, hogy máris kiemelt szerepet szántak volna neki. A jegyzőválasztáson így mindössze egyetlen szavazatot kapott. Jegyzővé Kazinczy Gábort, Zákó Istvánt, Ludvigh Jánost, Keller Jánost, Záborszky Alajost és a radikális Irányi Dánielt választották. Közülük Zákó az 1843–1844. évi rendi országgyűlés kerületi naplójának egyik naplószerkesztője volt, Záborszky pedig ugyanazon diéta alatt készített tudósításaival szerzett gyakorlatot az országgyűlési tárgyú anyagok szerkesztésében. Amikor az önvédelmi háború kitörése után ősszel több jegyző is kormánybiztosi megbízást kapott és távol tartózkodott, újabb jegyzők (Riskó Ignác és Bezerédj László) megválasztására került sor, de Szacs vay még szintén nem volt közöttük.

Ám az országgyűlés Debrecenbe költözésével a helyzet ismét kritikussá vált. A katonáskodó Zákó, a más megbízatással hosszabban igazoltan távol lévő Keller és Ludvigh híján Záborszky mellett csak a radikális Irányi és a békepárti Kazinczy maradt az eredetiek közül, az őszi választottak egyike Riskó Ignác csak késve érkezik majd meg Debrecenbe, Bezerédj László betegség miatti távollétét pedig kollégái igazolták. Ezért a betegeskedő felesége ápolása miatt is segítséget kérő Záborszky javaslatára a szükségfővárosban összeülő képviselőháznak január 14-én újabb jegyzőket kellett választani. Szacs vay ekkor került Gorove István egykori védegyleti igazgatóval és Hunfalvy Pál jogakadémiai tanárral egy időben a képviselőház jegyzői közé.

Az új jegyző tisztességgel ellátta feladatait, összesen tizenöt ülés jegyzőkönyvét hitelesítette aláírásával. A Szacs vay jegyzősége melletti jegyzőkönyvek január 22. és 26., február 3. és 28., március 8., 17. és 28., április 2., 7. és 19. végül május 2–3., 22., 24. és 25. napjáról datálódtak. Összehasonlításképp: januárban és februárban a legtöbbször, hét alkalmat Irányi vállalt, Hunfalvy három, Gorove csak egyet, miként a betegeskedő feleségének ápolására hivatkozó Záborszky Alajos is. Márciusban Hunfalvy öt, Irányi három jegyzőkönyvet írt alá, Gorove ismét csak egyet, áprilisban legtöbbször Gorove, Irányi és Hunfalvy szerepeltek, az eredetileg választott Keller és Záborszky alig fordult elő. Szacs vaynak májusban jutott a legtöbb feladat a képviselőház jegyzői munkálataiban, amikor Hunfalvy csak négy, Gorove pedig csak két ülésen volt jegyző.

Szacs vay Imre jegyzőként legfontosabb szerepet a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása és formába öntése körül kapott. Források szerint határozottan kiállt Kossuth javaslata mellett, minden bizonnyal ezért is került Gorove mellett a megszövegezést végző jegyzők közé. Bár úgy tűnik e munka érdemi részét is Kossuth maga végezte el, Szacs vay lett az, aki aláírásával hitelesítette a dokumentumot – s mint kiderült –, ezzel „írta alá” egyben saját halálos ítéletét is.

■ FÜGGELÉK

Az 1848. évi népképviselői országgyűlés házszabálya (Részletek a jegyzők feladatainak álló betűs kiemelésével)

A képviselőház Rendszabályai

I-ső szakasz. A ház ideiglenes alakulásáról és igazolásról

1. Az országgyűlés megnyitása után a képviselőház legkorosabb tagja az elnöki, s a legfiatalabb hat tag jegyzői helyöket foglalván el, a ház tagjai igazolásához kezd. [...][A következő 13 pont az igazolási eljárást ismerteti.]

II-dik szakasz. A ház alakulásáról

15. Midőn a ház általi érvényesítés nyomán az elnök már 226 tagot nyilatkoztatott ki törvényesen választott képviselőnek, s kifogástalan választások iránt előadandó jelentés többé nincs, a ház igazolt tagjai a hivatalnokok választásához fognak.

16. Először az elnökre történik szavazás ekképp: A jegyzők egyike betűrend szerint felolvastván az igazolt tagok neveit, ezek egyenként megjelennek, és a korelnök előtt kitett ládába teszik céduláikat. Az első felolvasás alkalmával jelen nem voltak nevei, szavazataik beadhatása tekintetéből, végül még egyszer felolvastatnak, s ekkor a korelnök felügyelete alatt a jegyzők a gyűlés színe előtt összeszámítják a szavazatokat, s a korelnök kimondja az eredményt.

17. Ha általános többség nincsen, a szavazás azon két tag felett ismételtetik, kik mellett aránylag legtöbb szavazat nyilatkozott.

18. Ezután az előbbi módon egymás után két alelnök, s egyszerre hat jegyző választatik.

19. Ekkor az elválasztott hivatalnokok helyeiket elfoglalván, az elnök kinyilatkoztatja, hogy a ház alakulva van,

20. Az elnök, alelnökök és jegyzők nevei hivatalos tudomás végett a Ministerium által a királynak följelentetnek.

III-ik szakasz. A tanácskozási rendről

21. A tanácskozás előkészítése végett a ház, az elnök és alelnökök kivételével, sorshúzás útján minden ülésfolyamra kilenc osztályra osztatik fel.

22. Mindenik osztály általános szótöbbséggel elnököt és jegyzőt választ magának.

23. A törvényjavaslatok kiadtván az osztályoknak, ezek tárgyalás alá veszik, s mihelyt a tárgyat elegendően kimerítettnek vélik, általános szótöbbséggel előadót választva, ezt a ház elnökének bejelentik.

24. Ha a bejelentés öt osztály részéről már megtörtént, a ház elnöke központi bizottmányba hívja össze az előadókat, s erről a hátra maradt osztályok értesítettnek.

25. A központi bizottmányban az elnökséget, döntő szavazat nélkül, vagy maga a ház elnöke, vagy az általa e célra megbízott alelnök vezeti.

26. A központi bizottmány a tárgynak megvitatása után, általános szótöbbséggel előadót választ kebeléből, ki a központi bizottmány véleményét okadatolva előterjeszti. Azon osztályoknak előadói, kiknek véleménye a központi bizottmányban kevesebb-ségben maradt, nézeteiket ez alkalommal szinte előterjeszthetik.

27. Ha a háznak úgy tetszik, az osztályülési tárgyalás elkerülésével egyenesen is bízhat meg külön bizottmányt valamely tárgy előkészítésére.

28. Ezen külön bizottmány önmaga választja elnökét és előadóját.

29. A ház a ministerek, elnök, vagy tíz tag kíváratára bizottmányi magánüléssé változik át; ezen ülésben azonban legelőször is a felett határoz a ház: van-e elegendő ok bizottmányi magánülést tartani?

30. A ministerek, vagy az általuk e célra kinevezett kormánybiztosok, felvilágosítások végett, részt vehetnek mind a központi, mind a külön bizottmányi ülésekben, s ennél-fogva a bizottmányi ülések idejéről, helyéről és tárgyról a ministeriumot értesíteni kell.

31. A bejelentett indítványok, javaslatok, kérvények és bizottmányi jelentések az elnök által felolvasztatván, a napirend a ház többségének határozata szerint elnökileg készítették el és függesztetik ki.

32. Ha az indítvány célja; törvényt alkotni, azt törvényjavaslatképpen szerkesztve kell a bejelentéskor benyújtani, s a törvényjavaslatok, ha a ház tárgyalni kívánja, ki-nyomva szétosztatván a tagok között, minden esetben osztályülési és központi bizott-mányi tárgyalásra utasítandók.

33. A ministerium által előterjesztett törvényjavaslatoktól a bizottmányi tárgyalást megtagadni nem lehet.

34. Ha oly indítvány terjesztetik elő, mely nem törvény alkotását célozza, fölvételi ideje meghatározatván, az alatt kinyomatik, s a tagok között szétosztatik.

35. Elérkezvén a felvételi idő, az indítványozó kifejti indítványát, s a ház szavazás útján elhatározza, ha vajon az indítvány tárgyalás alá vétessék-e avagy nem?

36. Oly indítványokat, melyek nem törvény alkotását célozzák, bizottmányi előleges tárgyalás nélkül is elfogadhatni; ha azonban egyszer a ház már félreveté, ugyanazon ülésfolyam alatt másodsor is felhozatván, ekkor, ha tárgyalása elhatároztatik, mul-hatlanul rendes osztályülési és központi bizottmányi előleges tárgyalásra utasíttatnak.

37. A bizottmányok a tárgy iránt mindenkit előhívathatnak és meghallgathatnak, a meghívott felelni tartozván.

38. A bizottmányok a ház napirendéhez tartják magokat működéseikben.

39. A bizottmányi jelentések, rendkívüli eseteket kivéve, felolvasztás előtt legalább három nappal előbb kinyomatva szétosztatnak a ház tagjai között.

40. A bizottmányi jelentés felolvasása után a ház vagy azonnal tanácskozás alá veszi azt, vagy pedig időt határoz e végre.

41. A bizottmányi előadó után először az indítványozót illeti a szó, kinek a tanács-kozás berekesztése előtt, joga van még egyszer szót emelni.

42. A többi tagok a feljegyeztetés során szólanak; de meddig egyenlő számban vannak, a bizottmányi jelentés mellett és ellen szólók felváltva juttatnak szóhoz.

43. A 41-ik és 45-ik cikkben említett esetek kivételével a tárgy alapelveihez és lényegéhez egyszerűen többször szólni nem lehet.

44. A feljegyeztetés az elnök által e végre megbízott jegyzőnél történik, ki a szónokokat sor szerint felszólítja.

45. A ministerek, vagy az illető tárgyra általok a háznak eleve bejelentett megbízottak, tárgyalás közben bármikor kérhetnek szót.

46. Szót kérhetnek bármikor azok is: 1-ör kik napi rendet indítványozni, 2-or neta láni személyes megtámadásra válaszolni, vagy 3-or a házi rendre hivatkozni akarnak.

47. Az indítványozónak mindig jogában áll indítványát visszavonni; ha azonban más valaki azt magáévá teszi, a tárgyalás tovább foly.

48. Beszédet írásból olvasni tilos.

49. Az indítványozón és bizottmányi előadón kívül a tagok saját helyeikről is szólhatnak.

50. Az ülés mindig az előbbi ülés jegyzőkönyvének felolvasásával veszi kezdetét.

51. A jegyzőkönyvben foglaltatni kell: 1-ör a szavazás alá került kérdéseknek szó szerinti szerkezetben, 2-or a szavazás eredményének, 3-or a szavazás nélkül hozott s az illető indítványt elfogadó határozatoknak.

52. Ha a jegyzőkönyv szerkezete ellen oly kifogás tétetik, melyet az illető jegyző el nem oszthat, az elnök megkérdi a házat; és ha a többség a kifogást alaposnak találja, a jegyzőkönyv még azon ülés alatt újra szerkesztetik.

53. A jegyzőkönyv az elnök és a szerkesztő jegyző aláírásával hitelesítettik.

54. A jegyzőkönyv hitelesítése után az elnök vagy a jegyzők egyike a közelebbi ülés óta benyújtott kérvényeket kivonatban előterjeszti. Ezután a beérkezett jelentésekről, s kivéve a névteleneket, minden más iratokról tétetik a háznak jelentés.

55. Napirenden kívüli tárgyról a ház engedelme nélkül senki sem szólhat.

56. A módosítványokat az elnöknek írásban kell benyújtani. Ha új indítvány adatik elő, az eredeti indítvány iránti tárgyalás és szavazás előre bocsáttatik; ezután az új indítványnak elsősege van az elesett első indítvány módosítása felett.

57. A szólót beszédében megszakasztani nem szabad.

58. Egyedül az elnöknek van joga a szólót, mégpedig beszéde megszakasztásával is, rendre utasítani, s ha a rendre utasítás azon egy előadásban már két ízben megtörtént, a szónok előadván mentségét, a ház, az elnök kérdésére, a fennforgó tárgyban elvonhatja tőle a szót, s a körülményekhez képest jegyzőkönyvi megrovást is határozhat.

59. A tanácskozás bezárása után az elnök felteszi a kérdést szavazásra. A kérdés feltevése iránt új tanácskozást kezdhetni, mely felett a szavazás megkezdése előtt a ház határozni fog.

60. Ha a szavazásra feltett kérdés, cikk avagy indítvány több részből áll, szétesztését lehet kívánni.

61. A szavazás megkezdése előtt a kérdést, cikket avagy indítványt az elnök vagy egyik jegyző újra felolvassa.

62. A szavazás felállás és ülve maradás által történik. Általános többség határoz minden esetben. Ha az eredmény kétséges, új kísérlet tételik, s a többség személyesen összeszámíttatik.

63. Hűsz tagnak írásban beadott kívánságára, az elnöki kijelentés előtt is és után is, név szerinti felhívás mellett történik nyilvánosan a szavazás.

64. A kérdést mindig úgy kell feltenni, hogy egyszerű igennel vagy nemmel felelhesenek a tagok.

65. Szavazás közben beszédet tartani, vagy a szavazatot indokolni nem szabad.

66. Tanácskozássra és határozásra az igazolt tagok általános többségének jelenléte szükséges.

67. Határozatai ellen a ház semmiféle ellenmondást nem fogad el.

68. Pénzajánlatnál mindig a legnagyobb összeg jó szavazás alá.

69. Ha a háznak valamely tagja a rendet zavarja, az elnök név szerint rendre utasítja. Ha az illető tag a rendzavarást folytatja, a ház intézkedik.

70. Ha az ülésben folytonos rendzavaró láрма és nyugtalanság uralkodik, mellyel [melyet] az elnök nem képes lecsillapítani, az elnök kinyilatkoztatja, hogy az ülést fel fogja függeszteni. Ha a csend ezután sem áll helyre, az elnök az ülést bizonyos időre, mely egy óránál hosszabb nem lehet, felfüggeszti.

71. Miután a központi vagy külön bizottmány előadója jelentését előterjesztette, a ház által meghatározott időben megnyílik az indítvány alapelve iránt a tanácskozás. Ezen általános tárgyalásnál minden tag csak egyszer szólhat.

72. Ezután tárgyaltnak az egyes cikkek sorban egyenként és az ezekre vonatkozó módosítványok. Minden cikk és erre vonatkozó módosítvány tárgyalásánál minden tag csak egyszer szólhat.

73. Ha a ház valamely módosítványt bizottmányhoz utasít, a többi cikk tárgyalását tovább folytathatja.

74. A cikkenkénti tárgyalás bevégeztével, törvényjavaslatoknál az egészre nézve egy nap közbejöttével történik szavazás.

75. Ha a ház bizottmányi magánüléssé alakult, elhatározhatja, hogy semmi jegyzőkönyv se vezettessék.

76. A ház minden tárgyalásaira vonatkozó okiratok kinyomatását és tagjai közötti szétosztását elrendelheti.

IV-ik szakasz. A kérvényekről

77. Minden kérvény írásban adatik be az elnöknek vagy valamely tagnak, ki azt a ház elébe terjeszti.

78. Kérvényeket egyeseknek vagy küldöttségeknek a házba vinni nem szabad.

79. A kérvényeknek csak tárgyai jelentetvén be, az illető jegyző által felolvasatlanul a kérvényi bizottmányhoz tételnek át, hol minden tag megtekintheti.

80. A kérvények vizsgálatára tizenöt tagú bizottmányt választ a ház, mely hetenként jelentést tesz előadója által. Ezen jelentés előterjesztése előtt legalább három nappal kifüggesztetik a tanácskozási teremben a kérvény tárgya, az aláírónak neve, lakhelye, s a nap, midőn a jelentés elő fog terjesztetni, valamint a szám is, mely alatt a kérvény a bizottmányhoz soroztatott.

81. Ezen bizottmány havonként újra választatik.

V-ik szakasz. Az elnökről

82. Az elnök a ház akarata szerint megnyitja és eloszlatja az ülést. Öröködik a csend és rendszabályok megtartása felett.

83. Ha a ház napirendje szerint valamely nap ülés nem tartatik, hűsz tagnak időközben történő felszólítására ülést köteles hirdetni, a hirdetést a tanácskozási termet magában foglaló épület kapuira kifüggesztetvén.

84. Az elnök a tanácskozási rend fonalára nézve mindig szólhat, sőt köteles szólani; de ha a tárgy érdeme mellett vagy ellen akar szólani, az elnöki széket egyik alelnöknek engedi át, s azon tárgy bevégeztéig nem foglalhatja azt el ismét.

85. Az elnök csak a szavazatok egyenlősége esetében tartozik szavazni.

86. A tagoknak a ház engedelme nélkül hosszabb időre elutazni nem szabad. A rövidebb időre távozókat magokat évégett az elnöknel bejelenteni tartoznak.

VI-ik szakasz. A jegyzőkről

87. A jegyzők vezetik a ház jegyzőkönyvét, olvassák fel az iratokat, jegyzik fel a szólani akarókat, számítják össze a szavazatokat.

88. A jegyzőkönyvek időszakonként kinyomatnak, s úgy ezekből, mint a ház minden nyomtatványából, a tagok példányt kapnak.

89. A ház minden nyomtatványainak hibátlanságára a jegyzők ügyelnek fel, kiknek főigazgatása alatt áll az összes irattár és iroda is.

VII-ik szakasz. A nyilvánosságról

[...] [A további pontok a hallgatóságról és a tudósítókról szólnak]

Záborszky Alajos
jegyző

(Az alsóház ideiglenes rendszabályai. Buda, 1848.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerkesztette Beér János, Csizmadia Andor. Budapest, 1954.
- Deme László: *The radical left in the Hungarian revolution of 1848*. New York, 1976.
- Dobszay Tamás: Az 1843–44. évi országgyűlés kerületi naplója. In A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére. Főszerkesztő Gergely Jenő. Budapest, 2000. 83–100. p.
- Dobszay Tamás: Az országgyűlés bizottsági rendszerének előzményei a reformkorban. In *Historia Critica*. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből. Szerkesztette Manhercz Orsolya. Budapest, 2014. 199–212. p.
- Fábiánné Kiss Erzsébet: A magyar törvényhozás szerkezetének átalakulása. In A magyar országgyűlés 1848/49-ben. Szerkesztette Szabad György. Budapest, [1998.] 64–91. p.
- Fényes Elek: *Magyarország statistikája*. I–III. kötet. Pest, 1842–1843.
- Fleisz János: *Szacs vay Imre*. In Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerkesztette Pálmány Béla. Budapest, 2002. 807–809. p.
- Fleisz János: *Egy tollvonás volt a bűne. Szacs vay Imre (1818–1849), az Országgyűlés vértanú jegyzője*. Budapest, 2009.
- Fleisz János: *Szacs vay Imre (1818–1849), az elfeledett vértanú*. In Bihari Diéta VI–VII. A 2007. évi és 2009. évi tudományos ülések egybeszerkesztett előadásai. Berettyóújfalu, 2010.
- Hunfalvy Pál: *Napló, 1848–1849*. Sajtó alá rendezte Urbán Aladár. Budapest, 1986.
- Irányi Dániel – Charles-Louis Chassin: *A magyar forradalom és szabadságharc története, 1847–1849*. I–II. kötet. Sajtó alá rendezte Spira György. Budapest, 1989.
- Kosáry Domokos: *A forradalom és a szabadságharc sajtója, 1848–1849*. In A magyar sajtó története 1848–1867. II/1. kötet. Szerkesztette Kosáry Domokos, Németh G. Béla. Budapest, 1985.
- Lupkovics György: *A magyar rendi országgyűlések, 1608–1848*. Kassa, 1911.
- Magda Pál: *Magyarországnak és határőrző vidékinek legújabb statistikai és geographiai leírása*. I. kötet. Pest, 1819.
- Miskolczy Ambrus: *Kazinczy Ferenc útja a nyelvújítástól a politikai megújulásig, II. A virtus jegyében, avagy a széphalmi mester erény-, nyelv- és nemzetszemlélete*. Budapest, 2009.
- Pajkossy Gábor: *Kéziratos országgyűlési Tudósítások*. Levéltári Közlemények, 66. (1995.) 1–2. 121–136. p.
- Siklóssy László: *Az országgyűlési beszéd útja*. Budapest, 1939.
- Révész Imre: *A Függelenségi Nyilatkozat viszontagságai*. Budapest, 1955. (Klny. az MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményeiből).
- Zelovich Dezső: *Az országgyűlési napló története*. Budapest, 1936.

A Függetlenségi Nyilatkozat és a trónfosztás

Az 1526. augusztus 29-i mohácsi csata után Magyarország (pontosabban a Magyar Királyság) elveszítette a szuverenitását és a területi egységét. Az egyre zsugorodó északi és nyugati országrész a Habsburgok birodalmának része lett, az ország közepét egyre szélesebb és hosszabb kiterjedésű sávban az Oszmán Birodalom foglalta el, a keleti – a 17. században szintén egyre fogyó – országrészen az oszmán vazallus állam, az Erdélyi Fejedelemség terült el.

Az oszmánok kiűzése után a 17–18. században ugyan a történelmi államterület nagyobb része visszakerült a Habsburg-uralkodók jogara alá, de a területi újraegyesítésre 1848 áprilisáig kellett várni. Addig Erdélyt, a hozzá csatlakozó Partiumot, az ország területéről leválasztott Katonai Határőrvidéket külön kormányozták. A területi egység helyreállítását a magyar rendek ugyan folyamatosan követelték, de sikert nem értek el. Sőt, amikor 1836-ban a magyar rendi országgyűlés törvényt hozott a Partium visszacsatolásáról, ezt 12 éven át nem hajtották végre.

Ugyanakkor mind a Magyar Királyság, mind az Erdélyi Nagyfejedelemség közjogi helyzete alapvetően eltért a Habsburg-birodalom többi országától és tartományától. Az 1791:10. törvénycikk értelmében „Magyarország, a hozzá kapcsolt részekkel együtt, szabad és kormányzatának egész törvényes módját illetőleg (beleértve mindenféle kormányzékait) független, azaz semmi más országnak vagy résznek alá nem vetett, hanem saját állami léttel és alkotmánnyal bíró, s ennél fogva [...] törvényesen megkoronázott örökös királyától, és így Ő szent felségétől s örököseitől, Magyarország királyaitól, tulajdon törvényei és szokásai

szerint, nem pedig más tartományok módjára igazgatandó és kormányozandó ország.” Azaz, az ország elvileg nem volt alávetve a birodalom másik felének.

A Magyar Királyság birodalmon belüli önállósága azonban külföldről egyre kevésbé látszott. 1792-ben I. Ferenc még Magyarország és Csehország királyaként üzent hadat Franciaországnak. 1804-ben azonban I. Ferenc létrehozta az Osztrák Császárságot (Kaisertum Österreich), ami ugyan elvileg nem érintette a Magyar Királyság státusát, de amikor az 1814–1815. évi bécsi békerendszerben I. Ferenc immáron az Osztrák Császárság császárként szerepelt, a Magyar Királyság ezáltal diplomáciai szempontból lefokozódott a Cseh Királyság vagy Galícia szintjére – egy lett a császárság sok tartománya közül.

Noha a reformkorban a magyar politikai elit számos kísérletet tett ennek a helyzetnek az orvoslására, komoly eredményt nem sikerül elérnie. A magyar önállóság egyetlen szemmel látható jele az volt, hogy az 1835-ben megkoronázott uralkodó I. Ferdinándként lépett az osztrák császári, s V. Ferdinándként a magyar királyi trónra.

Az országgyűlés nem tudta direkt módon befolyásolni az uralkodó politikáját, ugyanakkor mégis rákényszeríthette a központi hatalmat bizonyos engedményekre. A Magyar Királyság területén ugyanis csak az országgyűlés közbejöttével lehetett adót kivetni, illetve a hadsereg számára újoncokat állítani. Így például az 1839–1840. évi országgyűlés éppen az újoncok megajánlásának megtagadásával tudta rávenni a birodalmi kormányzatot az 1836–1839. közötti felségsértési és egyéb politikai perek befejezésére és az elítéltek szabadon bocsátására.

Az önálló Magyarország 1848-ban

1848 e tekintetben gyökeresen új helyzetet teremtett. A törvények közül közjogi szempontból legfontosabb a III. törvénycikk volt, amely szerint az uralkodó „minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában honvédelmi tárgyakban” kizárólag a független magyar felelős minisztérium útján fogja gyakorolni a végrehajtó hatalmat. Az uralkodói önkénynek gátat szabott az a rendelkezés, amely valamelyik, Budapesten tartózkodó magyar miniszter ellenjegyzéséhez kötötte az uralkodói rendelkezések érvényességét. A magyar kormány mozgásterét jelentősen megnövelte az a paragrafus, amely szerint az uralkodó távollétében a nádor mint királyi helytartó határozhat az uralkodó jogkörébe tartozó kérdések nagy részéről.

Ugyanakkor a törvények jó néhány kérdést az idő hiánya vagy a kérdések bizonyultsága miatt nem rendeztek. A törvénycikkek között nem volt olyan, amely az ország fegyveres erejéről külön is rendelkezett volna. A III. törvénycikk megfogalmazása nem volt elég egyértelmű, hiszen ez határozott formában csak azokat a tárgyakat utalta a magyar kormány hatáskörébe, amelyek korábban a Magyar Királyi Kancellária, a Helytartótanács és a Kamara köréhez tartoztak, vagy „azok-

hoz tartozniok kellett volna”. A törvénycikk szövege csak általában szólt a minisztériumhoz tartozó „katonai és általában minden honvédelmi” tárgyakról.

A korábbi kormányzések azonban legfeljebb a Magyarországon állomásozó cs. kir. (császári királyi) hadsereg ellátásában, illetve a katonai és polgári hatóságok közötti kapcsolattartásban játszottak szerepet. A katonaság ügyeinek nagy részét a birodalom egész területére kiterjedő rendszerben a főhadparancsnokságok intézték. Ezekről azonban nem intézkedtek az 1848. évi törvénycikkek, ahogy arról sem, hogy mit jelent a magyar katonaság; az országban állomásozó, nagyjából osztrák, lengyel, cseh, morva, ukrán kiegészítésű alakulatokat, vagy pedig az ország területén toborzott és sorozott, ámde sokszor külföldre vezényelt katonaságot?

E kérdéseket azért is rendezni kellett, mert a főhadparancsnokságokra a XXII. törvénycikk értelmében felállítandó belső rendfenntartó erő, a nemzetőrség felfegyverzésében is fontos feladat várt. Batthyány miniszterelnök határozott fellépésének köszönhetően május 7-én az uralkodó királyi kéziratban a négy magyarországi főhadparancsnokságot, a budait (a szűkebb értelemben vett Magyarország), a temesvárit (Bánság), a péterváradit (Szlavónia és Szerémség) és a zágrábit (Horvátország) a Batthyány-kormány rendelkezései alá rendelte. A nagyszombati (Erdély) főhadparancsnokságot csak június 10-én, az erdélyi unió szentesítésekor utasította a magyar kormányzat rendeleteinek teljesítésére.

Ugyanilyen rendezetlen maradt a külképviseletek ügye. A hivatalba lépő osztrák kormányok megörökölték a birodalom külügyi hálózatát, s nemigen akartak belőle részt adni a magyar kormánynak, amely így önálló külügyi hálózat kiépítésével próbálkozott, nem sok sikerrel. Rendezetlen maradt a közös állam költségeinek ügye is.

A magyar politikusok ugyan a tiszta perszónalunio elérésére törekedtek, de ez az adott időszakban megvalósíthatatlan volt. Az uralkodó és az uralkodóház költségeinek, az ún. civillistának a fizetése nem volt kérdéses, de a magyar kormány 1848 augusztusáig következetesen visszautasította például a birodalom államadósságának fizetését. Rendezést igényelt volna a birodalmon belüli, illetve a birodalom határain húzódó vámvonal és a hozzá kapcsolódó vámtételek ügye is. Az osztrák kormányok időnként sürgették az államadósságról vagy a vámokról és a kereskedelemről történő tárgyalásokat, a magyar kormányzat azonban úgy vélte, nem sürgeti az idő.

Annál is kevésbé, mert 1848 tavaszán és nyarán a birodalom változatlan megmaradása is kérdésessé vált. Észak-Itáliában háború folyt, s a Lombard-Velencei Királyság elszakadása lehetségesnek tűnt. Frankfurtban összeült az össznémet parlament, s felvetődött az a lehetőség, hogy az Osztrák Császárság német tartományai beolvadnak az egységes Németországba, a megmaradt birodalom központja pedig Magyarországra kerül át.

Mindezek az esélyek azonban 1848 ősziére a semmibe vesztek vagy erősen kétségessé váltak. A piemonti-szárd hadsereg elveszítette az észak-itáliai hadjá-

ratot, az össznémet parlamentről pedig kiderült, hogy nem rendelkezik olyan eszközökkel, amelyekkel rákényszerítheti akarát a tagállamok uralkodóira. Az Osztrák Császárság külpolitikai helyzete megszilárdult, s a hatalom bécsi birtokosai, a hagyományos uralkodó köröktől a félig-meddig polgári kormányig elérkezettnek látták az időt a Magyarország elleni határozottabb fellépésre is.

Az uralkodó szeptember 4-én visszahelyezte báni méltóságába az onnan a magyar kormány kívánságára elmozdított Josip Jellačićot, aki aztán egy hét múlva csapatai élén támadást indított Magyarország ellen. Ezzel egy időben nem volt hajlandó szentesíteni a magyar országgyűlés által a hadseregszervezésről és a bankjegykibocsátásról megalkotott törvénycikkeket, amivel lehetetlenné tette, hogy az ország törvényes eszközökkel gondoskodjék a védelméről. Amikor pedig Batthyány Lajos kormánya emiatt lemondott, nem volt hajlandó új kormányt kinevezni, amivel mulasztásos törvénysértést követett el. Ezt követte október 3-án a királyi kézirat a magyar országgyűlés feloszlatásáról és az ország ostromállapot alá helyezéséről, s ezzel együtt a nyílt katonai fellépés. A királyi kézirat formai szempontból törvénytelen volt, hiszen nem volt rajta magyar miniszteri ellenjegyzés. Tartalmi szempontból az tette érvénytelenné, hogy az országgyűlés még nem fejezte be a költségvetési törvény vitáját, s az 1848:4. törvénycikk szerint ennek befejezése és az előző évi zárszámadás elfogadása előtt az országgyűlést nem lehetett berekeszteni.

Olmüztől Olmützig, 1848. december 2. – 1849. március 4.

Mindezt „megkoronázta” V. Ferdinánd lemondatása a trónról, és az ifjú I. Ferenc József trónra lépése. A trónváltozás egyik indoka az volt, hogy Ferdinánd esküt tett a magyar alkotmányra, s ezért a magyar országgyűlés a formális törvényesség betartását kérhette rajta számon. Az önkényuralmi központosítást képviselő udvar és a katonai párt fellépésének hatására december 2-án lemondott a trónról, s helyét unokaöccse, I. Ferenc József foglalta el. Miután I. Ferenc József nem tett esküt a magyar törvényekre, támogatói úgy vélték, nagyobb cselekvési szabadsággal rendelkezik a magyar alkotmányosság felszámolásában.

Az ifjú császár bemutatkozó kiáltványában a birodalom népeinek egyenjogúságát, a polgárok törvény előtti egyenlőségét, a népképviseleti törvényhozást ígérte, de hozzátette: csorbíthatatlanul fenntartja az összbirodalmat, s végső célja „a Monarchia valamennyi tartományát és néptörzsét egy nagy államtestben” egyesíteni. Egy másik kéziratban pedig felhatalmazta Alfred zu Windisch-Grätz tábornagyot Magyarországon a közcsend és rend helyreállítására.

A trónváltozás híre december 5-én érkezett meg Budapestre. Kossuth röviden lemondási komédiának nyilvánította, s az általa javasolt országgyűlési nyilatkozat úgy foglalt állást, hogy „Magyarország királyi széke, a nemzet előleges meg-egyezése nélkül csak az emberiség közös törvénye következtében, a koronás király

halála által ürülhet meg.” Amíg ez nem történik meg, „a magyar királyi szék birtokával senki egyoldalúlag nem rendelkezhetik”. Csak az minősül Magyarország királyának, aki megesküszik a törvényekre, s szabályosan megkoronáztatja magát. Minden más eset trónbitorlásnak minősül. Hasonló módon nyilatkozott a Görgei Artúr vezette feldunai hadsereg is.

Az országgyűlési határozat tehát elutasította a trónváltozást, s továbbra is a joggyakorlásában nyilvánvalóan korlátozott V. Ferdinándot tekintette Magyarország királyának. Nem zárkózott azonban el I. Ferenc József későbbi elismerése előtt, ha az hajlandó betartani az alkotmányos játékszabályokat. Erre azonban semmi esély nem mutatkozott; csupán az volt a kérdés, hogy a cs. kir. csapatok mikor indítanak döntő támadást Magyarország ellen.

Magyarország 1848 szeptembere óta korlátozott célú háborút viselt a támadó Horvátország, majd október végétől Ausztria ellen. A magyar politikusok célja nem az volt, hogy bekebelezzék Horvátországot vagy szétverjék a birodalmat, hanem az, hogy az 1848 áprilisában megkezdett polgári átalakulás folytatásához békés körülményeket teremtsenek.

A magyar fél 1848 szeptemberében kétszer is tárgyalni próbált a horvát inváziós hadsereget vezető Josip Jellačić horvát bánnal; de a bán kitért a tárgyalási ajánlatok elől. 1848. október végén Kossuth a cs. kir. fősereget vezető Windisch-Grätz tábornagynak küldött békekövetet, de a cs. kir. fővezér rövid válasza: „Mit Rebellen unterhandle ich nicht” (Lázadókkal nem tárgyalok) nem sok jót ígért, ahogy az sem, hogy a visszatérő magyar hadikövetet Jellačić buzgó határőrei foglyul ejtették. 1848 november–decemberében Kossuth titkos akciók révén próbált érintkezésbe lépni a kremsieri parlamenttel és az osztrák kormánnyal, de a gesztusok ezúttal is elutasítóak voltak. 1848. december 31-én a magyar képviselőház küldött békekövetet a Budapest előtt álló Windisch-Grätz tábornagynak. A herceg válasza rövidebb, s ha lehet, még egyértelműbb volt, mint az októberi: „Unbedingte Unterwerfung” (feltétel nélküli alávetés). Sőt, a küldöttség egyik tagját, Batthyány Lajos grófot, a volt miniszterelnököt 1849. január 8-án, Pesten le is tartóztattatta.

A magyar politikusok ennek ellenére elvi szinten fenntartották a megegyezés lehetőségét, mint erről Kossuthnak a képviselőház január 13-i és február 12-i üléseiben elhangzott nyilatkozatai tanúskodnak. A vita csupán arról folyt, hogy az osztrák fél rugalmatlansága miatt az 1848. áprilisi törvények a tárgyalások alapjául vagy végcéljául szolgáljanak-e? Azaz: megelégedjen-e a magyar fél az esetleges béketárgyalások esetén az 1848 áprilisában elértekkel, vagy az akkori államjogi szerkezet saját javára történő módosításával is számoljon.

Az alapvető fordulat 1849 tavaszán következett be. Miután a Bécsből a morvaországi Kremsierbe áttelepített birodalmi parlament (a Reichstag) folyamatosan dolgozott egy új alkotmányterven, s ez a munka 1849 februárjában a végéhez közeledett, az Olmützben tartózkodó császári udvar és kormány elhatározta, hogy nem várja be a túlzottan demokratikusnak tűnő, s a végrehajtó hatalmat

korlátozni kívánó alkotmányterv megszületését. Ezt elfogadni nem akarták, a visszautasítás pedig kétségbe vonta volna az uralkodó és a kormány gyakran hirdetett alkotmányos elkötelezettségét. Ezért az uralkodó úgy döntött, hogy véget vet a Kremsierben folyó alkotmányos komédiának, s végre alkotmányt ad a birodalomnak. (Az az állítás, hogy az uralkodó Windisch-Grätz herceg kápolnai győzelme, illetve az arról érkező túlzó hadijelentés következtében adta volna ki az alkotmányt, tévedésen alapul.)

A március 4-én kihirdetett oktrojált alkotmány ugyan sok pozitív ígéretet tartalmazott a jövőre nézve; azonban éppen a magyaroknak nem jutott a kecsegtető ígéretekből. Emellett ez a – szinte kihirdetése pillanatában felfüggesztett – alkotmány részekre darabolta Magyarországot. Ez pedig megint csak arra a következtetésre juttathatta a magyar katonai és politikai vezetést, hogy nem érdemes békét keresni, hiszen a másik fél a magyar nemzet állami létének megszüntetésére tör. Az oktrojált alkotmány ugyanakkor utat nyitott a magyarok és magyarországi kisebbségek közötti megbékélésnek. Hiszen az utóbbiak sem voltak túlságosan elégedettek a császári adománnyal. Magyarország állami egységét pedig a románokkal és szerbekkel történő megegyezés sem veszélyeztethette jobban, mint az olmützi iromány.

Felvetődik persze a kérdés, akart-e megegyezést a magyar fél? Kétségtelen, hogy a magyar békeajánlatokra mindig a válságos vagy veszélyes helyzetekben került sor. Az is tény, hogy az állandó visszautasítások következtében egyre csökkent az Ausztriával való megegyezés híveinek tábora. Ugyanakkor a magyar álláspont sokat finomodott 1848 nyara óta. A magyar politikai vezetés (Kossuth is) hajlandónak mutatkozott az államadósság egy részének átvállalására, vagy a kölcsönös védelmi kötelezettség elismerésére. Ezekre az ajánlatokra azonban egyre rövidebb és egyre durvább válaszok érkeztek. S nem tudunk arról, hogy bármelyik, hatalmi pozícióban lévő osztrák államférfiban vagy hadvezérben felmerült volna a kiegyezés gondolata. Az olmützi alkotmány arra mutatott, hogy I. Ferenc József – ellentétben V. Ferdinánddal – még csak „másodállásban” sem akar magyar király lenni, hanem az egységes és oszthatatlan Ausztria abszolút uralkodójaként kíván tevékenykedni.

Az olmützi alkotmány híretől a válasznyilatkozatig, 1849. március 15. – április 13.

Kossuth március közepén a magyar főszereg táborában (Törökszentmiklóson vagy Tiszaföldváron) értesült az olmützi alkotmányról. „Látni kellett volna mindezen dolgokra mint tomboltak káromkodó örömmel a vezérek, mondván, na most csak nem lesz már oly gyáva magyar, aki alkuról merjen álmodni – aki teszi áruló! most csak nem fog késni már az országgyűlés kimondani, hogy azt a hitszegő gaz házat

(ti. az ausztriai) elcsapja örökre” – írta a hír hatásáról Kossuth titkára, Vörös Antal.

„Ezáltal minden kötelék, a kiegyezés minden lehetősége megsemmisült. Amíg csak egy magyar él, ez az ország soha nem nyújtandja kezét az esküszegő osztrák háznak, nemes népei gyilkosának nyújtani” – vélte Kossuth március 17-én Bem-hez írott levelében. Mielőbb méltó választ kívánt adni a császári udvarnak erre a Magyarországot alkotmányát és jogait semmibe vevő nyilatkozatára. Szándékát közölte a tábornokokkal, akik ezt tudomásul is vették. Március 18-án az Országos Honvédelmi Bizottmánynak írta meg a szándékát: „Amint Debrecenbe érkezem, a tiszte. bizottmánnyal eleve tanácskozva fel akarom kérni a házat, hogy az orosz avatkozás ügyét, és a Magyarország státuséletét megszüntető március 6-ai császári manifesztum tartalmát engedje szőnyegre hoznom, s irántai határozatát kikérjem, mit a háznak, ha a tisztelt bizottmány egyetért, bejelentetni kérek.”

A dolog azonban egyelőre ennyiben maradt, mert a magyar főserég által Cibakháza térségében indított támadás kudarcba fulladt. Kossuth visszatért Debrecenbe, s a képviselőház március 25-i ülésén ismét felhozta a kérdést: „egynek közben kell jönni, ha csak a történelmi gyalázat bélyegét nem akarjuk a nemzetre sütni, s ez az, hogy az országgyűlés az olasz manifesztumra mondja ki akaratát, s annak következtében intézkedjék kormányról, mely ideiglenesen, míg a nemzet definitíve intézkedhetik, vigye a kormányzást, és elhatározza, hogy ide vagy oda teszi át üléseit.” Ugyanakkor arra kérte a Házat, hogy fogadja meg, az ő újabb távolléte idején nem engedi leolvadni a létszámát, hogy ha intézkedni kell, kellő számban együtt legyen.

Kossuthnak ekkor már készen állt a terve a további teendőket illetően. Április 1-jén Egerből a következőket írta Csány Lászlónak, Erdély teljhatalmú országos biztosának:

„...itt van az idő, hogy a nemzet nyilatkozzék, s ezzel minden intrigának útja vágassék. S az [erdélyi] orosz intervenciónak felkérése, s a március 6-ai manifesztum által Magyarországnak eltörlése után ezen nyilatkozat más nem lehet, mint az, hogy 1-ő Magyarország minden hozzá tartozókkal, úgy területiális, mint álladalmi integritásában, sérthetetlen, osztatlan, önálló és független. 2-or az ausztriai ház, mint hitszegő és honáruló, Magyarország feletti uralkodásból örökre kizáratik. 3-or ideiglenes kormány alakíttatik. 4-er az országgyűlés bevégezvén misszióját, új választást rendel s Constituantot [alkotmányozó nemzetgyűlést] hív össze, mely a nemzet jövőendő organizmusát megállapítsa.”

A válasznyilatkozat kibocsátásának azonban két alapvető feltétele volt. Egyrészt az, hogy a magyar főserég végre sikeres ellentámadást indítson a cs. kir. főerők ellen, hiszen amíg ez nem történik meg, a válasznyilatkozat semminemű külpolitikai befolyással nem bírhat Magyarország jövőendőjére nézve. A válasznyilatkozat kibocsátásának másik alapvető feltétele az volt, hogy az a magyar országgyűlés nevében, tehát parlamentáris úton és felhatalmazással történjen.

A tavaszi hadjárat első szakaszában Kossuth is a hadsereg mellett tartózkodott, s lelkes hangú levelekben számolt be az egyes hadseregarancsnokoknak és az OHB-nak a Görgei Artúr vezette főszereg győztes előnyomulásáról. Az isaszegi győzelem után Gödöllőn négyszemközt közölte Görgeivel, elérkezettnek látja az időt a válasznyilatkozat kibocsátására. A beszélgetésről csak Görgei visszaemlékezése maradt fenn; Kossuth úgy emlékezett, hogy a négyszemközti beszélgetésre még március végén, Tiszafüreden került sor közöttük. Így aztán csupán abban egyeznek meg, hogy volt ilyen megbeszélés. Görgei azonban nem különösebben tiltakozhatott, mert Kossuth még ugyanezen a napon tudatta a többi tábornokokkal is a válasz tervét. Mivel különösebb ellenvetéssel nem találkozott, azzal a megnyugtató tudattal térhetett vissza Debrecenbe, hogy a főszereg tisztikara helyesli tervét. Úgy tűnik azonban, hogy Kossuth azt nem közölte: a válasz a függetlenség kimondását és a Habsburg-ház trónfosztását jelenti.

Közben Debrecenben is változtak a körülmények. Noha az országgyűlésen február közepe óta néha igen elkeseredett viták folytak a radikálisok és a mérsékeltek között, s az utóbbiaknak éppen április elején sikerült kellemetlen helyzetbe hozniuk a radikálisok egyik erős emberét, Madarász Lászlót, az OHB tagját, április 5-én mindkét csoportosulás és a köztük ingadozó többség tagjaiból létrejött a Radical Párt, amelynek programja összesen két (vagy három) pontból állt:

„1. Egy és oszthatatlan Magyarország teljes önállással és függetlenséggel.

2. Magyarországnak demokrata köztársaságga alakítása.

3. E magas célok elérése végett elvetvén minden félrendszabályt, elhatározott bátor politikának követése.”

Magát a programot a képviselő- és a felsőház összesen 121 tagja írta alá; igaz, nem tudni, pontosan mikor, mert a 96-dikként aláíró Bagosi Sándor neve mellett május 2-i dátumot találunk. A radikálisok közül aláírta a nyilatkozatot Újházi László, Irányi Dániel, Irinyi József, Táncsics Mihály, Kállay Ödön; a mérsékelteknél inkább a második vonallal (Kemény Zsigmond, Tóth Lőrinc) találkozhatunk, de az aláírók között volt Vörösmarty Mihály és Szacs vay Imre is. A függetlenségi és köztársasági program egyidejű vállalása a Debrecenben jelen lévő képviselők (kb. 350 fő) mintegy egyharmada részéről arra mutatott, hogy a magyar politikai elit egy jelentős része kész „átlépni a Rubicont”.

Kossuth Debrecenbe visszatérve, április 12-én az OHB-nak terjesztette elő tervét a függetlenség és a trónfosztás kimondásáról. A testület tagjai nem különösebben lelkesedtek az ötletért. A fontos azonban nem ez, hanem az országgyűlés állásfoglalása volt. Április 13-án Kossuth országgyűlési zárt ülést hívott össze, s ezen indítványozta az ország függetlenségének és a Habsburg-ház trónfosztásának kimondását. A kortársi beszámolók szerint Kossuthnak nem sikerült meggyőznie a képviselők mindegyikét e lépések célszerűségéről.

Kossuth két dologgal érvelt. Amíg Magyarország nem független ország, nem számíthat diplomáciai elismerésre sem. Márpedig így az olasz ügyek rendezésére összeülő veronai kongresszuson könnyen Magyarország nélkül hozhatnak hatá-

rozatot az ország jövőjéről. Másrészt azzal érvelt, hogy a sereg sürgeti a választ, s inkább „mi tegyünk, nehogy a sereg tegyen”. A zárt üléseken nem volt szavazás, s Kossuth azzal zárta azt le, hogy „ha sok ellenvéleményűt talált volna, visszahúzza vala indítványát”.

A függetlenség és a trónfosztás kimondása

Így érkezett el április 14. napja. Dél előtt 11 órakor, a református kollégium nagytermében, Almásy Pál elnöklete alatt megkezdődött a képviselőház ülése. A jegyzőkönyv hitelesítése után a bihari román képviselők egyike, Ioan Drágos szólalt fel, s arra hivatkozva, hogy „a mai ülés sokkal ünnepélyesebb, sokkal nagyszerűbb, mintsem hogy azt ily kis körben tartsuk meg, hol kevesen férnek el”, javasolta, hogy „a dolog jelentősége” miatt a képviselőház „a tárgyhoz méltó komolysággal intézkedjék, hogy lárma és tolakodás a teremnek szűk köre miatt ne történjék”, s miután a nép nagyobb része a nagytemplomban van, határozzanak arról, hogy az ülést oda teszik át.

Az elnöklő Almásy Pál erre kijelentette, hogy ha a képviselőház kívánja, átmenhetnek. Miután a képviselők egy része erre „Maradjunk!”-kal reagált, Almásy közölte, hogy az ülés tárgyát „kormányelnök úr fogja előadni, tehát bevárjuk őt”. Palóczy László haditörvényszéki védőiratában arról ír, hogy ő maga felszólalt az ülés áttétele ellen, mondván, hogy a templomban nem lehet szabadon tanácskozni, s ezt az elnök már-már ki is mondta határozatként, azonban az utcáról behalatszó, majd a nemzetgyűlés termében is visszhangra találó harsány „a templomban! a templomban!” kiáltások után mégis áttették az ülést a nagytemplomba. Ezzel kapcsolatban a jelenlévő tanúbizonyságára hivatkozik, azonban indítványának elhangzását egyetlen más forrás sem erősíti meg.

Rövid szünet után megérkezett Kossuth, de még mielőtt szólásra emelkedhetett volna, Besze János ismételte meg Drágos javaslatát: „Képviselők! A nagytemplomban több ezer ember van. Amik a mai ülésben mondatni fognak, ájtatos érzelmekkel sóvárogja hallani a nép, melynek képviselői vagyunk; ami ma itt történik, kíváncsi, hogy minél több szájról szájra hangozzék szerte az országban; itt alig vagyunk egy pár százan, a karzatok üresek, odaát pedig a nagy templomban ezrek várokoznak. Felszólítom tehát a képviselőket, menjünk által, és hirdessük a valót ezrek s ezrek előtt.”

A képviselőház erre helyesléssel reagált, mire Almásy a Ház kívánságára hivatkozva kijelentette, hogy az ülést a nagytemplomba teszi át. Az átvonulás eltartott egy ideig, s miután a padok nagy részét addigra már a betóduló debreceni nép foglalta el, Almásy azzal kezdte, hogy felszólította a képviselőház tisztviselőit „hogy azon padokat, melyek itt elől végig vonulnak, ürítsék ki a képviselő urak számára”, mert csak ennek megtörténte után fogja az ülést megnyitni, a képviselőket pedig megkérte, hogy mindannyian kijelölt helyeikre vonuljanak. Miután

ez megtörtént, s megnyitotta az ülést, külön felszólította a hallgatóságot, „hogya a tárgy komolyságához képest, mely a kormányelnök úr által indítványoztatni fog, illő és kellő csendben lenni szíveskedjék, aminek megtartására, amint kellend, bizonyosan intézkedni fogok”. Frideczky Lajos erre az epizódra már úgy emlékezett, hogy Kossuth felhívta a képviselőkkel összegyűlt közönséget a hátrébb vonulásra, annak érdekében, hogy látni lehessen, ki hogyan szavaz; s ezzel már önmagában megfélemlítette a képviselőket. Irányi emlékezései szerint a képviselők a szószék mellett és a szószékkal szemben foglaltak helyet; a földszint többi részét és a karzatokat a közönség töltötte meg. Almásy és Perényi Zsigmond, a felsőház elnöke az emelvényen fogalt helyet, a jegyzőkönyvet Irányi Dániel vezette.

Almásy ezután kérte fel Kossuthot indítványa megtételére. Az OHB elnöke hosszú, több mint egy órán át tartó beszédben számolt be a tavaszi hadjárat győzelmeiről, majd áttért magára az indítványra. Felsorolta a Habsburg–Lotaringiai uralkodóház történelmi bűneit, különös tekintettel az elmúlt hónapok eseményeire, majd előterjesztette javaslatát a függetlenség kimondásáról, a Habsburg–Lotaringiai uralkodóház trónfosztásáról, s arról, hogy a magyar nemzetnek „minden más statusok irányában, ha saját jogai nem sértetnek, békét és barátságot tartani, s különösen azon népekkel, melyek ezelőtt velünk egy fejedelem alatt állottak, valamint a szomszéd török birodalmi és olasz tartományokkal jó szomszédságot alapítani s folytatni, s a kölcsönös érdekek alapján barátságos kötésekkel szövetkezni elhatározott akarata”.

Negyedikként a jövőendő kormányformát formulázta: „Az ország jövőendő kormányzati rendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig, míg ez [...] megállapíttatnék, az országot egyetemes kiterjedésében egy kormányzóelnök fogja a maga mellé veendő miniszterekkel úgy saját magának, mint az általa kinevezendő minisztereknek személyes felelőssége és számadási kötelezettsége mellett kormányozni.” Végezetül ötödikként javasolta, hogy a „határozatokban foglalt elveknek nyilatkozványba foglalása s fogalmazása három tagbéli választmányra bízassék”.

Kossuth javaslatait a képviselők felállással, s nem név szerinti szavazással fogadták el, ugyanakkor a kormányforma meghatározásáról vagy a parlament jogairól volt némi vita is. Annyi bizonyos, hogy a szószék közelében, az elülső padsorokban ülő képviselők egységesen felálltak. Az országgyűlés egyben kormányzóelnökké, tehát ideiglenes államfővé választotta Kossuthot. Az országgyűlés Kossuth mellett Szacsвай Imrét, Gorove Istvánt, Horváth Mihály püspököt és Hunkár Antal főispánt küldte ki a Függetlenségi Nyilatkozat megfogalmazására.

Kossuth még aznap munkához látott és elkészítette a szöveg első fogalmazványát. Ezt vitatta meg másnap az országgyűlés által kiküldött ötös bizottság, ám Kossuth javaslatának érdemét nem módosította. Az észrevételeik nyomán kiigazított szöveg került – mint azt Gyulai Lajos naplójából tudjuk – április 16-án az országgyűlés két házának zárt ülése elé. A felolvasást követően a zárt ülés hatá-

rozott a szöveg kinyomtatásáról, s az így elkészült röpívek alapján április 18-án egész nap, illetve 19-én délelőtt szintén a két ház együttes, zárt ülésében zajlott le a szöveg részletes vitája. A képviselők és a felsőház tagjai igen alaposan megvitatták a szöveg minden egyes mondatát. Erre mutatnak azok a változtatások is, amelyeket a beterjesztett szövegen végrehajtottak, amelyek azonban Kossuth eredeti javaslatát sem elveiben, sem szerkezetében nem érintették. Inkább csak pontosabbá, szabatosabbá akarták tenni a szöveget, vagy a Kossuth tollát vezető felindulást próbálták tompítani.

A zárt ülés vitái során kialakult, kijavított szöveg letisztázás nélkül került az április 19-én délután tartott nyilvános együttes ülés elé, ahol, miután Szacsвай Imre jegyző felolvasta, „a nemzet képviselői s a felsőház tagjai által egyhangúlag helyben hagyatott és országszerte kihirdettetni elhatároztatott”. Gyulai Lajos naplója szerint aznap délután borús volt az idő, „de akkor éppen, mikor Függetlenségünk szavai, mikor, a Habsburg–Lothringi ház száműzetése kimondatott, a napnak világító sugárai, besütöttek a komoly tanácskozások termébe. Adja Isten, hogy jó ómen legyen ez reánk nézve.” A jegyzőkönyvön és a kinyomtatott példányokon Perényi Zsigmond báró, a felsőház elnöke, Almásy Pál, a képviselőház elnöke, illetve Szacsвай Imre képviselő, országgyűlési jegyző aláírása szerepelt.

A Függetlenségi Nyilatkozatnak sem a jegyzőkönyvi szövege, sem hivatalos, hitelesített példánya nem maradt fenn, az utóbbit későbbben, díszes formában akarták elkészíteni, de ebből is csak egy aláíratlan példány ismert. De – furcsa módon – nem készült tisztázati példány a nyomdák részére sem, hanem ezek a próbáivek egy-egy megfelelően átjavított példánya alapján dolgoztak.

A hadsereg reagálása

A lépésre a hadsereg – Kossuth várakozása ellenére – nem reagált különösebb örömmel. Amikor a lévai főhadiszállásra április 17-én megérkezett a trónfosztás híre, több tiszt nyíltan kikelt ellene. Úgy vélték, egy ilyen határozatot csak akkor szabad hozni, ha az ország egész területe felszabadult. Görgei csak annyit üzent a futárral Kossuthnak: „Annyit mondjon, hogy ha máskor oly fontos dolgot tenni akar, előbb legyen szíves velem közölje.” Az április 19-i nagysallói győzelem után pedig mosolyogva mondta: „Ha az urak Debrecenben ennek a győzelemnek a hírét meghallják, nem kétlem, hogy az orosz cárnak is hadat üzennek.” A tisztek többsége azonban maradt. Ahogy Horváth János, a Miklós-husárok vitéz alezredese fogalmazott: „Ha már megette a húst, hadd vigye a csontunkat is az ördög.”

Tény, hogy az április 17-i morgolóást nem követte sem a tisztikar határozott fellépése, sem bomlása. A többi magyar hadseregnél sem tudunk komolyabb ellenzésről. A szabadságharc leverése után ugyan szinte mindenki azt állította, hogy nem helyeselte a függetlenség kimondását és a detronizációt, de a tényleges tiltakozásra nincsenek adataink. Igaz, arra sem, hogy a hadseregek különösebben

lelkesedtek volna a döntésért. Görgei álláspontját – amely az adott pillanatban meghatározta tisztszejét is – jól mutatta a tavaszi hadjárat végén, 1849. április 29-én kibocsátott kiáltványa. Ebben a Habsburg-házak esküszegő rút dinasztiának nevezte, a háború időtartamáról és jellegéről pedig így nyilatkozott:

„Sokan vannak köztünk, kik már kivívottnak hiszik hazánk óhajtott jövődjét; de ne ámitsátok magatokat; mert ezen harc nem Magyarország és Ausztria közti harc egyedül, – ez európai harc leend: a természet adta legszentebb népjog harca a bitor zsarnokság ellen. – S győzni fog a nép; győznie kell mindenütt!”

A kiáltvány azért is érdekes, mert jelezte egy szakasz lezárulását. A történetek után nem volt olyan politikai tényező, amely lehetségesnek hitte a békekötést. És bár sem az európai harcból, sem a népjog győzelméből nem lett semmi, Görgei egyvalamit jól látott: a császári udvarban nem volt kompromisszumkészség.

A hadsereg tiltakozásának elmaradása azonban nem jelenti azt, hogy hadsereg különösebben üdvözölte volna e lépést. Tudjuk, hogy április 28-án Komáromban egy díszszemle keretében kihirdették a főszereg jelen lévő alakulatainak a Függetlenségi Nyilatkozatot, de a jelenlévők többsége a Mednyánszky Cézár tábori lelkész által felolvasott szövegből egy kukkot sem értett, s inkább a ceremóniát követő kitüntetésosztás és parancskihirdetés érdekelte őket. Perczel Mór vezérőrnagy, a délvidéki IV. hadtest parancsnoka április 27-én, törökbecsei főhadiszállásán kiadott napiparancsában tudatta a függetlenség és a trónfosztás kimondását seeregével.

Annak ellenére, hogy Kossuth valamennyi hadtestet és önálló csapattestet felszólította a hódolati nyilatkozatok beküldésére, ezek egyáltalán nem ömlöttek oly bőségben, mint ahogy a megyék és városok tisztelgő iratai. A katonák részéről beküldött nyilatkozatok szerzői többnyire a hadseregben szolgálatot vállalt, radikális meggyőződésű tisztek tollából kerültek ki, s közös jellemzőjük az, hogy szerzőik 1849 április–májusában valamilyen szempontból „bizonytalan egzisztenciának” minősültek.

Így hódoló nyilatkozatot küldött be Perczel Miklós ezredes, Perczel Mór öccse, akit bátyja önhatalmúlag nevezett ki Pétervárad parancsnokává, s akinek kinevezését a kormány nem akarta megerősíteni. Nyilatkozat érkezett Czetz János ezredestől, az erdélyi hadsereg ideiglenes parancsnokától, akit Bem hetekig hiába próbált tábornokká kineveztetni Kossuthtal. Megírta a maga nyilatkozatát Hatvani Imre szabadcsapatvezér, aki ellen négy ügyben is vizsgálat folyt a hadügy-minisztériumban, s Bangya János, akinek az északi hadsereg egyes parancsnokaival támadtak nézeteltérései.

Jogosság, logika, hasznosság, célszerűség

A függetlenség és a trónfosztás kimondása kapcsán különbséget kell tennünk a lépés jogossága, logikája, célszerűsége és hasznossága között.

Jogszerű lépés volt-e a függetlenség kimondása? Ha az 1848. áprilisi törvények alapjáról nézzük a dolgot, kétségtől nem. Többek között ezért is vádolták a magyar országgyűlést és Kossuthot jogsértéssel, s erre alapozva dolgozták ki az osztrák közjogi szakemberek a jogeljátszás elméletét. Ezen az alapon azonban a magyar országgyűlés már 1848 szeptembere óta jogszerűtlenül működött. Az országgyűlés azonban szükséghelyzetben tette ezt, ugyanis a törvényalkotás másik tényezője, az uralkodó szeptember elejétől „blokkolta” az országgyűlés működését azzal, hogy nem volt hajlandó szentesíteni az által elfogadott törvényjavaslatokat, s a Batthyány-kormány lemondása után nem volt hajlandó újabb kormányt kinevezni. A passzív alkotmánysértés teréről az uralkodó lépett át az aktív alkotmánysértés terére, amikor október 3-án elnapolta a magyar országgyűlést, s teljhatalmú királyi biztossá és főparancsnokká nevezte ki Jellačićot.

Ezt követte a december 2-i trónváltás, amikor maga az uralkodóház lépett le a törvényesség teréről azzal, hogy magyar közjogi szempontból érvénytelen módon lemondatta V. Ferdinándot, s trónra ültette Ferenc Józsefet, aki nem volt hajlandó megesküdni a magyar törvényekre, hanem fegyverrel kívánta meghódítani lázadó tartományát. A sort a március 4-i olmtüzi alkotmány tetözte be. A függetlenség és a trónfosztás kimondása tehát nem volt jogszerű, de e lépést az udvar folyamatos törvénytértései a jogos visszatörítés színében tüntették fel.

Logikus lépés volt-e a függetlenség és a trónfosztás kimondása? Ha az eddigi eseményeket nézzük, kétségtől igen. Ha ugyanis az uralkodó és az uralkodóház nem hajlandó partnerként viselkedni egy alkotmányos konstrukcióban, sőt, magát az alkotmányosságot veszélyezteti, a másik fél számára a behódoláson kívül csak az ellenállás, s az ebből fakadó logikai következmények levonása marad. Ha az alkotmányos monarchia modellje nem működőképes, akkor a nemzet szuverenitásának alapján lehet csak újrendezni az államot. Így lehet az új jogi alapon működtetni a parlamentet és a kormányzatot.

Hasznos lépés volt-e a függetlenség és a trónfosztás kimondása? Kossuth e lépéssel egyrészt az erősödő „békepártot” akarta lehetetlenné tenni, másrészt számított a nyugati nagyhatalmak Magyarország oldalán történő beavatkozására, vagy legalábbis a függetlenség elismerésére. Számításai azonban nem igazolódtak. Belpolitikai haszna a lépésnek nem volt, s eleve nem szerencsés dolog, ha egy politikus egy belpolitikai kérdést nemzetközi diplomáciai következményű lépéssel próbál megoldani. A törvényhatóságok ugyan egymással versengve küldték meg Kossuthnak és az országgyűlésnek hódolati nyilatkozataikat, de az ország erő kifejtése e közjogi változás nyomán nem lett sem kisebb, sem nagyobb. A békepárt ugyanis nem volt olyan erős, s főleg, Kossuthnal szemben nem tudott olyan

ellenjelöltet felléptetni, hogy megfordíthatta volna az ország politikai hangulatát, s elvtelen kiegyezésbe hajszolhatta volna a nemzetet (amit nem is akart).

A lépés külpolitikai szempontból sem hozta meg a kalkulált hasznot. A külföldi magyar ágensek kötelességszerűen közzétették a Függetlenségi Nyilatkozat némileg átstilizált szövegét a különböző világnyelveken. Ám a nyugati nagyhatalmak sokkal szükségesebbnek tartották Ausztriát az európai egyensúly szempontjából annál, hogysem Magyarország kedvéért felhagytak volna eddigi politikájukkal. A döntésnek tehát nem voltak kedvező külpolitikai következményei, de kedvezőtlenek sem. Az oroszok segítségül hívását már a hír megérkezése előtt elhatározták Bécsben. A függetlenség kimondása és a trónfosztás tehát egyszerűen fölösleges volt, semmi több.

Célszerű lépés volt-e mindez? A fentiekből következőleg nem. Pontosabban, a közjogi alap újraértelmezése tekintetében kétségtől volt haszna, hiszen a Szemere-kormány immáron szabályos kabinetként működött, nem pedig egy olyan, a végrehajtó hatalom gyakorlásával felruházott parlamenti bizottság volt, mint a Kossuth vezette Országos Honvédelmi Bizottmány. A lépés elősegítette a kormányzati viszonyok rendezését, noha a kormányzóelnöki jogkör tisztázatlansága, s a kormány és az államfő között ebből fakadó feszültségek majdnem ennyit rontottak is az új kormányzat hatékonyságán.

A trónfosztás és az orosz intervenció

A közvélekedésből szinte kiirthatatlan az a nézet, hogy a magyar forradalom és szabadságharc eleve reménytelen vállalkozás volt, hiszen a Habsburg-birodalom a Szent Szövetség rendszerének tagjaként eleve számíthatott az oroszok beavatkozására, s ezt az 1833-ban Münchengrätzben kötött orosz–osztrák egyezmény külön meg is erősítette.

Ennek a „vádnak” van egy másik változata: eszerint a cári Oroszország 1849. nyári intervencióját, a magyar szabadságharc sorsát eldöntő beavatkozást Kossuth felelőtlen politikája, nevezetesen a Habsburg-ház 1849. április 14-én bekövetkezett trónfosztása, illetve a függetlenség kimondása provokálta ki; ez adta a beavatkozás hivatkozási és jogalapját. Ha erre a lépésre nem kerül sor, akkor a nyugati nagyhatalmak megakadályozták volna az orosz hadsereg fellépését.

A két nézet azonban eleve kizárja egymást, hiszen ha az orosz intervenció eleve létező lehetőség volt, akkor azt a trónfosztás és a függetlenség kimondása nem provokálhatta ki. Ha viszont mégis az 1849. április 14-i határozatok okozták az orosz intervenciót, akkor az nem volt törvényszerű, s a magyar forradalom és szabadságharc sem volt eleve reménytelen vállalkozás.

Magyarországon 1848 márciusa óta a politikusok többsége tisztában volt azzal, hogy bármikor bekövetkezhet az „északi kolosszus”, a cári Oroszország fegyveres intervenciója. Apponyi György magyar kancellár már 1848 március elején erre

figyelmeztette Széchenyit, s Kossuth is számolt ezzel, amikor március 3-i beszédében arra utalt, hogy „ha volna ember Bécsben, ki rövid napjai hatalmának érdekében a dinasztia rovására abszolút hatalmak szövetségével kacérkodnék, meg kellene gondolni, hogy vannak hatalmak, melyek mint barátok veszélyesebbek, mint mikor ellenségek.”

A dunai román fejedelemségek orosz megszállása után a Batthyány-kormány egyik első dolga az volt, hogy megkérdezze a bécsi orosz követet a lépés indokairól, de a válasz megnyugtató volt: a lépésre a birodalom belső nyugalma érdekében kényszerült, s „a magyar nemzettel szomszédságos jó egyetértésben lenni kíván, és Magyarország irányában semmi ellenséges lépést nem fog tenni, mindaddig, míg a magyar nemzet kebelében valamely oly összecsoportozásokat s fegyvergyűjtéseket nem fogna látni, melyek által ő magát fenyegetve érezné”.

I. Miklós cárt azonban jobban érdekelték a német egységgel kapcsolatos fejlemények, mint a magyarországiak, s 1849 áprilisáig inkább egy németországi beavatkozás gondolata foglalkoztatta. Elégedettséggel nyugtázta a cs. kir. csapatok 1848 őszi és téli sikereit is. Az esetleges orosz beavatkozás gondolata először akkor fogalmazódott meg benne, amikor olyan híreket kapott, hogy Bem esetleg be akar törni Bukovinába. Ettől kezdve leveleiben egyre többször foglalkozott a magyarországi hadiesemények kilátásaival s egy esetleges intervencióval.

1849. március végére egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a magyarországi cs. kir. hadsereg önmagában képtelen leverni a magyar „lázadást”. Az orosz beavatkozásról egyre több szó esett Bécsben és Budán egyaránt. Bécsben előbb a bukovinai és galíciai cs. kir. csapatok oly módon történő kihozatalával akarták növelni a magyarországi haderőt, hogy azokat orosz megszálló csapatok váltsák fel. Windisch-Grätz viszont már március 24-én legalább 50 000 orosz katona Magyarországra történő beavatkozását tartotta szükségesnek. A javaslatnak némi szerepe volt a herceg pozíciójának megingásában, de a tavaszi hadjárat sikerei után a politikusok és katonák többsége sem látott már más megoldást. Az intervenciót előkészítő tárgyalások már március végén megkezdődtek, s a hivatalos segítségkérés április 21-én megtörtént. I. Ferenc József május 1-jén saját kezű levélben fordult Miklós cárhoz ez ügyben.

Elvileg a hivatalos segítségkérést indokolhatta volna a trónfosztás és a függetlenség kimondásának híre is, hiszen az egy hét alatt Bécsbe is elérhetett. (Kosáry Domokos egyik munkájában feltételezte, hogy miután a hír április 17-én a lévai magyar főhadiszálláson ismert volt, akár Bécsben is értesülhettek róla.) Az osztrák hadműveleti okmányokban azonban először egy 1849. április 30-án Magyaróvárott keletkezett hírszerzői összesítésben szerepel a hír, ami másnap érkezett Bécsbe, s jelent meg a lapokban. Ez tehát aligha motiválhatott bármilyen módon egy tíz nappal korábbi segítségkérést. „Annál jobb” – írta Ferenc József anyjának, Zsófia főhercegnőnek, amikor a hírről értesült, ami szintén arra mutat, hogy a trónfosztás és a függetlenség kimondása hivatkozási alapként „jól jött”, de nem volt kiváltó oka az oroszok behívásának.

Hozzáteendő, hogy a magyar kormányzat az orosz intervenció után levonta a megfelelő következtetéseket, s július végétől szépen lassan visszatért az 1848. áprilisi alapra. Azaz: hajlandónak mutatkozott a trónfosztás és a Függetlenségi Nyilatkozat visszavonására, ha az osztrák fél garantálja az 1848 áprilisában kialakult közjogi rendszert, tehát Magyarország korlátozott önállóságát a birodalom belül. Ezzel pedig bebizonyította, hogy messzebb lát, mint azok az osztrák politikusok, akik a magyar függetlenség idegen segítséggel történő eltiprásával hitték megteremteni az egységes Habsburg-birodalmat.

Epilógus

A független Magyarország elképzelése álmom volt, de szép álmom. Olyan, amire érdemes volt visszaemlékezni. Ezzel szemben az egységes és erős Ausztria valósága rémálomnak bizonyult, amelyről a Lajta túlszárnyát csak 18 évvel 1849 után voltak hajlandók végképp lemondani. S abban, hogy ez így történt, volt némi szerepe annak, hogy Magyarország 1849-ben megmutatta: a polgári átalakulás és a nemzeti önállóság védelmében képes független államot is teremteni.

■ FÜGGELÉK

Ludvigh János képviselő és kormánybiztos levele Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz

Léva, 1849. április 18.

Édes Barátom!

Fekete [Lajos] titkároddal csaknem egy szempillantásban érkeztem a főhadiszállásra. A déchéance [trónfosztás] hírét tőlem vették. A hír első benyomásra aggasztó volt, és azon kínokon mentem keresztül, melyeket akkor éreztem, mikor a hadsereg Budapestről ugyanerre retirált, s én szelleme iránt tisztába lenni kívántam. E közlés hallatára némelyek a hadsereg szavazatát s közbeszólási jogát fennen hangoztatták, némelyek a határozatot elhamarkodásnak bérmálták, a hadsereg elpártolását jósolgatták. Örömet a déchéance nyilvánítása felett senki sem nyilvánított. Én kétségbe estem. Volt olyan is, ki Görgeit azon proklamációra emlékezteté, melyet a hadsereg megnyugtató-sára éppen e vidékeni átvonulásakor kibocsátott. Ő maga is e hangulatra megzavarodott, míg a dolognak tréfás oldalát felkereste, azt mondván: mily mulató lesz majd a fekete-sárga tiszt urakat látni nevetséges képekkel e hírre megjelenni sat. Nyugtalan éjszakát tölték, mert ilyesmit nem várhattam.

Ma reggel a diskurzust a tárgy felett tovább fűztem, az emberek nyugodtak voltak. Görgei, Damjanich [János], Nagysándor [József], Leiningen[-Westerburg Károly] ezt

oly dolognak tekinték, mely a háború által úgyis már ki volt mondva, s örömemre mondhatom, hogy a hadseregben az egyetértés a déchéance által meg nem zavartatott. E lépésre a hadsereg el nem volt készülve, s még a különben szabadelvű emberek is az eszközben akadtak fel. Kell, hogy a határozat kihirdetésével a hadsereg megeskettessék. Ma mindazok, kik tegnap velem dühödten disputáltak, tökéletesen megnyugszanak, azt adván okul tegnapi kitöréseiknek, melyeket csak barátságos s bizalmas aggodalomnyilvánításoknak mondanak, hogy a hadsereg szelleméről magok sem voltak kellően felvilágosítva, de miután örömmel meggyőződtek, hogy a főbb tisztek nem akadnak fel, maguk is szeretik, hogy a változáson túlestek. Személyeket nem akarok nevezni, mert hiszem, hogy erről nemigen gondolkoztak, s hogy tán azt hitték, Görgei az esmert januáriusi proklamációban mondta ki meggyőződését, melytől eltérni nem akar. Itt tehát semmi baj. Ha Görgei saját hadteste iránt nem volna tisztában, oda elindulok. Ha megnyugtat, egy pár napig itt maradok.

A miniszterségi s fővezéri kombináció iránt úgy látszik, Kiss [Ernő] helyettesítését látja a legjobb expediensnek [megoldásnak]. Közlötte ez ügyet Damjanichcsal, ki azt felelte, hogy neki, ti. Görgeinek fővezérének kell maradni, mert más alatt nem szolgál, ő is azt véli, hogy Görgei a miniszterséget Kiss altábornagy helyettesítése alatt jól viheti. Definitív eddig nem nyilatkozott, s unszólásomra azt válaszolja, hogy mindkét hivatásnak nem lesz képes megfelelni. Azon leszek, hogy holnap reggelig definitív nyilatkozzék, mégpedig írásban, verba volant, scripta manent – a szó elszáll, az írás megmarad.], ti. ily egyéni felelősség kérdésében, mint ez.

Komáromot idáig ágyúztatni hallom. Egy komáromi honvéd kapitány [Jablonczay Ignác] jelentése szerint, ki e napokban érkezett ide, Lenkey [János] a várban van, de a várbeli őrség nem akarja parancsnoknak elesmerni. Egy főhadnagy beszéde szerint Mack [József őrnagy] a mieink által Puky [Miklós kormánybiztos] parancsára fogságba tétetett, mivel mindenféleket összevissza beszélt. Szegény, a jelentés szerint mértéktelen ivásnak adta magát. A táborból küldött egyének vagy hasztalan kísérletek iránt visszajöttek anélkül, hogy hírt hoztak volna a vár ostromábóli állapotjáról, vagy kimaradnak.

A mai jelentések szerint az ellenség az Esztergom melletti hidat kiszedte, mielőtt egész serege még átkelt volna a Dunán, úgyhogy azt dereglyéken átszállítani kényszerült. A mi előcsapataink a Garamon ma kelnek át.

Vetter [Antal] az érdemkereszteket mostanig sem adta át Görgeinek.

Az itteni elfogott postamesternél talált rendelvénymásolatot az újoncozásról ide rekesztem azon könyörgéssel, hogy az újoncozást, mely iránt hozzám több kérdés intéztetett, gyorsítsd, sőt siettesd.

Az apró bankjegyek hiánya a hadseregben baj. Ma is zsidók rögtönítélő haditörvényszék elébe állítottak, mivel százas bankjegyek elváltását 10/100-os díj alatt ajánlották. Vukovics [Sebő] egész Barsban nem talált egyet, mely a kormánynak megbízható volna.

Bemre Görgei nem számolt, de miután Beniczkyt [B. Lajost] már elébb, most pedig a bányavárosok felé bátyját, Ármint küldte, számol arra, hogy az itteni hadsereg ne

gyengítettessék. Windisch-Grätz legutolsó proklamációjában a hadsereghez offenzív működést akkorra ígér, mikor a segély haderők az országba megérkezendnek.

A hadsereg örül, hogy Madarász [László] és Nyáry [Pál] a miniszteri kombinációból kimaradnak. Furcsa, de mégis úgy van, hogy a déchéance iránt az aggodalom azonnal megszűnt, mielőtt említém, hogy Mészáros [Lázár] és Nyáry a déchéance nyilvánítását még elhalasztani akarák.

Legmélyebb tisztelettel vagyok

leghívebb barátod

Ludvig János

(Másolat az eredeti tisztázatról. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Fol. Hung. 2768. A szabadságharc erdélyi eseményeire vonatkozó iratok. Kornai István gyűjtéséből. 55–56. f.; Közli Hermann Róbert: *Kossuth és Görgei között – Ludvig János kormánybiztosi jelentései 1849-ből*. Századok, 140. évf. [2006] 3. szám. 686–689. p.)

Vukovics Sebő, a feldunai hadsereg főkormánybiztosának levele Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú országos biztoshoz a függetlenség és a trónfosztás hírének fogadtatásáról

Léván, ápril 18. 849.

Barátom!

Vác bevétele után seregünknek ütközete nem volt – a vácit megelőzőtt isaszeg- és tápióbicskei Kossuth „Szózatában” közölve van. Osztom megelégtelenségedet arra nézve, hogy a hadsereg állása felől rendesebb és gyakoribb közlemények nem tettetnek, s nem értem ezt csak ezen seregre itt, hanem az egész magyar hadinépre. Hadi bulletinok volnának rendezendők. Jelen hadjárata ugyan a főseregnek olyan, hogy húzódásának nyilvánításában maga a terv árulnatné el, s azért csak az eredményekre szorítandó a nyilvánítás.

A vonulás Komárom alá hosszabb időbe telik, mint gondolták sokan. A Garam vizén tegnap és az éjjel készítették el a hidak. A sereg ma kezdi átvonulását e folyón. Az ellenség lefelé húzódott, a hídcsinálást nem háborgatta. Ha túl lesz a sereg a folyón, a legrövidebb idő alatt nagyobb csatának nézhetünk elébe. – Ezentúl röviden, s ha nincs is fontos dolog, tudósítani foglak minden nap.

Igen örültem leveleden; reméltem a sereg kíséretében Veleddel találkozni. Szükséges lett volna, hogy többen olykor összejöjjünk, kik az irányban egyesültünk. Még hosszú útja van előttünk a forradalomnak. Te visszavonulást emlegetsz – a béke bekövetkeztével. Te nőttél a hon előtti becsületedben a veszély emelkedései között, cselekedté, midőn mások az ösvény fölött kétkedtek, hogy reá lépjenek-é. Elsőrendű neveink mind elhullottak, – Kossuthal magad maradtál. Ha béke lesz, annak műveiben legbiztosabb munkások azok lesznek, kik a háborúnak győzelmet, s így véget szereztek. Reád a haza

sokat épít – de ha a békéig határoznád is pályádat, még sok van, miben fáradnod kell –; vagy nem osztod a véleményét, hogy a háború hosszú lesz?

*Tegnap estve vettük hírét a debreceni határozatnak. Én kevesebb merészséget látok a dolog megnevezésében, mint a dolog tevésében. Nyílt háborúban állván a dinasztia-
val, tetteleg elszakadtunk tőle. A forradalom kelléke a nyílt egyenesség – idején volt
nevet adni állásunknak.*

*Van a hadseregben oly szellemű töredék, mely ha uralkodóvá válnék, azon elszige-
teltséget, mely az osztrák hadsereg és a magyar nemzet között hajdan oly természete-
sen létezett, a magyar polgári osztály és a hadsereg közé vetné. Ezen töredéknek nincs
ínyére az országgyűlés határozata – katonai tetteleg befolyást emleget sat. – Még nem
vagyunk azon stádiumban, midőn veszélyes lehetne, de figyelmünk ne szűnjék meg a
hangulatot kísérni. Igazad van, nem nyertünk semmit, ha az ellenség ellen győzelmet
vívunk ki, mihelyt hazánkban egyenetlenség törné ki. Óvjon az ég meg tőle.*

Néhány pesti lapot mellékelek ide.

Áldjon az ég – engedje megérned fáradaid gyümölcsét, a független hazát.

Örökké

hív barátod

Vukovics

(Eredeti sk. tisztázat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára H 111. Sze-
mere Bertalan kormánybiztos iratai. 553–554. f.)

Bangya János őrnagy, a 35. Zrínyi honvédszászlóalj parancsnoka jelentése Kossuth Lajoshoz, Magyarország kormányzóelnökéhez

Munkács, 1849. április 18.

*Hazaifüi örömmel olvastuk az ápril 14-i országgyűlési eseményeket. E napot a törté-
netírás fogja feljegyezni magának; mi e napért csak meg tudunk halni. E nap történet-
írása tanúbizonysága lesz azon nemes büszkeségnek, melynek érzetében a magyar
nemzet egy áruló, hitszegő és embertelen uralkodóházzal egyezkedni nem tudott, nem
foghatott – mint tanúbizonysága lesz az Ön szerencsés és eredményre vezető politiká-
jának. Fogadja Ön hódolatunkat azon elvekért, melyek, mint Deucalion kövei, az em-
berben szűkölködő Magyarföldön elvettetvén, emberek támadtak belőlük. A Zrínyi
zászlóalj a szabad, önálló és független Magyarországért, úgy annak legelső polgáraért
mint Zrínyi fog küzdeni, mint Zrínyi fog elvérzeni.*

a fenn írt zászlóalj nevében

(Eredeti sk. tisztázat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára H 2. Mi-
nisterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzóelnökség iratai.
1849:6007.)

Győrffy Endre honvéd hadnagy naplóbejegyzése a függetlenség kimondásáról

Vác, 1849. április 20.

Az ápril 14-i hírlapok tegnap érkeztek meg Debrecenből. Valóságos ünnepély volt előttünk a tegnapi nap, melyben hazánk teljes függetlenségének s az ausztriai ház Magyarországhoz joga végképpen elvesztésének kinyilatkoztatását – ezen régi eszménknek az országgyűlés és Honvédelmi Bizottmány általi elfogadtatását olvasnunk szerencsénk volt! Most tehát már elértük függetlenségünket, azoni célt mely után keblem gyermekkorom óta annyira vágyott – ... megértük azon időt melyben a népek sorába fölemelkedhattunk, s azoknak eddigi állásunk feletti gúnykacajától megmenekedhattunk, – Igen meg!! Mert szeretném is látni azt a nemzetet, mely gúnykacajra fakadhatna egy oly ország irányában, amely nemcsak ellenség – de önfiaitól is minden oldalról megtámadtatva: nemcsak föl bírta magát tartani külső segítség nélkül, hanem támadólag is oly sikeresen tudott működni?!

Istenemre! bámulni lehet azon erőt, melyet ez annyi darabokra szakított ország kifejtett a forradalomban! Egy töredék csak – s pénz és hadi erő nélkül! Majdnem azt kell hinnünk, hogy ismét a csodák világában élünk; vagy csakugyan valami különös isten védelme alatt állunk? – meglehet! – talán, úgy most százszorosan is érdemes e nép a kegyeletre. – De szeretem – hogy mire mindig büszke voltam – magyar lehetek, s hogy ifjú vér pezseg még karjaiban! – Talán sohasem is tudnám megbocsátani a gondviselésnek, ha akár elaggottság, akár gyermeki erőtlenség miatt meg lennék fosztva a szabadságérti küzdelem gyönyörétől. Mily szánandók is lehetnek azok, kik harcainkat csak a történet hideg könyveiből, vagy legjobb esetben is csak apáik elbeszéléséből lehetnek képesek megismerni. Hát még azon elaggott öregek, kiket hosszú életük egész folyamán át a szabadság utáni vágy tantaluszi kínja táplálta, ... s kiknek most, midőn már közelíthetnének vágyuk elérhetéséhez, nem lévén erejük leszakítani a szabadság almáját – azt csak más erőteljesek ajándékából van alkalmuk megízlelni!!

Szegény öregek! Sajnálak benneteket, mert épp azon erővel ragadjuk-el tőletek a haza megmentése s szabadsága kivívásának dicsőségét, melyet ti segítettetek kifejtésére jutni a szendergő állapotából. – Sajnálak benneteket, mert azon alárendeltségi helyzetre kényszerített erőtlenségetek, hogy minden jó szándéktok mellett is csak könnyek és áldással vehettek részt a szabadság csatájában, de egyszersmind tisztelettel is viseltetem irántatok s többre becsülöm könnyeiteket a gyémántoknál!

De ti ifjak! – ti kiknek karjaik elég erősök volnának a fegyverhordozásra, a szabadság vészes napjaiban mégis csak kéjek élvezésével s ártatlanok beszennyezésével rontátok úgyis rossz véreteket, ... még szánalomra sem vagytok méltók, ti érdemesek vagytok a lehető legnagyobb büntetésre – a megvetésre. – Utállak benneteket – s elfordulok tőletek mert ahányszor arcaitokon magyar vonásokat látok kétség támad bennem az iránt vajon létezik-e hát valósággal egy igazságos isten, ha még a természet munkáin is ily roppant hazudság bélyege látszik! – Ti volnátok magyarok?...ti...? Azonban meglehet,

hisz még az isten angyalai is kétfélék voltak! De ha csakugyan magyarok vagytok, mindenesetre az **elesettek**, nem pedig a jók osztályába soroztathatók! Ti elesettek vagytok, elesettek attól, hogy valaha becsületes embernek tartathatótok.

(Közli Györffy Endre honvéd főhadnagy naplója. In H. Szabó Lajos: Naplók, versek, levelek a szabadságharc korából. Pápa, 1998. 9–10. p.)

Hatvani Imre szabadcsapatvezér jelentése Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz és a hadügyminisztériumhoz

Brád, 1849. április 22.

Honfi tisztelettel jelentem, miképp a mai napon reggel 9 órakor tartottuk meg csapatom zászlószentelési szent ünnepét az Isten szabad ege alatt... Az ünnepély keresztanyja Csutak Kálmán alezredesnő, vezére maga az alezredes, az itteni brád- és halmágyi vonalon létező magyar sereg vezére volt; a papi szolgálatokat a halmágyi nyugdíjas római kat[olikus] pap vitte véghez. A zászlót egy lelkes honleány alkalmazá, s nemzeti szalaggal a keresztanya díszíté föl... Csapatom lelkes bajnokai előtt maga az alezredes s az ünnepély vezére, Csutak Kálmán olvasta föl az esküt, s e nap magasztossága kétszeresen lélekemelő volt, mert az esküben a küszöbönálló magyar köztársaság szent neve is befoglaltatott. Megesküdtünk egyszerű zászlónk alatt a magyar szabadságot, függetlenséget és a köztársaság szentségét utolsó csepp vérünkig oltalmazni, fenntartani és kivíni. Üdvözlöttük e nagy napon egyszersmind azon szerencsét, hogy Kormányzóelnök úr politikai hite után a nemzet képviselőháza Magyarországot szabad, önálló és független európai státusnak nyilvánította; hogy a hitszegő Habsburg–Lotaringiai-házat Magyarország fölötti uralkodásából a nemzet nevében öröke kizárta, kirekesztette, és az ország területéről és minden polgári jogok élvezetéből számkivetette. Üdvözlöttük Kormányzóelnök urat, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy Magyarország szabadsága- és függetlenségének s nemzeti lételünk fennmaradásának és dicsőítésének fő tényezője Kormányzóelnök úr volt. E kétszeres nemzeti ünnepélyt ágyúlövések dörge s magyar tábori zene ékesíté; s midőn zászlószentelésünk szertartását és ekképpi megtörténtét följelenténem, tisztelettel kérem Kormányzóelnök urat, hogy csapatom fölszentelt zászlóját a nemzet szabadságlobogói sorába beiktatni kegyeskedjék.

(Eredeti tisztázat. No. 60. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára H 2. Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzóelnökség iratai. 1849:6243. A hadügyminisztériumnak küldött azonos példányt lásd Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára HM Ált. 1849:11.790.)

Gáspár Endre vezérőrnagy, a VII. hadtest parancsnoka békealkalmazásért folyamodik Görgei Artúr vezérőrnagyhoz, a főszereg fővezéréhez

Perbete, 1849. április 24.

Már több éve annak, hogy olyannyira sínylődöm köszvényes fájdalmakban, hogy az 1846/1847. évben, Bécsben és Morvaországban közel 9 hónapon át teljesen szolgálatképtelenként, nyugdíjaztatásra jegyeztettem magam elő. Egészségi állapotom időlegesen fellépő javulása révén volt csak lehetséges, hogy noha gyakran megerőltetés árán is, ellássam szolgálatomat, amelyre hazám nyomasztó körülményei annál is inkább indítottak, mivel ezt a szolgálatot önfeláldozással szívesen teljesítettem. Azonban a jelenlegi megerőltető hadi fáradalmak révén köszvényes szenvedéseim fejemben és lábamban jelentősen sokasodtak, s a leghevesebb fájdalmakat okozzák.

Kifejezhetetlenül nehezemre esik ezt éppen azon pillanatban jelenteni a magas Hadsereg Főparancsnokságnak, amikor a szeretett hazának férfiakra van szüksége, és amikor minden kar szükséges ahhoz, hogy ellenségeink zsarnokságától megszabadítsuk.

Szerencsétlen vagyok, hogy éppen ezen időszakban kell beteget jelentenem, és békealkalmazásért folyamodnom, amelyben még némileg csekély szolgálatot nyújthatok hazámnak.

A megerőltető hadi fáradalmak közepette, fájdalmaim után ítélve csakhamar teljesen szolgálatképtelen, s az államnak terhére leszek, míg egy békésebb alkalmazásban valamit mégis csak végezhetnék.

Méltóztassék tehát a magas Hadsereg Főparancsnokság ezen tiszteletteljes kérelmemet, 29 éves, megszakítatlan szolgálatteljesítemre tekintettel biztosítani, vagy ha ez nem lenne lehetséges és eszközölhető, időlegesen nyugállományba helyezni.

(Eredeti, német nyelvű tisztázat. „Bemutattatott 49. 4/25. Komárom”. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára H 115. Görgei Artúr iratai. 1. doboz.)

Perczel Mór vezérőrnagy, a IV. hadtest parancsnokának napiparancsa a Függelenségi Nyilatkozat kihirdetéséről

Törökbecse, 1849. április 27.

A magyar álladalmat törvényesen képviselő nemzetgyűlés folyó hó 19-i határozata által a Habsburg–Lotaringiai-házat nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása miatt trónvesztettnek s örök időkre száműzöttnek nyilatkoztatta ki.

Mely határozatot azon hozzátétellel adom tudtára hadseregemnek, hogy minden egyesek és testületek a trónvesztett hitszegő ház iránti engedelmesség s hűség alól teljesen és tökéletesen feloldottnak, sőt, attól a nemzet nevében eltiltva vannak – s mind-

az, ki a nevezett házból netalán a királyi hatalom bitorlójául fellépni merészkedő egyént tanáccsal, szóval vagy tettel gyámolítaná, honárulási bűnt követ el.

Seregeink mindenütt győzedelmesek, Erdély, Bács egészen, Bánát nagy része visszafoglalva; Budapest miénk; a nép mindenütt űzi az osztrák rabló csordákat.

Temesvár falai alatt lengenek Bem altábornagy győzedelmes zászlói.

Még néhány fáradságos menet s lelkes támadás – és hazánk ezen szép része is visszaadatik a közszabadságnak s boldogságnak.

Rajta tehát, vitézek! a hosszú pihenés elsorvasztja idegeiteket, a csaták dörgése félemlíti, széttiporja az ellenség rabló csordáit, edzi vitéz elszántságtokat.

Előre szakadatlanul! a teljes győzelemig előre!

A kocsikat illető tegnapi parancsom a parancsnokok személyes felelete alatt végrehajtassék.

A felesleg vagy elfoglalt fegyverek hadi fő szállásomra beadassanak még ma. – A felesleg poggyászt gőzösön fogván Szegedre szállíttatni, még ma ráhordassék.

Szkorotovszky [Skurotowski, Alojzy] táborkari kapitány Irinyi [Bertalan] dandárához beosztatik.

Irinyi őrnagy megbízatik egy rögtönítélő törvényszék azonnali alakításával, mely a rablás miatt befogottakat elítélje.

(Aláíratlan másolat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára R 76. Irinyi Bertalan iratai. 3. tétel.)

Guyon Richárd vezérőrnagy, a komáromi erőd parancsnokának várkormányi parancsa a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetéséről

Komárom, 1849. április 28.

Kedves hazánknak a hitszegő és erőtlen királyi háztól és az összes dinasztiaitól függetlenségének kinyilatkoztatása ünneplésére, holnap reg[gel] 9 órakor (szabad ég alatt) a fővárbeli lakom előtti nagy téren, nagy templomi díszlet fog tartatni. – A tábori imasátor nagy nemzeti zászlóval a várerősítési igazgatóság felállítandja, a térparancsnokság pedig az ünnepélyre valamennyi itteni katonai és polgári hatóságokhoz intézendő meghívását.

A katonaság részéről mindenki legnagyobb díszben kiálland. A Duna- és Vág-erőségek mindegyikében egy osztály katonaság hátramaradand, a többi négy század minden zászlóaljtól ide általjövendő. A felállítás módja a hadtestparancsnokságra bízatik, a hadosztályok zenekarai teljes számmal megjelenjenek.

A hadtest parancsnoksága komolyan oda fog hatni, hogy általjában minden kirukkolásnál a seregben nagyobb rend, csend és pontosság, különösen pedig gyorsaság uralkodjék.

Minden szolgálatbeli hanyagságot, gondatlanságot keményen fogok büntetni. – A helyőrség minden egészséges tagja holnap egy icce bort fog kapni.

Az eddig a tűzérségnek engedményezett naponkénti ingyen bor holnaptól fogva többé ki nem osztandó.

A Benczék-féle zárdában letartóztatott hadifoglyok őrsége kemény büntetés terhe alatt minden őreit kötelességük felett megtanítandja, ti. hogy a hadifoglyokat csak fegyveres őrizet alatt fasszólásokhoz [vételezéshez] és dologra másként senkit ki ne bocsássonak, őket semmi idegennel beszédbe ereszkedni, tőlük levelet elfogadni vagy azoknak átadni ne engedjenek. mindent elkövessenek a hadifoglyok szökésök elhárítására.

Miután a kórházban felügyelő tiszték zászlóaljukhoz kiindultak, a hadtest parancsnoksága azonnal két alantos főtisztet a Kossuth-vonali kórházba, és egy alantos főtisztet a fővárbeli fiókkórházba állandó felügyelőül vezénylend, és még ma rendeltetésük helyére menendnek.

(Másolat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. R 51. Parancskönyvek. II. sorozat. A 64. honvédszászlóalj parancskönyve.)

Lenkey János vezérőrnagy, a komáromi várőrség parancsnokának hadtestparancsa a Függelenségi Nyilatkozat kihirdetéséről

Komárom, 1849. április 28.

A várkormánytól rendelt templomdíszletnél a tűzérség, utászkar, zászlóalj és lovaság ekképp fog felállíttatni. A belvárosban éspedig pont 8 órakor.

A várbeli kápolna előtt félkört képezve, a jobbszárnya a 15-ik, 37-ik, 18-ik és 40-ik, a balszárnya a 46-ik, 70-ik, 71-ik és 64-ik zászlóalj és 2-ik sereg századcsapataiban, a jobb- és balszárny között 40 lépésnyi táv között kettesen egy üteg, a jobb az

*Attila-huszar, az utesg utan az utaszkar, a Hunyadi százada jobb-, az Attila-huszarosz-
taly pedig a balszarny megett alland. Ha ezen felallitasra elegendo ter nem volna, akkor
a 18-ik, 40-ik, a 37-ik és 15-ik zászlóalj után, a 71-ik [és] a 64-ik pedig a 46-ik és 70-ik
zászlóalj után allandanak.*

*Az élelemtárhoz vezényeltendnek a 64-ik és 15-ik zászlóaljak egy alantos főtisztet,
37-ik zászlóalji Ficsúr hadnagy és 18-ik zászlóalji Koszma János főhadnagy urakat
felváltandók.*

*Holnap a Vág-vonali előőrsre mindeddig a 46-ik zászlóalj menend, melytől egy szá-
zad a Kossuth-vonalra, fél század a Duna-sziget orrára, egy század az Apália-szigetre
helyzendő. Helyőrséget a 71-ik zászlóalj, tűzi tartalékot és az őrszemléstet tartó
századot a 70-ik honvédzászlóalj [adand].*

(Másolat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. R 51. Parancskönyvek.
II. sorozat. A 64. honvédzászlóalj parancskönyve.)

Czetz János vezérőrnagy, az erdélyi hadsereg helyettes parancsnokának hódolati nyilatkozata Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz

Nagyszeben, 1849. április 28.

*Magyarország függetlenségének határozatilag kimondása a királyhágón inneni összes
hadseregnél visszhangra talált; a kiállott fáradalmak közepette örömkönnyek rebegnek
népünk ezerei szeméből, s nincs kétség benne, hogy a független szabadságunkért vérrel
áztatott csatamezeinken emelt szabadság fája örökre ne viruljon.*

*E hadsereg, mely elhatározottan mindig diadallal koszorúzva haladt, a szabadság,
egyenlőség, testvériség érdekibe lobogó zászlók alatt, a vér mezején független magyar
honunk szabadságát meg fogja tartani és védelmezni mindhalálig. – E nyilatkozat folytán:*

*Üdvözeljük Önt, mint a független Magyarország kormányzóelnökét! – üdvözeljük,
mint új életre ébredésünk nagy munkáján feddhetetlen eréllyel, lankadatlan munká-
lattal, kitartással vívó bajnokot!*

*Éljen kormányzóelnök úr! Éljen a szabadság, egyenlőség, testvériség! Vész a hitsze-
gő száműzött uralkodóház zsarnokainak, halál s végpusztulás ellenségeinknek!*

*Fogadja kormányzóelnök úr az öszves ország képviselői által érdemeinek méltány-
latáni legtisztább örömnyilatkozatunkat, fogadja honunkhoz tántoríthatatlan hívség-
gel személye iránti mély tisztelettel párosult üdvözetünket!*

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára H 2. Miniszterelnökség, Országos
Honvédelmi Bizottmány, Kormányzóelnökség iratai. 1849:5784. Közli Közlöny,
1849. május 9. No. 100. 369–370. p.)

Görgei Artúr vezérőrnagy, a főserég fővezére kiáltványa a függetlenségért vívott harc kilátásairól

Komárom, 1849. április 29.

Bajtársaim!

Alig egy hónapja, hogy a Tisza megett állottunk, kétes pillanatokot vetve még kétesb jövőnkre.

Ki hitte volna akkor, hogy egy hónap múlva már túl leszünk a Dunán, s szép hazánk nagyobb része fölmentve egy esküszegő rút dinasztíának rabigája alól.

Legbátrabbjaink se mertek volna annyit bizton remélni.

De a hazaszeretet szent ihlete áthatott benneteket, s az ellenség milliárdnyi armádiának tekintette – bátorságtokat.

Ti győztetek, győztetek hétszer egymás után, és győznetek kell ezentúl is.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

Eldöntő volt minden csata, melyet eddig vívtatok, még eldöntőbb lesz, valamennyit ezentúl vívandunk.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

Tinektek jutott a szerencse éltetek feláldozásával megadni e szép honnak ősi önállóságát, nemzetiségét, szabadságát, örök fennlétét. – Ez legszebb, legszentebb feladatotok.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

Sokan vannak köztünk, kik már kivívottnak hiszik hazánk óhajtott jövődjét; de ne ámítsátok magatokat, mert ezen harc nem Magyarország és Ausztria közti harc egyedül, ez európai harc leend: a természet adta legszentebb népjog harca a bitor zsarnokság ellen. – S győzni fog a nép; győznie kell mindenütt!

De ezen győzelemnek ti alig lehettek élvezői, ha bajnokai lenni híven akartok, és bajnokai csak akkor lehettek, ha mártírtjai lenni ezen legszebb, legdicsebb győzelemnek elhatározott szándéktok.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

S minthogy élő hitem, miszerint köztetek alig van, ki egy gyáva életet jobban szeretne a dicső halálnál, s ki velem egyformán nem érezné, hogy oly nemzetet, melynek fiai hasonlók a szolnoki, hatvani, bicskei, isaszegi, váci, n[agy]sarlói, komáromi hősök-höz, rabbá tenni többé nem lehet – még a legborzasztóbb ágyútűzben is csak egy jel-szavam marad hozzátok:

Előre bajtársaim! mindég előre!

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

(Fogalmazvány. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár. Rendetlen anyag. Görgei Artúr zsebkönyve 5–8. f. [Mázi Béla szíves közlése]. Nyomtatvány. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára R 32. Az 1848–1849. évi forradalomra, szabadságharcra és emigrációra vonatkozó nyomtatványok. Közli Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. S. a. r. Katona Tamás. Budapest, 1988. II. k. 55–56. p.; és számos más kiadvány.)

A császári-királyi főszereg hírszerzői összesítő jelentése

Magyaróvár, 1849. április 30.

Pesten jelenleg Aulich [Lajos] vezényel, magában a városban kevés csapat van, ellenben mintegy 5–6000 főnyi, tüzéséggel ellátott gyalogság és lovasság ütött tábornak a Rákoson.

Aulich hirdetményeket bocsát ki az újoncozásról, s hogy a nemzetőrséget egybegyűjtse, amelyet máris nagy számmal lehet látni egyenruhájában, minden újonc 10 forint foglaltat kap, Pest tele van nemzeti színekkel, és egyáltalában fanatikusán ellenünk van hangolva.

A régi városi hatóság a Kossuth-korszakból ismét a kormányrúdnál van, Terczy [Sziárd] városkapitányt Debrecenbe vitték fogolyként.

A jó érzelműek nagyobb száma menekülése által valószínűleg hasonló sorstól menekedett meg.

A debreceni országgyűlésben Kossuth indítványára 3. április 12-i, 13-i és 14-i ülést követően nemcsak azt határozták el, hogy az Ausztria elleni háborút nemhogy minden erővel folytatni kell, hanem Magyarország teljes elszakadását is a Habsburg-háztól mindörökre. A református nagytemplomban tették ezt közzé, és nyomtatott kiáltványokban hozták nyilvánosságra, ami elismerő visszhangra talált volna.

A régi minisztérium erre lemondott, és az új a következőképpen alakult:

Miniszterelnök.....Kossuth

Igazságügyi miniszter.....Perényi [Zsigmond]

Belügyminiszter.....Szemere [Bertalan]

Közlekedési miniszter.....Csány László

Külügyminiszter.....Batthyány Kázmér

Kultuszminiszter.....Horváth [Mihály] csanádi püspök

Ipar- és kereskedelemügyi miniszter.....Vukovics Sabbas

Pénzügyminiszter.....Dusчек [Ferenc]

A hadügyminisztériumot Görgeinek szánják, mivel Mészáros [Lázár] egyáltalában ragaszkodik a lemondásához.

Az ország 50.000 újoncot állít ki.

[Henryk] Dembinski Felső-Magyarországra ment, hogy felébressze a lengyelek rokonszenvét.

A pesti országgyűlés által jóváhagyott 40.000.000-ból máris kiadtak volna 25.000.000-t. A gyártás vezetőjét Reminnek [?] hívják.

Perczel [Mór] 6–7000 emberrel Karlóca ellen akart vonulni, azonban Szentivánnál a szerbek és a románok állítólag legyőzték.

A magyarok kimondták a Csajkás-kerület bekebelezését a Bácskába.

25. körül az a hír érkezett Debrecenbe, hogy [Wilhelm] Hammerstein Munkácson át betört Magyarországra, ami rendkívüli feltűnést keltett, arról is tudni vélnek, hogy [Anton] Vogel altábornagy Eperjesre és Kassára bevonult; ezért történt Dembinski Felső-Magyarországra küldése 8 zászlóaljjal.

A komáromi kitörést követően a felkelők azonnal egy lovascsapatot küldtek Tatára, amelynek az a feladata, hogy Buda felé előrenyomuljon, és a Vácról és Esztergomból oda irányított felkelőkkel egyesüljön, amelyeknek azonnal körül kell zárniuk Budát.

(Német nyelvű eredeti tisztázat. Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv. Alte Feldakten. Karton 1830. Hauptarmee unter Welden. 1849-4-ad 629., 1849-4-630 2/2. Gépelt másolat. Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai. 24/573., 24/574d.)

Perczel Miklós alezredes, péterváradi várparancsnok a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetését jelenti a kormányzónak

Pétervárad, 1849. május 2.

Vévén rendeletét, egybegyűjtém a várórség és a parancsnokságom alatt álló egyik bácsi hadosztály tisztikarát, s elébb ezekkel, utóbbi napi parancsom mellett a legénységgel tudatám a nemzetnek Függetlenségi Nyilatkozatát, s annyi ezerek között egy sem volt, aki mélyen meghatva, a körülmények fontossága, s az indokok alapossága, s tagadhatlan igazsága által, legnagyobb megnyugvással ne fogadta volna a nemzetnek ezen méltóságához illő határozatát, mi, kik e vidéken küzdünk, s szemtanúi valánk azon irtózatosságoknak, melyeket áruló dinasztiaink szövetségesei elkövetének, csordultig elteltünk utálattal a Habsburg–Lothringen-ház iránt, s valamennyien legnagyobb örömmel és lelkesedéssel csatlakozunk a nemzet gyűlése nyilatkozatához, kijelentvén, hogy fáradalmainkat, küzdéseinket és omlott vérünket pazarlottnak hinnénk, ha még ezentúl is egy áruló nemzetség nevével lennénk kéntelen szeplőtlen zászlónkat becstelenníttetni.

Midőn sietek önnek, s a honnak e távol vidékről vitéz seregeinknek hűségi fogadást és csatlakozási nyilatkozatát tudatni, egyúttal fogadja őszinte hazafi üdvözetünket kormányzói pályája küszöbén; leírhatlan az öröm, s megnyugvás, mellyel seregünk a nemzet választását üdvözli, mert annál, ki hazánk vésznapjaiban honunk kormányát ily üdvös eredményhez lejté, e nagy hivatalra senkit méltóbbnak nem esmér.

A nemzet függetlensége, úgy önnek kormányzóvá lett választása és vitéz seregeink diadalmai ünnepét méltóan megülénk.

(Eredeti tisztázat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára OHB. 1849:6750. Közli Thim József: *A magyarországi 1848-49-iki szerb fölkelés története*. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez. III. k. Budapest, 1930. 693–694. p.)

Görgei Artúr beadványa a klagenfurti térparancsnoksághoz a Kossuthal Gödöllőn 1849. április 7-én folytatott beszélgetéséről

Klagenfurt, 1850. március 25.

Tekintetes és mélyen tisztelt Százados Úr!

Tekintetességed szíves elnézésére számítok, midőn a nekem beküldött bizonyos képpel kapcsolatban néhány igaz és éppen ezért nem érdektelen történelmi részletet hozzáfűzök.

1849. április 7-én az isaszegi csata után a cs. kir. csapatok kiűritették Gödöllőt és mi közvetlenül utánuk bevonultunk ide. Néhány órával később megérkezett Kossuth is és rögtön magához hivatott. A Grassalkovics-palota egyik termében egyedül találtam.

Itt azon fáradozott, hogy négy szem között kifejtse előttem, mennyire szükséges volna a három egymásra következő győzelmes ütközet után – és pedig az április 2., 4. és 6-i után, a március 4-i oktrojált alkotmányra egy függetlenségi nyilatkozattal felelni.

Ez engemet nem tudott teljesen meggyőzni.

„És eltekintve attól – válaszolám –, hogy Magyarország nekem gyengébbnek látszik, semhogy mint önálló állam olyan szomszédságban élhessen, melyben Törökország élete máris – egy sokkal kedvezőbb fekvés dacára – egy kegyelmi egzisztenciává süllyedt, a tervezett aktust politikai öngyilkosságnak tartom. Mi ugyan az ellenséggel szemben néhány alig jelentékeny előnyt küzdöttünk ki, ám mindez csak a legnagyobb megerőtetésünkkel sikerült. Erre azon meggyőződésünk képesített, hogy ügyünk igazságos. Ezen meggyőződésünket feláldozzuk és vele együtt győzelmi hitünket, mihelyt megkíséreljük, hogy Ausztriától elszakadjunk, mert akkor nem folytatunk a létünkért egy kényszerű harcot – mint eddig –, hanem sokkal inkább Ausztria egzisztenciáját veszélyeztetjük, és midőn a függetlenségi nyilatkozattal ősrégi érdekek, és szimpátiák millióidjait halálosan megsértjük, midőn ezzel a forradalom összes szerencsétlen következményeit Magyarországra zúditjuk, midőn a régi csapatokat, haderőnk magvát eszküszegővé tesszük, és ezzel erkölcsileg enerváltjuk, minden következő nap bennünket gyengébbnek fog találni, míg ellenfeleink minden szomszéd államban ellenünk »Európa egyensúlyának megzavarói ellen« természetes szövetségesekre fognak találni”.

Kossuth erre kételkedését fejezte ki a felett, hogy a régi csapatokban valamilyen lényeges legitimitási érzés is léteznék.

„Mi volt hát egyéb – felelém – ami január elején, a fővárosok kiűritése után, csapataimat még összetartotta, mint az a váci proklamáció, mely szerint én csakis a törvényes hadügyminiszter parancsai alatt, csakis V. Ferdinánd királyért és az 1848-i alkotmányért, de nemcsak minden külső ellensége ellen, hanem minden belső ellensége ellen is, különösen minden időszerűtlen forradalmi üzelmek ellen, harcolok?”

„Mi volt hát egyéb – kérdém tovább – ezen demonstráció legbensőbb magva, melyet csapatjaim a Kassára való bevonulás után február havában Dembinski, a kormány által kinevezett főparancsnok ellen, érdekemben, legkisebb hozzájárulásom nélkül,

rendeztek, – mint azon aggodalom, hogy egy vezért veszítenek, aki a zászlóra letett esküjüket tisztelte?”

„Én e csapatokkal – kiáltottam fel végül – becsületesen megosztottam a szenvedést és az örömet. Ismerem őket! És ha V. Ferdinánd királyt, akiért harcolnak, ide tudnám varázsolni, én egyedül, őrség nélkül, bátran a táborba vezethetném, mert életemmel kezeskedem: egyetlenegy ember sem tagadná meg a hódolatot!”

Kossuth, láthatólag elégedetlenül, gyorsan félbeszakította a tárgyalást és hallgatólagon hagyta el a termet, nyitva hagyván az ajtókat.

Sokkal elfogódottabb voltam, mint más ilyen alkalommal. Amint így a teremben körülnézek, egy tárgyat keresvén, mely megnyugtathatna és szórakoztathatna, szemeim egy női portrait-ra esnek, melynek vonásai engemet néhány jelentéktelen, de különös hasonlóság révén nemrég elmúlt boldogabb napjaimra emlékeztettek.

Mélyen elmerülve álltam e kép szemléletén és nem vettem észre, hogy időközben úgy az én, mint Kossuth környezetéből néhány személy a nyitott ajtón belépett.

„Tetszik Önnek e kép?” kérdé egyikük. (Most már nem tudnám megmondani, hogy ki volt.) – Néhány szóval megemlítettem, hogy egy nekem kedves hölgyre hasonlít és ezzel elhagytam a termet, anélkül, hogy e képre többé gondoltam volna.

Buda bevétele után egyszer Pesten éjfélig késlekedtem és első ízben használtam éjjeli pesti szállásomat, ahelyett, hogy Budára visszatértem volna.

Másnap reggel ébredéskor meglátom ismét ugyanazt a képet. Nagy nehezen tudtam csak visszaemlékezni, hogy hol is láttam első ízben.

Minden utánajárás, hogy miképpen került Gödöllőről e kép pesti szállásomra, eredménytelen volt. Ezt soha tulajdonomnak nem tekinthettem és továbbra nem is törődtem vele.

A tegnapi postával névtelenül ismét elküldték nekem. Habár nagyon érdekes e kép részemre, azon pillanat miatt, melyben első ízben láttam, mégsem tekinthetem most éppen úgy, mint akkor Pesten, tulajdonomnak és Tekintetesség jól gondolt tanácsát követem, midőn nem tévedek, ha hivatalos levelemben azt a véleményemet fejezem ki, hogy a kép államvagyonot képez.

Hálás tisztelettel

Klagenfurt, 1850. március 25.

Görgei Artúr

(Német nyelvű eredeti tisztázata. Jelenleg ismeretlen helyen. Magyar fordításban közli Steier Lajos: Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. A szabadságharc revidált története II. rész. Budapest, é. n. 188–191. p.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerkesztette Beér János és Csizmadia Andor. Budapest, 1954.
- Bódiné Beleznaí Kinga: *A függetlenségi nyilatkozat*. In *A magyar polgári átalakulás alkotmányos forradalma. Jogtörténetészek 1848-ról*. Szerkesztette Vörös Imre. Bibliotheca Iuridica Miscellanea 2. H. és é. n. [Budapest, 2001.] 263–270. p.
- Duschek Ferenc: *Állásom és cselekedeteim rövid áttekintése 1848 márciusától 1849 augusztusáig*. In *Szószték és csatatér. Politikusi visszaemlékezések és naplók 1848–49-ből*. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert. Fordította Kurucz György. Budapest, 2000. 233–276. p.
- Függetlenségi Nyilatkozat 1849 Debreczen*. Szerkesztette Angi János, G. Szabó Botond, Tóth Béla. Debrecen, 1999.
- Für Lajos: *Trónfosztás Debrecenben*. In *Sors és történelem*. Budapest, é. n. 171–208. p.
- Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. Sajtó alá rendezte Katona Tamás. I–II. kötet. Budapest, 1988.
- id. Görgey István: *1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika*. II. kötet. Budapest, 1888.
- Gyulay Lajos naplói *a forradalom és szabadságharc korából 1848. március 5. – 1849. június 22.* II. kötet. Sajtó alá rendezte V. András János, Csetri Elek, Miskolczy Ambrus. Budapest, 2003.
- Hermann Róbert: *Frideczky Lajos emlékiratairól*. Hadtörténelmi Közlemények, 1990/2. 129–137. p.
- Hermann Róbert: *Görgei és a trónfosztás*. In *Komárom a szabadságharcban 1848–49. Válogatás a Komáromi Napok történészkonferenciáinak előadásából 1992–2016*. Szerkesztette Kiss Vendel és Számadó Emese. Komárom, 2016. 53–94. p.
- Hermann Róbert: *Molnár Ferdinánd alezredes memorandumai. (Adalékok az 1849. április 14-i trónfosztás fogadtatásának történetéhez)*. Magyar Tudomány, 1993/11. 1403–1411. p.
- Hunfalvy Pál: *Napló 1848-1849*. Sajtó alá rendezte Urbán Aladár. Budapest, 1886.
- Irányi Dániel – Charles-Louis Chassin: *A magyar forradalom politikai története 1847–1849*. Fordította Szoboszlai Margit. Sajtó alá rendezte Spira György. II. kötet. Budapest, 1989.
- Irányi Dániel: *Megjegyzések br. Kemény Zsigmond emlékiratára*. Budapest, 1883.
- Irányi Dániel: *Megjegyzések Madarász József emlékirataira*. Budapest, 1884.
- Jósika Miklós: *Egy magyar család a forradalom alatt*. 3. kiadás. I–IV. kötet. Budapest, 1897.
- Kazinczy Gábor: *Szerepem a forradalomban*. In *Szószték és csatatér. Politikusi visszaemlékezések és naplók 1848–49-ből*. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert. Budapest, 2000. 296–314. p.
- [*Kemény Zsigmond védőirata*.] In *Beksics Gusztáv: Kemény Zsigmond. A forradalom s a kiegészítés*. 2. javított, bővített kiadás. Budapest, 1883. 56–139. p.
- Kemény Zsigmond: *Forradalom után*. In *uó: Változatok a történelemre*. Sajtó alá rendezte Tóth Gyula. Budapest, 1982. 181–373. p.
- Klapka György: *Emlékeimből*. Sajtó alá rendezte Katona Tamás. Budapest, 1986.
- Kosáry Domokos: *A Görgey-kérdés története*. I–II. kötet. Budapest, 1994.
- Kosáry Domokos: *Magyarország és a nemzetközi politika 1848–1849-ben*. Budapest, 1999.
- Kossuth Lajos összes munkái. XIV. kötet. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. kötet. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1953.
- Kossuth Lajos összes munkái. XV. kötet. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1955.
- Kovács Lajos: *A békepárt a magyar forradalomban. Válaszul Irányi Dániel röpiratára*. Budapest, 1883.
- Madarász József: *Emlékirataim 1831–1881*. Budapest, 1883.

- Magyarországi és erdélyi urak. Pálffy János emlékezései.* 1939-ben sajtó alá rendezte Szabó T. Attila. 2007-ben kibővítette Benkő Samu. Budapest, 2008.
- Marczali Henrik: *A Függetlenségi Nyilatkozat (1849. április 14.)* In uő: Világtörténelem – magyar történelem. Válogatta, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Gunst Péter. Budapest, 1982. 342–348. p.
- Mészáros Lázár emlékiratai.* Az eredeti kéziratokból közrebocsátja Szokoly Viktor. II. kötet. Pest, 1867.
- Orosz István: *A függetlenségi nyilatkozat születéséről 150 év távlatából.* In A magyar polgári átalakulás alkotmányos forradalma. Jogtörténetészek 1848-ról. Szerkesztette Vörös Imre. Bibliotheca Iuridica Miscellanea 2. H. és é. n. [Budapest, 2001] 271–278. p.
- Pintér József: *Kossuth és a trónfosztás.* Bácsország, 2002/VII-IX. 127–138. p.
- Révész Imre: *A Függetlenségi Nyilatkozat viszontagságai. Szövegtörténeti és szövegkritikai vizsgálatok.* A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei. VI. k. 1–2. sz. 1955. 83–111. p.
- Révész Imre: *Kossuth és a Függetlenségi Nyilatkozat.* In Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. I. kötet. Szerkesztette I. Tóth Zoltán. Budapest, 1952. 409–453. p.
- Steier Lajos: *Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. A szabadságharc revideált története.* II. rész. Budapest, é. n.
- Szabó István: *Az államfői intézmény a Függetlenségi Nyilatkozat után.* In A magyar polgári átalakulás alkotmányos forradalma. Jogtörténetészek 1848-ról. Szerkesztette Vörös Imre. Bibliotheca Iuridica Miscellanea 2. H. és é. n. [Budapest, 2001.] 279–290. p.
- Szemere Bertalan: *Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. – Okmánytár.* Sajtó alá rendezte Hermann Róbert és Pelyach István. Budapest, 1990.
- Szószerék és csatatér. Politikusi visszaemlékezések és naplók 1848–49-ből.* Sajtó alá rendezte Hermann Róbert. Budapest, 2000.
- Ujházy, Ladislás: *A Brief Explanatory Report as to the Termination of the Hungarian Struggle. The Capitulation the Fortress of Komorn.* New York, 1850.
- Varga János: *Középszinten a történelemben. Frideczky Lajos memoárja.* Nógrád Megyei Levéltár Közleményei, Salgótarján, 1988.
- Varga János: *Útban a Függetlenségi Nyilatkozat felé.* In Parasztság és magyarság. Tanulmányok Szabó István történetíró születésének 90. évfordulója alkalmából. Szerkesztette Rácz István. Debrecen, 1989. 106–118. p.
- Varga Zoltán: *A trónfosztás.* In A szabadságharc fővárosa Debrecen. 1849. január–május. Szerkesztette Szabó István. Debrecen, 1948. 385–474. p.
- Varga Zoltán: *Az államforma és a kormányforma kérdése a debreceni trónfosztás után.* Századok, 83. évf. (1949.) 168–188. p.
- Varga Zoltán: *Kossuth és a Békepárt.* In Tanulmányok Kossuth Lajos politikai pályájáról. Szerkesztette Fehér András és Veliky János. Magyar Történeti Tanulmányok, XI. Debrecen, 1979.
- Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re.* Sajtó alá rendezte Katona Tamás. Budapest, 1982.

Nagyvárad mártírja – Szacs vay Imre emlékezete

Szacsvay Imre nevét és emlékét csak kisebb emlékezetközösségek, leginkább Nagyvárad és Bihar, illetve a magyar Országgyűlés őrzi. A tanulmány e két alap pilléren nyugvó kultusz fő irányvonalait igyekszik bemutatni.

Nagyvárad Szacs vayhoz való kötődése erős és többretegű, s nemcsak a köztéren látható szobra bizonyítja ezt, hanem a váradiak életében is jelen van történetek, hagyományok formájában. A Szacs vay-kultusz nagyváradi hagyománya minden korban büszkén vállalható, tiszteletet ébresztő, közösségteremtő tradíciót jelent a városban; közös, az érdekek egyeztetésére szolgáló fórumot és egyben az összetartozás élményét is szolgálhatja. Hozzá tartozik ehhez a helyi emlékek és emlékhelyek féltése, amely a kisebbségi sorsba kerüléssel elmélyült.

Szacsvay-szobor Nagyváradon

A bihariak, nagyváradiak Szacs vay vértanúságának hírére nagyon megrendültek, családja különösen nehezen viselte a sok megpróbáltatást. Ráadásul a császári közigazgatás helyi képviselője Jósa Péter kerületi biztos megtiltotta az apának és a testvéreknek, hogy gyászolják, azt üzenve nekik, hogy „letépi a gyászruhát”, ha meglátja rajtuk. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy Szacs vay emlékének ápolására, kultuszának kezdeteire közel két évtizedet kellett várni. Az 1867-es kiegyezésig csak nagy titokban, főleg családi körben lehetett visszaemlékezni rá, ezt követően azonban szinte azonnal országos kezdeményezések indultak a vértanú emlékének megőrzése érdekében.

A Sebes-Körös-parti városban a kezdeményezés az akkor szerveződő helyhatóságtól indult. 1867. július 30-án a város képviselő-testületének közgyűlésén vetődött fel először az ötlet, hogy Várad vértanújának emlékét egy arcképpel örökítsék meg.

Az események rövidesen felgyorsultak, hiszen megérkezett a városhoz Nyitra megye átírtára, amelyben tudatták: elhatározták a szintén Pesten kivégzett báró Jeszenák János emlékének megörökítését nevének jegyzőkönyvbe vételével és arcképének elkészítésével. Ennek hatására 1867. augusztus 16-án a város közgyűlésén Gyalókey Lajos indítványozta, hogy Nagyvárad hasonló módon örökítse meg Szacsvey emlékét. A közgyűlés azonban ezt elvetette, mivel méltóbban kívánta kifejezni a város kegyeletét. Elhatározták tehát egy bizottság megalakítását, melynek feladata lett eldönteni a megemlékezés módját, s hasonlóképpen járt el a Bihar vármegye közgyűlése is.

1867. szeptember 15-én a városban népgyűlést tartottak a kérdésben, amelyen mintegy kétszázan vettek részt és a következő határozatot hozták: „Bihar vármegye és Nagyvárad testvérhatóságainak minden rendelkezésük alatti eszközzel arra kell törekednie, hogy egy arányaiban monumentális és kivitelében művészi belbecsrel bíró szobor által legyen Szacsvey Imre emléke állandósítva.” A döntés megszületését követően azonnal elindult a gyűjtés, de a jelen lévők nem sejtették, hogy a megvalósításra közel negyven évet kell majd várni. A szobor létrehozásának érdekében tett lépések azonban a Szacsvey-kultusz nagyváradi, bihari kibontakozását is jelentették.

1869. október 20-án érkezett meg Damjanich János özvegyének levele a megyei és városi hatósághoz, melyben arról számolt be, hogy a fővárosban felkutatták Szacsvey és nyolc mártírtársa földi maradványait, s egy közös sírba temetik őket méltó síremlék állításával. A levélnek komoly mozgósító ereje lett, igaz a gyűjtések célja ezúttal a budapesti síremlék felállítása volt, ezért a szoborállítás kérdését pillanatnyilag elhalasztották. Mivel a pesti közös síremléket 1870. november elsején felavatták, Nagyvárad város 1872. októberi közgyűlése elhatározta, hogy az összegyűlt összeget elküldi Damjanich özvegyének.

1872. október 19-én először tartottak Nagyváradon gyászistentiszteletet, ahol a 13 aradi vértanúra emlékeztek, köztük a váradi születésű Nagysándor Józsefre, akinek emléktáblájára is gyűjtöttek.

Szárászberki Nagy József javaslatára 1876. október 24-re népgyűlést hirdetnek meg a szobor ügyének előmozdítása céljából, ez kiemelkedően fontos volt ugyan az ügy további sorsa szempontjából, de nem hozta meg az áttörést.

1898. április 12-én a Szacsvey-szoborbizottság elnöke dr. Bulyovszky József Nagyvárad polgármestere lett, s ezzel vette kezdetét a Szacsvey-szobor megvalósításának negyedik, egyben döntő szakasza. Éppen ideje volt, hiszen 1899-ben, Szacsvey kivégzésének 50 éves évfordulója szomorú mérleg elkészítését tette lehetővé. Ahogy a korabeliek megállapították: „És félszázad óta nem róttá le kegyeletét semmi módon e város és megye közönsége vértanúja iránt. Nem jelzi emlékét semmi e városban, amelynek hű fia s első képviselője volt.”

A kivégzés 50. évfordulója alkalmával a váradi-olaszi római katolikus templomban gyászmisét tartottak, amelyen a tömeg zsúfolásig megtöltötte a templomot. Aznap koszorúzták meg hivatalosan először Szacsвай Imre síremlékét a Kerepesi úti temetőben is. Bulyovszky polgármester egy nagy babérkoszorút küldött Budapestre, amely fél méter széles és négy méter hosszú volt, s amelynek kék, fehér és vörös színű (Nagyváradi színei) szalagján a következő felirat volt: „Nagyváradi város közönsége Szacsвай Imrének, vértanúhalált szenvedett első népképviselőjének.” Elhelyezéséről a főváros polgármestere, Halmos János gondoskodott. A gesztus viszonzásául Szacsвай Imre, a vértanú unokaöccse, a Nemzeti Színház művésze egy Szacsвай-ereklyét küldött Váradra a város polgármesterének, mint a múzeum alelnökének, ennek formájáról és további sorsáról azonban nincs tudomásunk.

A Szacsвай-szobor létrejöttében nagy szerepet játszott az 1899. október 15-én újból elindított gyűjtés, amelyet ezúttal kellőképpen előkészítettek, találkozott a közösség többségének támogatásával és megfelelő módon bonyolították le. Az 1900-as évek elejétől így a szobor ügye állandó jelleggel napirenden maradt, 1902-ben például Márciusi emléklapot és képes levelezőlapot adtak ki Szacsвай arcképével. Évente a már régebben kialakult forgatókönyv szerint a Szacsвай Imre-asztaltársaság a Szent László-templomban gyászmisén emlékezett meg a tragikus kivégzésről a helyiek népes jelenlétében. Emlékének ápolásában fontos előrelépés volt, hogy 1904-ben az addigi nagyváradi Felső-, Nagy- és Alsó-Pecze utcákat egyesítve Szacsвай Imréről nevezték el.

Az 1906-os év már a szobor létrejöttének hajráját jelentette. Január elején Margó Ede kiállította az általa készített két szobormintát a városháza gyűléstermében, ami kellemes meglepetést okozott és az addigi bizalmatlanok is megnyugodhattak.

A szoboravatásra végül 1907. március 15-én került sor, s a hideg márciusi vöröfényben népes tömeg gyűlt össze a nagy eseményre. Az egész város ünnepi díszben pompázott, az utcákon nemzetiszínű szalagokat, kokárdákat viseltek az emberek, s a szobor környékére csak belépőjeggyel lehetett bejutni. Szokoly Tamás Nagyváradi országgyűlési képviselője beszédében kiemelte: „Ez a hely a mi hazafias kegyeletünknek a temploma, ide fogunk zarándokolni, itt fogunk kitartást tanulni, itt fogunk erőt meríteni a kései megpróbáltatásokra”. Mezei Mihály, a szoborbizottság nevében adta át a szobrot a következő gondolattal: „...míg magyar él e városban a haza és szabadságszeretet a város polgárainak lelkéből ki ne aludjék! Éljen Szacsвай Imre emléke örökké.” Ezt követően Rimler Károly polgármester átvette az alkotást, amelyre elhelyezték a város koszorúját, melynek felirata: „Első népképviselőjének Nagyváradi város közönsége”¹³ A szobor felirata a váradi Katona Mihály egyik verséből származott: „Csak egy tollvonás volt bűne!”

Margó Ede szobrász kiváló alkotást produkált. A mésző talapzaton három méter magas a bronz főalak, egyszerű magyar öltözetben, vállairól aláhullott mentében. A fiatal képviselő hősies pózban lép föl, jobb kezében tollat tart, baljában a

Függetlenségi Nyilatkozat. Elismerésre méltó a talapzaton kőből faragott csoport is: a mártíromság szimbóluma, egy fiatal magyar nőalak, aki elmélázva tekint a kezeiben tartott töviskoszorúra, mellette a bátorság jelképe, egy oroszlán lépdél.

A szobor megfelelt a hagyományápoláson kívül a propaganda és közösségi funkcióknak is, hiszen állandó mozgósításra, rendszeres ünnepszervezésre és lebonyolításra adott alkalmat. A helyi közösség, a város féltett kincse lett, amely immár magáénak érezhette és figyelemmel kísérhette sorsát. A régió hányatott történelmének ismeretében a váradiak mindig féltették kedvenc szobraikat a pusztulástól, és ez máig fontos közösségi összetartó erőt jelent a városban.

1907 márciusától a Szacsvey-szobor évről évre az 1848–49-es megemlékezések legfőbb színhelyévé, egyben a váradiak egy fajta kegyhelyévé vált. 1909 októberében a kivégzés 60 éves évfordulóján a Szacsvey-asztaltársaság szervezte az ünnepségeket, a Szent László-templomban gyászmisét is tartottak.

1919. április 20-án a román csapatok elfoglalták Nagyváradot, és ezzel megtörtént az első hatalomváltás, amely a román fennhatóság kiterjesztését jelentette a városra. Ugyan a város új urai az antant és a demokrácia nevében léptek fel, hamar kiderült, hogy a váradiak addigi hősei, évszázados hagyományai nem sok jót várhattak tőlük. Az első lépés Szacsvey emlékének eltüntetése érdekében viszonylag hamar megtörtént. A román hatóságok már 1920. február 14-én ötven váradi utca úgynevezett nacionalizálását határozták el, így lett a Szacsvey Imréről elnevezett utca Cuza Vodă utca, Alexandru Ioan Cuza román fejedelem közhasználatú nevéből.

1937. február 19-én a városi mérnöki hivatal emberei megjelentek az akkor már régen Eminescu sétánynak átnevezett területen, állványzatokat emeltek Szacsvey Imre bronzszobra köré, s több napi munka után február 22-én a szobrot leemelték talapzatáról, majd eltávolították helyéről. Mindössze harminc évig hirdethette a vértanú emlékét a Körös partján. Az elkeseredett váradiak csak találgatni tudták a szobor jövőjét. A hatóságok 1938. január 8-án a szobor maradék részeit is eltávolították, akkor úgy tűnt, hosszú időre, azonban rövidesen gyors és gyökeres politikai változások történtek. 1940. szeptember 6-án Nagyvárad újabb hatalomváltást élt át, amikor a város a második bécsi döntés következtében ismét a magyar állam keretei közé került.

A visszatért Nagyváradon a magyar emlékek visszahelyezése azonnal napi-rendre került, azonban a Szacsvey-szobor visszaállítása csak annak teljes helyreállítása után történhetett meg. A sérüléseit ki kellett javítani és pótolni. Ennek érdekében a polgármester javaslatára Budapestre szállították Vignali Raffaello olasz öntőmester telepére, akinek a bronzszobrok öntése, javítása terén igen nagy jártassága volt. A szobor alkotója, a már idős Margó Ede irányította a helyreállítási munkálatokat, aminek köszönhetően azt teljesen helyrehozták és megtették az előkészületeket a visszaállítására. Erre a Szent László hét országosan kiemelkedő eseményei adták a kiváló alkalmat, a váradiak tehát a Szacsvey-szobornak egy második avatóünnepséget is szervezhettek.

1942. május 5-én, mintegy 5 év eltelte után, állították fel ismét régi helyére a szobrot. Az ünnepség délelőtt 11 órakor hűvös időben, lelkes közönség jelenlétében kezdődött el. Soós István Nagyvárad polgármestere vette át a helyreállított szobrot a következőkre figyelmeztetve: „Midőn Nagyvárad város közönsége nevében újból átadom a kegyeletnek és tiszteletnek Szacs vay Imre szobrát, teszem ezt abban a reményben, hogy ez a szobor most már örökké és véglegesen megtartja helyét és Nagyvárad magyarsága elég erős lesz, hogy ezt a szobrot és vele együtt a magyar érdekeket bármikor, bárkivel szemben megvédelmezze.”

Az emlékmű 1942 és 1944 között újra a váradiak kiemelt ünnepi helyszíne lett, igaz a háborús körülmények miatt nagyobb rendezvényeket nem szerveztek itt.

A román közigazgatás 1945 márciusában történő újbóli bevezetése után az utcaneveket ismét fokozatosan megváltoztatták, így lett 1947-ben, az 1940-től Szacs vay Imre nevét viselő utcából ismét Cuza Vodă utca lett és ez ma is a neve. Az 1980-as években, amikor sorra tüntették el a város magyar múltjának emlékeit, ismét tartani lehetett a szobor lebontásától. Szerencsére ezt a fáktól és bokroktól jól eltakart szobor megúsza, így az 1989-es változások utáni kedvezőbb helyzetben visszakaphatta közösségformáló szerepét.

Síremléke Budapesten

Szacs vay az 1849. október 24-i kivégzése után sem számíthatott teljes nyugalomra. Először a Szent Rókus Kórház halottas kamrájába került, ahova a kivégzetteket helyezték. Halotti anyakönyvi bejegyzése a budapesti Szent Rókus-plébánia matrikuláiban található. Déry Mihály plébános gondoskodott temetéséről nagy titokban a Pest-Józsefvárosi köztemetőben, jeltelen sírba, ahol mintegy húsz évig nyugodhatott.

Szacs vay és vértanútársai emlékét csak titokban volt szabad ápolni, emiatt szó sem lehetett megfelelő síremlék felállításáról. 1867 után kezdődhetett el e hiányok pótlása. Fontos eseményt jelentett Damjanich János özvegyének, Csernovics Emíliának a kezdeményezése a vértanúk maradványainak felkutatására és méltó eltemetésére. Ezzel kapcsolatban az özvegy a váradi városi hatósághoz intézett 1869. október 20-i levelében leírja, hogy 1868-ban egy lelkes barátnőjével együtt sikerült megtalálniuk az 1849 és 1853 közötti években kivégzett 10 vértanú maradványait Pest egyik már teljesen elhagyatott és építkezés alá eső temetőjében. Országos gyűjtést indítottak, amely igen sikeres volt, így végül a megtalált kilenc vértanú maradványait exhumálták és átszállították a Kerepesi temetőbe, ahol közös sírba temették megmentve őket a felejtéstől.

1870. november 1-jén, halottak napján a Kerepesi temetőben Szacs vay Imrével együtt kilenc vértanú emlékkövét avatta fel a hálás utókor a temető akkor egyik legelőkelőbb részében, a 26/1. parcellában, amely ma 31-es, illetve 1848–49-es parcella. A síremlék avatására induló menet a pesti Ferenciek terén gyülekezett.

A civilszervezetek csoportjai 18 egyleti zászló alatt sorakoztak fel, köztük a munkásegyletek képviselői, a pesti Nemzeti Dalkör, a Pesti Népkör, az egyetemi ifjúság tagjai, a volt 48-as honvédek, valamint megszámlálhatatlan együttérzését kifejező polgár, akik többezres tömeget alkottak. A temetőben Vidats János mondott beszédet, név szerint felelevenítve az ott nyugvó kilenc kivégzett alakját. Az ünnepség ellenzéki jellegére utalt, hogy a résztvevők hangos bekiabálásokkal Kossuthot éltették, végül pedig a Szózat elénekklésével zárták a megemlékezést. A kilenc vértanú közös síremlékét a Komorner kőfaragó cég készítette. A temetőben Jókai Mór alkalmi versét is felolvasták, amelynek zárósora így szólt: „Egyetlen törvény szeresd hazádat!” A sírban Szacs vayn kívül a következők nyugszanak: Keőkeszi Csernyus Emmánuel (Manó) (1808–1849), Abancourt Károly (D’Abancourt de Franqueville, Charles) (1811–1849), Giron Péter (1798–1849), Streit Miklós (1809–1849) Kolossy Gábor (1826–1850), Noszlopy Gáspár (1820–1853), Jubál Károly (1817–1853), Sárközi Sándor (1822–1853). Utóbbi neve hibásan van megadva, hiszen keresztnéve Soma volt, de a sírkő feliratában számos más pontatlanság is van, így Szacs vay Imre életkora sem 24, hanem 31 év volt a kivégzésekor.

A kőemlévényen elhelyezett sírkő alján a következő felirat olvasható:

*„Hazánk önállósága és függetlensége
1849-ben a kényuralom által kivégeztetett
e sírban együtt hamvado
kilencz vértanújának
EMLÉKÜL
elnyomott nemzetünk helyett
A HONLEÁNYI KEGYELET.”*

A sírvers pedig így szól:

*„Csatájok a védelmezett
Nép jog csatája volt,
Melyet szent jog, szent kötés
Ellen zsarnok tiport.
Van bíró a felhők felett
Áll a villámos ég.”*

(Bajza József: Apotheosis)

A későbbiekben a kilencek sírjánál az egyetemi ifjúság minden évben halottak napján, a március 15-i ünnepségekhez hasonló, rendszeres, aktuális politikai kérdésekkel áthatott megemlékezéseket tartott. Így vált a megtorlás áldozatai közül kiemelt 9 vértanú alakja a késő dualizmus kori nemzedék összetartozásának, nemzettudatának formálójává.

Szacsvay ábrázolása egyéb alkotásokon

Szacsvay Imre alakját síremlékén és nagyváradi szobrán kívül kevés ábrázolás örökíti meg. Ezek közül a legjelentősebb Debrecen központjában, a Nagytemplom előtti téren 1914-ben felavatott Kossuth-emplém, amely Margó Ede és Pongrácz Szigfrid közös munkája. Ennek főalakja, Kossuth Lajos bal oldalán látható Szacsvay Imre, a képviselőház jegyzője. Ábrázolása különösen élethű, s szemmel látható a váradi szobrával való hasonlatossága, ahogy az írónt és jegyzeteit kezében tartja.

Szacsvayval kapcsolatos néhány irodalmi mű is. Sárossy Gyula egy versében emlékezett meg róla, Jókai pedig róla mintázta Baradlay Jenő alakját *A köszívű ember fia* című regényében. Nem véletlen ez, mert Jókai saját vallomása szerint is személyes ismeretségben állott Nagyvárad képviselőjével. Az író Szokoly Viktor által betekintheszt Szacsvay műveibe is amikor készülő regényéhez motívumokat válogatott. Szacsvay megjelenik néhány újabban készült műben is, ilyen például Zalán Tibor *Vereség-képek* című szomorújátéka 1998-ból.

Emlékét örököltette meg 1992 és 2001 között a Szacsvay Imre állami díj is, amelyet ugyan rendeletileg megszüntettek, de az országgyűlés jegyzői kara által alapított Szacsvay Imre-díj azt más formában egy ideig tovább folytatta.

A mártírról kevés egyéb alkotás készült. A Gyalóka János által 1845-ben készített arcképen, Szamosy Elek litográfiáján és az 1902-ben kiadott képes levelezőlapokon kívül egy idealizált arcképet közöl róla Rózsa György – Spira György *Negyvennyolc a kortársak szemével* című művében a 349. oldalon Halász István: *Az 1848- és 1849-diki magyar szabadságharc vértanúinak emlékkönyve* alapján, amely Szamosy Elek litográfiáját dolgozza fel. Földy János *Világostól Josephstadtig* című önéletrajzi írásának 49. oldalán közöl egy képet Szacsvay Imréről anélkül, hogy jelezne annak származását, ez is valószínűleg a Szamosy-litográfia egy stilizált változata. Felsorolunk még néhány ismert Szacsvay-ábrázolást és annak helyét:

Kiss Tibor Szacsvay Imre ülő alakos képe a magyar Országgyűlés Jegyzői Irodájának Szacsvay Imre termében, illetve másolatban a nagyváradi Szacsvay Imre Általános Iskolában, ugyanott egy akril falfestmény.

Kiss Tibor: Az 1849. évi megtorlás vértanúi. Az aradi tizenhárom és Szacsvay Imre portréja a budapesti Hadtörténeti Múzeumban. Ennek másolata a Bihar megyei RMDSZ tulajdonában.

A Szacsvay Imre-díj plakettje, Domonkos Béla szobrászművész alkotása.

Relikviái

Szacsvay után néhány emléktárgy is maradt. A budapesti Magyar Nemzeti Múzeum ma is két Szacsvay-relikviát őriz. Az Újkori Osztály dokumentumgyűjteményében őrzik a pesti Újépület síralomházában 1849. október 23-án írt búcsúlevelét.

A Szacsvey családtól 1967-ben a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába került egy id. Gyalóky Lajos által 1845-ben készített arckép Szacsvey Imréről. Sötét hajú, szakállas, bajuszos, enyhén kopaszodó fiatal férfi arcképét ábrázolja félig profilból. Ezeken kívül a Múzeum történeti íróasztal gyűjteményének értékes darabja Szacsvey Imre eredeti biedermeier íróasztala, amelyet egy leszármazottja ajándékozott 1987-ben a Nemzeti Múzeumnak. Ezt 2017. október 6-ától áthelyezték, így az Országház Szacsvey Imréről elnevezett termének fő ékesége lett.

Az országgyűlés vértanú jegyzője hagyatékában a relikviákon kívül néhány kevésbé ismert szellemi alkotás is maradt. Ilyen a *Népkíváratok* című, 1848-ban Nagyváradon kiadott műve, amelyben politikai nézeteit részletezi. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményében féltve őrzik *Álarcz és nefelejts* című elbeszélésének eredeti kéziratát, amely nyomtatásban csak a 2009-es róla szóló monográfiában jelent meg. Egyéb írásai közül megemlítjük 1844-ben öccséhez írt egyik levelét, az *Intelmek* című elmélkedéseit, vers- és népdalgyűjteményeit, amelyek mind értékes alkotások.

Szacsvey Imre-emlékhelyek Nagyváradon

Szacsvey Imrére Nagyváradon viszonylag kevés helyszínen emlékeztek. Úri utcai kertes családi házukat, iskolája, illetve a Jogakadémia egykori épületét rég lebontották. Hasonlóan történt ez a régi Városháza és a régi görög katolikus püspöki palota esetében is. Utóbbiak a Szent László téren álltak, amely így többszörösen is kötődik Szacsveyhoz, hiszen itt volt a megválasztása alkalmával meghirdetett népgyűlés, a régi görögkatolikus püspöki palota erkélyén köszöntötte 1849. június 19-én este a Nagyváradra látogató Kossuth Lajost és Bem József tábornokot.

A másik helyszínen, ahol bizonyára megfordult a nagyváradi premontrei templom, amely az 1760-as években épült és a premontrei rend 1808-tól vette át. Szacsvey mint diák gyakran járhatott itt, hiszen abban az utcában lakott.

A Vármegyeháza, ugyancsak az 1760-as években épült barokk stílusban. A sok átépítés és bővítés során eredeti jellegét mára elvesztette, de az ódon épületben indult Szacsvey politikai karrierje, itt hangzottak el első nagy hatású beszédei.

Több alkalommal is járhatott a város mai legrégibb épületegyüttesében, a váradi Várban, hiszen 1849 januárjában Kossuth megbízásából az országos fegyvergyár műhelyeinek odaköltöztetésében tevékenyen közreműködött, de ugyancsak a várban, az ottani börtönben tartották fogva 1849 szeptemberében mielőtt Pestre vitték volna. A felsorolt helyek egyikén sem találunk sajnos semmit, ami jelezné a mai váradiaknak és az idelátogatóknak, hogy Szacsvey valaha is járt ott, de ezt más nagyjaink esetében is általában elmondhatjuk.

Budapesten, Debrecenben, Miskolcon utca őrzi ma is a nevét, sajnos erre Nagyváradon még várni kell.

Kultusza 1989 után

Az 1989-es decemberi romániai változások a Szacs vay-kultuszra is kedvezően hatottak. 1990-től kezdődően a szobor a március 15-i és október 6-i nagyváradi, bihari magyarok megemlékezéseinek egyik fő színtere lett, ahol nagy tömegek vettek részt az évenkénti bensőséges megemlékezéseken, egyúttal egyike lett a város hivatalosan elismert nevezetességeinek, hiszen a Szacs vay-szobrot Nagyvár ad municípium Helyi Tanácsa 1995-ben műemlékké nyilvánította. Évente ezrek gyűltek össze a szobor körül, s különösen nagyméretű megemlékezések voltak itt 1996-ban a magyar Millennium évében. Ezek a megemlékezések 1999-ig a fő irányzatot követve az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc két meghatározó időpontjára koncentráltak és Szacs vayról inkább, mint kollektív hősről emlékeztek meg. 1999-ben emlékezete kedvező fordulatot vett és új elemekkel bővült.

Emlékének ápolása 1999–2011 között

1999. április 14-én, abból az alkalomból, hogy a magyar parlament 150 éve fogadta el a Függetlenségi Nyilatkozatot, a magyar Országgyűlés jegyzői Nagyváradra látogattak, hogy megkoszorúzzák a nyilatkozat egyik aláírójának, jeles elődjüknek a szobrát. Az első beszédet az egyik kezdeményező V. Németh Zsolt jegyző tartotta.

A vértanú halálának 150. évfordulója, 1999. október 24-e egy új, rövid idő alatt hagyományossá vált megemlékezés elindulásának, a Szacs vay-napoknak lett a kezdete. Kétnapos rendezvénysorozat keretében emlékeztek meg szélesebb keretek között Nagyváradon Szacs vay Imréről több mint hatszáz váradi jelenlétében. Az emlékmű előtt Csapó I. József szenátor elevenítette fel a Függetlenségi Nyilatkozatot megszerkesztő s kézjegyével ellátó váradi ügyvéd, képviselő, parlamenti jegyző alakját. A magyar Országgyűlés valamennyi megjelent jegyzője nevében Kocsi László úgy fogalmazott: „Pártszínektől függetlenül valamennyien eljöttünk, hiszen Szacs vay szellemiségét mindannyian a magunkénak érezzük. Ő a Ház egyik legjellemesebb, legtehetségesebb, a pártok összehétközésére törekvő politikusa volt.” Szacs vay László színművész a vértanú öccséhez halála előtt írt levelét olvasta fel. A koszorúzásokat követően a tömeg átvonult a nagyváradi olasz református templomba, ahol ökumenikus istentisztelet keretében Tőkés László hirdett ígét, utána Kiss Albert római katolikus provikárius szólt az egybegyűltekhez, majd okleveleket és pénzjutalmakat nyújtottak át az 1848–49-es forradalom és szabadságharc jubileumi évfordulójára meghirdetett történelmi pályázat nyertesének. A Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központban Hegyesi Márton *Bihar vármegye 1848/49-ben* című reprint könyvének bemutatóját is akkor tartották.

Másnap, október 25-én délelőtt tudományos emléküléssel folytatódott a Szacs-vay-megemlékezés, ahol neves történészek, Orosz István akadémikus, Egyed Ákos akadémikus, Pálmány Béla és e sorok írója tartottak előadást.

Az előadások között Szacs-vay László budapesti színművész, a vértanú rokona adott elő részleteket Szacs-vay 1848. júniusi Nagyvárad országgyűlési képviselő-jének való megválasztásának jegyzőkönyvéből, illetve parlamenti beszédeiből, utolsó leveléből. Az emlékezés befejeztével dr. Vidoven Árpád, az országgyűlés jegyzője egy Szacs-vay-portrét adott át Nagyvárad alpolgármesterének Kap-y Istvánnak, megköszönve a váradi méltó fogadtatást.

Az új rendezvény tehát számos újdonságot hozott. Megemlékezés és koszorú-zás a kivégzés napján, előadások, újságcikkek Szacs-vayról, a magyar Országgyű-lés jegyzői karának, valamint egy Szacs-vay leszármazottak a jelenléte Nagyvára-don stb.

2000. október 24-én a magyar Országgyűlés jegyzői kara kezdeményezésére és Szabó Ottó, az Országgyűlési Jegyzői Iroda főosztályvezetője szervezésében első alkalommal rendeztek Budapesten Szacs-vay Imre-emléknapot, melyen Nagy-váradot egy háromtagú küldöttség képviselte. A megemlékezés Szacs-vay Imre síremlékének megkoszorúzásával kezdődött a Fiumei úti Nemzeti Sírkert 31-es parcellájánál. A váradiak hasonló hivatalos tisztelgésére 101 évvel azelőtt 1899. október 24-én került sor. A sírnál a jegyzői testület nevében Má-dai Péter mondott beszédet, a váradiak részéről pedig Kap-y István méltatta Szacs-vay Imre ország-határokon átnyúló jelentőségét. Délután az Országház delegációs termében népes hallgatóság előtt tartották a Szacs-vay-emlékülést. A rendezvényt Áder János, az Országgyűlés elnöke nyitotta meg, az előadások folyamán Szabad György akadémikus az első népképviseleti országgyűlésről, e sorok írója Szacs-vay Imre életéről és Nagyváradhoz való kötődéséről, V. Németh Zsolt jegyző pedig Szacs-vay Imre jegyzői tevékenységéről beszélt.

A megemlékezés Szacs-vay portréjának a leleplezésével folytatódott az Or-szággyűlés jegyzőinek irodájában, amelyet azóta Szacs-vay teremnek neveznek. A képet Áder János, az Országgyűlés elnöke leplezte le, utána Sasvári Szilárd, az Országgyűlés Kulturális Bizottságának elnöke és Kap-y István Nagyvárad alpolgármestere mondott beszédet. Utóbbi átadott egy fényképet, amely a váradi Szacs-vay-szobor egy részletét ábrázolta. Akkor határozták el, hogy ezt követően minden évben október 24-én megszervezik a Szacs-vay-emléknapot, felváltva Nagyváradon, illetve Budapesten, mivel Szacs-vay megérdemli az utó-kor tiszteletét. A kezdeményezést 2001-ben hivatalos megállapodás rögzítette az RMDSZ Bihar megyei Területi Szervezete és a magyar Országgyűlés jegyzői testülete között.

2001-ben Nagyváradon folyt a megemlékezés, a rendezvények fő szervezője a Sapientia Varadiensis Alapítvány volt. Október 24-én a Szacs-vay-szobornál az Országgyűlés jegyzői karát vezető Világosi Gábor szavait így zárta: „A Szacs-vay Imrék tartották meg a nemzetet.”

Ebben az évben a megemlékezés egy újabb alkotóelemmel bővült. Ennek előzménye, hogy az Antall-kormány 1992. április 4-i rendeletével Horváth Balázs akkori ifjúsági ügyekért felelős tárca nélküli miniszter a gyermekek és fiatalok szellemi, erkölcsi és testi fejlődésében kiemelkedő érdemeket szerzett magyar vagy külföldi állampolgárok és közösségek elismerésére Szacsvey Imre-díjat alapított, amelyet eleinte évenként többen is megkaptak, de a későbbiekben ez lassanként feledésbe merült. Az Országgyűlés jegyzői kara ezért elhatározta, hogy saját kezdeményezéséből és forrásból megalapítja a Szacsvey Imre-díjat, amelyet olyan nagyváradi, bihari, 35 évet be nem töltött művészek, alkotók kaphatnak meg, akik tevékenységükkel hozzájárulnak a város és a megye kulturális, művészeti életének gazdagításához. 2008-ig Nagyváradon összesen tizenketten kapták meg a díjat, azóta viszont nem került átadásra.

A megemlékezések öröndetesen továbbfejlődtek, így 2002-ben először történt meg, hogy mindkét helyszínen, Budapesten és Nagyváradon is megemlékeztek Szacsveyről. A budapesti Szacsvey-emléknapon ismét megjelent a váradiak küldöttsége amely díszvendégként részt vett az Országgyűlés ülésén, ahol napirend előtt V. Németh Zsolt képviselő megemlékezett Szacsvey Imréről. Délután a Nemzeti Sírkertben megkoszorúzták Szacsvey síremlékét. 2003-ban Nagyváradon ismét megkoszorúzták Szacsvey Imre szobrát a magyar Országgyűlés jegyzői kara hét küldöttének jelenlétében.

2004-ben a kivégzés 155. évfordulóján különösen gazdag volt a megemlékezések programja, igaz, a bihari magyarságon belüli megjelent a megosztottság is. Az ünnepek alkalmával addig is nyilvánvaló volt, hogy a helyi magyar társadalomnak többféle reprezentációja létezik, s ez egyre jobban politikai vonalra terelődött. A váradi kettős koszorúzáson kívül ezúttal egy nagyobb, hattagú küldöttség utazott Budapestre az országgyűlés jegyzője halálának évfordulója alkalmából. A delegációt fogadta a magyar Országgyűlés elnöke, majd immár harmadik alkalommal elhelyezték koszorúikat Budapesten a vértanú sírjánál. 2004. november 9-én rendhagyó módon az országgyűlés alelnökének javaslatára Szacsvey-díjat adományoztak a parlament jegyzője V. Németh Zsolt országgyűlési képviselőnek, s ekkor megváltoztatták a díj odaítélési módját.

2005. október 24-én a Szacsvey-emléknapra ismét Nagyváradon került sor, azonban 2006. október 24-én, a magyarországi politikai helyzet miatt a már hagyományos közös ünneplés elmaradt. Szerényebb keretek között azért mintegy százan, köztük sok fiatal, vett részt a nagyváradi megemlékezésen, amely alkalmával megkoszorúzták Szacsvey szobrát.

Az elmaradt közös nagyszabású megemlékezés pótlására hamarosan lehetőséget teremtett 2007. március 15-e, a nagyváradi Szacsvey-szobor felállításának 100 éves évfordulója. A jubileumra ünnepi kiadványt jelentetett meg a magyar Országgyűlés *Egy szobor száz esztendeje. A nagyváradi Szacsvey-szobor története* címmel, melynek szerzője e sorok írója. A kötetet az Országgyűlés alelnöke mutatta be a sajtó képviselőinek, a parlament gobelin termében. A centenáriumi

események rövidesen a Körös-parti városban folytatódtak. Az Országgyűlés jegyzői delegációja 2007. március 10-én, Nagyváradon részt vett a Szacsvey Imre szobra felavatásának századik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségeken, amelynek záróakkordjára a Bazilikában került sor az új könyv nagyváradai bemutatójával.

2007. október 6-án örömdetes volt, hogy a bihari magyarságnak nem kellett megosztottan emlékeznie az aradi vértanúkra. A nagyváradai rendezvénysorozat eseményeinek fő helyszíne a Szacsvey-szobor volt. Itt először Orbán Viktor, a Fidesz elnöke beszélt kiemelve, hogy „az aradi vértanúk hősiessége, szabadságvágya a mai magyarság számára is követendő példa kell, legyen”. Utána Tőkés László püspök beszélt, megemlítve, hogy „a mai kor nem követel tőlünk vértanúságot, de megköveteli, hogy a szabadságért, az igazságért és a hazaszeretetért ma is vállaljuk az áldozatot”. A beszédek végén koszorúzás következett, ahol Orbán Viktor, Tőkés László Biró Rozália Nagyvárad alpolgármestere, Cseke Attila RMDSZ-es kormányfőtitkár-helyettes és Pete István szenátor mellett Németh Zsolt, a magyar Országgyűlés Külügyi bizottságának elnöke, valamint Mádl Dalma asszony is elhelyezte a megemlékezés virágkoszorúit.

2007. október 24–25-én a mártír halálának évfordulóján szervezett hagyományos közös megemlékezésre Budapesten került sor. Ezen az eddigi legnépesebb Bihar megyei delegáció vett részt. Október 24-én délelőtt koszorúzásra került sor a Nemzeti Sírkertben Szacsvey Imre közös síremlékénél, s másnap délelőtt a nagyváradiai az Országházban találkoztak a Szacsvey leszármazottakkal, Szacsvey László színművésszel és Szacsvey Varga Ferenc festőművésszel. A parlamenti ülés szünetében az Országgyűlés elnöke személyesen fogadta a vendégeket.

2008-ban a Szacsvey-emléknapokra ismét Nagyváradon került sor. A kivégzés napján a nagyváradai városháza dísztermében emlékeztek helyi magyar politikusok, a magyar parlament jegyzői, valamint a meghívottak. A városházáról a megemlékezők átvonultak az Ezredévi emléktéren 1907-ben felállított Szacsvey-szoborhoz.

A 2009-es év ismét mozgalmasra sikeredett. Október 24-én a Szacsvey Imre-szobornál Biró Rozália, Nagyvárad alpolgármestere és Szili Katalin, a magyar Országgyűlés volt elnöke, a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának elnöke mondott beszédet. A hagyományos Szacsvey Imre-megemlékezések második eseményének a magyar Országház adott otthont október 27-én, ahol ünnepélyes könyvbemutatóra került sor, amely a kivégzés 160. évfordulója alkalmából szervezett gyászünnepség fő rendezvénye volt. Az országgyűlés vezetői, képviselői, jegyzői kara, valamint a nagyszámú érdeklődő mellett az eseményen részt vett egy nagyváradai küldöttség is. A könyvbemutatót Katona Béla, az országgyűlés elnöke nyitotta meg, ezt követően Pálmány Béla, az Országgyűlési Levéltár ny. igazgatója bemutatta e sorok írójának *Egy tollvonás volt a bűne. Szacsvey Imre (1818–1849), az Országgyűlés vértanú jegyzője* című kötetét. A kötet szerzője beszédét azzal zárta, hogy Szacsvey Imre a 2000-ben az Országházban fel-

avatott Szacsvey terem és a megjelent kötetek által ismét visszakerült a magyar politikai közgondolkodásba, és hazaszeretete, az ország haladásának óhaja, valamint az ellentéteket kibékítő hozzáállása örök példa lehet a mai és jövőbeli politikusok előtt. Ezt követően Szacsvey László színművész felolvasta Szacsvey Imrének a siralomházban írt megható búcsúlevelét. Ekkor derült ki, hogy a könyvbemutatón megjelent Szacsvey Imre egy addig nem ismert rokona is, a 94 éves Sándor Pálné Szacsvey Annamária személyében. A kötetet 2009. október 29-én a nagyváradi városháza dísztermében Katona Tamás történész mutatta be.

2010-ben egy új sikeres kezdeményezés is segítette Szacsvey Imre emlékének ébren tartását. Az RMDSZ Bihar megyei szervezete abban az évben hozta létre a Szacsvey Akadémiát, melynek keretében magyarságtörténeti előadás-sorozatot szerveztek. A Szacsvey Akadémia azóta évről évre folytatódik, s ezen kiváló magyarországi, esetenként erdélyi történészek járulnak hozzá a nagyváradiak, bihariak ismereteinek kiegészüléséhez és nemzettudatának fejlesztéséhez.

2010. október 24-én a megemlékezésekre ismét Nagyváradon került sor. A kivégzés 161. évfordulója alkalmából a Szacsvey szobránál lezajlott ünnepségeken részt vett a magyar Országgyűlés jegyzői karának, a szegedi Hóvirág Népdalkörnek és az érdi Széchenyi Iskolának a küldöttsége. Az ünnepi eseményre árnyat vetett politikai csatározások alátámasztották, hogy a megemlékezéseket politikamentessé kell tenni, hogy az egész helyi magyar közösség magáénak érezze ezeket.

2011-ben több jeles esemény is történt. Kiemelkedő ezek közül, hogy szeptemberben a nagyváradi George Coşbuc Általános Iskola Szacsvey Imre nevét vette fel, s ezzel újabb színmagyar iskola alakult Nagyváradon. Ez alkalomból szeptember 9-én névadó ünnepséget tartottak az iskola udvarán határon innen és túlról érkezett jeles politikai, egyházi és civil személyiségek jelenlétében. Stágel Bence, a magyar Országgyűlés jegyzői karának tagja Szacsvey Imre életéről beszélt, majd átadta Kiss Tibor festőművész Szacsvey-portréját, a névadó születési anyakönyvi kivonatának másolatát, valamint e sorok írójának *Szacsvay Imre emlékezete* című kismonográfiáját, mint az új nevű intézmény öntudatának megerősítéséhez szükséges jelképeket. A Körös-parti Szacsvey-szobor ünnepélyes megkoszorúzásán főleg a tiszteletüket tevő szervezetek tagjai és a sajtó képviselői vettek részt.

Ebben az évben került sor a nagyváradi küldöttség utolsó látogatására az Országházban, s ezen részt vettek immár a vértanú nevét nemrég felvett iskola vezetői és diákküldöttsége is. A Szacsvey Imre és vértanú társainak síremlékénél tartott megemlékezésen koszorúztak az újraszerveződött Szacsvey Emlékbizottság és az iskola képviselői is.

Az Országházban a vendéglátók a Szacsvey terembe kalauzolták a meghívottakat, majd az ülésterembe vezették őket, ahol külön köszöntötte őket Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke. A karzaton helyet foglaló gyermekekkel együtt meghallgatták Orbán Viktor miniszterelnök beszédét is. A felek megállapodtak

abban, hogy az együttműködést folytatják, sőt bővítik. Ifjúsági Szacs vay-díjat alapítanak, és igyekeznek úgy alakítani a történe seket, hogy egyetlen szacs vays diák se végezze úgy el az általános iskolát, hogy előzőleg ne látta volna a magyar törvényhozás épületét.

Ezzel párhuzamosan 2011. október 24-én Nagyváradon az előző évben elmélyült politikai megosztottság jegyében két megemlékezés is volt a Szacs vay-szobornál. Délben az RMDSZ Bihar megyei szervezete szervezésében a Szacs vay Imre Általános Iskolával közösen koszorúzták meg a nagyváradi szobrot, délután ugyanott az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács szervezett megemlékezést.

Ezalatt folytak az egyeztetések és a tárgyalások a közös rendezvény jövőjének biztosítása érdekében. 2011 őszén abból a felismerésből, hogy a megemlékezéseket meg kell óvni a politikai csatározásoktól, a jegyzői irodából e sorok írója felkérést kapott arra, hogy kezdeményezze Nagyváradon egy emlékbizottság létrehozását, amely ugyan létrejött, de tevékenységét hivatalosan nem tudta elkezdeni. Ennek lett volna a feladata, hogy az annak idején megkötött szerződést az egész nagyváradi magyar közösség nevében megújítsa és intézkedjen a közös rendezvény folytonosságáról. Az egyezmény megújítására és a megemlékezések közös folytatására tett kísérletek azonban nem jártak sikerrel, a politikai helyzet sem kedvezett ennek. A magyar Országgyűlésben végbemenő szakmai változások biztosították, ha más formákban is, a megemlékezések folytathatóságát.

2011 végén lezárult egy nagyon fontos, mintegy tizenkét éves szakasz, amely áttörést hozott Szacs vay Imre emlékének ápolásában. Ennek eredményei az éven te váltakozó helyszínen, Nagyváradon és Budapesten megrendezett hagyományossá vált megemlékezés, amely lehetőséget teremtett a több generáció fáradozásával létrejött szobor történetének felelevenítésére, Szacs vay Imre érdemeinek és emlékének további ápolására. Ebben a nemes feladatban egyértelműen kimutatható a folytonosság mind a nagyváradiak, mind pedig a magyar Országgyűlés jegyzői testületének részéről. Ehhez próbált hozzájárulni a Szacs vay-szobor 100 éves évfordulójára készült könyv, a vértanú születésének 190. évfordulójára kiadott kis ismertető kötet, valamint a 2009 őszére, a kivégzés 160. évfordulójára időzített ünnepi megemlékezés is, melynek keretében megjelenhetett a Szacs vay-monográfia. Erősítette a folyamatot 2011-ben a nagyváradi iskolanévadás, melynek eredményeként az ifjúság fokozottabban vesz immár részt a mártír emlékének életben tartásában.

Emlékének ápolása 2012-től napjainkig

Szacs vay Imre kultuszának utolsó szakasza a már mintegy másfél század alatt kialakított alapokra, illetve az 1999-óta megteremtett keretekre támaszkodva tovább épül, sőt több új elemmel bővül. Ezek egyike a 2011-ben a róla elnevezett Általános Iskola folyamatos ilyen irányú tevékenysége. Ebbe tartozik az a kezde-

ményezés, amely következtében 2012-től az iskola rendre megszervezi a Szacs-vay-napokat.

Ennek egyik első eseménye 2012. október 18-án két rendhagyó történelemóra volt, amelyet számos iskolai rendezvény követett. Az év novemberében Bihar-sályiba látogatott az iskola tizenhat diákja, hogy történelmi tematikájú műsort mutassanak be abban a templomban, ahol a mártír jegyzőt megkeresztelték. Itt Batthyány Lajos, Szacs-vay Imre és a tizenhárom aradi vértanú alakját, illetve utolsó napjait idézték meg. A római katolikus templomban Fügedy Antal plébános és néhány helyi lakos fogadta a váradi vendégeket, akik azzal céllal érkeztek, hogy az iskola és Sályi közötti együttműködés a jövőben is folytatódjék. Azóta az iskola évről évre megszervezi a Szacs-vay-napokat, s ez újabb színterekkel és eseményekkel bővült. Ilyenek az időközben Bihar-sályiban felállított Szacs-vay Imre-mellszobor megkoszorúzása, számos sport és szellemi vetélkedő, szabadidős és közösségi programok.

2012 októberében e sorok írója tartott előadást Nagyvárad mártír jegyzőjének életéről az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács által szervezett Szacs-vay-megemlékezésen a Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központ múzeumtermében. Ezt követően az egybegyűlt megemlékezők népes csoportja a Szacs-vay-szoborhoz vonult, ahol a hivatalos koszorúzás után minden résztvevő egy-egy szál virágot helyezett el.

2013. november 1-jén a nagyvárad Szacs-vay Imre Általános Iskola emlékezett arra, hogy névadója 195 évvel ezelőtt született. Az ünnepség fénypontja a mártír jegyzőt is ábrázoló 5×3 méteres vászon akrilfestmény a felavatása volt, melyet Baki Szmaler Györgyi rajztanárnő készített.

Ebben az évben a Bihar Megyei Tanács pénzt utalt ki a nagyürögdi önkormányzatnak egy mellszobor elkészíttetésére a községhez tartozó Bihar-sályiban, ahol Szacs-vay Imrét anyakönyvezték és megkeresztelték. Böcskei László nagyvárad római katolikus megyés püspök támogatásával Deák Árpád nagyvárad képzőművész alkotását a római katolikus egyház tulajdonát képező területen, a sályi plébániatemplom kertjében, a szentély háta mögött kialakított kis téren helyezték el. A talapzat kialakításában az Antall József Alapítvány segített azzal, hogy felajánlott egy olyan süttői mészkő tömböt, amelyet a magyar parlament felújítása során is használtak. A szobor felavatására 2014. március 16-án került sor. Az ünnepség ökumenikus istentisztelettel kezdődött a római katolikus templomban, ahol Fügedy Antal Levente plébános és Csúry István, a biharsályi református szórványgyülekezet lelkésze, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke szolgált igei útravalóval. A zsúfolásig megtelt istenházában alkalomhoz illő műsort mutatott be a nagyvárad Szacs-vay Imre Általános Iskola diákcsoportja. A szobor leleplezése után a jelen lévő egyházi, politikai és civilszervezetek koszorúztak.

Az évenkénti március 15-i megemlékezések nagyvárad fő eseményét továbbra is a Szacs-vay-szobor előtt tartották, többnyire pártok szerint külön szervezve,

a kampánybeszédék túlsúlya miatt lassan apadó részvétel mellett. A szentjobbi és a bihari diószegei huszárok rendszerint díszőrséget álltak az emlékműnél, akár csak a cserkészek, akiknek egy része ekkor és ott tett fogadalmat.

2015. március 15-én az Erdélyi Magyar Néppárt és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács a nagyváradi olasz református templomban, ezt követően pedig Szacs-vay Imre váradi szobránál tartotta meg koszorúzással egybekötött ünnepi megemlékezését, ahol Tőkés László megfogalmazta: „Ne hagyjuk, hogy megfossszanak bennünket a jelképeink által megjelenített önazonosságunktól.” A megemlékezés külön színfoltja volt, hogy a magyar Országgyűlés nevében Szabolcs Attila, a nemzeti összetartozás bizottságának alelnöke is beszédet mondott a Szacs-vay-szobor előtt.

A folytonos megemlékezések mellett az utóbbi években nagyobb nyilvánosságot a Szacs-vay-szobor felújítása kapott, amely már időszerű volt. 1942 óta a Szacs-vay-szobor, mint az egyik legrepresentatívabb köztéri magyar emlékhely a bihari megyeszékhelyen lényeges felújításon nem esett át, emiatt a rongálódások, sérülések szemmel láthatóak voltak. A műemlékvédelmi szakemberek is jelezték, sürgős Margó Ede alkotásának teljes felújítása, ezért az RMDSZ Bihar megyei szervezete és Nagyvárad városi frakciója kezdeményezte a nagyváradi önkormányzatnál a szobor felújítási munkálatainak elindítását, ennek eredményeként 2014-ben megkapta a várostól a szobor ideiglenes kezelésének jogát. A megkötött szerződés értelmében a városi hatóság eljár a Kulturális Minisztériumnál, amely elfogadta és jóváhagyta a szobor felújítási munkálatainak teljes dokumentációját, így májusig megkapták az engedélyt. Viszont ahhoz, hogy sikeres legyen a felújítás, szükség volt a nagyváradi magyar közösség szolidaritására, hiszen a kezdeményezők a felújításra szükséges anyagiakat elsősorban közadakozásból kívánták előteremteni. Szerződést kötöttek Kolozsi Tibor kolozsvári restaurátorral, szobrászművésszel és csapatával, akik a bronzrésszel foglalkoztak, egységesítve a szobor felületének színét és konzerválva azt egy viaszréteggel, illetve Gere István kalotaszentkirályi kőfaragóval, aki munkatársaival a talapzati részen végezte el a szükséges javításokat. 2015 szeptemberéig a felújítás teljes költségének mintegy felét sikerült összegyűjteni és kifizetni, köszönhetően magánszemélyek és vállalkozók adományainak. Az őszi folyamán nagyszabású kampányt indítottak tehát a gyűjtés felgyorsítása érdekében, téglajegyeket árúsítottak, intézményeket kerestek fel, s hivatalos levelet írtak Áder Jánosnak, Magyarország köztársasági elnökének, Kövér Lászlónak, az Országgyűlés elnökének, Orbán Viktor miniszterelnöknek, a minisztereknek, államtitkároknak, az országgyűlés jegyzői testületének, valamint Papp Lászlónak, Debrecen város polgármesterének és Mile Lajosnak, Magyarország kolozsvári főkonzuljának is. Egy dokumentum jellegű emlékkönyvet terveztek megjelentetni, melyben fotókkal illusztrálva bemutatják a felújítás folyamatának különböző fázisait, illetve feltüntetik ebben az adományozók nevét is. Novemberben újabb közösségeket igyekeztek megnyerni a „Tégy jót Szacs-vayval, légy jó mindhalálig” elnevezésű jótékonyági akcióval, hogy minél

hamarabb befejeződhessenek a szobor felújítási munkálatai. 2015. október 30-án partnermegállapodást kötöttek a Bihar Megyei Tanfelügyelőséggel, hogy ezentúl minden évben egy külön versenyt hirdetnek a magyar tannyelvű tanintézmények számára „Biharország az én szép hazám” címmel, melynek középpontjában a térség egy-egy jelentős magyar személyisége áll, s abban az évben Szacs vayra esett a választás. Kor szerint három kategóriában pályázhattak a gyerekek, a kisebbek rajzokat, mások tablókát vagy kollázsokat készíthettek Szacs vayról és élete különböző momentumairól, a VII–XII. osztályba járók pedig rajzolhattak, esszéket és dalokat írhattak, filmeket, fényképeket készíthettek vele kapcsolatban. Cél volt az is, hogy az osztályközösségek gyűjtsenek vagy pénzadományokat ajánljanak fel a restaurálás támogatása érdekében.

2016. január 20-án a Magyar Kultúra Ünnepe rendezvénysorozat keretében a „Tégy jót Szacs vayval, légy jó mindhalálig” pályázatra beküldött alkotásokból nyílt kiállítás a felújított nagyváradi várban. Összesen 180 pályamű érkezett közel 1500 pályázó részéről, s a legjobbak okleveleket vehettek át. A diákok jutalmul megtekinthették a *Légy jó mindhalálig* című musicalt a nyíregyházi Mandala Dalszínház előadásában, a kisebbek pedig a nagyváradi Liliput Társulat egy bábelőadását.

2016. február közepére összegyűlt a szükséges összeg, s a szervezők egy bor-kóstolóval egybekötött rendezvényen köszönték meg a valóban széles körű támogatást a nagyváradi Continental Szállóban.

Február végén helyére került a szobor letört bal alsó sarkának kiegészítése, melyet a kalotaszentkirályi kőfaragó mesternek sikerült pótolnia. Tulajdonképpen ez volt a szobor egyetlen eleme, amely valóban helyre lett állítva, emellett a restaurálás keretében lényegében a talapzat lemosása, tisztítása, javítása, a szoboralak megtisztítása és a kisebb megrongálódások szakszerű kijavítása történt meg. A felújítás hivatalosnak tekintett befejezésére s a szobor újbóli átadására nagyszabású ünnepséget szerveztek. Huszár István Nagyvárad alpolgármestere és Pásztor Sándor igazgató leplezték le az alkotást, melyet ezután a történelmi egyházak nevében Csúry István református püspök, Fodor József római katolikus általános helynök, Molnár Imola unitárius lelkész és Mátyás Attila evangélikus lelkipásztor áldottak meg. Áder János köztársasági elnök üzenetét Gróh Gáspár, a Köztársasági Elnöki Hivatal igazgatója tolmácsolta, majd a Szacs vay Imre Általános Iskola hat diákja adott az alkalomhoz illő műsort. Ezt követően Kelemen Hunor, az RMDSZ szövetségi elnöke, majd Szabó Ödön nagyváradi parlamenti képviselő, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének ügyvezető elnöke tartott beszédet az évenkénti március 15-i megemlékezések szellemében.

2016 októberében, ismét két emlékünnepre került sor Nagyváradon a szobornál; az egyiket Erdélyi Magyar Néppárt és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács szervezte, a másikat az RMDSZ, a történelmi egyházakkal és a róla elnevezett iskolával közösen.

2017-ben újabb örömdetes újításnak lehettünk a szemtanúi. Januárban a Szacs vay Imre Általános Iskola diákjai a Budapesten élő Szacs vay László Jászai

Mari-díjas, érdemes és kiváló művésszel beszélgettek skype alkalmazás segítségével, s a színművész megígérte, hogy legközelebb személyesen is találkozhatnak vele. 2017. március 15-én a pártok ünneplési buzgalma már némi visszatetszést szült a városban. A sajtó viszonylag hűen ecsetelte a kialakult helyzetet: „Enyhén komikus, mégis zökkenőmentes momentumokkal vette kezdetét március 15-én a nagyváradi Szacsvey-szobornál délutánra meghirdetett RMDSZ-program, amint a megemlékezést befejező EMNP képviselői sebtében átadták a stafétát az érkező RMDSZ-eseknek. A két tábor sűrűn váltotta egymást a helyszínen, amely mindig a március 15-ei megemlékezések központi helyszínét jelenti. Cserélték egymást a fellépők, a hangosítás és a politikusok, maradt viszont jobbra a közönség. A váradi polgárok ugyanis megmutatták, hogy a szervezőkkel ellentétben tudnak, s akarnak közösen ünnepelni. Legtöbben mindkét rendezvény felszólalóit türelmesen végighallgatták. Voltak azonban közös elemek is. Mindkét rendezvény alatt állt és használható volt például az RMDSZ által felállított koszorútartó, ahogy végig ott díszelgett a néppártosok által magyar nemzeti színekbe öltöztetett két impozáns fatörzs is. Így a rendezvények valamelyest mégiscsak az észszerűség korlátain belül maradtak”.

E látletnek is tekinthető képpel próbáltam illusztrálni a Szacsvey-kultusz keretében Nagyváradon kialakult kettősséget. Szép kezdeményezések, méltó megemlékezések és értékes alkotások születnek, ugyanakkor a politikai pártok néha megpróbálnak rátelepedni azokra. A számában megcsappant nagyváradi magyar társadalom igyekszik ezen túltenni magát, s évről évre a nemzeti jelenlét felmutatásával tesz hitet Szacsvey hiteles emléke előtt. Több mint 150 éves kultusza Nagyváradon és Biharban kiemelkedő teljesítményeket hozott, és így részévé vált a helyi magyar közösség kollektív emlékezetének és tudatának.

Reméljük, hogy mindaz, ami az utóbbi mintegy két évtizedben történt hozzájárult ahhoz, hogy Szacsvey Imre megkapja méltó helyét nemzetünk nagyjai között, hiszen szabadság- és hazaszeretete a legtisztább példamutatás, amelynek mindig ott kell élnie az utódok emlékezetében.

■ FÜGGELÉK

A Szacsvey Imre szoborra 1899. október 15-én elindított gyűjtőív szövege

Allítsunk emléket Szacsvey Imrének!

Nagyvárad város, valamint Bihar vármegye közönsége Szacsvey Imrének, városunk első népképviselőjének – aki hazaszeretetéért 1849. október 24-én, tehát egy fél évszázaddal ezelőtt megbélyegezni akaró halálnemmel végeztetett ki – emlékszobrot akar állítani.

Több mint három évtizede merült föl ez az eszme. Mihelyt ti. a legutóbbi szabadságharcunkat lenyűgöző önkényuralom engedni kezdett féktelen dühéből s a nehéz időkben titkon ápolt hazafiúi kegyelet szabadabban nyilvánulhatott: egyik legelső tény-

kedése e kegyeletnek az volt, hogy hálával fordult ama dicsők emléke felé, akik vérbe fojtott küzdelmünk kimagasló hősei voltak és mártírjai lettek.

Ilyen mártír Szacs vay Imre!

Rendelkezésünk alatt lévő iratok igazolják, hogy a három évtized alatt megnyilatkozott kegyeletes hála és megemlékezés nem volt hiába, amennyiben Nagyvárad városa és Bihar megye hazafiasan gondolkodó és érző közönsége is megragadta az alkalmat, hogy önkéntes adakozások filléreiből emléket állítson a legszebb férfikorában áldozatul esett hazafinak.

Nagyvárad város közönsége már korábban műkedvelői és más előadások eredményeként gyűjtött össze némi összeget a kegyeletes célra, amely időközi kamataival a város házipénztárában kezelve jelenleg mintegy 11 000 koronát tesz ki.

Ezen összeg azonban még kevés arra, hogy a vértanú emléksobrát városunk valamelyik alkalmas terén fölállíthassuk annak bizonyságául, miszerint a hazának élni, a hazáért halni annyi, mint az egymásra következő nemzedékek soha el nem múló kegyeletét megszerezni.

Célunk elérésében számítunk Bihar vármegye lelkes közönségének támogatására s e támogatásban annyiival inkább remélünk és hiszünk, mert a nemes vármegye közönsége már 1874. évi december hó 16-án s folytatva tartott közgyűlésében lelkesedéssel tette magáévá a szobor felállításának eszméjét s több tagból álló küldöttséget bízott meg a várossal való együttműködéssel; mert Szacs vay Imre Bihar vármegye gyűléstermében kezdte oly sokat ígérő, oly korán véget ért politikai pályafutását, ott küzdvén a hazafias eszmékért azon fiatalság élén, amelynek működése dicsőségére volt az ősmegyének.

Aláírási íveinket ajánljuk a lelkes honleányok és hazafiak jóindulatába. Kelt Nagyváradon a Szacs vay-szobor bizottság 1899. október 15-ödik napján tartott ülésében.

Szunyogh Péter alispán
Hegyesi Márton, tvh. biz. tag
mint Bihar megye kiküldöttei

Dr. Bulyovszky József polgármester
Dr. Várady Zsigmond

Mezey Mihály Szokoly Tamás
Balogh Döme Déry János
Rácz Mihály főjegyző, tvh. biz. tagok
Nagyvárad város küldöttei.

(Közli Fleisz János: Egy tollvonás volt a bűne. Szacs vay Imre, az Országgyűlés jegyzője. Budapest, 2009. 157-158. p.)

Mezei Mihály, a szoborbizottság elnökének beszéde a Szacs vay Imre-szobor 1907. március 15-i nagyvárad i átadásakor

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

A haza érdekében kifejtett áldozatokért való igaz örök hála érzete vezetett ide mindnyájunkat, hogy Szacs vay Imrének, Nagyvárad város első népképviselőjének a magyar nemzet vértanújának emlékét és ennek az igaz honfiúi elismerés és hála jeléül emelt szobrának felállítását megünnepeljük. Az ünnepi szónok méltatta Szacs vay Imrének hazafiúi érdemeit, s ismertette vértanú életét. Így már nekem csak az a feladat jutott, hogy az ő emlékére emelt szobor történetét röviden ismertessem.

Nagyvárad város törvényhatósági bizottságában 1867. évi július 30-án indítványoztatott, hogy Szacs vay Imre vértanú emléke egy a város termében felállítandó arcképpel megörökíttessék, ezt azonban a közgyűlés kevésnek tartotta, hanem egy díszes ércszobor felállítását határozta el. Ez eszme támogatására Bihar megyét is felkérte, közös bizottság alakult, mely a szobor alapjára a gyűjtést megkezdte. A gyűjtésben e város társadalmának minden rétege Bihar vármegye községei, lakossága részt vett. Az 1870-ben a polgárok köréből alakult „Nemzet vértanúinak emlékét megörökítő egyesület” – később a ma ünnepelt vértanú emlékének kultusza alatt alakult a „Szacs vay Imre asztaltársaság” az eszmék ébrentartása által jelentékenyen hozzájárultak a végeredményhez. 1905. évben a szoborbizottság elérkezettnek látta az időt a határozat foganatosítására, s előterjesztése folytán a törvényhatósági bizottság a szobor sürgős felállítását rendelte el és elfogadta azt az ajánlatunkat, hogy szobormű elkészítésével pályázat nélkül Margó Ede magyar szobrászművészüket bízuk meg. A szobor, íme, elkészült, maga dicséri alkotóját. Igaz bensőséggel tanulmányozta az előtte álló feladatot és lelkével dolgozta ki a hős emlékművét. Fogadja alkotásáért egész közönségünk megérdemelt elismerését.

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Szoborbizottságunk nevében őszinte meleg köszönetemet nyilvánítom a vértanú rokonai iránt, kik ez ünnepélyen megjelentek. Őket hazafias érzelmük mellett a családi érzelmek is vezették ide, hön kívánom, hogy családi nagy halottjuk iránt érzett fájdalmukra legyen gyógyír az itt tapasztalt honfiúi lelkesedés, mely a drága halottjukat, íme kiemelte a sírból és átadta az örökkévalóságnak. Szoborbizottságunk nevében mély köszönetemet nyilvánítom Bihar vármegye közönségének s itt megjelent tisztikarának, a hatóságoknak, testületeknek, egyleteknek és az egyeseknek szíves megjelenésükért és most szoborbizottságunk nevében ím átadom a felállított emlékszobrot a város polgármesterének s általa a város hatóságának azzal a kérelemmel, vegyék e szobrot őrizetükbe, de nem csak arról gondoskodjanak, hogy ez a szobor hosszú időn át épségben fennálljon, de ápolják és gondozzák e város polgárainak igaz hazafiúi érzelmüket is, hogy amilyen lelkesedéssel ennek a szobornak felállítására törekedtek, mellyel ma ezt az emlékművet körül vesszük, míg magyar él e városban a haza és szabadságszeretet a város polgárainak lelkéből ki ne aludjék.

Éljen Szacs vay Imre emléke örökké! Éljen a haza!

(Közli Nagyvárad, 1907. március 16.)

Rimler Károly polgármester válasza (1907. március 15-én)

Végtelen örömmel telik meg a szívem – úgymond –, hogy e napot megérhette városunk. A szabadságszeretet lángjával veszem át a szobrot, s ígérem, fogadom, hogy a legnagyobb szeretettel fogom gondozni és megőrizni, mint élő jelképét a tiszta igaz honszerelemnek. Arra is fogadalmat teszek, hogy e város tanácsával és tisztikarával együtt a megtestesült igazi hazaszeretet oltárának fogom az emléket tekinteni, a város polgárait pedig idevezetjük, ha szabadságszeretetről, honszerelemről akarunk beszélni. Tekinteni fogjuk az igaz hazaszeretet szimbólumának, melynek lángját kialudni nem hagyom. Leteszem a város nevében az első koszorút a szoborra.

(Közli Nagyvárad, 1907. március 16.)

Soós István Nagyvárad polgármesterének beszéde a szobor átvételekor (1942. május 5-én)

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A mai kor nemzedéke, a mai nagyvárad lakosság, alig-alig ismeri Nagyvárad város történelmét. Nagyváradnak nagy fiait, akiknek emléke meg van örökítve részben utcafeliratokban, részben szobrokban, részben festményekben. Ez a nemzedék, amely végigélte a világháború borzalmait 1914-től 1918-ig, majd belezuhant az idegen megszállás sötét éjszakájába, amelyben igyekeztek vele mindent elfelejtetni, ami magyar, eltűntették a magyar nemzet és Nagyvárad nagyjairól elnevezett utcák utcafeliratait, eltűntették a magyarság nagyjait ábrázoló szobrokat, Szent Lászlót sem kímélve meg, nem érdeklődött eléggé és nem is érdeklődhetett nemzetünk nagyjai iránt és így felnőtt egy emberöltőn keresztül egy új nemzedék, amelyiknek csak a nyelve és a szíve magyar, de nincs tudatában azon fontos történelmi események, amelyek ennek a városnak falai között lezajlottak.

A mai generáció kilátogat a Rulikovszky-temetőbe, anélkül, hogy tudná, hogy ki volt az a furcsa nevű ember, akiről ezt a temetőt elnevezték, s akinek sírja ott van a temető bejáratánál. Elmegy a Beöthy Ödön utcába, anélkül, hogy tudná, hogy a szabadságharc idejének egyik legnagyobb magyarjának nevét viselő utcát látogatta meg. És amíg itt állott, sok ember elment érzéketlenül a Szacsvay-szobor előtt, talán el is olvasta a felírást. „Csak egy tollvonás volt bűne”, de aztán nem sokat törődött, hogy mi is volt az a tollvonás.

A jövő azonban megköveteli tőlünk, hogy a fiatalságot a nemzet nagyjainak tiszteletében neveljük, hogy elébük állítsuk, mint követendő példákat, azokat, akik a nemzetért legnagyobb kincsüket, életüket áldozták fel.

Ezelőtt 35 évvel, 1907. március 15-én, a békebeli nagy boldog szentistváni Magyarország Nagyváradja emlékkövet emelt egy fiatal ügyvédnek Szacsvay Imrének, aki Nagyvárad város országgyűlési képviselője volt 1848-ban, s aki mint Kossuth törhe-

tetlen híve, részt vett a debreceni nagytemplomban lezajlott azon országgyűlésen, midőn kimondták a Habsburg-ház detronizálását. Mint az országgyűlés jegyzője aláírta ezt a határozatot és ezért a tevékenységért az osztrák katonai bíróság halálra ítélte és 1849. október 24-én kötél általi halállal, ifjúságának legszebb éveiben, kivégezték.

Nagyvárad város közönsége ezelőtt 35 évvel úgy találta, hogy meg kell örökíteni a szabadságharc korabeli országgyűlési képviselő mártírhálátát és tetteit azáltal, hogy szobrot emeltet, amely hirdesse az új magyar generációnak, hogy az akkori magyar ifjúság mindenét odaadta a hazáért.

Egy nemzet, amelynek nincsenek mártírjai, amelynek fiai nincsenek áthatva attól a tudattól, hogy a legdrágább kincs a haza sem maradhat fenn. A magyar nemzet nem szűkölködik mártírokból, azonban volt egy idő, amidőn a mártírok emléke elfakult, amikor a kor szelleme az anyagiasság, a materializmus jelszavát tükröztette vissza s amidőn a fiatal nemzedék érzéketlenül ment el a mártírok szobra mellett.

A 22 éves keserves idegen rabság megtanította Nagyvárad város magyar közösségét és főleg a nagyváradai magyar ifjúságot, hogy megbecsülje nagyjai emlékét, hogy megbecsülje a hőseit és mártírjait s midőn azt látta, hogy az idegen uralom erőszakkal eltávolítja helyéről mindazoknak a szobrát, akiknek a neve előttük nagy volt, Szent Lászlónak, Szigligeti Edénnek, Szacsvey Imrének a szobrát, akkor belemarkolt a szívébe egy olyan fájdalom, amit azelőtt nem érzett és akkor már hiányozni kezdett neki az a szobor, amely előtt addig talán közömbösen ment el.

A szobrok nemcsak élettelen kövek, hanem egy nemzet erejének, hatalmának, nagyságának megnyilatkozásai. A magyar nemzet nagyjait ábrázoló szobrok csak addig állhatnak a helyükön, míg a nemzetben van erő, hatalom, hogy azokat a szobrokat, mint a magyar nép vezéreinek alakját fenntarthassa, megóvhassa és megvédelmezhesse. Az elmúlt 22 esztendőben a magyar nemzet mélyen lesújtva, erejét veszítve, legyöngülve kénytelen volt tűrni, hogy idegen megszállók eltávolíthassák nemzeti életének és nemzeti nagyságának szimbólumait. A nemzet azonban talpra állt, újból fegyvert ragadott és nagy szövetségei és barátai mellett kezdte visszaszerezni erejét és hatalmát. Ma, midőn Nagyvárad újra magyar lett, a város vezetőségének első kötelességei közé tartozott, hogy visszaállítsa helyére azoknak a szobrát, akiknek a neve be van írva a nemzet, a város történelmébe, kitörölhetetlenül aranybetűkkel.

És íme, Szacsvey Imre, a fiatal vértanú szobra újból itt áll a Körös partján, hogy hirdesse az új magyar nemzedéknek: egy nemzetet, egy Hazát fenntartani csak áldozatokkal lehetséges, semmiféle áldozat nem sok a nemzet érdekében.

Remélem, hogy ez a magyar nemzedék, amely már a rabság sötét éveiben nőtt fel és az, amelyik ezután fogja kibontani szárnyait, meg fogja becsülni a nagy hősök emlékét, igyekezni fog hozzájuk hasonlóan élni és dolgozni a haza érdekében.

Midőn Nagyvárad város közönsége nevében újból átadom a kegyeletnek és tiszteletnek Szacsvey Imre-szobrát, teszem ezt abban a reményben, hogy ez a szobor most már örökké és véglegesen megtartja helyét és Nagyvárad magyarsága elég erős lesz,

hogy ezt a szobrot és vele együtt a magyar érdekeket bármikor, bárkivel szemben megvédelmezze.”

(Közli Szent László hét emlékalbum. Nagyvárad, 1942. 54–55. p.)

Sajtóbeszámoló a budapesti első közös Szacsvay Imre megemlékezéséről (2000. október 24-én)

Szacsvay Imrére emlékeztek Budapesten

Nagyvárad mártír képviselője kivégzésének 151. évfordulója alkalmából 2000. október 24-én a magyar Országgyűlés jegyzőinek kezdeményezésére Szacsvay Imre-emléknapot rendeztek Budapesten.

A megemlékezés Szacsvay Imre síremlékének megkoszorúzásával a Nemzeti Sírkert 31. parcellájánál. A helyszínen az Országgyűlés jegyzői kara nevében Márai Péter mondott tisztelegő beszédet, amelyet a következő szavakkal zárt: „Kedves Szacsvay Imre! Bátoríts bennünket! Légy szigorú bíránk, ha hibázunk, s bátoríts bennünket példádval: emelt fővel, tiszta erkölcsiséggel szabad csak közszolgálatot vállalni Ahogyan Te tetted!”

Nagyváradot háromtagú küldöttség képviselte: Kapy István alpolgármester, Lakatos Péter alprefektus és dr. Fleisz János történész, akik elhelyezték a város koszorúját. A sírnál tartott beszédében Kapy István méltatta Szacsvay országhatárokon átnyúló jelentőségét, és elmondta, hogy a váradiak hasonló tisztelegésére utoljára 101 évvel ezelőtt, 1899. október 24-én került sor.

A megható koszorúzást a Szacsvay-emlékülés követte az Országház delegációs termében népes hallgatóság jelenlétében. Megnyitójában dr. Áder János, az Országgyűlés elnöke Szacsvay emlékét és szerepét méltatta. Ezt követően dr. Szabad György akadémikus az első népképviselői Országgyűlésről, dr. Fleisz János történész Szacsvay Imre életútjáról és Nagyváradhoz való kötődéséről, Németh Zsolt, a parlament jegyzője pedig Szacsvay Imre jegyzői tevékenységéről tartott előadást.

A megemlékezés Szacsvay Imre portréjának leleplezésével folytatódott a magyar Országgyűlés jegyzőinek dolgozósobájában, amelyet ezentúl Szacsvay szobának neveznek. A képet dr. Áder János leplezte le, utána Sasváry Szilárd, az Országgyűlés kulturális bizottságának elnöke mondott ünnepi beszédet.

Kapy István alpolgármester rövid hozzászólásában azt hangsúlyozta: büszke arra, ahogy Nagyvárad első országgyűlési képviselőjéről, az Országgyűlés mártír jegyzőjéről Budapesten is méltó módon megemlékeznek, s átadott a vendéglátóknak egy fényképet, mely a váradi Szacsvay-szobor egyik részletét ábrázolja.

Az eseményen közreműködött a kései utód, Szacsvay László színművész, aki részleteket olvasott fel Szacsvay Imre kivégzése előtt írt búcsúleveléből.

A sikeres budapesti tisztelgés az 1999-ben Szacs vay Imre halálának 150. évfordulója alkalmából Nagyváradon lefolyt megemlékezés folytatásának is tekinthető. Ezzel kapcsolatban a megemlékezésen jelen levő várad i küldöttség azt javasolta, hogy ezen-től október 24-én évente szervezzenek Szacs vay Imre-emléknapot, felváltva Nagy-váradon, illetve Budapesten, mivel Nagyvárad mártír képviselője, az Országgyűlés egykori jegyzője egész tevékenységével, bátor kiállásával megérdemli az utókor mély tiszteletét.

(Közli Bihari Napló, 2000. november 8.)

■ FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Bihari Napló. 1999–2017.

Fleisz János: *Egy szobor száz esztendeje. A nagyvárad i Szacs vay-szobor története*. Budapest, 2007.

Fleisz János: *Szacs vay Imre emlékezete*. Budapest, 2011.

Fleisz János: *Szacs vay Imre*. In Az 1848–1849. évi népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerkesztette Pálmány Béla. Budapest, 2002. 807–810. p.

Fleisz János: *Szacs vay Imre*. In Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854. Szerkesztette Hermann Róbert. Budapest, 2007. 258–261. p.

Fleisz János: *Szacs vay Imre, az elfeledett vértanú*. Nagyvárad, 2008.

Fleisz János: *Egy tollvonás volt a bűne. Szacs vay Imre (1818–1849) az Országgyűlés vértanú jegyzője*. Budapest, 2009.

Fónagy Zoltán: *Szacs vay Imre. Az elvhűség „példa-áldozata”*. In Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai. Szerkesztette Kedves Gyula és Pelyach István. Budapest, 2016. 137–163. p.

Hegyesi Márton: *Bihar vármegye 1848–1849-ben*. Nagyvárad. 1885.

Hegyesi Márton: *Szacs vay Imre*. In Márciusi emléklap a Szacs vay-szobor alap javára. Nagyvárad, 1902. március 15.

Körmöczy Katalin: *A vértanú Szacs vay Imre relikviái*. In Folia Hungarica 16. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1991. 71–91. p.

Vahot Imre: *Szacs vay Imre Országgyűlési képviselő és jegyző*. In Az 1848-és 1849-iki magyar szabadságharc kitűnőbb vértanúinak emlékkönyve. Halász István kiadása. Pest, 1873.

Varga János: „A kőszívű ember fiai”-nak történeti mintái és forrásai. Irodalomtudományi Közlemények, 1964/5–6. szám.

Varga János: *Szacs vay Imre (1818–1849)*. Élet és Tudomány. 1959. I. szám. 3–6. p.